

1902.

Januar.

Letnik VIII.

I. zvezek.

ZORA

Glasilo

slovenskega katoliškega dijaštva.

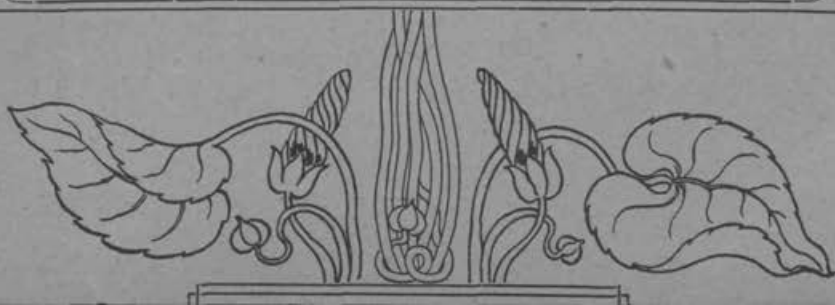

Zora izhaja 5 krat na leto in stane 2 K, za dijake 1.20 K.

Urednik: Fran Verbič, stud. phil., Dunaj, IX. Porzellangasse 30.

Upravnik: Rudolf Pregelj, stud. phil., Dunaj, XVIII. Czermakgasse 8,
I. Stock, Thlr 5.

Oblastem odgovoren: med. Ivan Hubad.

Obseg.

- X.: Slovensko vsenčilišče.
J. Bergant: Važnost umetniške naobrazbe.
Sd.: Na Velehradu.
L. Pogačnik: Vigilija ljubezni.
L. Pogačnik: Modernim.

Glasnik; Tretji sestanek krščansko mislečega dijaštva.
— Dijaško gibanje za slovensko univerzo. —
Rudolf Virchow. — Iz Gradea. — Krščansko
misleči visokošolci v Belgiji. — Prnsko bar-
barstvo.

Opomba upravnštva. One velec. gg. naročnike,
ki še niso poravnali naročnine za preteklo leto, prosimo,
da to store v najkrajšem času, da ne bomo imeli ne-
prilik v tiskarni. — Prva številka letošnjega letnika se
je radi neljubih ovir zakasnila, skrbeli pa bomo, da
izidejo ostale o pravem času.

Akademiška svoboda. So pač povsod enaki ti ljudje, ki tako gorijo za svobodo. Pišejo v liste krasne razprave in govorili vam bodo, če hočete, po cele ure o „zlati svobodi“. In v dejanju? Sam humbug: za se vse, za se prostost, za druge — pest in brec.

Dijaštvo dunajske univerze po svoji večini tudi gori za tako svobodo in je to kakor že večkrat poprej, tako tudi „ad oculos“ dokazalo v soboto dne 17. novembra t. l. Nemško kat. društvo „Rudolfina“ je hotelo bolj slovesno obhajati obletnico svoje ustanovitve tudi na vseučilišču. Ker pa živimo ravno ob času enakopravnosti, moramo to lepo besedo tako razumeti, da ni dovoljeno vsakemu, kar sme početi kdo drugi. Rektor jim je tozadevno prošnjo odbil, ker se ni hotel zameriti pri nasprotni stranki, in zato bi se bil imel vršiti samo navadni „bumel“. Za ta slučaj so burši obljubili, da bodo ostali mirni. Toda kako so držali svojo častno besedo, pokazalo se je omenjeno soboto. Nenavadno zgodaj se jih je bilo nabralo vse črno, in ko so začela dohajati katoliška društva, je bila avla že popolnoma polna. Najprej so prišli člani „Rudolfine“. Druzega hujšega se jim ni zgodilo, kakor da so jih nacionalci sprejeli s „pfui“-klici in žvižganjem. Junška kri se jim menda še ni bila dovolj razgrela. Ko so se pa prikazali drugi katoliški akademiki, so postali že bolj bojeviti in za „sveto stvar“ bolj navdušeni. Preprečili so jim hoteli najprej vstop v avlo, braneč menda svobodo akademskih tal. Ali vkljub silnemu navalu so se katoliški vseučiliščniki vendar prerili v avlo. Zdaj se je pa začel krik in vik, prerivanje in suvanje, vpitje in žvižganje kakor da bi človek zašel med Hune. Slednjič se je prikazal med razburjeno množico rektor, hoteč jih pomiriti. Nekaj dijakov ga je dvignilo na rame, da bi govoril. Ali razumel ga ni skoro nihče, ubogal pa še manj. Med tem se je bila večina katoliških akademikov prerila skozi burševske vrste in se napotila v arkade, kjer se je „bumel“ vršil nadalje mirno. Le zadnje njihove tovariše, dobro desetorico, so burši ločili od njih, in ker jih je bilo malo, planili nanje in jih izpehali na ulico. Zmaga je bila torej vsaj deloma dobljena, izraz zadovoljnosti jim je plaval po obrazu, kajti slava prvoboriteljstva za svobodo jim ne odide, ampak vse, kar je svobodomiselnost in vneto za pravi napredek, vse jih bode slavilo, te nadepolne mladeniče! Da je bila njihova sreča bolj popolna, zapeli so še „Wacht am Rhein“ in „Los von Rom!“ Toda zadnje je bila kaj klavrna, tako da je vzbudila pomilovaven posmeh, ko se je drlo nekaj, hripavih glasov po različnih kotih in proslavljalo največjo bedastočo s katero so Nemci začeli novo stoletje. Med tem se je približala dvajseta ura, in katoliški vseučiliščniki so se začeli vračati iz arkad v avlo, kjer so bili kajpada zopet sprejeti s surovim kričanjem. Pred vseučiliščnim poslopjem se je nato katoliško dijaštvo postavilo v vrste in zapelo cesarsko himno, na kar so odšli, burši pa še enkrat „Wacht am Rhein“ in z njo zaključili svoj posel. Do nadaljnjih silovitostij ni prišlo, ker je policija, peš in na konjih, poskrbela za to.

Ta napad na katoliško dijaštvo nam zopet kaže, kako težko stališče imajo katoliški akademiki napram „svobodoljubnim“ nasprotnikom. Da le priznavaš, da si katoličan po svojem mišljenju, potem si že slabši kakor garjev pes. Če zahtevajo tako svobodo, je boljše, da ni nobene, zakaj kaj pomaga taka svoboda, če se ne smeš geniti, kaj ti koristi prostost, če te lahko zasramuje in bije vsak pobalin? *A. Kr.*

Demonstracije proti profesorju Exnerju. Pred dvema leti izdalo je naučno ministerstvo nov načrt, po katerem bodo v bodoče medicini delali svoje izpite. Novi načrt razlikuje se od starega zlasti v tem, da je veliko strožji in da daje dijaku veliko manj prostosti glede časa, kedaj naj dela izpit. To je napotilo i profesorje i dijaštvo, da so izdali v sporazumu s svojim dekanom na ministerstvo spomenico, v kateri prosijo za spremembo nekaterih jako strogih točk. Profesor Exner, ki je obenem vseučilišni poročevalec pri naučnem ministerstvu, izrazil se je jako nepovoljno o tej spomenici. To je napotilo dijaštvo, da je začelo z demonstracijami. Po božičnih počitnicah 7. maja zbralo se je v dvorani profesorja Exnerja okoli 200 njegovih slušateljev. Ko je vstopil profesor vzdignil se je po dvorani ropot, krik, žvižganje i. t. d. Profesor Exner skušal je govoriti, toda dijaštvo je z vpitjem in ropotom preprečilo vsak govor. Za nekaj časa nato, odšlo je vse dijaštvo do zadnjega iz sobe. Dekan medicinske fakultete, profesor Kolisko, poklical je zastopnike dijaštva k sebi in jih opominjal, da naj bodo mirni. Toda zastopniki so odgovorili, da toliko časa ne morejo prevzeti poročstva za mir, dokler ne odloži profesor Exner mesto vseučilišnega poročevalca v naučnem ministerstvu. Ker se to ni zgodilo bila so predavanja pri profesorju Exnerju ustavljena za nedoločen čas.

H.

Odbor slov. kat. akad. društva Danice za zimski tečaj: predsednik cand. med. Ivan Hubad; podpredsednik cand. phil. Alfonz Vales; tajnik stud. iur. Anton Kralj; blagajnik stud. phil. Rudolf Pregelj; knjižničar cand. phil. Jakob Teršan; arhivar cand. iur. Matija Lavrenčič.

Odbor slov. kat. akad. društva Zarje v Gradcu se je za zimski tečaj sestavil takole: predsednik jur. Jos. Dermastia, podpredsednik phil. Franc Kolenec, tajnik stud. ing. Baldomir N. Jarc, blagajnik phil. A. Detela, arhivar stud. ing. Rudolf Podkrajšek.

Zahvala. Slov. kat. akad. društvo „Danica“ je prejelo od zadnjega izkaza podpore od sledečih gospodov: Jak. Knific, beneficijar, Tomišelj 4 K; Ant. Lavrenčič, kaplan, Čirknica 5 K; Jos. Jurčič, dekan, Sv. Lenart v Slov. gorici 6 K; Dr. Fr. Pavletič, odv. koncipijent, Ljubljana 6 K; Ant. Koblar, dekan, Kranj 2 K; A. Brezovšek, župnik, Rihenberg 2 K; Ant. Oblak, kaplan, Srednjavas 6 K; Ant. Grbec, vikar, Zapotok 3 K; Fr. Rojec, kurat, Bilje 4 K; Edv. Štrekelj, vikar, Vrtojba 7 K; Ant. Lesjak, župnik, Zelimlje 2 K; Fr. Ceket, kurat, Štjak 8 K; Ant. Jemec, župnik, Podlipa 2 K; Jos. Gostinčar, tajnik kršč. soc. zveze 1 K; Ant. Verbajš, župnik, Kamnagorica 8 K; A. Kodrič, vikar, Trnovo pri Gorici 7 K; Prim. Zakrajšek, kaplan, St. Peter pri Gorici 2 K; Jos. Žičkar, drž. poslanec 10 K; Fran. Povše, drž. poslanec 10 K; Fr. Kukovič, župnik, Dobrna 2 K; Dr. Mantuani, amanuens. dvorne knjižnice 5 K; Mat. Eferl, kaplan, Velika Nedelja 4 K; J. Podboj, župnik, Planina 10 K; Mat. Erjavec, dekan, Vipava 3 K; Jan. Bizjan, dekan, Moravče 2 K; Iv. Leben, kurat, Libušnje 10 K; Jan. Sajovic, kanonik, Ljubljana 8 K; Ant. Cibič, dekan, Črniče 6 K; Mih. Bogulin, vpok. župnik, Šmarjeta 3 K; Jos. Strankar, župnik, Štanjel 4 K; Jos. Lavrič, župnik, Logatec 6 K; Dr. Gr. Pečjak, gimn. veroučitelj 10 K; Dr. Josip Lesar, prof. bogosl., Ljubljana 8 K; Mat. Sila, dekan, Tomaj 3 K; F. Voh, kanonik, Maribor 2 K; Ant. Poljšak, kaplan, Šmartno 2 K; Mih. Arko, dekan, Idrija 5 K; Mart. Poljak, župnik, Ajdovec 2 K; Mat. Rant, nadučitelj, Dobrova 1 K; Jan. Karlin, župnik, Smlednik 20 K; Iv. Flis, kanonik, Ljubljana 20 K; Fr. Ferjančič, kaplan, Ljubljana 5 K; Fr. Marinič, župnik, Kojško 8 K; Ant. Stenovec, župnik, Sela 8 K; Jan. Ažman, župnik, Gorje 6 K; Dr. A. Ušeničnik, prof. bogosl. Ljubljana 10 K; Dr. Fr. Jankovič, okr. zdravnik, Kozje 4 K; Mil. Schmidt, župnik, Solčava 4 K; Lov. Herg, stolni prošt, Maribor 8 K; Mat. Ljubša, kurat, Gradec 5 K; Jan. Meršolj, kaplan, Dobrova 1 K; Fr. Gornik, dekan, Postojna 4 K; Ant. Kesnar, župnik, Prevalje 10 K; Dr. Jos. Marinko, profesor, Novomesto 15 K; Dr. Fr. Pernč, profesor, Kranj 10 K; Vitus Hribar, župnik, Cleveland 18 K; Jos. Laznik, župnik, Polhov Gradec 2 K; Jan. Brenče, župnik, Preska 4 K; Ant. Dolinar, župnik, Lučine 1 K; Fr. Hirti, župnik, Slivnica 2 K; Fr. Zdolšek, župnik, Sv. Jurij ob Taboru 8 K; M. Vales, kurat, Branica 4 K; Bagatelj Ant., vikar, Vedrijan 6 K; Fr. Jarc, župnik, Mirna 4 K; Iv. Traven, kaplan, Sodražica 6 K; Al. Kokelj, kaplan, Novačrkev 3 K; Jos. Abram, vikar, Trenta 6 K; Jos. Novak, kaplan, Metlika 3 K. Vsem dobrotnikom in podpornikom naj dobrotljivi Bog tisočero povrne!

R. P.

Imenovanje. Slovenec g. dr. Josip Plemelj je bil imenovan privatnim docentom za matematiko na filozofski fakulteti dunajske univerze. Privatni docent slovanske filologije na Dunaju g. dr. Matija Murko pa je bil imenovan rednim profesorjem slovanske filologije v Gradcu.

Imenovanje profesorjem. Za rednega profesorja nemškega prava na graškem vseučilišču je bil imenovan izvanredni prof. Puntschart. Za časa demonstracij nemških buršev je pokazal profesor Puntschart svoje pošteno mišljenje. Ni se hotel namreč ukloniti zahtevi nemških buršev, da bi ne imel svojega obligatnega predavanja, ker je bil v dvorani član nemškega kat. akad. društva „Caroline“ z društvenimi znaki. Prof. Puntschart ga je vprašal zakaj je ravno danes prišel z društvenimi znaki v dvorano. Ko mu je le ta povedal, da je društvo sklenilo, da morajo vsi člani obiskovati predavanja z društvenimi znaki, rekel mu je prof. Puntschart naj ostane v dvorani, ker hoče predavati, če tudi drugi slušatelji ne pridejo k predavanju.

Ako bi imeli dosti takih profesorjev na vseučiliških stolicah, bila bi zagotovljena vsakemu akademičnemu državljanu ona prostost in pravičnost, katero tako radi nekateri profesorji pri vsaki priliki povdarjajo, a njihova dejanja teptajo njihove trditve.

Mlademu profesorju želimo na tem častnem mestu, katero je dosegel s svojo nadarjenostjo in pridnostjo, obilo sreče in uspeha. *J. D.*

Ustanovni shod akademičnega društva abstinentov v Gradcu se je vršil 15. aprila. Na vabilih trdijo, da ne potrebujejo ne piva ne vina, ampak da bodo pili iz vrele vode večno mladosti, iz vrele, ki nikdar ne vsahne. Ta pijača jim bode dala baje toliko moči in navdušenja, da se bodo ob sklepu slavnosti še lahko ob lepih zvokih omamljajoče godbe zavrtili. Vabljeni so samo „ehrenfeste Studenten deutschen Stammes“. Slovani so po mnenju teh vsevednih ljudi prezabiti in preneumni, da bi jih sprejeli v svoje abstinentno društvo. *E. P.*

Ženske promovirane v doktorje. Na nemških vseučiliščih je bilo promoviranih v letu 1900/1 14 žensk: 5 na univerzi v Halle, 3 v Heidelbergu, 2 v Göttingenu, po ena v Berlinu, Vratislavi, Freiburgu in Monakovem. Med temi so bile tri medicinke (vse v Halle.) Angleško filologijo so študirale 4, germansko 1, romansko 1, filozofijo 2, matematiko 1, kemijo 1 in geologijo 1. Največ je bilo severoamerikank, namreč 8, ostale so bile nemške državljanke. — Na praški češki univerzi pa je bila v marcu t. l. prvič promovirana ženska (gdc. Ana Houzak) doktorjem medicine. —a—

Število slušateljev na graškem vseučilišču. Na graškem vseučilišču je bilo v zimskem tečaju 1741 slušateljev in slušateljic. Rednih slušateljev je bilo 1311, izvanrednih 308 in 34 farmacevtov. Med temi je bilo 6 rednih slušateljic, 16 izvanrednih in 77 hospitantinj. *T. K.*

Odbor slov. kat. akad. društva „Zarje“ v Gradcu. Na I. občnem zboru dne 25. aprila izvoljen je bil za letni tečaj 1902 sledeči odbor: predsednik: cand. iur. Jos. Dermastia, podpredsednik: stud. phil. Jos. Količ, tajnik: stud. phil. Anton Jarc, blagajnik: stud. phil. Anton Detela, gospodar: stud. phil. Franc Kolenec.

Odbor slov. kat. akad. društva „Danice“ na Dunaju se je sestavil za letni tečaj sledeče: predsednik: cand. iur. Matija Lavrenčič, podpredsednik: stud. iur. Lovro Pogačnik, tajnik: stud. iur. Franc Schaubach, knjižničar: cand. med. Ivan Hubad, blagajnik: stud. phil. Rudolf Pregelj, gospodar: stud. phil. Josip Pavlin.

Dunaj (Izv. dopis.) (Poročilo o 13. občnem zboru podpornega društva za slovenske visokošolce na Dunaji.) Letošnji občni zbor tega društva se je odlikoval stem, da je bil izredno dobro obiskan. To

dokazuje, koliko važnosti pripisujejo na Dunaju bivajoči Slovenci temu društvu. Po pozdravu g. predsednika Pukla poročala sta gg. tajnik Dr. Vidie in blag. Dr. Kl. Seshun o delovanju društva v minulem letu. Dr. Vidie je povdarjal, da je društvo napredovalo, da je podpiralo več revnih dijakov kot preteklo leto, da se je glavnic pomnožila, v tem pa je nazadovalo, da je prejelo manj podpor kot druga leta. Glavnica se je izdatno pomnožila. Pristopil je društvu kot ustanovnik znani tržaški slovenski mecen Fr. Kalister s 5000 K. Kot ustanovnik pristopil je tudi g. Janez Mlaker, hišni posestnik na Dunaji s 100 K. Obroke za društveno glavnic (ustanovnino) pa so plačali g. dvorni svetnik in drž. posl. Dr. Fr. Ploj, ces. svetnik Murnik, g. nadrevident Ivan Luzar. Med nabiralci se je odlikoval g. Vilj. Pfeifer, drž. poslanec, ki že 10 leto nabira darila za to društev. Darove za društvo so nabirali tudi g. drž. poslanec Ivan Plantan, Dr. Eduard Volčič c. k. sodni tajnik v Novem mestu. Število slovenskih posojilnic, ki so poslala to leto društvu darila, se je pomnožilo; na čelu teh pa stoji hranilno in posojilno društvo v Ptui s 1350 K. Odbor je prodal 3 delnice „Narodnega doma“ v Novem mestu „Glazbeni matici“ istotam za primerno ugodno kupnino. Iz poročila g. tajnika Dr. Seshuna je povzeli: Društvena glavnic se je letos pomnožila za 5180 K, tako da znaša letos 16836 K 44 v. Razpoložne glavnice je l. 1900 ostalo 2188 K 76 v. Prispevki rednih udov, dobrotnikov in podpornikov so znašali 3867 K 19 v, obresti 720 K 90 v, vrnene podpore 70 K skupaj znaša razpoložna glavnic 6876 K 75 v. Iz te svote so se pokrili stroški: a) podpore 4363 K, b) upravni stroški 205 K 6 v, c) pristojbine in provizije poštne hranilnice 7 K 75 v, skupaj 4575 K 81 v, tako da je ostalo razpoložnine 2268 K 99 v. Podpirancev je bilo 77 in sicer 38 jur., 21 fil., 8 medic., 4 tehn., 2 agronoma, 1 ak. kipar, 1 ak. slikar, 1 slušatelj eksport. ak., 1 tehnolog. Po deželah je bilo: Iz Kranjske 48, Štajerske 18, Primorja 8, Koroške 3. V imenu preglednikov poroča g. sod. nadsvet. Bogdan Trnovec, da so gg. pregledniki spise in društveno blagajno našli v vzornem redu. Za izvanredni trud izreče zbor g. Dr. Seshunu enoglasno zahvalo. Predsed. g. Pukl poroča o enoglasnem odborovem sklepu, da se g. Fr. Kalister ze velikodušno darilo in g. Pfeifer za to, da že 10. leto nabira za društvo imenujeta častnima članoma. To bodi zasluženima možema v trajno zahvalo društva in podpirancev, drugim v posnemanje. Zbor je temu predlogu navdušeno pritrdil. Posebno zahvalo izrekel je zbor slov. časnikarstvu, osobito: „Sl. Narodu“, „Slovincu“, „Domovini“, „Gorici“, „Soči“, „Südstr. Presse“, „Novicam“, „Dolenjskim Novicam“, „Edinosti“, „Ljublj. Zvonu“, „Zori“ i. dr. Tem je pripisovati, da s svojimi noticami o društvu mnogo pripomorejo, da zanimanje in darežljivost vkljub obilnim narodnim davkom ni ugasnila.

Zahvala. Odbor slov. kat. akad. društva „Danice“ izraža tem potom najiskrenejšo zahvalo za doneske v prid društveni blagajni sledečim gospodom: Jos. Zidanšek, prof. bogosl., Maribor 6 K; Karol Čigon, vikar, na Vojsčici 3 K; Dr. Jos. Jerše, mestni kapl. Radovljica 1 K; Dr. J. Janežič, prof., Ljubljana 6 K; M. Ivančič, vikar, Serpenica 2 K; Fr. Pokorn, župnik, Zg. Besnica 3 K; Fr. Ogradi, opat 5 K; A. Rančigaj, vikar 4 K; J. Kardinar, prof. 2 K; J. Gorišek 4 K; Dr. J. Hohnjec, Celje 4 K; Ant. Grbec, vikar, Zapotok 3 K; Fr. Kranjec, župnik, Šmarje 20 K; Greg. Presečnik, župnik, Frankolovo 2 K; Iv. Debevec, kaplan, Vipava 10 K; Mih. Lendovšek, župnik, Makole 8 K; Ant. Hajšek, dekan, Slov. Bistrica 1 K; Ant. Oblak, kaplan, Srednjas 4 K; Jan. Možina, župnik, Rovte 2 K; Ant. Kukelj župnik, St. Jurij pri Kranju 4 K; Fr. Oswald, katehet, Idrija 3 K; Ivan Košir, vikar, Obloke 2 K; Iv. Rojec, kurat, Bilje 4 K; Fil. Abram, vikar, Pliskovica 2 K; Fr. Andrejšek, kurat, Log pod Predelom 2 K. — Bog povrni!

Prva doktorica na graškem vseučilišču. Pivi julij l. l. je bil pomemben dan za Karl-Francovo vseučilišče. Kandidatinja filozofije Serafina Puchleitner je bila promovirana doktorjem filozofije. Do tega dne se na graškem vseučilišču to še ni dogodilo. Časopisi so že nekaj dni popreje pisali o novi prihodnji doktorici.

Že pred 12. uro zbralo se je zelo veliko ljudij, med njimi največ žensk in dijakov, v slavnostni dvorani. Točno ob 12. uri je vstopil v dvorano rektor baron Canstein, dekan filozofične fakultete in promotor. Po suhoparnem nagovoru rektorjevem, se je izvršila promocija. Videlo se je, da rektor ni bil posebno navdušen ob tej priliki. Dasiravno je bilo zelo veliko dijakov v dvorani in je prvi zaklical „heil“ novi doktorici prof. geografije Richter, znan po svoji nemško-nacionalni zagrizenosti, je bil vendar odmev pri dijakih tako majhen, da so se le-ti začeli smejati in na pol glasno govoriti, da je to revščina. Tudi pri dijakih ni bilo tiste navdušenosti, katere se je pričakovalo.

Ne moremo si kaj, da ne bi ob tej priliki spregovorili nekaj besedij o ženskih študijah na vseučilišču. Po našem mnenju naj postanejo vseučilišča tudi ženskam dostopna. Ta zahteva je prišla že tako daleč, da se ne da več s silo zatreti. Kdor bi hotel to storiti, vlil bi olja v ogenj, dal bi ženskemu gibanju nove hrane. Vseučiliščna vrata naj se odpro tudi ženskam, toda pod pogojem, da morajo ženske napraviti iste študije, kakor možki in da mora pasti na vseučilišču vsaka prednost žensk, katero uživajo kot nekaj privileg nežnega spola drugače v življenju. Ženske same se smejo zoper te pogoje najmanj pritoževati. Saj vendar zahtevajo enakopravnost z možem. Zoper oba navedena pogoja pa se pregreši dandanes veliko vseučiliščnih profesorjev. Oni zahtevavajo od žensk, ki dosežejo isto akademično stopnjo s svojimi možkimi kolegi, manj znanja; drugič uživajo dijakinje ravno pri teh profesorjih tolike prednosti in udobnosti kakor nobeden drug dijak. Tako ravnanje je krivično in vseučiliškega profesorja nevredno. Ne rečemo, da so vsi profesorji taki, pač pa jih je veliko.

Ako se bodeta vsikdar spolnjevala oba navedena pogoja, ni se nam treba bati, da bi kedaj prenapolnile slušateljice dvorane na vseučilišču. Še sedaj, ko je cela stvar, stvar mode, je število slušateljic zelo zmerno, ki se bode sčasoma nekoliko povečalo, a pozneje gotovo zopet padlo, ko poneha delovati na Evine hčerke moda.

Veliko mladih slušateljic pa bode pred dokončanimi vseučiliškimi študijami omamil oni lepi kras za žensko srce, poročni venec. Iz stare dijakinje postala bode mlada žena. Vsa umetna agitacija, vsa moda ne bode zmogla zoper to nič. To je in bode ostalo v naravi ženske.

Ako dokonča ženska študije na visokih šolah, potem je edino pravično, da dobi možkemu enako službo in plačo. Možki bodo gotovo zoper to. Pričela se bode nekaka konkurenca mej možem in ženo. Na slabejšem bodo tukaj ženske in sicer one, ki niso študirale. Ako bi mož dobil ono mesto, katero dobi ženska, bi se oženil in tako preskrbel eno žensk.

Menimo torej, da vsled navedenih razlogov število slušateljic na vseučiliščih ne bode nikdar neizmerno veliko. J. D.

Albertus Magnus - Verein. Na Bavarskem se je ustanovil „Albertus Magnus - Verein“ s sedežem v Monakovem. Namen tega novega društva je revnim in nadarjenim katoliškim dijakom Bavarskih visokih šol pomagati za časa njihovih akademičnih študij. Na ta način se misli odpraviti pomanjkanje katoliško mislečega uradništva in sploh inteligence. Ustanovitelji so večinoma univerzitetni profesorji v Monakovem, ki so tudi prevzeli vodstvo. Podobno društvo obstoji tudi že v Trieru. D.

Poljski akademiki in državni poslanci. Znano je, da so se avstrijski poljski poslanci v državnem in deželnem zboru držali jako konservativno napram krivicam, katere so se godile in se gode Poljakom na Pruskem. Poljsko akad. društvo „Ognisko“ na Dunaju je pa javno pokazalo, da se ne strinja z nastopom svojih narodnih zastopnikov. Ko mu je namreč klub poljskih poslancev poslal običajno letno podporo v znesku 200 K, je društvo to podporo odklonilo z motivacijo, da od kluba, ki tako slabo brani poljske rojake v Prusiji, ne sprejme nikake podpore. — Solidarni z „Ognisko“ so se pokazali tudi vseučilišniki in tehniki v Lvovu, ki so na nekem prirejenem shodu sprejeli resolucijo, da se nikakor ne strinjajo z delovanjem omenjenega kluba. *D.*

Ptujski „Studentenheim“ berači. Na deski v avli graške univerze, na kateri se objavljajo oglasi, bila je nabita tudi prošnja ptujskega „Studentenheima“ na nemško dijaštvo. In kaka je bila ta prošnja? Nemški dijaki naj odpro svoje dobro srce in svoje usmiljene roke in naj podaré ptujskemu „Studentenheimu“ sablje za menzure. Mladi, naduli germančki v ptujskem „Studentenheimu“ naj se že v svoji zgodnji mladosti uče umetnosti borenja.

Dve lastnosti krase tevtonskega burša na vseučilišču: nezmernost v pijači in strast do menzur. Teh lastnostij mora se priučiti že mladi gimnazijec, da se mu jih ni potrebno še le na vseučilišču prisvajati.

Kakor vidimo se goji strast do dvoboja v popolni meri v ptujskem „Studentenheimu“, kar nam očitno kaže prošnja do nemških buršev.

Tako vzgojeni ljudje, prepojeni z vsemi neumnostimi, naj bodo po dokončanih študijah voditelji „vzvišenega“ nemškega naroda.

O ubogi nemški narod! S sabljo in vrčem v roki bodo reševali tvojo čast. *A. D.*

Odbor slov. kat. akad. društva „Danice“ na Dunaju. Predsednik: filoz. Janko Grafenauer; podpredsednik: jur. Fran Schaubach; tajnik: filoz. Anton Sušnik; blagajnik: tor. Matej Dagarin; knjižničar: med. Anton Rasberger; gospodar: filoz. Fran Porenta.

Odbor slov. kat. akad. društva „Zarje“ v Građu. Predsednik: filoz. Fran Kolenc; podpredsednik: stud. ing. Rudolf Podkrajšek; tajnik: filoz. Josip Malnar; blagajnik: filoz. Anton Detela; gospodar: filoz. Anton Rabazza.

Akademični senat dunajskega vsenčilišča za leto 1902/3 se je sestavil kakor sledi: Rektor: Dr. Gussenbauer, prorektor: Dr. Schipper (dosedanji rektor). Dalje na teološki fakulteti: dekan: Dr. R. v. Scherer in prodekan: Dr. Pölzl, na juridični fakulteti: dekan: Dr. Adler in prodekan: Dr. F. v. Schwind, na medicinski fakulteti: dekan: Dr. Ludwig in prodekan: Dr. Kolisko, na filozofski fakulteti: dekan: Dr. Bormann in prodekan: Dr. Mertens. Senatorjem so bili izvoljeni: Dr. Reinhold, Dr. v. Philippovich, Dr. Fuchs in Dr. Hann. *D.*

Zahvala. Odbor slov. kat. akad. društva „Danice“ se najiskrenejše zahvaljuje sledečim gospodom za doneske v prid društveni blagajni: Dr. Ign. Žitnik, drž. poslanec 10 K; Fr. Brulec, župnik, Velika dolina 6 K; Jan. Lenart, nadžupnik, Šmartno 10 K; Fr. Traven, kaplan, St. Jurij pri Kranju 3 K; Mihael Terček, župnik, Šmartno 2 K; Jak. Pavlovčič, župnik, Suhor 2 K; Mart. Jurkovič, Maribor 6 K; Iv. Abram, kanonik, Gorica 6 K; Iv. Leben, kurat, Libušnje 8 K; Jan. Kurinčič, kurat, Medana 2 K; Andr. Kalan, kanonik, Ljubljana 50 K; Dr. Jos. Marinko, gimn. prof., Novomesto 5 K; Jos. Kalin, kurat, Drežnica 2 K; Fr. Porenta, župnik, Križe pri Tržiču 4 K; Dr. Ant. Gregorčič, drž. poslanec 40 K. — Bog povrni!

Slovensko vseučilišče.

deja o ustanovitvi slovenskega vseučilišča je prespala nekaj let spanje pravičnega, ter se letos zopet pojavila. Zanimivo je le, da so jo prebudili iz spanja s prevelikim hruščem laški in nemški visokošolci. Gotovo tedaj niso mislili, da bo imelo njih grmenje take posledice, kot jih ima.

Vsenemška oholost je prirejala demonstracije proti laškemu docentu, ki ga je vlada nastavila na univerzi v Inomostu, laški visokošolci so se seveda uprli krutim razširjevalcem kulture z protidemonstracijami, ki so slednjič na dunajski univerzi dobile lice demonstracij proti vladi. Do tu nam je stvar popolnoma umljiva in kar se tiče italijanskih visokošolcev tudi popolnoma opravičljiva. Ker pa so nam že vobče znane pretirane in predrzne zahteve naših Italijanov v Primorju, zato se nam zdi tudi njih zahteva po vseučilišču v Trstu umljiva, nikakor pa ne opravičljiva. Trst, ki ima skoro tretjino slovanskega prebivalstva, ki je njegova okolica popolnoma slovenska, naj bi bil ono mesto, kjer bi se vzgojevali italijanski iredentovci, ki naj bi poitalijanili slovansko Primorje, ter je tako pripravljali za lepo hčerko matere Italije. Slovanska duša se upira tej zahtevi z največjo odločnostjo in istotako bi jo morali merodajni faktorji smatrati kot krivično in neizvedljivo. Z isto, če ne večjo pravico bi smeli zahtevati Slovenci vseučilišče v Trstu.

Danes preveva zahteva slovenskega vseučilišča ne samo slovenski narod, marveč prešla je že tudi v kri bratskih slovanskih narodov. Ni se morda pokazala vez slovanske celokupnosti že leta v tako krasni luči, kakor baš sedaj, ko doni od severa do juga naše monarhije med slovansko mladino, kakor tudi splošno slovansko inteligenco klic za jugoslovansko univerzo v Ljubljani.

Pred malo leti še se je pojavila ta zahteva, ne seveda prvič, a morda prvič z tako vehementno silo. Slovensko dijaštvo je že tedaj skupno pričelo z akcijo, ter sestavilo temeljito resolucijo. Vzroki, ki so se tedaj navajali, so ostali do danes isti, potreba se kaže vedno nujneje. Prišla so že tedaj na vrsto ter se jela reševati finančna vprašanja, vprašanja o docenturah, o znanstvenih sredstvih itd. V marsikaterem oziru se je od tedaj že nekaj storilo. Danes pa je zopet naša prva

dolžnost zahtevati, da se nam da to, kar pristojna enakopravnemu kulturnemu narodu. Ne mučijo nas danes tudi več skrbi, bili vspevalo naše vseučilišče; o tem je naš narod že popolnoma prepričan.

Kakor dobro pa je nam in našim slovanskim bratom umljiva naša zahteva, tako malo jo opravičujejo naši narodni nasprotniki. Govori se o vsakojakih stvareh, ki naj bi onemogočevale izpolnitev naše zahteve. Trdi se, da nimamo slovstva. Lahka je ta trditev, dasi vedo naši nasprotniki, da se nam leta in leta niso dala in se nam še ne dajo sredstva, da bi se sploh moglo razviti naše slovstvo. Ob meji se germanizira v ljudskih šolah; ne ustanavljajo se nam slovenske srednje šole. Da je naš narod ukaželen, nam kažejo številke. Na slovanskem dijaškem shodu na Dunaju je dokazal neki govornik, da je slovenski narod med onimi narodi, ki pošiljajo relativno največ sinov v srednje šole. — Čehi, ta najizobraženejši slovanski narod v Avstriji, imajo znanstveno literaturo, ki se jim je pa jela posebno razvijati, ko so dobili svoje vseučilišče, ki je postalo ognjišče znanosti.

Slovani, posebno Slovenci so v Avstriji dolgo tlačanili Nemcem. Ne morejo nam ti očitati, da ni imel naš narod nadarjenih mož. Imenujmo le par mož, ki so se kljub raznim zaprekam povzdignili med prvake v svoji stroki: kapaciteto med juristi rajnega profesorja Krajnca, ali slavnega profesorja fizike Štefana itd. Da pa nam ni bilo ravno nemško nasilje vedno nasprotno, bilo bi jih lahko še več.

Ako se danes vedno poudarja, da mora biti znanost internacionalna, tedaj temu lahko pritrdimo. Ona ne more biti niti nemška, niti slovanska, ampak občečloveška. Dolžnost vsakega naroda pa je, da na tem skupnem polju deluje po svojih najboljših močeh; oni narod, ki relativno največ napravi, more se imenovati izobraženejši. Naravnost barbarsko početje pa je, ako se narodu ne da tega, kar mu omogoči, kar ga dela sposobnega delovati na kulturnem polju. Nemška vseučilišča pa niso bila nikdar nevtralna tla, kjer bi mogli sodelovati tudi Slovani. Oglejmo si jih le nekoliko. Slovanskih visokošolcev jih pohaja na tisoče. Umevno bi bilo torej in edino pravično, da bi bilo po narodnosti sorazmerno številu dijaštva, tudi razmerno število slovanskih profesorjev. Toda kje jih dobiš! Pač je na dunajskem vseučilišču na nekaterih fakultah skoro tretjina profesorjev židov, a o Slovanih ni ne duha ne sluha (tu seveda nismo všteli profesorjev za slovansko filologijo). Nikakor se to ne more opravičevati s tem, češda je slovansko dijaštvo manj nadarjeno nego nemško. Sam avstrijski naučni minister je priznal iz najvišjega mesta javno, da ve iz lastne profesorske skušnjje, da so ravno jugoslovanski dijaki zelo nadarjeni.

Da bi torej ta narod ob ugodnih razmerah mogel krepko poseči v delo za občni kulturni napredek, je torej ravno od merodajnih faktorjev potrjena istina. — Če je neki slovenski poslanec na sestanku slovanskega dijaštva na Dunaju poudarjal, da je nesramno farizejstvo, ako se nam predbaciva, da nimamo znanstvenih sredstev, ker se nam ne da niti slovenskih srednjih šol, tedaj je vočigled navedenih dejstev še tem večja hinavščina onih ljudij, ki trdijo na javnih mestih in v „temeljitih“ člankih raznih nemških revij, da so za nas Slovane nemška vseučilišča istotako ognjišča znanstvenega delovanja in izobraževanja, kakor za Nemce.

Nikakor ne vodi teh ljudi trezen razum in pametni razlogi, ki bi jih mogli navesti proti naši zahtevi, pač pa okrajno fanatično sovraštvo proti Slovanom. Kaki so njih argumenti je pokazala najboljše debata o slov. vseučilišču v državni zbornici, kjer niso mogli navesti razni nemški in laški govorniki ni enega pametnega nasprotnega razloga. Tembolj pa so osvitljevali govori raznih slovanskih poslancev našo opravičeno zahtevo. Umesno se nam zdi, da navedemo na tem mestu le nekaj odlomkov iz izbornega govora gosp. drž. poslanca dr. Šušteršiča.

O opravičenosti naše zahteve je govoril takole:

„Dovolite mi gospoda moja, da nekoliko govorim o stvari sami. Kaj zahtevamo? Pred vsem novo vseučilišče v Ljubljani. Mislim, da nobena stranka ne more odrekati opravičenosti tej zahtevi. Avstrija gotovo nima dovolj vseučilišč. Ako pogledamo v Nemčijo, se o tem prepričamo.

Nemčija šteje 56 milijonov prebivavcev in ima 20 popolnih vseučilišč. Na 2-8 milijona pride torej eno vseučilišče. Tu pa niso všteta nepopolna vseučilišča, kakor je n. pr. kraljeva akademija v Münstru itd. Avstrija šteje 26 milijonov prebivavcev in ima le 8 vseučilišč, torej pride šele na 3 en četrt milijona eno vseučilišče.

Treba pa je pripomniti, da so v primeri s številom prebivavstva avstrijska vseučilišča mnogoštevilneje obiskovana, nego v Nemčiji. Po zadnjih podatkih, ki so mi na razpolago, obiskuje tri svetne fakultete v Nemčiji 48 od 100.000 prebivavcev, v Avstriji pa 55-9. Ker imamo tako malo vseučilišč, zato so posamezna vseučilišča tudi prenapolnjena, osobito na Dunaju, kjer se zbirajo narodi iz cele države, posebno pa oni narodi, katerim država ni ustanovila vseučilišč.

Avstrija pa mora še iz drugega razloga ustanoviti nova vseučilišča. Država se mora ozirati tudi na svojo posebno narodno sestavo. Država mora skrbeti za kulturne potrebe različnih svojih narodov. Že zato mora ustanoviti potrebna nova vseučilišča, ker te svoje dolžnosti doslej ni

izvršila. Država je to načelo že priznala, ko je v Pragi ustanovila češko vseučilišče, in to načelo bode morala še dalje izvajati.

O tej točki dalje ne govorim, ker hočem le dokazati, da je zahteva novega vseučilišča sploh opravičena. Mi pa gremo korak dalje in zahtevamo, da država ustanovi tako vseučilišče v južnih kronovinah. Pogled na zemljevid že utemelji to zahtevo. V Gradcu je zadnje avstrijsko vseučilišče proti jugu. Vse obširno ozemlje pod Gradcem nima vseučilišča. To, gospoda moja, je neopravičeno preziranje onih dežel, ki so bile vedno zvesto udane cesarju in državi.

Državne koristi, gospoda moja, zahtevajo, da te južne dežele dobé najvišje izobraževališče. Te dežele leže ob Adriji, kjer je glav. točka Avstrije ob svet. prometu. Kult. razvoj teh dežel pospešuje velevažne koristi države. A, gospoda moja, mi gremo še korak dalje in zahtevamo vseučilišče za Jugoslovane. S tem hočemo reči, da tam doli na jugu prebivajo slovanski rodovi, ki so kulturno dovolj razviti, da smejo zatevati najvišje izobraževališče kot vrhunec svojega kulturnega razvoja. Laž je, ako kdo trdi, da je naš narod inferioren. Da imajo avstrijski Jugoslovani pravico do vseučilišča, to opravičuje in utemeljuje že njihova sedanja omika.

Na drugi strani pa je ta zahteva opravičena po številu prebivavstva in učeče se mladine. Po zadnjem ljudskem štetju je v Avstriji 1,822.000 Jugoslovanov. Ker pa vemo, kako se pri nas vrši ljudsko štetje, smemo mirno trditi, da je Jugoslovanov najmanj 2 milijona. Statistika za učne zavode iz l. 1896/97 pripoveduje, da 778 Jugoslovanov obiskuje avstrijska vseučilišča. Ako prištejemo še bogoslovce po semeniščih, dobimo število 1000, ki je smemo upoštevati v tem vprašanju. Vem sicer, da bi bilo treba nekaj jih odšteti — o čemer hočem še pozneje govoriti — hotel sem le dokazati, da imamo dovolj učencev za vseučilišče.

Ako pa govorimo o vseučilišču za Jugoslovane, nikakor ne rečemo, da bi to vseučilišče moralo služiti izključno le Jugoslovanom. Naše stališče v tem oziru je jako tolerantno. Mi hočemo vseučilišče v Ljubljani, ki naj bi služilo vsem narodom na jugu in državi sami.“

Nadalje je omenjal g. drž. poslanec zgodovino debate o vseučiliškem vprašanju v dež. zboru kranjskem, kjer so vsi poslanci brez razlike narodnosti soglasno zahtevali ljubljansko vseučilišče. Nato je nadaljeval:

„To vseučilišče naj bi služilo kulturnemu razvoju vseh narodov, ki bivajo v južnih pokrajinah. Jaz le ponavljam, kar se je že v kranjskem deželnem zboru naglašalo, da imamo v prvi vrsti kulturne koristi južnih dežel pred očmi in da ne zahtevamo malovredne vzgojilnice zu uradnike. Mi hočemo pravo vseučilišče — universitatem literarum —

ki bi se moglo popolnoma meriti z obstoječimi vseučilišči. In vseučilišče v smislu sklepa kranjskega dež. zbora bi tudi ustrezalo svojemu smotru. Seveda se je treba ozirati tudi na praktično stran. Najveljavnejši praktični razlog je dejstvo, da v južnih deželah nimamo dovolj učnega naraščaja, ki bi tudi v jezikovnem oziru mogel izvrševati svojo nalogo. Ta nedostatek je priznal tudi kranjski dež. zbor. Ker nimamo vseučilišča, tudi nimamo dovolj duševnega naraščaja, zato prihajajo v deželo uradniki, katerim sta tuja dežela in ljudstvo, ki le za silo lomijo jezik domači in nimajo pravega zanimanja in ljubezni za koristi prebivavstva in dežele. Ljudstvo bi moralo v uradniku videti svojega prijatelja. Godi pa se ravno nasprotno, da ljudstvo uradnikom ne zaupa, ker vidi v njih večkrat svoje nasprotnike ali ljudi, katerim je narodov blagor tuja stvar. To so nezdrave razmere, ki ne pospešujejo ne ljudskih, ne državnih koristij.

Vprašanje je, ali bi vseučilišče v Ljubljani imelo dovolj slušateljev. Že prej sem imenoval 1000 mladeničev, iz katerih bi se nabirali slušatelji novega vseučilišča. Odšteti moramo seveda najprvo število onih, ki bi iz raznih vzrokov pohajali druga vseučilišča. Ker za sedaj ne zahtevamo medicinske fakultete, odšteti bi morali medicinece, dalje tudi bogoslovce, ki so v semeniščih izven Ljubljane.

Ako slabo računam, odštejem jih polovico. Torej jih preostaja še vedno 500, ki bi gotovo obiskavali nameravano vseučilišče v Ljubljani. V kranjskem dež. zboru so pesimisti računali vsaj na 400, optimisti na 600—700 slušateljev. Torej povprek jih ostane 500. Število slušateljev pa bi se gotovo pomnožilo, ko bi doma imeli vseučilišče. Pripomnim tudi, da sem računal le z dijaki slovanske narodnosti. Število pa bi se gotovo pomnožilo s slušatelji onih narodnostij, ki bivajo v naših južnih pokrajinah. A če vzamemo le 500 ali celo 400 slušateljev, je to število še vedno večje, nego število slušateljev na vseučilišču v Črnovicah, kjer je bilo zadnja leta do 350 slušateljev. Novo vseučilišče bi torej imelo dovolj slušateljev in v tem oziru se nam ne more ugovarjati.

Kaj rado pa se nam ugovarja: Kje pa dobite profesorje za slovenska in hrvatska predavanja? Tisti, ki nam s tem ugovarjajo, naj si ne razbijajo glav ter naj vse skrbi prepusté nam in našemu narodu. Gospoda! Da že danes nimamo cele kopice vseučiliških profesorjev, je vendar naravno, ker nimamo vseučilišča. Kjer ni gledališkega odra, tam ni igravcev, kjer ni srednjih šol, tudi ni profesorjev za srednje šole, kjer ni ljudskih šol, tudi ni ljudskih učiteljev. Naš narod bode imel v kratkem dovolj učnih močij za domače vseučilišče, ako se ustanovi. Iz našega naroda so se porodili možje, kot Vega, Kopitar, Miklošič, Krajnc in drugi.

To vprašanje je že nad 100 let na dnevnem redu. Že l. 1787 so kranjski stanovi zahtevali modroslovno fakulteto v Ljubljani. V letih 1810 do 1813 je bilo v Ljubljani popolno vseučilišče. Do l. 1848 se je vzdržala medicinsko-kirurgična šola, filozofična in teologična fakulteta. L. 1848 se je pričelo živahno gibanje za vseučilišče v Ljubljani. Poslanec dr. Ulepič je v kremžirskem državnem zboru sprožil to vprašanje. In kaj je l. 1848 — prosim l. 1848 — minister grof Stadion odgovoril na zahtevo dr. Ulepiča? Rekel je: „Vlada se je prepričala, da je vseučilišče v Ljubljani koristno in potrebno in da tako vseučilišče zahteva tudi strogo izvrševanje načela glede narodne ravnopravnosti in enakomernega varstva splošnih koristij. Načrt pa se more šele tedaj izvršiti, ko bode gotova reforma visokih šol.

Ta reforma je bila izvršena, toda vprašanje glede ljubljanskega vseučilišča je zaspalo. Pač je vlada l. 1849 v Ljubljani ustanovila dve juridični stolici s slovenskim učnim jezikom. Te dve slovenski stolici so prenesli v Gradec, kjer sta se vzdržali do l. 1855. Tu je predaval slavni dr. Krajnc, ki je pozneje umrl kot profesor na praškem vseučilišču. Vsak jurist pozna njegovo ime. Na graškem vseučilišču je v slovenskem jeziku predaval civilno pravo. Do l. 1855 je v Gradcu dr. Kopač predaval kazenski pravdni red, in dr. Skedel, oče velečenjenega g. poslanca in nemškega voditelja v Bukovini, je v slovenskem jeziku predaval kazensko pravo. Dalje sta dva bogoslovna profesorja, dr. Robič in Tosi, posamezne predmete predavala v slovenskem jeziku.

Torej, gospoda moja, je to vprašanje jako staro. In če je to vprašanje glede slovenskega vseučilišča v Ljubljani že toliko časa na dnevnem redu, zato gotovo danes ni manj nujno. Nasprotno, ravno zato je že skrajni čas, da se ta naša zahteva izvrši.

Dovolite, da še nekoliko omenim denarnih sredstev. Ako se ozremo na potrebščino vseučilišča v Črnovicah, trebalo bi v ordinariju za ljubljansko vseučilišče okoli 400.000 kron. Potrebščina za vsa vseučilišča znaša 11 milijonov kron. V primeri s to potrebščino je 400.000 kron v resnici le beračija za tako važno in nujno kulturno zahtevo cesarju udanih in zvestih narodov, ki so si pridobili tolike zasluge za obrambo državne meje na jugu.

V začetku bode seveda treba večjih investicij. Opozarjam pa na sklep kranjskega deželnega zbora z dne 28. svečana 1898, ko je dežela Kranjska navzlic svojim slabim financam za vseučilišče obljubila 500.000 kron.“

Za tem govorom je treba še omeniti izborni govor g. drž. poslanca dvornega svetnika dr. Ploja.

Klic po slovenskem vseučilišču ne bo prenehal. V slovenskem dijaštvu, kakor tudi v narodu bo grmel vedno krepkeje, dokler si ne priborimo tega, kar nam pristojna kot narodu, ki mora biti enakopraven z drugimi. Dasi nam v današnjih razmerah v državni zbornici naši narodni nasprotniki niso priznali nujnosti in se je celo med Slovani našel rod, ki se hladno vedel napram naši prvi kulturni zahtevi, vendar to ne bo nikogar oplasil. — Našega naroda trdno prepričanje je, da se mu prej ali slej uresniči njega zahteva.

Važnost umetniške naobrazbe.

(Predaval na III. sestanku krščansko mislečega dijaštva J. Bergant, cand. phil.)

Najznačilnejša in najlepša bajka grške mitologije je bajka o Orfeju, divnem traškem pesniku, ki je s svojimi očarljivimi spevi, izprehajajoč se po rodopskih in traških gorah in planjavah, genil ne samo divje zveri, marveč tudi gozdove in skale. Ko nekoč njegova krasna in mlada soproga Evridika trga cvetice, piči jo strupena kača, radi tega umre in pride v temno Hadovo podzemeljsko kraljestvo. Orfej ne more preboleti izgube ljubljene soproge, s svojo liro v roki, zavedajoč se svoje pesniške sile, se napoti sam v had, da jo, ako mogoče, reši. S sladko-tožečimi in omamljivimi spevi očara Cerbera, Stig in Lete, ter pride, kot prvi smrtni človek pred Hadov prestol. Krasna slika: polutema, na prestolu temni podzemeljski bog, na njega strani jasna Prozerpina, katero je njen mož siloma ugrabil na sicilskih livadah, pred njima Orfej, pevajoč takó, da hipoma prenehajo muke trpečih duš, Titija, Sizifa, Tantala itd. Ovidij navaja v svojih metamorfozah krasni spev Orfejev v podzemlju, radi visokopoetične vsebine eno najlepših mest rimske književnosti:

O positi, sub terra numina mundi
 In quem decidimus, quicquid mortale creamur;
 Si licet et falsi positis ambagibus oris
 Vera loqui sinitis, non huc ut opaca viderem
 Tartara descendi. Nec uti villosa colubris
 Terna Medusaei vincirem guttura monstri
 Causa viae est coninux, in quam cabrata venenum
 Vipera diffudit, crescentes abstulit annos.
 Posse pati volui nec me tentasse negabo.
 Vicit Amor. Supera deus hic bene notus in ora est:

An sit et hic, dubito. Sed et hic tamen auguror esse
 Famaque si veteris non est mentita rapinae
 Vos quoque iunxit amor. Per ego haec loca plena timoris
 Per Chaos hoc ingens, vastique silentia regni
 Eurydices, oro, properata retextite fata.
 Omnia debentur vobis, paulumque morati
 Serius aut citius sedens properamus ad unam.
 Tendimus huc omnes, haec est domus ultima.
 Humani generis longissima regna tenetis
 Vosque, haec quoque cum iustos matura peregitis annos
 Juris erit vestri. Pro munere poscimus usum.
 Quod si fata negant veniam pro coniuge, certum est
 Nolle redire mihi. Leto gaudete duorum.

In omehtča se tudi neizprosni bog podzemlja: dovoli Orfeju, da odvede Evridiko, toda z enim pogojem: Ko bo zapuščal tartar, naj se pri izhodu ne ozré več nazaj. Toda tu se je ozrl Orfej, hoteč se prepričati, mu li sledi Evridika in prelomivšemu s tem Hadovo zapoved, mu je ljubljena soproga na veke izgubljena.

V tej bajki se ne izraža samó simbolično premoč in nadkriljevanje pesniške umetnosti nad naravnimi zakoni, nad čutečimi in nečutečimi stvarmi, ona je tudi vir mnogoterim globokim mislim. Že Boëtiju, zadnjemu rimskemu filozofu pravi v njegovem delu: *Consolatio philosophiae*, v podobi veličastne žene personificirana filozofija, ki je uprav obravnavala z njim o najtežjem vprašanju modroslovja, kakó je prišlo, ako je Bog vir in izraz dobrega, hudo na svet, sledeče besede: „Tudi vam, ki stremite v znanstvenem raziskavanju visoko poleteti in prodreti v jasne višave luči in prosvete, grozi ista usoda kot Orfeju. S tem, da pregledate še enkrat temno noč, katero ste razgnali, da pogledate v hada temine, izgubite darilo svoje zmage, vaši sistemi se izgubé v nič in ostanete tamkaj, kjer ste bili popreje!“

So vprašanja v modroslovju in v eksaktnih vedah, pred katerimi se nam, če jih razmotrujemo, dejal bi na novo odpró temine hada, katerih človeška moč sama ne more prodreti; nahaja se še mnogo resnic, katerih nam ne bo mogoče nikdar popolnoma premotriti, katerim se pač asimptotično bližamo, ne da bi jih mogli kdaj popolnoma doseči. To pravi tudi Shakespeareov Hamlet v besedah: „So stvari med zemljo in nebom, katerih ne bode nikdar umevali v šolski modrosti vaši!“ Kakor so imeli stari Grki svoje misterije, svoje tajnosti, o katerih so razpravljali le v ožjem krogu v to poklicanih, takó imá in bo imela

vsaka doba nekaj resnic, ki se dajo le slutiti. Velika napaka naše dobe je, da v svojih vedah in umstvenih spekulacijah preveč specializiramo in atomiziramo, se naslanjamo preveč na razum in premalo na srce, kot središče svojega čustvenega življenja. Gotovo bi danes lahko več vedeli o spiritizmu, hipnotizmu in tudi o psihologiji, ko bi materialistiška veda bolj vpoštevala čustveno življenje človeško in ne stala pred njim z ironičnim nasmehom, češ to so prazne domišljije, katerih ne moremo pojasniti niti s pomočjo mikroskopa niti teleskopa.

Umetnost v primeri z znanostjo.

S tem sem pri predmetu samem in izrečem lahko misel: Ako hočemo pričakovati večjega napredka na splošnem znanstvenem kulturnem polju, treba je človeku izobrazbe srcá, kot središča našega čustvovanja, ki se izraža v umetnosti in občudovanju lepote in harmonični izobrazbi razuma, kot proizvajatelja znanosti, ki teži po resnici. Postavljal sem srcé in s tem umetnost in lepoto na prvo mesto, zato, ker je kulturni razvitek človeštva tak, da je človek potom lepote in umetnosti prišel še le do vede in resnice. To nam pojasnuje najboljše in najkrasneje Schiller v svoji filozofski pesni: Die Künstler, kjer pravi človeku:

Nur durch das Morgenthor des Schönen
drangst du in der Erkenntnis Land.

An höhern Glanz sich zu gewöhnen,
übt sich am Reize der Verstand.

Was bei dem Saitenklang der Musen
mit süßem Leben dich durchdrang,
erzog die Kraft in deinem Busen,
die sich dereinst zum Weltgeist schwang.

Was erst, nachdem Jahrtausende verflossen,
die alternde Vernunft erfand,
lag im Symbol des Schönen und des Grossen,
voraus geoffenbart dem kindischen Verstand.
Ihr holdes Bild hiess uns die Tugend lieben,
ein zarter Sinn hat vor dem Laster sich gesträubt,
eh' noch ein Solon das Gesetz geschrieben,
das matte Blüthen langsam treibt.
Eh' vor des Denkers Geist der kühne
Begriff des ew'gen Raumes stand,
wer sah hinauf zur Sternenbühne,
der ihn nicht ahnend schon empfand?

Die, eine Glorie von Orionen
 ums Angesicht, in hehrer Majestät,
 nur angeschaut von reineren Dämonen,
 verzehrend über Sternen geht,
 geflohn auf ihrem Sonnenthrone,
 die furchtbar herrliche Urania.
 Mit abgelegter Feuerkrone
 steht sie — als Schönheit vor uns da.
 Der Anmuth Gürtel umgewunden,
 wird sie zum Kind, dass Kinder sie versteh'n.
 Was wir als Schönheit hier empfunden,
 wird einst als Wahrheit uns entgegengeh'n.

Sklada se to razmotrovanje Schillerja z definicijo lepote Tomaža Akvinskega kot *splendor veri*: sijaj resnice. Človek je preje bil opozorjen na sijaj, ki se izraža v umetnosti, kot na resnico samó, ki se izraža v vednosti.

Tudi v naši mali književnosti imamo zgled za to: predno je dr. Krek v svojem „Socializmu“ prvi strogo znanstveno utemeljil pojem narodnosti in čustvo rodoljubja, je pela mnogo preje o tem že naša domača narodna pesen in umetni pesniki so to čustvo že preje razložili in obudili v Slovencih.

V podkrepljenje preje povedane misli bodi to, da se lepo nikakor ne da ločiti od resničnega in dobrega, ki tvorijo skupno enoto. V starem in srednjem veku se sploh umetnost ni dosti ločila od znanosti; *jurisdikcijo*, *medicino* itd. se je smatralo za umetnosti in narobe umetnost za znanost.

Z *igrazom artes et litterae* so imenovali skupnost znanja, povdarjajoč s tem le praktično in teoretično različenost. Aristotel celó pravi, da je pesništvo, posebno bajka bolj filozofska, nego zgodovina znanstva. On, ki je sam deloval na strogo znanstvenem in eksaktnem polju, je bil uverjen, da more najkritičnejše znanstveno raziskavanje postaviti le nekako okostje dotične znanosti, nikdar pa ne prodreti v bistvo, v jedro, v pomen stvari same, ker umetnost hrepeni bolj kot znanost po pravem pojmu, po ideji, po prototipu, po enoti med raznovrstnimi panogami človeškega razmotrovanja. Dr. pl. Kralik, ki zagovarja v svojih kulturnih študijah iste ideje, navaja pri tem za zgled, da nam grške bajke in pripovedi o Herakleju, Tezeju, Argonavtih itd. pripovedujejo več resničnega o bistvu, o duhu, o smislu one dobe, na globokejši, sprejemljivejši način, kot kak tajni državni ali dvorni arhiv kralja Agamemnona, če bi

ga jutri našli v razvalinah mikenskih. Tako nam tudi bajka o Orfeju bolje razjasnuje klasični čut Grkov in umetniško navdušenje one dobe, kakor če bi bila takrat živela Govekar in Aškerc in nam zapustila umetniško kritične študije o pesniškem duhu one dobe.

Sploh pravo veliko umetniško delo ni dosti različno od znanstvenega dela, metoda in način dela sta ista; Homer ni v bistvu mnogo drugače deloval kot Herodot ali Tukidid, Dante ne drugače kakor kak istodobni filozof. Znanstvenemu delovanju enake priprave se vršé tudi pri vsakem večjem, boljšem delu muzikalne ali upodablajoče umetnosti.

Vpliv umetnosti na vzgojo.

Hotel sem s tem pojasniti veljavo umetnosti v zvezi in v primeri z znanostjo, iz česar že sledi velikanska važnost umetnosti na polji vzgoje. Nepotrebno bi bilo, povdarjati kak vpliv ima prava umetnost na mladega človeka, kako ga povzdiguje, kako mu blaži duha in srcé, kako ga navaja k čednosti in kreposti. Če je kulturni razvoj človeštva tak, da je potom lepote prišlo do resnice, bi moralo biti to odločivno tudi pri vzgoji posameznika. Ali nikjer se ne kaže vpliv materiališke vede v slabejši luči kot pri pouku v naših šolah. Dotekniti se hočem le naše gimnazialne pedagogike. Edini predmeti, kjer bi se gojence privedlo do kake umetniške naobrazbe so latinščina, grščina in moderni jeziki, pri nas nemščina in slovenščina. Ali kakó se to poučuje? Ko se čitajo klasični pesniki, tedaj se opozarja učence na krasna gramatikalna pravila in izjeme teh mrtvih jezikov, na različna verba defectiva in anomalia, na aoriste, na konstrukcije acc. ali nom. cum inf., na optative z *āv* itd., sploh čitajo se pesniki ne radi poezije, ne radi njih umetniške važnosti, ampak tako kot najresnejši prozaisti radi gramatike in filoloških posebnostij. Redek je profesor, ki bi opozarjal učence pri čitanju pesnikov na lepoto mislij, na vzvišenost idej, na pesniški polet, na navdušenje pesnikovo za dobro in sveto. Pri modernih jezikih je isto. Uči se literarna zgodovina, življenjepisi pisateljev in pesnikov, letnice njihovega rojstva, smrti, prve ljubezni, letnice izdaje njihovih del, imena njih bivališč, imena njih starišev, žena, otrok, ljubic, prijateljev itd. Ko se pride v nemški književnosti po naštevanju različnih biblijskih prestav, različnih rokopisov in samostanov slednjič do krasnih epov nibelunške pesni in Gudruna, tedaj se prerešetujejo različni rokopisi, A, B, C, D, omenjajo vsi prepri filologov radi posameznih mest in posameznih črk, ko se pride potem do čitanja epov samih, čita se jih kakor radi ironije v srednjevisokonemškem dialektu, samó radi tega, da se izgubi pesniška

njih vrednost, da izgine pri učencih smisel za narodno poezijo, za umetnost. Uče se potem življenjepisi različnih predhodnih pesnikov in pisateljev kakor, Opitz, Flemming, Hoffman, Hagedorn, Günther, Leiswitz, Vogl itd. ki imajo pomen za skrupuloznega nacionalnega literarnega zgodovinarja, ki pa vsi skupaj nimajo toliko umetniške veljave, kakor najdrobnejša pesen kakega velikega modernega pesnika. Takó se zgodi, da nima gimnazijski maturand, ki spada sedaj v modernem veku že med inteligenco narodovo, niti desetinko tistega povzdigujočega, osrečujočega umetniškega vžitka pri čitanju kake Sofoklejeve drame v VIII. gimn. razredu, kakor ga je imel zadnji atenski črevljar 400 let pr. Kr., ko se je v Atenah tista drama predstavljala v gledališču pred njegovimi očmi. Koliko večjih pedagoških uspehov bi se doseglo, ako bi se čitale v šoli v to izbrane, po estetičnih normah urejene antologije latinske, grške, nemške itd. in pod črto še le naj bi se opozarjalo na življenje pesnikov, na njihovo literarno-historično vrednost in stališče med drugimi sodobniki, ker pesniki posebno moderni nimajo pedagoške vrednosti radi svojega življenja, ampak radi poezije in mislij v delih, njihov način življenja ni merodajen; če se hoče že biografij, tedaj se dobi mnogo boljših in izgoji bolj prikladnih med biografijami čistih in heroičnih krščanskih svetnikov.

Ugovarjalo bi se morda, da se srednješolski učitelji filologi ne morejo radi malo odmerjenih poučevalnih ur ozirati na estetično vzgojo, marveč se morajo prilagoditi predpisom in obdelati v določenem času predpisano ogromno tvarino, sploh pa sami na vseučilišču niso proučavali estetike, in se ne more od njih zahtevati, da bi o tem, česar se sami niso učili, poučevali druge. Odgovarjam lahko: ne obračam se tu proti učiteljem, marveč proti napačnim, zastarelim predpisom za srednješolski pouk. Časa dobi se tekom osmih let dovolj, da bi se oziralo tudi na umetniško izobrazbo učencev. Predpisi, sploh ustroj pouka morajo se v kratkem času premeniti, ker tudi modernim znanstvenim zahtevam več ne odgovarjajo. Na pr. takozvana pedagoška teorija koncentričnih krogov, po kateri se poučuje matematika in fizika na srednjih šolah, je po izreku najboljših pedagogov in strokovnjakov v teh vedah nesmiselna. Dobro bi bilo, če bi filologi razen pedagogike poslušali na vseučilišču tudi estetiko in se mogli v okviru novih predpisov ozirati na to, kar so se naučili pri teh predmetih. Naravnost absurdno je dejstvo, da morajo sedaj profesorski kandidatje na vseučilišču proučavati vsaj en tečaj pedagogiko, kjer se jim dokazuje napačnost sedanjih pedagoških predpisov na srednjih šolah, a ko pridejo v praktični svoj delokrog, se na to, kar so se naučili pri pedagogiki, ne morejo in ne smejo ozirati,

marveč ravnati se po napačnih predpisih, ako hočejo avansirati ali pa sploh ostati učitelji. Še enega ugovora se hočem dotekniti: reklo bi se lahko: estetična vzgoja ni vsem prikladna, ker nimajo vsi učenci nadarjenost in prirojenih svojstev, da bi postali pesniki ali umetniki. Odgovarjam: vsi učenci tudi nimajo nadarjenosti za filologijo, drugi zopet ne za matematiko in vendar se na te predmete sorazmerno ogromno več ozira pri pouku, kot na umetniško naobrazbo, sploh pa se ne zahteva, da bi se odgojevali sami umetniki, ampak večinoma ljudje, ki bodo umetnike razumeli. Omenjati še hočem, da sem se pri teh opombah oziral samó na poezijo in ne na slikarstvo, glazbo, arhitekturo itd. Da bi se pri pouku oziralo tudi na to, treba bi bilo velikih izprememb, ki bi gotovo koristile splošni izobrazbi učencev. Vpeljati bi se moralo risanje kot obligatni predmet in se pri tem ozirati na zgodovino slikaske umetnosti. Vzemimo slučaj, da postavimo ves profesorski kolegij kake srednje šole v slikarsko galerijo in ga vprašamo, v čem se razločujejo Rafaelove slike od Tizianovih, Dürerjeve od Rembrandtovih, Velasquesove od Murillovih, zakaj pravimo tem klasični slikarji, kake poti zasleduje moderna šola v slikarstvu, morda bi le profesor risanja mogel natančno in pametno odgovarjati na ta vprašanja, drugi bi molčali. In česar profesorji ne vedo, ne moremo zahtevati od učencev.

Radi tega za sedaj ne preostaja drugega, kot skrbeti, da se mi, ki smo izšli iz teh šol, sami izobrazujemo privátnim potom v raznih umetnostih in isto naj naredo tudi slušatelji srednjih šol: pridno naj rabijo srednješolske knjižnice in poskušajo z lastno pridnostjo nadomestiti to, česar jim pouk v srednjih šolah ne da.

Ta vzgoja je že slabo vplivala na naše sedanje socialno in praktično življenje. Na to hočem opozoriti sedaj, ko hočem pojasniti važnost in pomen umetniške naobrazbe na socialnem polju, ki se dandanes ne ceni več tako, kot bi bilo potreba.

Socialni pomen umetnosti.

Splošno vlada predsodek, čemur je kriva moderna šola, kakor da bi bila umetnost in lepota samó za to, da si premožni ljudje delajo kratek čas, da se ž njo resen človek ne more pečati, k večjemu za zabavo. Pač velja morda to o zlorabi umetnosti, kar so zakrivili umetniki sami z ozirom na zmedenost sedaj vladajočih umetniških principov, ali nikakor ne o njenem pravem bistvu. Tudi država ne ceni več takó vpliva umetnosti, kot bi se moralo goditi, ona ne smatra umetnosti za nekaj, kar je trdno zvezano z bistvom človeka, ž njegovim hotenjem in borjenjem, s potrebami njegovega življenja. Kakor drhteči zvoki mogočne

godbe celo palačo z vsemi stebri, zidovi in temelji pretresajo, tako bi morala umetnost ne le posameznika, ne samó njegova fizična čustva, ampak cel narod, vsa njegova duševna svojstva prevzeti, izpopolnjevati, ublažiti in iz vsakega srca napravljati takorekoč ritmično sozvenečo struno. Če je pri starih Grkih ali Rimljanih bilo kaj slabega ali gnilega v državi, ali če so grozili domači boji, ki so bistveno obstajali v nasprotstvu med aristokracijo in demokracijo, tedaj so zaobljubili državniki bogovom ljudske veselice, dramatične predstave in umetnostne igre. S tem se mislili ublažiti prepir, s povzdigujočim navdušenjem pomiriti med ljudstvom sovraštvo radi socialnih idej in socialnih naprotstev. Vsi stanovi in vse politične stranke so se zruževale na temelju te državniške modrosti, po vplivu poetičnih in patriotičnih čustev; sovražni elementi so se umirili po čarobni moči in pretresujočem zanosu fantazije in vplivu lepote. Takó so genialni postavodajavci starega veka globoko čutili in cenili državo ohranjujoči pomen in vpliv prave umetnosti. V Rimu je ljudstvo celo samó, kadar je nastala beda, zahtevalo ne samó kruha, ampak tudizabave in iger in kričalo „panem et circenses“. V Sparti, Atenah in drugih državicah so se od države, na državne stroške prirejale ob slavnostnih prilikah umetniške veselice s čitanjem in propovedovanjem ljudskih epov, s predstavljanjem klasičnih dram. Takó je umetniški genij ponesel srca vseh polušavcev v jasne višine, v sveto deželo miru, sprave, sreče in tolažbe. Grško gledališče ni obsegalo samo prostore za kakih par tisoč ljudi gorenjih slojev, ampak takó kot v Atenah, za vseh 30.000 prebivalcev s sužnji vred, ki so dobili za časa modrega Perikleja tudi vstopnino plačano iz državne blagajne. Tedaj ni obstajalo bistvo države v tem, da je pobirala davke, zidala jetnišnice in vojašnice, imela je nasprotno bolj umetniško lice, reprezentirala se je v velikih javnih palačah, umetniško sezidanih ljudskih hišah, kjer je umetnik na stene vklesal spomine na slavne bitke, na hrabrost njih prednikov, v slavnostnih dvoranah, gledališčih, svetiščih, spomenikih itd. Država je dajala obilo dela slikarjem in kiparjem in jim takó zagotavljala njih eksistence. Sedanja državna modrost in politika nasprotno obstaja v tem, da umetno goji med strankami prepir in potem vlada po principu: *duobus litigantibus tertius gaudet*, nadalje, da mir in blagostanje čuva z milijoni pušk in topov, med katerimi ni prostora muzam in njihovim častivcem. Zadnjim pri takih razmerah ni mogoče obstajati, zapuščajo državo ali pa se posveté drugemu delu, da morejo živeti. Le prava sreča je, če se najdejo kljub temu še pesniki, ki ne pojejo za plačo, za čast in slavo, ampak gnani od njih genija, za narod, za človeštvo, za prihodnost, ki v junaških pesnih in tragedijah predstavljajo bleščeče zglede

hrabrosti in kreposti, ki bičajo v komedijah nizkoto svojega časa in v lirčnih spevih izražajo upanje, togo in strah. Ti ne fantazirajo; označujejo le resnico, opisujejo preteklost in sedanost v njiju pravem bistvu in nam kažejo resnico v očarujočem, vse razsvetljujočem zrcalu poezije. Čeprav jih sodobniki puščajo stradati, čeprav jim potomstvo rajše posvečuje življenjepise in spomenike, kakor da jih čita same, so kljubu temu le oni nositelji kulture, prosvete in duševne sile narodov. Platon pravi v svojem genialnem delu: *Πολιτεία* V. 18, da bodo le one države srečne, katerih vladarji so ali filozofje, ali se pečajo z filozofijo, ker pravi filozof ne bode nikdar zametal umetnosti. In v sedajnjih nesrečnih državah se ne uvaža zadostno, kako ulogo igrajo umetnosti v splošnem življenju, ne vpoštevajo se misli, da se takó važne sile v življenju ljudstva, naroda, države in cerkve ne sme prepuščati slepi usodi. Skrb za čistoto v umetnosti je za blagor družbe istotako važna, kot skrb za promet, za javno varnost, higieno itd. Da ta skrb je morda toliko važnejša, ker gre tu za najnežnejše, najnedolžnejše, vendar najmogočnejše vplivanje na človeško srce in čustvovanje. Zgodovina vé, da je to vplivanje večkrat najodličnejši činitelj v razvoju države, ki se ne da več premeniti in zadržavati, če je dobil premoč. Komur bi se posrečilo, teoretično in praktično vplivati na razvoj umetnosti, ta bi se ne trudil zastoj za blagor družbe, on bi pripravljal s tem lahko pot političnim preosnovam in bi odvrnil preteče revolucije. Kdor bi smatral to za kako precenjevanje estetičnega polja z ozirom na ljudstvo in narod, naj se ozira le na neumorno delovanje nekaterih nasprotnikov sedajnje države in cerkve, ki hočejo razširiti svoj vpliv v šoli in v javnosti potom knjig, ocen, leposlovnih del itd. Kdor ovrže enkrat prava estetična načela, ovrgele bode tudi načela etike in socialnih temeljev družbe in države. In to se tudi dogaja. Marsikaka nova slika, nov plakat, nov roman, nov gledališki prizor izpodkopuje kak temeljni steber sedaj obstajajoče družbe, vzbuja v srcu gledavca ali poslušavca čustva, prezirajoča avtoriteto, vero, dolžnosti in pripravlja pot, bolj kot kako faktično kršenje obstajajočih zakonov, k uničenju vsega dobrega in svetega.

Kratkovidna politika meni, da je že dovolj storila za blagostanje ljudstva, za slavo države, za povzdigo umetnosti, če je postavila v proračun kake svote, katere se žrtvujejo umetniškim namenom. S tem se še ni zadostilo socialnemu pomenu umetnosti. Nasprotno je mogoče, da bi te svote, če bi se porabile na napačnem mestu, po napačnih pravilih, utegnile celo škodovati družbi in državi. Glavno je, da se preje preceni in presodi ideje, temelje in namen, katere zastopa kako umetniško delo in če je to delo res pravo in dobro, če bo res povzdigalo gledavce ali

poslušavce, naj se nakupi ali podpira. Ali, če se hoče ocenjevati kako delo, treba je pravega čuta in smisla za umetnost, treba je umetniške vzgoje, kakršne nam sedajnja splošna šola ne da. In vzgojiti se mora le v šolah ne samó ocenjevalcev ampak tudi dobrih umetnikov. Zato je treba najprvo šol in umetniških akademij, da se ne bode treba nadarjenim hoditi poučevat v tujino, da se navzamejo tujega duha, potem pa tudi umetnikom delo, da se morejo preživiti. Čuvati bi se moralo tudi nad gledališčem in nad literaturo, to veliko šolo odraslih in ljudstva. Ogromno bi lahko dosegel oni, ki bi popolnoma izrabil ta velika vzgojevališča. Socialni vpliv moderne drame je napačen, pravi že omenjeni dr. pl. Kralik v krasnem sestavku o socialnem pomenu krščanske umetnosti, ako človek drvi iz gledališča po mestnih ulicah in razburjen in obupan preklinja, da nima noben vrvar več odprte prodajalnice, da bi si kupil vrv, s katero bi se takoj obesil. Pač naj bi se pa socialni pomen drame kazal v tem, da zapušča posameznik gledališče z veselejším pogledom, z mirno dušo, z vpogledom na veliki medsebojni stik med usodo in človekom, s prepričanjem, da ga vodijo idealne Božje moči, z spoznanjem, da umeva bolje veliko dramo v svojem srcu, kjer se bore dobre in slabe sile, da uvidi boljše ideje, ki vodijo človeštvo, in očiščen, oblažen naj stopi v realno življenje, kjer naj se z dvojno silo bori za vzore, za domovino in ljudstvo, in rajše in lažje premaguje vse slabosti, ki so zvezane z vsem svetskim teženjem in vrvenjem.

Ni tukaj prostora niti časa, da bi sestavil cel program, kako se mora gojiti in čuvati umetnost. Opozoril bi le na to, kakó se menjajo časi. Kar je pred 3000 leti čutil navaden Grk, ki je v Orfejevi bajki izrazil veliko moč umetnosti, se mora sedaj v modernem veku po spisih in predavanjih dokazovati in pojasnovati. Omeniti moram, da se tudi pri reševanju socialnega vprašanja premalo ozira na umetniško naobrazbo preprostega ljudstva. Kdor ni sposoben organizirati delavstva in mu razlagati politične razmere in novosti, ta naj bi pripomogel s predavanji, z deklamovanjem itd. k umetniški njegovi izobrazbi. S tem bi storil največ tudi za to, da se premosti tisti prepad, ki loči sedajnjo inteligenco od preprostega ljudstva. Nekateri svetujejo, naj bi se zopet po zgledu Grkov predstavljale ob slovesnih prilikah ali ob velikih praznikih igre, katerih vsebina bi bila ljudstvu že znana ali iz narodnih pripovedij ali iz cerkvene zgodovine. Nekateri opozarjajo na enake igre kot se igrajo na pr. v Oberammergau-u; takó bi umetnost bila nositeljica etičnih idej ljubezni, rodoljubja, nesmrtnosti, božanskega, med prostim narodom, takó bi ne organizirali samó igravskih umetniških družb ampak tudi priprosto ljudstvo, ker bi mu dali s tem njegove slavnosti in na drugi

strani bi se pripomoglo tudi umetniku do prave veljave. Nadalje naj bi se, kar se godi že v velikih mestih, brezplačno vodilo delavstvo v slikarske galerije in bi se jim tamkaj tolmačilo slike in njih pomen, kar bi pripomoglo mnogo k njihovi izobrazbi.

Naš Prešeren je čutil tudi to veliko etično moč umetnosti, posebno poezije, njen blagodejni vpliv na ljudstvo; klasično njegovo mišljenje in pointa njegove poezije in njegovega rodoljubja se izraža v krasnih vrsticah njegovega sonetnega venca:

Da bi nebesa milost nam skazale,
otajat' Kranja našega sinove,
njih in Slovencev vseh okrog rodove,
z domač'mi pesmam' Orfeja poslale.

Da bi nam srca vnel za čast dežele,
med nami potolažil razprtije
in spet zedinil rod Slovenščne cele.
Da b' od sladkote njega poezije
potihnil ves prepir, bilé vesele
viharjev jeznih mrzle domačije.

Tu je imel Prešeren v mislih pravo poezijo, ne tiste, katero zastopajo večinoma naši moderni pesniki, ki trgajo s svojimi brezstidnimi spisi najlepše cvetice čednosti in kreposti iz ljudskega srcá in netijo ljudsko strast in sovraštvo. Radi tega se glasé naravnost banalno verzi „Pesni mladine“ o priliki Prešernove stoletnice, kjer ga imenujejo svojega velikega sobojevnika.

Po dekadenci prihaja sedaj zopet regeneracija v umetniško delovanje. V Slovencih se ne kaže, pač pa pri Francozih in Angležih, zato bi nasvetoval, naj bi se vsi pečali bolj s književnostjo teh jezikov, kot pa na pr. z nemško, ki daleč zaostaja, kar se tiče umetnosti, za onima državama. Želeti bi bilo, da bi nadalje tudi inteligenca bolj spoštovala prave pesnike, jih podpirala in ne gledala nanje kot na kake izgubljene eksistence. Imajo pač pesniki svojo usodo. Ko se je Orfej — da se vračam zopet k tej bajki — vrnil iz podzemlja brez ljubljene soproge in tožil, hodeč po rodni rodopski zemlji, o njeni izgubi, so ga bahantske žene iz zavisti in ljubosumnosti, da ne opeva njih, umorile in raztrgale. Tudi v tem je morda Grk slutil usodo modernih umetnikov.

Pa bodi dovolj! Zdi se mi, da je s tem kolikor toliko pojasnjena važnost umetniške naobrazbe mladine in ljudstva. Izgovoriti hočem le še eno misel, ki ne spada strogo k predmetu samemu, za katero se mi pa

zdi tu najprimernejši prostor. Opozarjalo se je že večkrat na potrebo kake dobre apologije za naš narod. Apologija je sama na sebi pretežka in preabstraktna, da bi jo moglo popolnoma umevati tudi preprosto ljudstvo. Tu bi se mnogo pripomoglo z poezijo. Svetovni pesniki, ne samó oni, ki stojé strogo na katoliškem stališču kot Dante, Calderon, Lamartine itd., ampak tudi nasprotni, imajo toliko apologetičnih mislij in idej v svojih delih, da bi skoro dobili iz tega, če bi dobro izbrali, lahko umljivo, krasno pesniško apologijo. Za zgled naj navedem Goethe-ja, ki govori v „Wilhelm Meister's Wanderjahre“ in v „Dichtung und Wahrheit“ takó katoliško o 7 zakramentih, kot bi ničesar ne vedel o nasprotnem protestanskem mišljenju. Heine pobija v uvodu k zadnji izdaji svojih pesnij na stvaren in lahko umljiv način panteizem in poudarja existenco enega osebnega Boga, kot se težko dobi kje drugje. Diabolični Byron, dekadentski Verlaine, nihilistični Baudelaire itd., imajo toliko krasnih mislij, o kesu, o Božji ljubezni, o transcendentnih čustvih v sreču človeškem, da bi bilo treba samó te misli izbrati, očistiti, opredeliti, pa bi imeli že krasno apologijo krščanstva. To bi bilo morda najhvaležnejše delo kakemu teologu, ki je dobro poučen o svetovni književnosti, ker bi se s takim delom ne le okrepilo versko čustvo naroda, ampak bi se ga obenem seznanilo tudi z najlepšimi cvetovi svetovne poezije.

S tem sem pri koncu. Sklepam s Stritarjevimi besedami:

„Gorjé narodu, ako slep zameta,
Nebeške poezije blagi dar!“

Na Velehradu.

Leto za letom prirejajo češko-slovanski bogoslovci na Velehradu svoje sestanke, kjer stopajo z znanstvenimi, toku časa do cela odgovarjajočimi predavanji pred svet. Tu naj jih on spozna, naj jih sodi in naj tudi prizna, da se resno pripravljajo na resno delo v blagor svojega ljudstva. Toda ti sestanki nimajo samo tega namena; njih namen je tudi, vsaj za nekaj ur združiti bogoslovce in sploh akademike, da bi se medsebojno spoznali in da bi se ob grobu svetega Metoda napili onega navdušenja in si dobili one energije, ki jo v sedanjem času tako silno potrebuje vsak, kdor hoče pred svetom pripoznavati Kristusa. — Tudi bogoslovci drugih slovanskih narodnostij prihajajo k tem sestankom. Slovenski bogoslovci, posebno oni iz Maribora, redno prisostvujejo vsako leto. — Toda dočim so kazali do sedaj

izvečine le bogoslovci navdušenje za akademije na Velehradu, so zri svetni akademiki mrzlo in hladno nanje; lahko se reče, niso se posebno zanje zanimali in se jih radi tega tudi niso vdeleževali. Sicer so prihajali sem pa tja tudi laiki-akademiki k akademijam na Velehrad, toda teh je bilo le malo, malo; in še kar jih je bilo, niso pripadali nobeni organizaciji; radi tega so bili le brezpomembni atomi v morju drugega, katoliški cerkvi več ali manj nasprotnega dijaštva. Kajti res značilno dejstvo je v českem dijaštvu, da človek najde v njem vse mogoče stranke, ki imajo svoja glasila in svoje privržence; toda stranke, katere pristaši bi javno pripoznavali svoje katoliško prepričanje, ni v njem. In vendar je samo v Pragi čeških dijakov na tisoče in tisoče.

Lansko leto je poslala „Danica“ svojega zastopnika k mednarodnemu dijaškemu shodu v Rim. Kot edini zastopnik slovanskega organiziranega katoliškega dijaštva je tedaj sklenil dotični zvezo med slovenskim kat. dijaštvom in katoliškim dijaštvom drugih narodnostij.

Letos je poslala svojega zastopnika¹ na Velehrad. Prvikrat sicer, a gotovo ne več poslednjikrat! Akademija se je vršila 31. julija.

Predavanja so bila vrlo zanimiva, kakor lahko vsak razvidi iz vzporeda: 1. „O dědictví sv. Cyrilla a Methoděje“ (govoril Msgr. Vladimír Šťátný). — 2. „Společný úkol a postup akademického dorostu laického a kněžského na poli sociálním“ (govoril cand. phil. Ant. B. Drápalík). — 3. „Katholicismus principem pokroku“ (predaval boh. Karol Endl). — 4. „Postavení kněze v dnešní společnosti“ (govoril P. Frant. Světlík). — 5. „Směry v našem studentstvu“ (poročal boh. Matěj Pavlík).

Ni bil namen „Danice“, z zastopstvom na Velehradu pokazati, da obstaja, ampak hotela je stopiti v zvezo z dijaštvom, ki je bilo na Velehradu zbrano. Tla so bila kakor pripraljena. Predavanja, posebno drugo in zadnje, so sama silila na to. Poročal je g. Pavlík o strujah, ki plôve v njih češko dijaštvo. Našteval jih je, označeval jih je in povedal, da ima skoraj vsaka struja tudi svoje glasilo, da razširja na tak način svoj vpliv. A ko je prišel nazadnje k točki, kaj je s katoliškim dijaštvom, teda je sporočil samo to, da med češkim dijaštvom katoliškega dijaštva ni še ... In g. Drápalík je v svojem predavanju omenil sicer neko kat. akad. društvo v Pragi, toda rekel je, da spava ...

Živo pa so naglašali vsi potrebo, da naj se organizirajo tudi češki katoliški visokošolci.

To potrebo je poudaril tudi zastopnik „Danice“, ko se je pri debati k drugemu predavanju prijavil k besedi. Pokazal je na slovensko dijaštvo,

¹ Zastopnik „Danice“ je bil tov. phil. J. Srebrnič. Opomb. uredništva.

kjer je iz malega, neznatnega početka vzkliko veliko drevo na Dunaju; kjer je prav tako drevo pričelo poganjati v Gradcu. Pokazal je na nasprotno dijaštvo, ki se organizira za skupne smotre in je brez razlike narodnosti edino v nasprotstvu do katoliške cerkve, in poudaril, da se prav tako mora organizirati katoliško misleče dijaštvo, posebno slovan-sko, kajti le v katolicizmu se more delati uspešno za blagor ljudstva, in le v njem je zajamčena vsem narodom njih narodnost. Pokazal je tudi, da mora imeti ljudstvo katoliško laiško inteligenco, ki nastopa in deluje tam, kjer duhovnik ne more. Le tako se more zadostiti vsem potrebam, ki jih ljudstvo čuti; a taka katoliška laiška inteligenca more iziti le iz akademičnega dijaštva.

Da zastopnik „Danice“ ni govoril zaman, dokazuje dejstvo, da se je še isti dan popoldne zbral precej številen krog bogoslovcev in svetnih akademikov k intimnejšemu posvetovanju o čeških dijaških razmerah v Pragi, v Brnu in drugod. Bil je prisoten tudi povsod v Čelih znani P. Jos. Jemelka S. J. iz Prage, ki temeljito pozna češke dijaške razmere. Poročal je natanko o njih in o katoliškem dijaštvu v Pragi ter označil vzroke, zakaj se isto do sedaj ni moglo razvijati. Razjasnil je načrt, ki ga on odslej sprejema kot svojo življenjsko nalogo, na kak način se bode češko kát. dijaštvo moglo združiti v organizacijo, ki bode svobodna in ki bode mogla svobodno delati . . .

In sedaj se dela in se pripravlja . . .

A le naprej, češki katoliški akademiki! Blatili Vas bodo in napadali do skrajnosti Vaši rodni tovariši; vse Vam bodo podtikali, ko se oglasite v javnosti in pokažete, da stopate na dan. A o tem bodite prepričani: čim hujše Vas bodo napadali, čim bolj se bodo radi principov oddaljevali rodni tovariši od Vas, tem bolj bo uspevala Vaša organizacija, tem večja in silnejša bo.

A tudi o tem bodite že naprej prepričani, da dobite že takoj pri svojem prvem nastopu dve sestri, ki Vam bodeta sorodni po krvi in po duhu, ki Vas bodeta ljubili in ki vam bodeta stali na strani povsod!

„Danica“ in „Zarja“ čakata z vsem hrepenenjem na Vas!

Tam pa, kjer počiva sveti Melod, kjer so naši poganski pradedje prvikrat prejeli Kristusa iz njegovih rok, tam na Velehradu se bodemo leto za letom združevali in si leto za letom dajali direktive k skupnemu vzajemnemu delu; tam, od koder je izšla luč slovanskemu svetu, tam naj tudi mi akademiki krepimo svoje sile za boj proti onim, ki sovražijo tisto prekrasno milo luč . . .

S.

Vigilija ljubezni.

Tožne praznote duše nesmrtné
si napolnila s hrepenenjem,
ki je priklicalo speče akorde
pesni srebrnih o zlati pomladi.
Tvoje ljubezni solnce prelestno
je prisvetilo v moje teme,
milo ogrelo dušo-poljano,
da bo razvila razkošje rož.

Cvetje že vstaja, slavci žgolijo,
duša trepeče v pobožnem poletu.
Tihe molitve iz prsi puhtijo:
Z neba rosijo naj biserne kaplje
milosti božje na lilije tvoje,
stražijo naj jih zlati krilatci,
ki naj te zibljejo v divne, mamljive
sanje o sreči in moji zvestobi.

Duša že sluti gorko bližino
tvoje dušice, dekle krepostno.
Blaženstvo diha jo njeni objemi,
sreče solzice, zvezdice upa
vžigajo čisti njeni poljubi...
Srčno pozdravljena sveta ljubezen!
Jasna zdaj pota k ciljem so zlatim,
zdaj sem pripravljen, le pridi vihar.

Lovro Pogačnik.

Modernim.

Naj me objame časa val,
in venčan bom poet,
ki se je dvignil z mrzlih tal
tja v poezije prave svet?

Tako pač pravite le vi,
ki mar vam ni razmišljati,
da divjajoči časa val
privrel ni iz domačih tal,
ki jih kreposti grejejo,
se jim nebesa smejejo.

Spočele skrivne ga moči,
rodile črne ga noči,
dojile prsi ga strasti,
vodila pota blatnih cest
in sveti mu nebo brez zvezd...

Pa vendar jaz naj planem vanj,
ki sin sem vzorov, zlatih sanj?

Lovro Pogačnik.

Glasnik.

Tretji sestanek krščansko mislečega dijaštva se je vršil dne 3. in 4. septembra 1901 v veliki dvorani „Katoliškega Doma“ v Ljubljani. Kakor drugi sestanek l. 1899, je bil tudi tretji v svojem glavnem delu posvečen strokovnemu znanstvu. L. 1900 ni bilo sestanka, ker se je krščansko misleče dijaštvo dejavno udeležilo katoliškega shoda z vsemi sloji našega naroda. Na katoliškem shodu je dobilo krščansko dijaštvo tako sijajno pohvalo iz ust škofov in ljudstva, kakor jo bo težko še kedaj ućakalo in še težje zaslućilo. A dobilo je novih sil in novega poguma: plod drugega slov. kat. shoda je akademićno društvo „Zarja“ v Gradcu, ki je prav na tem tretjem sestanku krščansko mislečega dijaštva nastopila prvić javno v domovini. Ta sestanek je vreden ćlen v lepi vrsti javnih nastopov našega dijaštva. Omenjamo samo vaćnejše dogodke sestanka.

Dne 3. septembra je bil pozdravni većer. — Predsednik Danice, tovariš Ivan Šinkovic je v svojem pozdravnem govoru poudaril veselo dejstvo, da raste številu krščansko mislećih in krščansko živećih dijakov. Saj krščanstvo ni stranka, ampak absoluten nazor o svetu, veljaven in izvelićaven za vse ljudi. Naši sestanki imajo namen, da se medsebojno spoznavamo in sklenemo prijateljstvo, katero utrdi našo organizacijo. Vzgajamo se ob naših moćeh vzornikih. Letos nastopamo s širšim obzorjem: v Gradcu se je ustanovilo kat. akad. društvo „Zarja“, in letos so prvić zastopani češki dijaki na našem sestanku. Konećno izreka zahvalo onim, ki so zapoćeli katoliško gibanje v slovenskem dijaštvu, in Źeli, da bi ogenj, zaneten v dijaštvu, plamtel vedno moćneje in višje. — Izmed drugih govorov omenjamo pozdrav g. Lukáška, ki je prišel na shod v imenu češkega dijaštva, zahvalit se za udelećbo „Danice“ pri shodu na Velehradu, in pozdrav ćastnega ćlana „Danice“ gospoda drćavnega poslanca Franc Povšeta. Vsem udelećnikom većera je segel ognjeviti govor v katoliško-narodni slućbi osivelega gospoda, do srea, kakor je bil govorjen iz srea.

Drugi dan se je zaćel sestanek s sv. mašo, katero je daroval preć. g. kanonik Andrej Kalan v nunski cerkvi med lepim petjem ć. gospej Uršulink. Nato so se vršila predavanja z debato pri posameznem. Predavanja so bila sledeća:

1. Neminljivost rimsko-katoliške cerkve: theol. Joćef Lonćarić, Maribor.

2. Cerkveni elementi vsrednjevećskem pravu: iur. Joćef Dermastia, Gradec.

3. Hrvaška knjićevnost v Dubrovniku (s posebnim ozirom na 17. stoletje): phil. Ivan Grafenauer, Dunaj.

4. Vaćnost umetniške naobrazbe: phil. Jakob Bergant, Dunaj.

5. Harmonija med delom in kapitalom, agr. Franćišek Pengov, Dunaj.

Teh predavanj se je udelećilo nad 60 dijakov, većina laikov.

Zvečer je bil komerz, h kateremu je prišlo toliko število povablencev iz vseh stanov, da je nedostajalo prostora. Voditelj večera je bil starešina „Danice“ g. dr. V. Schweitzer, ki je označil pomen katoliškega dijaštva in nasprotnike katoliškega gibanja. V imenu krščanskega delavstva je napil „Danici“, in „Zarji“ g. Gostinčar. Pomembno je govoril še starešina „Danice“ g. dr. Fr. Pavletič, ki je slikal naporni osnutek „Danice“ po lastni izkušnji, in prelepo častni član „Danice“ g. kanonik Kalan o verski resnici in vzgoji katoliške mladine. Sestanek je pozdravil tudi duševni oče „Danice“, škof na otoku Krku.

Pet let bo minilo dne 28. julija, kar smo imeli prvi sestanek. Tedaj se je nas zbralo nad sto akademikov, bogoslovcev in abiturientov v ljubljanskem „Rokodelskem Domu“. Koliko se je od tedaj izpremenilo celo v našem narodu, kam li ne v dijaštvu, o tem odločuje že drugi rod, ker oni, ki so vodili takrat naš sestanek, delujejo že v raznih poklicih. Še se spominjam, kako se je prikradel na oni prvi naš sestanek pokojni dr. Lampe, in ko smo mi, ki nikakor nismo hoteli dovoliti, da bi kdo na nas vplival, razlagali možu v svoji vestnosti, da imajo dostop samo dijaki, se je on dobrosrčno smehljaj in se ni dal odgnati, ampak se je stisnil v kot, češ, saj bom miren in bom tiho dihal. Koliko gorečnosti, a kako malo izkušenosti smo imeli mnogi! A imeli smo nekaj razboritih tovarišev, zlasti starejših, tako da smo si v resolucijah postavili dober program, katerega ne smemo pozabiti. Morda bi bilo dobro, ako bi prihodnji sestanek zraven strogo znanstvenih predavanj, katera nikakor ne smejo izostati, podal tudi priliko, da se skupno nekoliko premislijo in v spomin na novo pokličejo one resolucije. S tem bi mlajši dijaki določneje spoznali naše težnje in se prej navdušili zanje, ako bi na sestanku takorekoč sami postavljali si cilje. To bi dalo brez dvoma dokaj močen vzmet za nadaljnje premišljeno delovanje. Tudi bi bilo koristno, ako bi podali nekoliko računa o dosedanjem delovanju katoliškega dijaštva. Saj so nas na prvem sestanku nasprotniki, ki so se sicer kisto držali, najbolj sumničili z dvomom, bomo-li tudi tako delali, kakor smo govorili. Poudarjamo, da je bila takrat popolna, zato tudi plodovita edinost med akademiki in bogoslovci. Skoro bi se zdelo, da smo si sedaj manj znani, nego bi si bili lahko. Zapomnimo si, da bomo morali iti skupaj kot prijatelji, ako hočemo, da bi vspevala naša stvar. Bodi tukaj mesto dvema resolucijama o tem vzajemnem postopanju, ki sta bili vsprejeti na prvem sestanku:

1. Akademiki in bogoslovci se kolikor mogoče približajo srednješolcem višjih razredov, jih z dobrim zgledom navajajo h krščanskemu življenju in pridnemu učenju, zlasti pa v njih unemajo z vso skrbnostjo veselje in zanimanje za modroslovje in jih po svoji moči podpirajo v učenju modroslovja.

2. Akademiki in bogoslovci obljublamo katoliška glasila, osobito pa svoje glasilo „Zoro“ vsestransko podpirati s tem, da skrbimo za dobre spise v listih, in s tem, da jih pridno širimo v vse kroge.

Et meminisse iuvat!

A. V.

Dijaško gibanje za slovensko univerzo. Meseca novembra je nastopila na dunajskem vseučilišču slovanska vseučiliška mladina, da povzdigne svoj glas za slovensko univerzo. Njej so sledili solidarno slovenski in po večini slovanski visokošolci drugih vseučilišč. Ker smo govorili že v uvodnem članku o zadevi vseučilišča, naj podamo v naslednjih vrstah le nekako skico vsega gibanja.

Ko so, kakor znano, laški vseučilišniki jeli prirejati demonstracije za laško univerzo v Trstu, dogovorili so se v prvi vrsti slovenski dijaki, da prirede shod, na katerega bi povabili tudi druge slovanske dijake. Shod bi se imel vršiti po § 2. — a policija ga je kljub temu prepovedala. Preostajalo ni drugega, kakor naprositi rektorja dunajske univerze, da prepusti slovanskim dijakom na vseučilišču dvorano, kjer bi mogli zborovati. Rektor tega, dasi bi lahko, ni hotel dovoliti. Dijaki so si dali radi tega sami pravico in se sešli v petek 8. novembra okoli desete ure dopoldne v velikanskem* številu do osemsto v avli. Da je to zbiranje takoj zbudilo senzacijo pri Nemcih je umljivo. Takoj so zasedli drugo stran avle ter pustili nekako v sredi prazen prostor kot bojno polje. Ko je bilo dijaštvo zbrano, stopi nek slovanski visokošolec na vzvišen prostor ter izjavi, da hoče prečitati memorandum najprej v slovenskem in na to v nemškem jeziku. Nemci seveda, kakor navadno, niso mogli umeti, kako si drzne slovansko visokošolstvo na „nemških“ tleh vseučiliške avle govoriti v svojem jeziku. Zagnali so uprav bestialen krik, kateremu so krepko odmevali slovanski „Živijo“ klici. Deputacija slovenskega dijaštva se je na to podala k rektorju ter mu položaj pojasnila. Rektor je obljubil, da hoče izposlovati pri policiji dovoljenje za shod. Medtem je bilo v avli še vedno oglušujoče vpitje in prepevanje. Slovanski dijaki so krepko prepevali slovanske pesmi „Hej slovani“, „Lepa naša domovina“ itd.; glasovi nemške „Die Wacht am Rhein“ so se uprav izgubili. Po poldrugurnem prerivanju, kjer so slovanski visokošolci krepko odbivali napade Nemcev in jih potiskali v ozadje, podali so se okoli univerze po „Alzerci“ med prepevanjem slovanskih pesni. Bil je to veličasten prizor, ko se je pomikala velikanska vrsta v lepem redu in dostojno po dunajskih ulicah. — V avli je bil sprejet sledeči memorandum:

„Z ozirom na to, da se avstrijske vlade in v najnovejšem času tudi ekselenca, ministerski predsednik pl. Körber, kažejo pripravljene, ugoditi zahtevam italijanskega naroda in italijanske delegacije gledé italijanske univerze v toliko, da so se otvarjali paralelni italijanski kurzi v Inomostu in v Gradcu, dočim so se mnogoštevilnim avstrijskim Jugoslovonom že obstoječi kurzi odvezemali (juridični kurzi v Ljubljani in v Gradcu l. 1848.) dalje z ozirom na to, da se avstrijske vlade skupnim zahtevam jugoslovanskih narodov po navadi niti odzvale niso, čutimo dolžnost, podati sledečo spomenico:

Mi, slovenski, hrvaški in srbski visokošolci dunajske univerze iz Dalmacije, Primorske, Kranjske, Štajerske in Koroške, zahtevamo od vlade:

a) da ustanovi v Ljubljani slovensko univerzo,

b) da prizna veljavnost izpitov na vseh fakultetah na univerzi v Zagrebu za kraljestva in dežele zastopane v državnem zboru na Dunaju.

Mi zahtevamo to iz sledečih upravičenih vzrokov:

1. Nas je Jugoslovancev v tostranski polovici nad 2 milijona, katera množica je opravičena zahtevati zase kulturno središče.

2. Nam ne dopušča naš narodni ponos, da bi na c. kr. univerzah, kjer bi nam, kakor vsem slušateljem, morala biti zajamčena enakopravnost, vedno in povsodi igrali ulogo manj vrednih gostov, kakor nas kot take smatrajo in z nami ravnaio nemški vseučiliščniki.

3. Ne moremo prenašati, da se nas, kadar javno zahtevamo zajamčenje enakopravnosti, z brahijalno silo iztira — kakor to povdarja nemško visokošolstvo — raz „nemških“ akademičnih tal vseučiliščne avle.

4. Čutimo ob vsaki takšni priliki, da poklicani faktorji ne storé ni enega koraka v obrambo mejnarodnih pravic nas, jugoslovanskih vseučiliščnikov.

5. So vsi pripomočki k temeljiti izobrazbi in natančnemu proučevanju ved, kakor seminarji, razni instituti itd. v rokah narodnostij, ki nam Jugoslovancem nikakor ni naklonjena.

6. Smo v tujem mestu, daleč od svoje domovine, popolnoma izolirani. Kot Slovanom nam je pri sedanjih ostrih nasprotstvih zaprta pot v vsako družbo, in prebivalstvo samo nam je pri vedno bolj poostrujočih se razmerah vedno bolj neprijazno, kar smatramo mi kot posledico fanatizma nemškega visokošolstva, ki nas proglašaa manj vrednim gostom.

7. Zabranjuje velika razdalja med našo domovino, osobito Dalmacijo, in med vseučiliščnimi mesti, in iz tega izvirajoča negotovost eksistence velikemu številu jugoslovanskega dijaštva, da nadaljuje izobrazbo na kakšnem vseučilišču.

8. Nam je ležee na srcu tudi materijelni blagor naših narodov na jugu države in ne moremo mirno gledati, kako se neizmerna množica denarja iz naših revnih krajev, kjer se šele dviga gospodarsko blagostanje, nosi v kraje, kjer v veliki meri cveteta industrija in promet. Na srcu nam pa je tudi, da učimo narod, česa mu treba za povzdigo materijelnega blagostanja in uvidevamo, da to moremo le, ako smo v njegovi sredi ali vsaj v njegovi bližini.

9. Ni to želja samo nas vseučiliščnikov, zastopnikov treh jugoslovanskih avstrijskih narodnostij, ampak mi izražamo s tem željo ljudstva samega, ki želi, da se njegova mladina izobražuje na svojih tleh, v neposredni dotiki z njim samim, ki želi, da tudi ono uživa vsaj nekaj po državnem zakoniku mu zajamčene enakopravnosti in zahteva zato popolnoma konsekvntno svojih šol.

10. Nas je naposled zadostno število dijakov jugoslovanskih iz tustranske državne polovice, ki bi lahko vzdrževali takšno univerzo, in prepričani smo, da se z ustanovitvijo univerze v Ljubljani število dijaštva še vsaj podvoji.

Da se tej upravičeni zahtevi jugoslovanskih narodov kolikor možno hitro ugoti pričakujemo od visoke vlade, da podpira ustanovitev univerze po primeru dežele kranjske in občine ljubljanske, ki prispevata od leta 1898 za ustanovitev univerze z letnimi 100.000 oziroma 20.000 Kron.

Na Dunaju, 8. nov. 1901.“

Rektorju pa so izročili slovenski dijaki sledeči protest:

„Italijanski visokošolci dunajske univerze izročili so dne 31. okt. 1901 Njega magnificenci rektorju spomenico, kjer utemeljujejo potrebo ital. univerze v Trstu s tem, da imenujejo primorske avstrijske provincije italijanske.

Ker ta trditev ne odgovarja resnici, smatramo slovenski, hrvaški in srbski visokošolci, čijih narod naseljuje ogromno večino imenovanih provincij, za svojo narodno dolžnost, da proti takim javnim trditvam javno in slovesno protestiramo, pozivljajoč našo delegacijo in pred vsem interesirane občine, da odločno protestirajo na pristojnih mestih, ako bi hotela vlada na podlagi takih resničnim razmeram ne odgovarjajočih izjav delati pripave za ustanovitev ital. univerze v Trstu.

Italijani žive v Avstriji kompaktno kot deželno prebivalstvo samo v pokneženi grofiji Gradiški in v južni Tirolski, kjer bi edino mogla biti umestna italijanska univerza. V Primorski (Istra, Trst, Goriška in Gradiška) štejejo Slovani po ljudskem štetju z dne 31. dec. 1890 (po občevelnem jeziku!) 348.280 duš, Italijani 294.580 duš, v Dalmaciji po istem ljudskem štetju Slovani 501.307 duš, Italijani pa 16.000 duš; torej skupno štejejo Slovani v teh provincijah 849.587 duš. Italijani 310.580 duš.

Italijanska univerza v prevesno slovanskih provincijah bi bila torej za Slované provokacija, ki bi vzbudila v prebivalstvu največji in upravičeni odpor.“

Kakor na Dunaju, tako se je pričelo tudi na drugih univerzah kaj živahno gibanje. V prvi vrsti nam je omeniti dogodkov v Gradcu. Slovenski dijaki so priredili ondi dne 7. novembra zborovanje skupno s Hrvati in Srbi. Na shodu je govoril jur. Polec o zgodovini vprašanja slovenskega vseučilišča in jur. Kukovec o kulturni nalogi vseučilišča. Sklenila se je ondi sledeča resolucija:

„Mi, slovenski, hrvaški in srbski visokošolci graškega vseučilišča iz Dalmacije, Primorske, Kranjske, Štajerske in Koroške, zahtevamo od vlade, da nam ustanovi v Ljubljani slovensko vseučilišče, na katerem boče omogočeno študirati mladini vseh treh v tustranski državni polovici zastopanih jugoslovanskih narodov.“

Na predlog Hrvatov in Srbov se je sprejel še dostavek, kjer se zahteva priznanje reciprocitete izpitov na vseh fakultetah kralj. univerze v Zagrebu.

Slična zborovanja so priredili slovanski visokošolci v Pragi, kjer se je ob navzočnosti prorektorja in mnogoštevilni udeležbi dijaštva sprejela resolucija za slovensko univerzo v Ljubljani. Spomenica, ki se je ondi sestavila se glasi:

„Mi zbrani visokošolci Slovenci, Hrvati in Srbi v Pragi, sklicujoč se na temeljno pravo vsakega naroda, izobraževati se v svojem lastnem jeziku, katero nam je zajamčeno tudi v članku 19. osn. drž. zak., pridružujemo se akciji drugih jugoslovanskih akademikov na avstrijskih visokih šolah ter sklepamo enoglasno:

Visoka c. kr. vlada se pozivlja:

1. da ustanovi v najkrajše mčasu srednje šole s slovenskim učnim jezikom;

2. da ustanovi v najkrajšem času univerzo s slovenskim učnim jezikom v Ljubljani, in

3. da prizna za avstrijske podanike reciprociteto izpitov na vseh fakultetah kralj. univerze v Zagrebu.

V Pragi, dne 9. listopada 1901.“

Celo v madjarski Budapešti se je vršil shod za slovensko vseučilišče.

Vrlo sijajno pa je bilo zborovanje v Zagrebu. Vsi jugoslovanski visokošolci Hrvatje in Srbi so, pozabivši lastne difference, postavili se krepko v stran slovenskim bratom. Na shodu je bil navzoč sam rektor dr. Vrbanič ter ogromna množica slušateljev in slušateljic. Rektor je s svojim govorom pokazal, da smatra vsa jugoslovanska inteligenca do univerzitetnih profesorjev, vseučilišče v Ljubljani kot nujno potrebo za kulturni prospeh Jugoslovancev v tustranski državni polovici. Sprejela se je na shodu enoglasno resolucija, v kateri izrekajo vsi jugoslovanski akademiki Slovencem svoje simpatije z željo, da se čimpreje uresniči njih zahteva za vseučilišče. Obenem se je izvolil odsek, ki naj sestavi prošnjo na hrvatski sabor za popolno ekviparacijo vseučilišča v Zagrebu.

Konečno bilo je mogoče zborovati tudi dunajskim visokošolcem. Shod se je vršil dne 13. novembra v dvorani dunajske ressource. Napolnjena je bila zelo prostorna dvorana, kakor tudi galerije do zadnjega kotička.

Shod je počastilo s svojo navzočnostjo mnogo slovanskih poslancev, mej temi podpredsednik mladočeškega kluba dr. Brzorad z mnogimi drugimi češkimi poslanci; izmed rusinskih poslancev se je udeležil shoda drž. poslanca Barwinsky, češke veleposestnike pa je zastopal poslanec Radimsky. Zelo mnogoštevilno so bili navzoči jugoslovanski poslanci, med temi Pfeifer, Ploj, Pogačnik, Žičkar, dr. Žitnik, dr. Ferjančič, Ferri, Spinčič in Biankini. Visokošolcev bilo je navzočih do 1200, mej temi Slovenci, Hrvatje, Srbi, Bolgari, Čehi, Malorusi in Poljaki.

Zborovanje je otvoril medicinec M. Rus ter pripomnil, da se je zbralo dijaštvo za to, da se potegne za pravice slovenskega naroda. Konečno je izrazil željo, da bi složno postopanje slovanskih visokošolcev obrodilo obilo sadu.

Na to je dobil besedo phil. Ivan Prijatelj, ki je imel nalogo govoriti o zahtevi slovenske univerze v Ljubljani. Glavne misli njegovega temeljitega govora so bile nekako tele:

Klic po najvišjem izobraževališču v naših jugoslovanskih dežalah je živel v prsih vseh in čakal le ugodne prilike, da zopet privre na dan. Ko pa je sedaj ta prilika prišla, zahtevamo silneje kakor kedaj svoj najvišji kulturni zavod.

Sovražnikom, ki gledajo poželjivo po naših dežalah se bomo mogli postaviti krepko v bran le tedaj, ako bomo duševno močni in veliki. Samo duh, samo izobrazba nas moreta rešiti pogube.

Takoj pa, ko so uvideli naši sovražniki našo namero, jeli so nam odrekati pravico do samostojne izobrazbe. Tu se spozna vsa nizkost bojevanja sovražnika, ki nam odreka ono orožje, s katerim sega on ofenzivno po naši lasti. Glavna naša naloga je torej pokazati sedaj

sovražniku, da naša zavest in misel še živita. Prosvetliti vsakega posameznika je edino naše upanje rešitve.

Nikakor ne moremo več mirno gledati, kako vlada z dobrotami obsiplje našega sovražnika, ob istem času, ko nam ne privošči niti ljudskih šol. Naš cilj bodi: oborožiti vsakega posameznika z uma svitlim mečem v boju za ohranitev rodne grude. Ako pa kljub temu pojezdi nekoč Nemec preko nas na obalo Adrije, naj reče, da je moral iti preko trupel visoko izobraženega naroda.

Za tem govorom, ki mu je sledilo burno odobravanje od strani dijaštva, kakor tudi poslancev je govoril Hrvat medicinec Mimica. Izražal je simpatije Hrvatov, katerih težnje so iste, kakor težnje Slovencev in ki se imajo boriti z istim skupnim sovražnikom.

Srbski medicinec Dimitrij Konjevič je omenjal težavnega stališča, ki ga imajo južni Slovani napram Italijanom, Mažarom in Nemcem. Naš spas je edino v tem, da se povzpemo do višje kulture, kar je pa edino mogoče, ako imamo svoja kulturna izobraževališča.

Na to se je sprejela spomenica in protest jugoslovanskega dijaštva proti ustanovitvi italijanske univerze v Trstu.

K točki: o razmerju slovanskih dijakov do dunajske univerze, je govoril jurist Dimnik. Omenjal je krivic, ki se gode Slovanom na dunajski univerzi in predlagal konečno, naj se izroči rektorju pismen protest proti temu, da bi se nas imenovalo goste.

Za njim je razpravljal jurist phil. N. Zupanič o historičnem razmerju med Nemci in Slovani. Govorili so dalje še: Čeh jurist Lengsfeld, Poljak tehnik Bilinski, Srb Dimitrijevič in Bolgar Todor Dobrev. Izmed poslancev pa so govorili Čehi: dr. Brzorad, Černy in Reichstädter, Hrvati: Ferri in Spinčič ter Slovenca: Povše in Ferjančič, kateri so vsi zagotovili dijakom krepko podporo.

Tako se je končal ta velepomemben shod, ki bodi nekak začetek tesnejše organizacije slovanskega dijaštva.

Res krepko so se vedli tekom cele akcije graški akademiki. Dne 10. grudna so imeli v Gradcu zborovanje, na katerem so sestavili spomenico na vlado, v kateri zahtevajo, da se uvedejo do onega časa, dokler se ne ustanovi slovenska univerza v Ljubljani, slovenska predavanja na graški in dunajski univerzi.

Dijaštvo je storilo do sedaj, kar je moglo. Treba je le še, da tudi merodajni krogi zadeve ne izpuste izpred oči ter krepko nadaljujejo zapričeto delo.

Rudolf Virchow. V Berlinu praznoval je dne 13. oktobra velik učenjak Rudolf Virchow osemdesetletnico svojega rojstva. Komu ni znano to ime, ki je tako tesno združeno z naravoslovsko in medicinsko vedo? Vsak, kdor je prišel do osnovnih pojmov medicinske znanosti ga pozna. Njegovo ime se slavi po celem svetu in vsi učenjaški krogi se mu klanjajo kot eni najsvetlejših zvezd na znanstvenem polju.

Virchow je bil rojen na Pomeranskem leta 1821. Visoke šole obiskoval je v Berlinu, kjer je tudi dosegel doktorat. Že leta 1847 postal je privatni docent na ondotnem vseučilišču. V vihnem letu 1848 udeleževal

se je zelo živahno bojev za ustavo. Vsled tega prišlo je do razpora med njim in vlado, ki se je pa kmalu poravnal. Leta 1849 postal je Virchov, ki je bil tedaj kot učenjak že jako poznat, profesor patologiške anatomije v Würzburgu. Toda tukaj ni ostal dolgo. Leta 1856 poklicala ga je pruska vlada zopet nazaj v Berlin, kjer je ostal do sedaj.

Zasluge Virchova za znanost so velike. Če imenujemo Rokitsanjskyja ustanovitelja patologiške anatomije, tedaj je to razumeti tako, da je Rokitsanjsky prvi jel natančneje pregledovati in preizkovati trupla in rezultate teh preizkav primerjati s klinično diagnozo. Toda vse to delo bilo je nekako bolj površno, ker se je dognalo samo to, kar se je dalo spoznati s prostim očesom. Virchov je pa vzel v roke mikroskop in je prodril ž njim v največje natančnosti in finese, tako da se popolnoma lahko imenuje preosnovatelj patologiške anatomije. On je postavil medicino na pravi temelj. Naslanja se na stavek „*omnis cellula e cellula*“, izkal je vzroke bolezni v spremembi posameznih celic in ovrget temeljito napačne pojme prejšnje medicine, ki je izkala vzroke bolezni v štirih sokovih, namreč v krvi, sluzi, žolču in črnem žolču. Rezultate svojih preizkav priobčeval je v „arhivu za patologiško anatomijo in fiziologijo in za klinično medicino“, katerega je ustanovil leta 1847, ko je bil star 25 let. Ta arhiv je neizcrpljiv vir za vsa polja medicinske znanosti. Virchov obravnava tukaj tako različne stvari, da se mora človek čuditi njegovemu obsežnemu znanju. Poleg njega samega pisali so v ta arhiv tudi drugi znameniti medicinci celega sveta. Kako priznanje je vžival Virchov kaže to, da ga je poslala leta 1848 pruska vlada v Šlezijo, kjer je vladal tifus, da išče po vzrokih bolezni in da primerne nasvete, kako epidemijo ustaviti. Virchov je svojo nalogo častno rešil in izdal o tem posebno razpravo. Leta 1859 poklicala ga je norveška vlada na Norveško, da bi tamkaj proučeval neko kožno bolezen (lepra), ki je tedaj razsajala po Norveškem. Virchov se je tudi mnogo pečal z antropologijo in etnologijo. Potoval je vsled tega po Kavkazu, Egiptu, Španskem, Portugalskem in celo po Nubiji. O vseh teh potovanjih izdal je znanstvene spise. Za časa, ko je stal v Nemčiji darvinizem na vrhuncu, ga je Virchov odločno pobijal in zavračal nauke Häckela in njegove šole. Da se darvinizem v Nemčiji ni še bolj razširil je velika zasluga Virchova.

V političnem življenju je mož liberalnega mišljenja in eden ustanoviteljev nemške liberalne stranke. Od leta 1859 je vedno član berlinskega mestnega sveta in od leta 1862 član pruske zbornice. V politiki ni tako daleč dospel, kot na znanstvenem polju, dasiravno je tudi na političnem polju poznata osebnost.

Kot znanstveniku mu kličemu: Bog ga ohrani vedi in znanosti v prid še mnogo let!

H.

Iz Gradea. Nemiri, ki so jih prirejali nemški in laški visokošolci v Inomostu so našli svoj odmev tudi na graškem vseučilišču. V Gradcu sicer ni prišlo do pretepov mej dijaštvom, pač pa so imeli italijanski dijaki z dovoljenjem rektorjevim veliko zborovanje na vseučilišču. Italijanski dijaki zahtevajo italijansko vseučilišče v Trstu; dokler pa ni italijanskega vseučilišča se morajo nostrificirati vsi izpiti, katere je kdo napravil v

Italiji. Deputacija je odnesla sklepe rektorju. Italijanski dijaki so odkorakali na to demonstrativno z vseučilišča po vsem v vrsti v park in od tod na glavni trg, dokler se niso morali raziti na povelje policije.

Rektor, profesor dr. baron Canstein je povabil, da pomiri vse duhove do bližnje slavnostne inavguracije, v soboto 2. nov. zastopnike posameznih nemških društev, da bi se z njimi pogovoril o sklepih, katere so mu predložili italijanski dijaki, ko so se vršili nemiri na vseučiliščih v Inomostu in na Dunaju. Rektor je povedal dijakom-zastopnikom sklepe italijanskih dijakov. Zastopniki so odgovorili rektorju, da mu ne morejo dosedaj odgovoriti nič pozitivnega. Posvetovati se hočejo s člani društev, katere zastopajo in mu sporočiti rezultat posvetovanj. Razen tega so obljubili zastopniki rektorju, da bodo mirni in ne bodo demonstrirali; da jim je veliko ležeče na tem, da se ohrani dobro sporazumljenje med njimi in italijanskimi dijaki. Rektor je dal nemškemu dijakom na razpolago vseučiliščno dvorano, da prirede splošno zborovanje nemških dijakov. Tako se je rektorju posrečilo srečno rešiti ono preporno vprašanje, ki je pretilo motiti ali celo popolnoma preprečiti slavnostno inavguracijo rektorja, ki se je vršila v ponedeljek 4. nov.

K slavnostni inavguraciji ni bilo povabljen nemško katoliško društvo „Carolina“ in nobeno slovansko društvo; zato tudi ni bilo pri inavguraciji navzočih slovanskih in nemških krščanskih dijakov. Enakost in pravičnost vsem akademičnim državljanom poudarjajo jako radi vseučiliščni profesorji. Kadar pa bi se morala pokazati dejanja njihove trditve, tedaj delajo vse drugače. Slovanski dijaki posebno pa slovenski so se poprijeli vsled teh žalostnih razmer s tem večjo navdušenostjo misli, da je prepotrebno slovensko vseučilišče. Nemški katoliški dijaki pa se bodo borili naprej za svete vzore v trdnem prepričanju, da sta le pravičnost in resnica podlaga znanosti.

Ob 11. uri je prišel v slavnostno dvorano akademični senat z novim rektorjem. Nato je pričel svoje običajno poročilo prorektor dr. Edvard Richter poudarjajoč, da ostane tudi letos še prorektor, ker je bil lanski rektor dr. theol. Janez Weis izvoljen za dekana teološke fakultete in da bode podal poročilo za dve leti, in sicer za svoje in za svojega kolege uradno leto. Lansko leto namreč ni bilo slavnostne inavguracije, ker je hotel rektor povabiti tudi nemško kat. dijaško društvo „Carolina“. Ker mu tega ni dovolil senat je raje opustil slovesno inavguracijo.

Mej drugim je povedal prorektor, da je bil v zadnjih dveh letih na juridični in filozofični fakulteti mal prirastek, mej tem ko število slušateljev na medicinski fakulteti zelo pada. Po narodnosti je dve tretjini slušateljev Nemcev, 14% Italijanov, 10% Hrvatov in Srbov, 7% Slovencev. Samo ena tretjina slušateljev je iz Štajerske, iz Dalmacije 155. Primorskega 186, s Koroškega 82, Kranjskega 79, s Češkega 70, iz Šlezije 15 in Bukovine 10; ostali so drugozemci.

Po prorektorjevem poročilu je govoril novi rektor običajno predavanje z naslovom „Namen civilnega procesa.“

Ko je novi rektor končal svoje predavanje, so zapeli nemški dijaki „Gaudeamus“ in slavnost, ki je bila zelo klavrna, je bila s tem izvršena.

Naslednjega dne je bila slovesna imatrikulacija. Rektor je vzpodbujal novo imatrikulirane k pridnosti in k rednemu obiskovanju predavanj. Posebno je opozarjal juriste, da naj bodo pridni in naj redno obiskujejo predavanja, da ne bodo izkušnje tako žalostne, kakor je bilo to ravno letos. Mej novo imatrikuliranimi sta bili tudi dve ženski.

Običajni „gaudeamus“ je končal tudi to slavnost.

I. D.

Krščansko misleči visokošolci v Belgiji. Belgija je država, katera ni samo katoliškega lica, marveč je tudi v notranjem življenju krščanska. Najvišje državne oblasti kažejo krščanska načela javno. V Belgiji se otvori n. pr. ministrski svet vedno z skupno molitvijo. — Velik vpliv ima ondi, kakor morda nikjer drugod, vseučiliška katoliška mladež. V Belgiji je okoli 6000 dijakov; okoli 4000 je krščansko mislečih in okoli 2000 liberalnih, ki se dele v radikalne in napredne. Kako simpatizira s katoliško mislečim dijaštvom ljudstvo, svedoči dejstvo, da obstaja ondi poleg dijaških društev, tako zvana katoliška „garda“, katere člani pripadajo raznim stanovom. Ona tvori politično propagando za omenjena društva; tako preskrbujejo n. pr. lepljenje in razširjanje oklicev, ter hodijo v zborovanja, kjer skrbe, če treba tudi s pestjo, za mir. Razni liberalci in socialisti prirejajo namreč mnogokrat boje in pretepe, kjer večkrat ni mogoče drugače parirati nego z lastno močjo in pestjo. — Posebno zanimivo je dijaško življenje v mestu Löwen. Ondi bivajo dijaki nekako skupno kakor v srednjem veku. Družbe, ki obstojajo iz velikega števila dijaštva — večkrat do 200 — delajo skupno, večkrat kakih 14 dni dan in noč. V njih se zbira dijaštvo, ki pripada najrevnejšim, kakor tudi najbogatejšim slojem. Bogatinov in revežev sploh med seboj ne poznajo. Da si razdele delo, so sestavljeni posamezni oddelki. Nekateri dijaki pripadajo oddelkom, ki se pečajo v prvi vrsti s sociologijo, drugi odelkom, ki proučujejo filozofijo, zopet tretji onim, katerih namen je vežbati se v govorništvu itd. Splošno pa prevladujejo v dijaštvu demokratične tendence. Da se radi tega zanima tudi za volitve je razumljivo. Dijaštvo vodi volivne zapisnike in ko pridejo volitve, se izvrši vse v najlepšem redu.

Belgija je dosedaj še eminentno katoliška država. Da bo ostala še v bodoče, svedoči lepi naraščaj katoliške mladine, ki bo stopila na mesto sedaj zaslužnih, a tedaj že dosluženih katoliških mož. — a —

Prusko barbarstvo. V Prusiji živi kakor znano nad dva milijona Poljakov. Pruska vlada, ki se kaže povsodi sovražna vsemu, kar ne govori nemško in ne čuti prusko, skuša na vse mogoče načine, kako bi ponemčila svoje Poljake. Kolikor more zavira razvoj poljske inteligence. Dobro vedoč, da je v prostem narodu ona pomlajevalna moč, ki vedno znovega proizvaja neustrašene boritelje proti Prusom, skuša tudi prosti narod ponemčiti in ustanavlja v čisto poljskih krajih nemške ljudske šole. Tako so Poljaki prisiljeni ali se učiti nemščine ali pa ostati analfabeti, če se nočejo privatnim potem učiti poljščine. Celo krščanski nauk se morajo otroci učiti v nemščini, tako daleč je pripeljal narodni fanatizem Pruse.

Tudi v Vrešenu, malem mestecu na Poznanjskem vpelje nekega dne pruska vlada pouk v verouku v nemščini. Dotedaj se je vršil v poljščini. Otroci prvega razreda seveda niso razumeli ničesar ali pa čisto malo, ker

so znali komaj nemško brati; vspehi so bili vsled tega jako klaverni. Stariši postali so nejevoljni in so zahtevali, da se pouk vrši poljski, ker drugače je nevarnost, da se otroci ne nauče niti najpriprostejših stvari, katere mora znati vsak kristjan. Toda vse zastonj. Ostalo je vse pri starem. Ker ni šlo zlepa, skuša dotični učitelj otrokom s silo ubiti nemščino v glavo, jel je otroke kaznovati s telesnimi kazni. Bil in tepel je mladino kakor živino. Toda tudi to ni pomagala. Otroci so odločno izjavili, da ne razumejo nemščine in da se vsled tega tudi ne morejo učiti verouka. Ljudstvo se je razburjalo in vznemirjalo, ko je videlo, da prihaja mladina obupana in prestrašena iz šole. Kaznovalo se je tako hudo, da so nekateri otroci oboleli. Posebno hudo je bilo dvajsetega maja. Učitelj ukazal je otrokom, da se morajo naučiti nekaj vrstic nemške cerkvene pesmi na pamet. Otroci tega niso storili v določenem času. Vsled tega je šel ta po okrajnega šolskega nadzornika, ki je ukazal otroke odpeljati v posamezne prazne razrede in jih neusmiljeno pretepsti. Kazni so bile tako hude, da so jedno deklico odnesli nezavestno iz šole. Pri nekaterih so izjavili zdravniki, da kazni presegajo postavno dolečene meje. Ko so otroke izpustili so mnogi kvaveli. Ljudstvo je postalo nad takim barbarskim činom razburjeno in ogorčeno. Kmalu se je zbralo več sto ljudi pred šolo, ki so javno protestirali proti takemu nečloveškemu postopanju. Policija in orožniki, ki so bili takoj na mestu, so z orožjem razpodili množico, ki se je hitro razšla. Toda državni pravnik je mislil, da se bo mogel pri tej priliki pri vladi prikupiti. Tožil je Poljake radi upora proti javnim oblastem. Razprava se je vršila v novembru. Vse priče, tudi javni organi so izjavili, da vsa stvar ni imela znaka upora in da so se ljudje razšli. Dotični sodnik jih je vkljub temu obsodil v ječo od 4 tednov do 2 let. Storili niso družega, kakor pri šoli nekaj okenj pobili. „Vae victis“ to je geslo nemške kulture. Učitelji, ki so topli otroke do krvi, ostali so prosti. Tako se godi v Nemčiji, kjer ljudstvo javno ugovarja in je vse ogorčeno nad Angleži, ki zatirajo Bure, dočim krivic katere se gode doma Poljakom nihče ne vidi ali jih videti noče, dasiravno se to ne godi deset ampak že sto let. Bog nas varuj blažene pruske kulture!

H.

Na graškem vseučilišču je bilo v letnem tečaju 1901, 1543 slušateljev in slušateljic. Rednih je bilo 1275, izvanrednih 195, hospitantinj 42 in 31 farmacevtov. Imatrikuliranih slušateljic je bilo samo 5 in sicer 2 medicinki in 3 filozofinje.

I. D.

Leonu čast, Leonu slava!

sveti oče Leon, vidni poglavar Kristusove cerkve, obhaja letos trojni jubilej. Ne le verni katoličani, tudi drugi se mu klanjajo; če ga ne ljubijo, vsaj spoštovati ga morajo radi njegovih osebnih vrlin. Klanja se mu verno slovensko ljudstvo: spoštuje ga in ljubi. Tudi verni slovenski akademiki ne zaostajajo, da bi ne izrazili svoje ljubezni in udanosti do poglavarja katoliške cerkve.

Sveti oče! spoštujemo in ljubimo Te kot verni mladeniči. Posebni milosti božji se moramo zahvaliti, da smo ohranili sveto vero, da nas ni pokončala v mladih letih strupena slana, vsako resnico zametujočega nes-pametnega skepticizma, ki tolikrat vodi do ciničnega zasmehovanja naj-svetejših rečij. Verujemo in v Tebi, sv. oče, spoštujemo vidnega namestnika Kristusovega. Dolga vrsta papežev Te sklepa s prvim poglavarjem svete cerkve in tako z njenim Ustanoviteljem, ki je dejal: „Ti si Peter, in na to skalo bom zidal svojo cerkev in peklenska vrata je ne bodo zma-gala“. (Mat. 16, 18.)

V vseh časih je vidni poglavar z nezmotljivim naukom branil cerkev božjo peklenskih napadov krivih nauk, lažij in zmot. Ko so sčasoma vsi od rimske cerkve ločeni odcepi svojo prvo vero bolj ali manj izgubili ter se razcepili na raznovrstne ločinke, ker niso imeli edinosti v vidnem poglavarju, se je ohranila le katoliška cerkev po svojem vidnem temelju prosta slehrnega krivega nauka v verskih in dejanjskih resnicah. Edino katoliška cerkev more dokazati, da je tista cerkev, ki je ustanovljena od Sina božjega; edino ona more izpričati, da ima tiste nauke, katere je Odrešenik izročil svoji cerkvi. Kdo pa hrani te nauke nepokvarjene, kdo uči čisto razodetje? To je papež, vidni namestnik Kristusov, nezmotljivi učenik.

Božja ustanova je papeštvo, in o vsakem papežu veljajo besede Resnice: „Tu es Petrus“. O vsakem papežu veljajo te besede, tudi ko bi kateri ne bil vreden nositi prečastitljivo tiaro. Da, tudi v tem se po-sebno kaže nadnaravna, božja moč papeštva, da bi celo kak nevreden nositelj tiare, ki bi se nikakor ne odlikoval v osebnih krepostih, vendar v polnem obsegu kot poglavar cerkve imel tisto oblast in nezmotljivost, katera je izročena njemu, kateremu je Bog dejal: „Tu es Petrus“.

Pa, kako se Ti odlikuješ, sveti oče Leon, tudi po osebnih vrlinah. Saj Ti tudi nasprotniki svete cerkve ne morejo vzeti spoštovanja, ne morejo Ti odrekati učenosti in modrosti, ne morejo tajiti, da si si pridobil prevelikih zaslug za umetnost, vedo in slovstvo. Da, neverni svet se klanja Tvojemu velikemu duhu. Tudi mi z občudovanjem opazujemo te vrline, a ne občudujemo jih brez vsakega globjega razmišljanja. V Tvojih naravnih vrlinah in osebnih krepostih občudujemo in hvalimo delo božje previdnosti, ki nam je poslala današnjim časovnim zahtevam tako primerne poveljarja katoliške cerkve. Mi cenimo Tvoje osebne lastnosti in se Ti klanjamo, a višje častimo v Tebi namestnika Onega, ki je dejal pvemu Tvojemu predniku: „Ti si Peter“. Ti si skala, na kateri trdno stoji sveta cerkev.

Trdna, nezmagana bo ostala katoliška cerkev do konca sveta — peklenska vrata je ne bodo zmagala. S cerkvijo pa stoji trdno in nepremično prestol sv. Petra; nezmagano bo ostalo papeštvo do konca sveta. Pač ni mirovala nikdar peklenska sila; na vse mogoče načine si je prizadevala ugonobiti poveljarja cerkve Kristusove. Katera dinastija bi se mogla le nekoliko primerjati z dinastijo papešta? Ni je in je nikdar ne bo. Kdo je bil toliko preganjan, kakor poveljarji svete cerkve? Trideset mučencev je bilo med papeži od svetega Petra do svetega Silvestra I., ki je vladal cerkev božjo ob času Konstantina Velikega. Pa še potem, ko so nastopili krščanski vladarji, koliko preganjanja, koliko brutalne sile so pretrpeli papeži, ki so branili resnico in prostost svete cerkve! Zlasti pa poslednjih 125 let, ki jih smemo imenovati dobo papežev jetnikov, kako se je delovalo zoper avtoriteto Kristusovega namestnika, kako je liberalno frامasonstvo napelo vse sile, da poruši hišo božjo s tem, da ji izpodmakne temelj, da uniči papeža. Začel se je boj proti svetemu očetu ne le s peresom ali z besedo, ne, z orožjem se je izvršil napad na stolno mesto Rim. Da, reklo se je javno, da bo papež Pij zadnji poveljar katoliške cerkve; upali so sovražniki svete vere, da bo v kratkem času satan slavil zmago in da mu bodo z navdušenjem prepevali himne; a za Pijem IX. pride Leon XIII. da le še bolj očitno dokaže moč božje besede: „portae inferi non praevalerunt“. Sploh ima zgodovina štirih papežev jetnikov: Pija VI. in Pija VII., katera dva sta grozno čutila brutalno silo, Pija IX. in slavno vladajočega Leona XIII. še nekaj posebnega v sebi: Gospod življenja in smrti je podaljšal življenje svojih vidnih namestnikov na zemlji v veliko korist katoliške cerkve. Ali ni to nekaj znamenitega, da skupni čas vladanja teh štirih papežev presega število 100 let?

Častitljivi starček Leon XIII. v 93. letu svoje dobe obhaja trojni jubilej.

Kako bi srce vernega katoličana ne vzkipelo radosti, ako le nekoliko premotri, kako velika dela je dovršil sv. oče, odkar vlada Kristusova cerkev. V skrbi ima vse narode, vse stanovce; nauke podaja vladarjem in podanikom. Da, nauki sv. očeta so božji nauki, in v tem se spozna, kdo resnično ljubi poglavarja svete cerkve, kdor posluša glas sv. očeta. Kako ljubeznivo nam je papež Leon pokazal „presveto Jezusovo Srce s križem, blesteče med plameni v najsvetlejšem žaru“ ter pristavil: „to znamenje bodi vse naše upanje, od njega prosimo in pričakujemo rešenja“. ¹ Kako presrčno želi sv. oče, da bi se krivoverci in razkolniki povrnili v naročje svete cerkve! Zato pač tako goreče priporoča vernikom, naj molijo, da kmalu postane en hlev in en pastir. Kako lepo je utemeljil sv. oče Leon čiščenje „Kraljice svetega rožnega venca“.

Nezmotljivi Pastir kako nas vodiš ljubeznivo in dobrotno! Sv. oče, po Tvojem zgledu hočemo žrtvovati svoje moči za prostost in povišanje matere svete cerkve.

Lovčeva smrt.

(Po narodnem motivu.)

Leži, leži gozdič zelen,
v gozdiču lovec obstreljen,

na bor košat sloni oprt,
poljublja ga že grenka smrt.

Zdhuje milo in ječi
in sreč tiho govori:

„Zdaj boš srce ozdravljeno
v zemljico črno spravljeno.“

Pa sliši lovca ptičica,
oj ptičica seničica.

Na vejo sede borovo,
zapoje pesem žalostno:

„Srce v zemljico spravljeno
nikdar ne bo ozdravljeno,

če dušo grehi potope
v peklenških bolečin morje.

Zato se grehov pokesaj,
da mogel boš v nebeški raj!“

Zapoje ptica, odleti
čez gozd zelen, čez polja tri.

Solzi se lovec in kesa,
želi si le še mašnika.

A vse zaman. Pogled meglen
zapira mu že smrtni sen.

Pa čuj, iz temnih gozdnih dalj
glasno se bliža zvonček mal.

Spet ptičica se oglasi,
iz sanj se lovec prebudi.

¹ Litt. Encycl. 25. Mai 1899.

Utrujene oči odpre,
pred sabo mašnika zazre.

Očisti grehov težko vest,
izdihne, mine ga bolešt.

Senica z vejo borovo
pa pesem poje radostno:

„Zdaj srce z Bogom spravljeno
je mirno in ozdravejeno.“

A to ni drobna ptičica,
oj ptičica seničica,

mar zvesti angelj varh njegov,
najboljši izmed vseh drugih.

Lovro Pogačnik.

Katolicizem in moderna kultura.

Zwei Seelen wohnen; ach! in meiner Brust,
Die eine will sich von der anderen trennen.
Faust I.

Dojem moderne kulture obsega ves napredek človeštva v zgolj naravnem oziru; v moderni kulturi delujejo vsi faktorji človeške narave kot take, brez ozira na nadnaravno teženje človeške duše, katere življenje (v katoliškem zmislu) in izpopolnjevanje ne najde potrebnega ali celo nobenega mesta v stremljenju modernega sveta. Ta omika je naravna, materialistična, ker ima za cilj čim večjo popolnost človeške (v katoliškem zmislu po grehu izprijene) narave in sloni le na materiji. Filozofija njena je materializem, ki taji nadnaravno in posmrtno življenje duše. Ta kultura je bistveno ista kakor stara poganska, grška in rimska. Ko je humanizem koncem srednjega veka jel izpodkopavati moč krščanstva, so se začeli oglašati posamni, glasovi skonca v modroslovju, potem v pravoznanstvu, ki so dokazovali samostojnost in neodvisnost svetnih znanostij od bogoslovja, zahtevali popolno emancipacijo znanstvenikov v znanstvenem delovanju od cerkvene avtoritete, dokler se ni po rapidnem razvoju vzdignil glas popolnega materialista, ki se je praktično raztolmačil v splošnem kulturnem geslu: *Concentration auf Diesseits!*

To geslo je podlaga moderne kulture. Posmrtnosti ni ali je negotova, torej si treba postlati kolikor mogoče udobno in praktično v tem življenju. Filozofija, emancipirana od nebes, se je podala na trnjevo pot modernega znanstvenega raziskavanja, s seboj pa je vzela nov z neizrečenim navdušenjem sprejeti aksiom o absolutnosti človeškega razuma. Začeli so se graditi novi sistemi, a drug za drugim so se sesuli. Nazadnje je prišlo spoznanje, da je vsa spekulativna filozofija bedarija. Nekateri še zidajo v

oblake v nekem čudnem hrepenenju, drugi pa prisegajo samo še na empiriko. Tako se je začelo gibati na vseh panogah kulturnega življenja. Stotero in stotero rok deluje pod vodstvom suverenih znanstvenikov, da sezidajo babilonski stolp, ki bi zagotovil popolno samostojnost človeštva.

Plodovi tega dela so obilni. Vse znanosti cveto in prinašajo sadove, da strmi vse človeštvo. Zakoni narave se odkrivajo drug za drugim in takoj stoje zadaj drugi delavci, ki jih takoj izrabijo v prid in udobnost človeštva. Človeštvo napreduje v naravnem zmislu s čudovitimi koraki.

Dočim je geslo moderne civilizacije: Koncentracija na tostran, je bistvo katolicizma (katoliške kulture) — koncentracija na onstran. Takoj ob nastopu krščanstva se je pokazala velikanska razpoka med tema devizama; rimska civilizacija je stala diametralno nasproti novi od Jezusa Kristusa ustanovljeni krščanski kulturi.

Od todi tisto popolno neumevanje heroizma prvih kristjanov, ki so žrtvovali vse svoje z življenjem vred v prepričanju, da se tako njih duša izpopolni v Bogu. Velikansko nasprotje med starim poganskim in novim krščanskim umevanjem naloge človeštva in njegove izomike je rodilo ono skrajnosti se dotikajoče preziranje svetnih, časnih dobrin kristjanov prvih časov, ki se je po zmagi krščanskega svetovnega naziranja polagoma ublažilo in stopilo v normalne meje. Prva stoletja srednjega veka nekako je bilo najlepše razmerje med ceno onstranskega in tostranskega blagostanja. Krščanski duh je preveval in pronicaval vse sloje narodov in ker se je prav cenila vrednost posmrtnega življenja, je vladalo ravnotežje med posamnimi sloji narodov. Sčasom je nastala stagnacija v cerkvenem življenju; blagostanje je omotilo pogled katolikov, klerikov in laikov, da so začeli telesnemu po naukih krščanskih prehodnjemu življenju, ali recimo svetni civilizaciji prištevati preveliko važnost z ozirom na posmrtnost. A cerkev se je kmalu sama iz sebe reformirala in zavzela zopet pravo stališče napram materialni kulturi (sv. Frančišek Asiški).

Dotlej sta šli nadnaravna kultura in naravna (materialna) kultura roka v roki. Poslej se je izdalo geslo emancipacije naravne kulture od nadnaravne, dokler ni, kakor smo že zgoraj popisali, zavladal splošno duh zanikanja; tedaj so zapirali filozof za filozofom človeštvu vrata nebeška. Pogledi so se obrnili na tostran, materialna civilizacija brez ozira na Boga in posmrtnost človeške duše je rastla in raste, duhovi triumfirajo, mase organiziranih slojev postajajo čedalje samozavestnejše in prisegajo na bodoči zemeljski raj brez Boga, katerega si bo človeštvo zgradilo na podlagi materialne civilizacije.

Stremljenje katolicizma označujejo besede božjega njegovega početnika: „Iščite najprej kraljestva božjega in njegove pravice.“ Ako je

gotovo, da sledi temu življenju, ki je časno in kratko, drugo življenje, ki mora biti večno, tedaj je nujno treba sklepati, da je ono večno neizmerno večje važnosti nego to začasno, od spredaj in zadaj omejeno življenje. Ako je gotovo, da je storil Bog po naukih katoliške cerkve način in kakovost naše eksistence po smrti odvisno od načina in kakovosti našega tostranskega življenja, tedaj postane tudi to naše telesno življenje velikanske, dá, neskončne važnosti. Ni torej vseeno, kako živimo, kaj delamo, za čim težimo; naše življenje in stremljenje mora imeti en cilj, ki pa ni pozemeljski, marveč stoji onstran groba. Vse naše delovanje, od katerega je odvisna po božji izrecni volji naša posmrtna bodočnost, mora stati pod vplivom večnosti.

Materialna civilizacija je delo človeštva. Vsak posamnik, vsaka družba, vsak narod, vsaka država, ki deluje ob splošnem človeškem telesnem blagostanju, mora stati pri delu pod vplivom večnosti, kajti to telesno življenje je po katoliških naukih le priprava in poskušnja za stalno večno bivanje po smrti. Jasno je torej, da je neizmerno večje važnosti in vrednosti nadnaravna kultura, katere stremljenje in cilj je neposredno večnost, dočim je naravna (materialna) kultura le posredno v zvezi z večnostjo. Dalje je jasno, da katoliška cerkev materialno kulturo podrejuje nadnaravni, katere gojiteljica je ona sama.

„Ein Princip dem andern unterordnen heisst noch nicht es missachten“ (Grotthuss). Katolicizem ne zametuje s tem materialnega napredka človeštva, mu ne stavi nikakih zaprek in mejà, temveč polaga nanj veliko važnosti. Dá, cerkev je zidala na podlagi materialne kulture, katero je v to svrhu pri mnogih narodih sama započela in dalje negovala.

Tako vidimo blagodejnost vsake stopinje kat. cerkve med neomikanimi starimi in novini narodi. Zemlja, dotlej pusta in nerodovitna, prinaša po prihodu misijonarjev plemenite sadove; divji, od kraja do kraja potujoči rodovi se stalno naselijo, postanejo kmetovalci; v njih sredi vstane začetkom lesena cerkvica z nizkim stolpičem, počasi se nadomesti z zidano, dokler se ne vzdigne sredi mesteca krasna umetna stavba.

Kjerkoli se je prikazala meniška kuta, vstalo je novo višje življenje; krog samostanov so vstajali trgi in mesta, blagostanje je rastlo pod čudovitim vplivom katoliške cerkve. To kakor beli dan jasno pred nami ležeče zgodovinsko dejstvo je dokaz, da cerkev ne ovira materialne kulture, temveč jo pospešuje, kjer to le količkej more storiti. Kako važnost polaga nanjo, je priča dejstvo, da so bili v srednjem veku meniški redovi, ki so imeli specialno nalogo svojega življenja n. pr. napravljali mostove čez velike reke, poučevali neuko ljudstvo v umetnih delih, rokodelstvih itd.

Prve ljudske šole so ustanovili menihi. — Nadnaravna kultura je nujno zvezana z materialno.

Ni pa materialna civilizacija nujno zvezana z nadnaravno kulturo. Tako je bila prva pri starih poganih na visoki stopinji, dočim o zadnji ni bilo govora. Pogoje in velik del moderne kulture je postavila in ustvarila kat. cerkev. Sedajnja moderna ne prizna več posrednjega cilja — posmrtnosti, je torej brezbožna in je tako vsaka zveza med njo in katolicizmom pretrgana. Toda ne dovelj, da bi šla paralelno s cerkvijo, ona postaja čedalje bolj nasprotna cerkvi in odvrča človeštvo od nadnaravne kulture. Dá, materialna civilizacija brez ozira na Boga in večnost je skrajno nevarna. Zato je v sv. pismu novega zakona postavljena kot nasprotje in ovira nadnaravne božje omike; na mnogih mestih se govori o „svetu“, mundus (*κόσμος*), kot nasprotniku Boga, dalje o „otrokih tega sveta“ v nasprotju z „otroki luči“. Zato je tudi tako nujno svaril Kristus pred „bogastvom“ in slikal v drastičnih primerah (o kameli in šivankinem ušesu) njegovo nevarnost za človeško dušo. Zato je blagroval „uboge v duhu“ in nujno odsvetaval „navezati svoje srce na svet“. S tem ni zavrgel „bogastva“ in blagostanja, marveč je postavil v službo čeznaravne dušne omike, ki je edino potrebna za večnost. Sama na sebi je materialna kultura v istem razmerju z dušno omiko, v kakršnem razmerju sta materija in duh. Duh ima neizmerno večjo vrednost nego materija, zato se mora zadnja pokoriti prvemu. Drastično je izražena ta misel v splošno v cerkvi citiranem stavku: Kaj ti pomaga, če ves svet pridobiš, pa na svoji duši škodo trpiš!

Tako stoji moderna civilizacija brez Boga v nasprotju s katolicizmom. Zastopniki in delavci njeni trdijo, da je katolicizem sovražnik vsakega materialnega napredka; zveste pripadnike njegove označujejo kot nazadnjake in postavljajo v svoja gesla besedi: napredek, svoboda. Z materijo mislijo ubiti duha in ga tudi ubijajo. Materialni napredek raste nenormalno hitro, ker so najboljše moči v njegovi službi. Tudi v časih splošne vlade cerkvenega duha je materialna kultura napredovala, vendar normalnim naravnim korakom; od časa emancipacije sem pa vlada čudna nezdrava hitrica.

Tudi preje so se redno vršile velike iznajdbe na vseh poljih materialne prosvete, toda dandanes se vsak dan skoro kaj epohalnega iznajde. A vse to nima pečata večnosti. Na drugi strani dela cerkev „za dušni blagor“ človeštva. Osamljena, zapuščena od zastopnikov naravne prosvete, rešuje, kar je mogoče rešiti in gleda žalostno, kako se pojavlja in širi prepad med njo in „svetom“. Nji ne škoduje brezbožna materialna prosveta prav nič, ona bo po zagotovilu Početnika obstala do konca, toda

duša za dušo odpada od nje in generacije vstajajo, ki nimajo za dušno izomiko že nikakega zmisla več. In po njenem prepričanju so vse te duše, vse te generacije za večnost izgubljene, ker „kaj pomaga, če si ves svet pridobé...“

Res, kdor vidi globlje v vrvenje modernega sveta, ga mora prijeti nekako „svetobolje“. Na eni strani velikega prepada mase, ki vpijejo „vse za napredek in svobodo“, na drugi strani — *pusillus grex*, ki vidi edino svojo rešitev v katolicizmu. Na eni strani sovraštvo, na drugi strani ljubezen. Ljubezen, ki je kot plod nadnaravne kulture zapustila mase, ki drve „za svobodo in napredkom“, je gnala večkrat vnete katolike, katere je posebno bolela bodočnost zaslepljenih duš, da so premišljali, kako premostiti ta veliki prepad. Drug za drugim stopajo pred cerkev in ji svetujejo in jo moledujejo, naj se sprijazni z modernim svetom, naj se poniža v korist človeštva pred njim, da zavlada tako zopet blagotvorna harmonija med čeznaravno in materialno kulturo. Vsaj večino je gnala ljubezen do teh svetov, nekatere izmed njih morda pa je ostrupil strupeni moderni duh, duh ošabne samozavesti.

Tako vidimo v novejšem času celo vrsto katoliških učenjakov, ki hočejo najti pot, na kateri bi se sešla v mirnem sporazumljenju katolicizem in moderna civilizacija. Zadevajoč se ob trdovratno ošabnost slednje ji delajo koncesije, meneč jo tako pridobiti izlepa zase. Vsak zaveden korak katoliške cerkve jih zaboli, češ, da bo „svet“ še bolj razjarjen. Ostre, nazorom sveta diametralno nasprotno pokrete katolicizma zavračajo (glej dogmo o nezmotljivosti papeža), boječ se „provocirati“ moderni svet. Skratka, ti katoliki hočejo kompromis med „svetom“ in katolicizmom.

Nastane sedaj vprašanje: je-li mogoč kompromis med katolicizmom in moderno civilizacijo?

Pred kratkim je izšla knjiga dunajskega vseučilišnega profesorja Ehrharda „Katholicismus u. d. XX Jahrhundert“, v kateri hoče profesor cerkvene zgodovine pokazati pot, po kateri je treba hoditi katolicizmu, da sreča moderno kulturo, se z njo zveže in se tako povzdigne nova doba človeškega časnega in večnega blagostanja. Pisatelj je za to, da se katolicizem bolj ozira na moderno, se prilagodi novim potrebam sveta in ga tako za se pridobi. — Ta poskus sprave med katolicizmom in modernim svetom je označil P. A. Rössler kot „katoliški liberalizem“, katerega nasprotnik je bil posebno veliki Pij IX. Taki nasvêti niso novi, le da je razprava Ehrharda nenavadno duhovita in da se zrcali v nji res odkritosrčna ljubezen do cerkve. Toda in merito je le katoliški liberalizem, kar uči pisatelj. Njemu nasproti so konservativni katoliki, ki nečejo vedeti

prav nič o kompromisu in trdijo, da se brez velike škode za cerkev ne dá sprijazniti se z modernim svetom.

Kdo ima prav? Da odgovorimo na to, se nam je treba emancipirati od blestečih vtisov, katere napravlja moderna civilizacija dan za dnem na nas. Vmislimo se edino v bistvo njeno in njen cilj, opazujemo njene posledice v socialnem oziru, ter je tako cenimo.

Materialna civilizacija sama na sebi je indiferentna, duh, kateri vlada po človeštvu v nji, jo dela dobro ali slabo. Duh moderne je duh zanikanja duh liberalizma (v verskem zmislu). Ta pa je nasproten Bogu. Zato ni mogoče misliti na to, da bi katolicizem pridobil, ako bi se z moderno zvezal. Ogenj in voda se ne dasta združiti, marveč voda pogasi ogenj. Pij IX. se je, zavedajoč se nevarnosti take zveze za katolicizem t. j. nadnaravno omiko, energično uprl takim nasvetom. Vallokuciji 18. marca 1861 je izrekel, naslikavši nasprotovanje moderne civilizacije katoliški cerkvi, besede: „In taki civilizaciji bi mogel podati kdaj papež prijazno roko in se žnjo odkritosrčno zvezati? Dajte nazaj stvarjem njihovo pravo ime in ta sveta Stolica bo vedno enaka ostala... Toda ker se hoče pod civilizacijo razumeti poseben sistem, naperjen na oslavljenje in morda celo na pogubo cerkve Kristove, tedaj se ne bo gotovo nikdar ta sveta Stolica in rimski papež združila s tako civilizacijo. Kajti, tako kliče apostol v svoji modrosti: Kakšno skupnost ima pravičnost s krivičnostjo, ali kako se more luč pridružiti temi? Kako se zлага Kristus z Belialom?... Pred Bogom in ljudmi izjavljamo naravnost in odkrito, da nimamo nikakega povoda spravljati se s kom.“

In kake posledice ima moderna civilizacija v socialnem oziru? — Jako žalostne. Čuteč, da najbrže pade moralni nivó po emancipaciji materialne kulture od katolicizma, so takoj v začetku njeni zastopniki skušali osnovati človeštvu na popolnoma narurni podlagi moralni sistem, ki bi nadomeščal cerkveno krščansko moralo. Izdali so krilato besedo „humaniteta“, ki pomenja vsoto vseh pristnih človeških naravnih lastnosti. Modroslovci so iskali raznih fundamentov, na katere bi pritrdili novo moralo. Še danes jih iščejo, a vse je zaman. Na podlagi materialne, od nadnaravne emancipirane kulture ni mogoče vzdržati človeštva na visokem moralnem nivóju. Ta pada in pada vkljub najpisanejšim sistemom modernih filozofov, tako da so najmodernejši znanstveniki prišli do prepričanja, da ni s filozofijo v socialnem življenju nič pričeti, in so jeli prepričavati človeštvo o potrebi moralnega življenja s popolnoma nefilozofskimi, zgolj praktičnimi argumenti. Dunajski higienik profesor Gruber n. pr. dokazuje, da sta higiena in morala nerazdružljivo združeni in ker je higiena življenjska nujna potreba za obstanek posamnika in človeštva,

ergo je tudi morala nujno potrebna. On pravi: „Ne tajim sicer, da je živo dogmatično prepričanje lahko močna podpora npravnosti. Ne smemo pa prezreti, da je — naj se to obžaluje ali ne — moč in delujoča sila dogmatičnega sistema pri milijonih ljudi oslabela in da je zelo neverjetno, da bi se ti milijoni kdaj zopet pridobili. Jako nevarno je tedaj oznanjevati, da izginja za vedno s konfesionalno vero tudi podlaga npravnosti. Država bi morala nasprotno skušati npravnost utemeljiti neodvisno od cerkvenih dogem.“¹ Nevarno ne more biti oznanjevati, da izginja z vero tudi npravnost, kajti tako nam i slika zgodovina i nam kaže sedajnost. Človek spozna z razumom, da mu je treba npravno živeti, toda ako ni čeznaravno omikan, živi nenpravno. Materija se ne da drugače premagati nego z božjo milostjo in ta ni mogoča brez čeznatorne omike. Morala je produkt božje omike in nikdar se ne bo posrečilo „utemeljiti npravnost neodvisno od verskih dogem.“ In kjer je zavzela v narodu prvo in edino mesto v prosveti materialnost, ondi vlada materija absolutno, za npravnost ni torej ondi mesta. Le poglejmo rimski narod ob času, ko je vladal v filozofiji epikureizem, ko noben „intelligenten“ Rimljan ni veroval na božanstvo! Poglejmo t. zv. reformacijsko dobo med Nemci! Ločitvi od cerkve je sledil neposredno globok padec v npravnosti. Primerjajmo stanje npravnosti v Francozih ob času kraljev-svetnikov in ob času kraljevnasprotnikov katoliške cerkve in slednjič stanje npravnosti ob času revolucije koncem osemnajstega stoletja, ko se je Bog oficialno odstavil in človeški razum proglasil za boga. In kako npravno stanje je danes v Francoski, ko je na krmilu prostozidarska loža? — Naravnost za obstoj države obupno!

Plod materialne kulture brez Boga je nadalje — egoizem, ne oni egoizem, ki je potreben, iz katerega izvirajo lepe socialne kreposti, marveč oni odurni, surovi, brezobzirni egoizem, ki je smrt vsakega zdravega socialnega življenja. Ta egoizem je dobil celo znanstveno obliko; on je namreč podlaga, bistvo in smoter t. zv. gospodarskega liberalizma. Kaj je učinil narodom ta liberalizem že hudega, koliko življenj, koliko duš, koliko solza in krvi ima na vesti, — o tem ne govorimo. Zagovarjajo ga danes le še oni, ki imajo korist od njega na krvavo škodo velikanske večine ljudstva, ko so prišli na površje po brezobzirni, brezvestni konkurenci. Tako uničuječe deluje brezbožna materialna kultura! In v politiki! Politični liberalizem je v znamenju svobode zatrl svobodo, egoizem je ustvaril neznosno sovražno razmerje med posamnimi narodi. Ljubezni ni, in se smatra celo za škodljivo v politiki! Narodi in države preže drug

¹ Prof. Gruber, D. Prostitution vom Standpunkte der Socialhygiene aus betrachtet. Wien 1900.

na drugega, z napeto pazljivostjo pričakujejo trenotka, ko se oropajo med seboj. Kot najdrastičnejša primera, kaj je za človeštvo od božje kulture emancipirana materialna omika, nam služi prizor, ko davi velik narod iz golega egoizma mal narodič vpricho celega tako visoko materialno — omikanega sveta. Nihče ne poseže vmes, da bi ustavil to surovo klanje. Zakaj ne? Zato, ker je že skoraj izginil zmisel za pravičnost. Pravičnost je čednost in kot taka plod čeznaravne, božje kulture; te pa ni. Srce je oledenelo in razum vidi le koristi lastnega jaz-a.

Tako vidimo, da ne prinaša taka omika človeštvu sreče; in vendar je neposredni cilj materialne kulture — sreča in blagostanje človeštva. Ali ima torej že iz zgolj praktičnih ozirov katolicizem vzroka dovolj, da bi podal roko v spravo modernemu svetu? Nima ga. Ta moderni svet je napravil flasko, svojih obljub ni izpolnil, marveč se je celo pokazal popolnoma nesposobnega za nalogo, ki jo ima, namreč človeštvo tukaj na zemlji osrečiti vsaj v toliki meri, kakor je mogoče po božji Previdnosti. Popolne sreče ni mogoče, vendar nepopolna je mogoča. Toda te ne prinese moderno svetovno naziranje že po dosedajnji praktični skušnji. Čedalje žalostnejše je na svetu; da se jih nekaj veseli, plakajo milijoni. Ali ima taka kultura potemtakem pravico sploh govoriti o kompromisu? Ne; pa ona tudi ne govori! Moderni svet je naravnost neizprosni sovražnik božje kulture, sovražnik katolicizma. Neče kompromisa, ampak uničiti ga hoče. Tako govore le oni katoliki, ki imajo ali slepo ljubezen do bližnjika, ali pa so omamljeni od zunajnjega blišča modernega sveta ga zato precenjajo.

Govorili smo doslej splošno teoretično in smo prišli do zaključka, da ni mogoč kompromis med katolicizmom in modernim svetom. Ako se postavimo sedaj na posebno — slovensko stališče, moramo konstatirati, da je to vprašanje važno že tudi za slovenski narod. Že ima zastopnike brezbožne materialne omike, ki že v vseh njenih panogah naglašajo in dokazujejo potrebo emancipacije od katolicizma, recte od božje kulture. Ne govorimo o politiki, pač pa se raje pomudimo pri leposlovju; o znanstvu ne moremo govoriti, razun morda o modroslovju, ki pa je skoraj izključno krščansko (Fr. Lampe, Mahnič, A. Ušeničnik, Krek). Nasprotniki katolicizma nimajo nikakih svojih znanstvenih razprav, temuč razkladajo svoje modroslovno naziranje v leposlovnih proizvodih.

In s protikatoliškim duhom napojeno leposlovje je že precej naraslo. Aškerc, Tavčar, Govekar, Zbašnik, v najnovejšem času najradikalnejši Cankar — so glavni zastopniki. Začel je Stritar, toda on je še mehak, vodeno svetobolje ga zanaša v pesimizem Schopenhauerjev, vendar še ne pozna radikalizma. Strog je nastop Aškerca v literaturi, ki je precej hitro

padel v radikalizem. Sedaj zastopa v svojih proizvodih popolno emancipacijo od katolicizma in „koncentracijo na to stran“. Govekar je ubral vestno stopinje za Zola-jem, ki je najmarkantnejši zastopnik absolutnega materializma. Najnovejši je Cankar. S svojo „Erotiko“ je nastopil kot brezpogojen podložnik in častivec Venere. Naslada, zgolj telesna, spolna, brez kakega idealnega dušnega vzleta, — je njegov ideal. V nadaljnjih spisih biča lažnjivost našega javnega narodnega življenja. Tu se je malce dvignil iz erotike. A najnovejši njegov proizvod¹ je — mirno izrekamo — nekaka modrosloma samoizpoved cele slovenske moderne struje. Da označimo stremljenje slovenskega liberalizma na vseh poljih naravne prosvete, zapišemo besede, ki ne puščajo nikakega dvoma ali nejasnosti v razumevanju njegovega stališča napram nadnaravni prosveti, katera tvori v prvi vrsti vsebino in bistvo katolicizma, ki je čisto in celo krščanstvo. V omenjeni knjigi stoji na str. 74 sledeče: „Vedel je (profesor Kosirnik), kako se je veseli in kreпки narod polagoma pomehkužil in pohujšal pod vplivom krščanstva in njegovih hlapčevskih nauk. Vedel je, da bi ga vse zunanje nesreče in nadloge same ne mogle nikdar napraviti takega, kakoršen je danes, temveč da je bilo treba tistega strupa, ki se mu je bil polagoma zajedel v dušo ter ga je naposled tako vsega razjedel, da mu ni več moči ozdraviti... Tako dovzetnega ga je storila stoletna bolečina za samoponižanje in za klečeplaztvo, da ga ni danes naroda, ki bi bil tako do kosti pobožen, hlapčevski in plah, tako Bogu udano na smrt pripravljen... Posegel je s plaho in trudno roko po pijači, ki so mu jo bili prinesli iz Brižina, opil se je kot zarubljen kmet in se ne bo nikoli več streznil.“

Tu je obenem smer začrtana, ki naj vodi slovensko materialno prosveto: proč od krščanstva, samostojna koncentracija vsega narodnega življenja na zemeljsko življenje. Materija naj gospoduje, duh naj se ne ukloni kakim ozirom na posmrtnost, ker to je „samoponižanje in klečeplaztvo. „Umevno je tedaj, da so nekateri od Boga poklicani gojitelji nadnaravne omike, varuhi krščanstva takoj energično obsodili take pokrete. Žalibog, da se je množica vedla pri tem tako nezaupno in je verjela raznim frazam novih naprednjakov. Počasi ob čedalje vidnejšem in vedno narastajočem nasprotjem so se duhovi ločili. Danes se bije boj na celi črti posebno v političnem in gospodarskem življenju. Ta boj je utemeljen v dejanskih razmerah, v neskončno velikem nasprotju obeh svetovnih naziranj; zastopniki katolicizma smatrajo tako kulturo, ki nima ozira na Boga, za pogubo posamnikov, posamnih ljudskih slojev, za pogubo naroda.

¹ Knjiga za lahkomišelné ljudi. Schwentner.

Kako nevedni in slepi so torej vsi oni, ki se postavljajo na izključno stališče narodnosti in hočejo vero spraviti v ozadje, češ tako edino se združijo vse narodne moči v ohrambo naroda. Vera ni bila nikdar pri nobenem narodu in ne bo nikdar pri nobenem narodu zasebna stvar. Kdor to trdi, je ali neveden in površno misleč, ali pa, kar delajo zavedni ateisti (soc. demokr., framasoni), namenoma tako govori pred maso, da bi jo po ovinkih pridobil za brezbožnost. Nadnaravna izomika je prva, ker ima, kakor smo zgoraj razložili, za neposredni cilj, človeka storiti srečnega v večnosti, za kar je vstvarjen. To ti pove tako lakonično in točno pobič iz ljudske šole, ako ga vprašaš, čemu je Bog človeka ustvaril: zato, da Boga časti in zato da se večno izveliča, to je, da je v večnosti srečen. Tako enostavno in tako globoko duhovito in resnično! Zato torej je nemogoče človeku, ki hoče po tem živeti, izpustiti v kakem stremljenju Boga in svojo večnost izpred oči. Kaj šele pri velevažnem narodnem delu, ko se gre za cel narod. — Materialna kultura se ne sme nikdar emancipirati od nadnaravne božje kulture, katero goji kat. cerkev, ona je *secundi generis* in torej podrejena.

Kam pelje taka moderna kultura v moralnem življenju, nam je podal dokaz Cankar, ko piše: „Jaz sam ne morem razumeti, čemu se sramujemo in čemu obžalujemo, da smo pokazali morali hrbet ter se udali mesenim slastem. Prepričan sem, da je v mesenih slasteh veliko več zabave kot v najglobljem moralnem prepričanju. Zapisal bi tukaj z vso odkritosrčnostjo in z vso resnobo nauk, da pustimo moralo in vse kar spada k nji lepo pri miru, ter se grejmo, kadar sije solnce.“ str 154. — Tako daleč, ali bolje tako nizko! To je čisti kristalizirani epikureizem; čita se tako, da bi bil umesten moralen rek na steni kakega rimskega kopališča v času najnižjega npravnega stanja. To je nepričakovano točna

1 Mimogrede naj rečemo, da so se take besede prvič zapisale v Sloveniji. Doslej se še nihče ni upal, dasi je bil morda prepričan marsikdo o tem ali je vsaj živel tako, vendar sram ga je bilo, — toliko je še imel moralnega čuta. Torej žalostna originalnost in ni čestitati. Poleg tega naj še omenimo, da je pisatelj čudovito neumne besede dostavil „Zapisal bi ta nauk, ali zdi se mi, da je nepotreben, kaj ti svet še ni videl človeka, ki bi žrtvoval morali kozarec vina ali grizljaj suhega kruha; morala je kralj brez kraljestva.“ Te besede — sit venia verbo — so tako nesramne, obenem tako neresnične, da se mora vsak pošten bravec zgražati. Nesramne so, ker obrekujejo človeštvo, kateremu se odreka stem vsaka zmožnost za plemenita dejanja. Posebej še potisnejo v blato vsa plemenita dejanja posamnikov, tisočev in tisočev — svetnikov katoliških, ki pač niso morali žrtvovati kozarec vina, temveč svoje življenje, svojo kri! In danes, koliko poštenih katolikov in tudi nekatolikov se žrtvuje, da zadosti plemenitim postavam morale! — Seveda pisatelj ni zmožen kakor se vidi tega sploh umeti!

konsekvenca iz emancipacije od krščanstva. In zdaj naj profesor Gruber, katerega smo zgoraj citirali, tega zastopnika moderne kulture in nemorale izpreobrne! Težko bo kaj opravil s svojo higieno.

S temi modernimi naprednjaki se nam ni mogoče spraviti tudi v Slovencih ne. Naša pota gredo narazen, tako narazen, kakor duši v prsih Faustovih, o katerih toži psihološko globoko utemeljeno:

Zwei Seelen wohnen, ach! in meiner Brust,
die eine will sich von der andern trennen;
die eine hält in derber Sinneslust
sich an die Welt, mit klammernden Organen;
die andre hebt gewaltsam sich vom Dust
zu den Gefühlen hoher Ahnen. Faust I.

Jeli mogoče, da se mirno združita in sprijaznita? Ne. Istotako je nemogoče, da se vzvišena, od Boga nam prinesena kultura zveže in sprijazni z modernim svetom. Boj je med obema gotov, dokler eden ne podleže, kajti svet se neče mirno podvreči, kakor bi se moral. Ta boj je bil tudi Početnik božje kulture, kajti gotovo je bil pred zmago boj, ker nam pravi sam o zmagi: Ego vici mundum.

Naloga katolikov pa je skrbeti v drugi vrsti za materialno kulturo med Slovenci. In ravno pri Slovencih vidimo tako lepo, kako katoliška cerkev, ako ima splošen vpliv na duhove v narodih, sama iz sebe zasnuje n marljivo goji materialno kulturo, ki je prava in dobra, torej tudi osrečuje široke mase ljudstva. Celo gospodarsko gibanje novega časa v Slovencih je delo katoliške cerkve, oziroma njenih zastopnikov. Socialni čut raste vsepovsod, veselje do izomike, do učenja, do splošne izobrazbe se širi med najnižjimi sloji slovenskega ljudstva. In značilno je, da je to veselje in ta čut družabnosti ondi najjačji, kjer je nadnaravna omika, torej vernost, pobožnost, nrvnost najtrdnjša. Kako zori ljudstvo pod blagodejnimi žarki katolicizma! Res, tako se razumejo besede Kristove: Iščite najpreje božjega kraljestva... vse drugo vam bo privrženo. To „drugo“ je materialna kultura. In kjer je katolicizem jak, ondi bivajo tudi navdušeni narodnjaki, to vidimo posebno ob mejah slovenskih.

Vsa pota sveta peljejo v Rim in vsa razmotrovanja in razmišljanja nas dovedejo do končnega rezultata: pri nas doma t. j. v katolicizmu je najboljša. Seveda tudi tu ni mirno, kajti cerkev na zemlji je „militans“. Katolik ima dandanes pri vseh narodih težko stališče. Moderni mundus prevladuje povsod, tako tudi pri Slovencih. Ljudstvo je povsodi navadno dobro katoliško, toda izobraženstvo je nasprotno katolicizmu. Katoliki smo v manjšini, vendar tolažijo naj nas besede duhovitega prof. Tosi-ja,

s katerimi je sklepal pred 37 leti svoje predavanje o Syllabu: „...V zadevah vere kakor tudi umetnosti in znanosti je bilo vedno odlikovanje — pripadati manjšini. Kajti velika večina ne stoji takoj v začetku na višini spoznanja, temveč le po velikem naporu že do prepričanja dospelih se počasi mož za možem iz nevedne večine pridobi manjšini zavednih, dočim medtem naraščanje človeštva vedno več novih še nerazsvetljenih množic proizvaja in tako obdržuje razmerje števil v toliko, v kolikor se sploh more govoriti o stalnosti numeričnega razmerja pri učinkih moralnih faktorjev...“

Tej častni manjšini pripadajočim nam je dolžnost, da krepko zastopamo v besedi in v pismu ter v dejanju katolicizem nasproti modernemu svetu. Edino kot katoliki najdejo posamniki srečo in najde narod srečo. Vse zaman so prizadevanja narodne samoobrambe, ako ni v narodu božje kulture. Veliki, močni, materialno veleizobraženi rimski narod je izginil, ker ni imel višje izomike in kako naj bi ostal naš narod? Tam vidimo, da je materialna kultura nezmožna s a m a vzdržati naroda; treba ji je višje zaveznice, ki spravi narod neposredno v stik z Bogom, od katerega zavisi naša eksistenca. Ako po stoji narod vedno v stiku z Bogom, mu je zagotovljena eksistenca po zagotovilu: „...In vse drugo vam bo privrženo.“

J. Š.

Jaz se tako bojim strahov!..

Jaz se tako bojim strahov,	po bregu potok žubori
ki v sveti noči	nemirno dalje
preže na zemljane grešne	in slavčeva pesen v tihi
na božji zemlji,	umira noči;
ko mrak po zemlji se razpne	usmiljeno nebo žari
in vse potihne,	v neštetih lučih
le veter večerni veje	in v belih ovojih plava
v zelenih listih;	megleni mesec;
podrtega gradu se v dol	
bliščijo groblje	
in nočni duhovi zlobni	
hitena pota!	

Kazimir.

Roman blodne duše.

Spisal Ivan Emil.

adnji zvoki klavirja so že davno zamrli, poljubivši še enkrat trepetajoče liste cipres in vršičke resnih tuj, ki so nocoj krasile plesišče. Iz sosednje sobe so zadnjikrat zadonele kristalne čaše, a potem sta prišla v dvorano zadnja gosta, poslavljaajoč se od domače gospe ter jej zagotavljaajo, da jima ostane nocojšnji večer nepozaben.

„Vi se le laskate, taki ste moški vsi“ je dejala in se nekako trudno nasmehnila. „Jako me je veselilo.“

In gospoda sta se elegantno priklonila, poljubila nežno, skoro deklško ročico gospejino ter odšla.

Ni ugajal nocojšnji večer gospe. Vedela je dobro, da je dosegla svoj namen, da je obhajala zmagoslavje nad ženami-vrstnicami. O tem so pričali laskavi pokloni, plameneči pogledi povabljenih kavalirjev in zavist, ki je sijala z obrazov navzočih dam.

Navzlic temu se ni čutila zadovoljno, na srečo jej je ležalo nekaj kot skala, jo vznemirjalo, dušilo... Njeno lice je bilo blede; njene črne oči so bile še temnejše in globlje, skrivnostne. Notranji razdor je s kruto silo nagubal visoko belo čelo.

Odšla je iz dvorane ter se podala v svojo sobo. Postrežnica je prižgala luč, vprašala, če gospa česa želi, ko pa ni dobila odgovora, je čude se, po prstih odšla iz sobe.

Ona pa se je leno, utrujeno vrgla v mehek svilen naslonjač ter naslonila glavo v drobno roko.

Globek vzdih se jej je utrgal iz grudi, po razburjenjej, vročjej glavi pa so begale misli za mislimi neredno, brez zveze.

Stenska ura je s tihimi udarci naznanjala drugo uro čez polnoč.

Dvignila je svoj pogled ter uprla oči ven skozi visoko okno, ven v temno noč. Zunaj je bučal po ulicah močen veter ter nalahko potresal okna.

Nekaj časa je tako gledala ven, ne vedoč zakaj, nervozno vstala, stopila k mizici, odprla album, listala po njem, potem pa ga nevoljno zaprla in zopet sedla nazaj.

In kakor bi se hotela prepričati o pravem vzroku svoje nezadovoljnosti, razburjenosti, si je poklicala zopet pred dušo ves nocojšnji večer...

In zopet so rajali pred njenimi duševnimi očmi pari kakor pred urami, na uho so jej zopet doneli akordi valčka, med katere se je mešalo rahlo drsanje čevljev.

Oh, kako je plesala ona v njegovem objemu. Tedaj je pozabila vse — vse, srce je plalo sreče in sladkosti, prav kot tedaj, ko je po tratih tekala kot za stavo z metulji ter iskala po prostranem parku rodnega gradu vijolic in šmarnic. Na ušesa jej je donel sladki šepet iz njegovih ust, mil, opojen, vspavljiv kot žuborenje gorskega potoka.

In zdaj je sama...

V njem se je strinjalo vse njeno koprnjenje, on je bil cilj njenih želja, zanj je utripalo njeno srce. Pri njem se je čutila srečno, blaženo.

In nocoj...

Na lice, blede kot kararski marmor, so pritekale solze; z rokami pa je krčevito stiskala glavo, kot bi hotela zadušiti neljube spomine.

Nocoj, nocoj...

„Milostiva,“ je dejal, „ne verujete li, da je človek tem srečnejši, čim manj vezi omejuje njegovo prostost?“

„Ne razumem Vas popolnoma“, je odgovorila presenečena, in v duši se jej je porajala slutnja, da umira njena sreča.

„Dovolite, da določnejše povem svoje mnenje. Menim, da bila midva nesrečna, ko bi vezali najini srci trdi, zlati prstani, blagoslovljeni prstani.“

„Oprostite, vi govorite danes nekako temno, ne temno... no, čudno.“

„Milostiva, moje besede se Vam zde čudne, ker Vam morebiti ne ugajajo, a to je moje iskreno mnenje.“

Pomembno ga je pogledala v oči in še le tedaj je opazila, da so motne, da gori iz njih čuden žar. Oblaček nevolje je priplaval na njeno visoko čelo.

„Oh, prosim Vas, ne mučite me“, je odgovorila proseče, v grlu pa jo je nekaj dušilo.

„Jaz sodim, milostiva, da je najlepše tako življenje. Dokler v človeku utriplje mlado, živahno srce, naj uživa življenje svobodno, a ko se naveliča, potrgajo se lahko vse vezi in nihče nima sitnosti z različnimi konvencionalnostmi. Ne sodite tako tudi Vi, milostiva?“... Uprl je svoje žareče oči v njo.

„Tudi“ je odgovorila brzo, nepremišljeno, navajena pritrdjati mu v vsem — vsaj je bil njen.

A skoro se je vzbudila iz osuplosti, v hipu razmotrila pomen njegovih besed, in zdelo se jej je, kot bi kdo zasadel v njeno srce nož...

V hipu bi bila najrajše zaplakala, a potem pa zopet razpraskala do sedaj drago obličje, pa premagala se je radi družbe.

Oh, nocoj... nocoj...

Veter je z rastočo močjo potresal okna, metajoč težke kaplje na šipe. V dalji je bobnel votlo grom ter jo vzbudil iz teh spominov.

Potegnila je z batistnim robcem preko očíj, ter skoro energično udarila z nogo ob tla.

Ne, da bi bila ona odvisna od njega, ona, kraljica vseh zabav. Nikdar, nikoli! Ona, ki je bila vajena, vladati srca bogatih, plemenitih, elegantnih gospodov, naj se žalosti nad tem, ker jo je prevaralo srce, katero je res iskreno ljubila, srce, ki je postalo bistven del njenega srca, a se danes z revolucionarno silo iztrgalo iz njenega objema. Nikdar, nikdar!

A zopet je priplaval pred njeno dušo njegov obraz, zopet je zrla njegove plamteče oči, čula njegov moški, tolikanj zapeljivi glas.

Oh, ta izguba, ta prevara je zadala njenemu srcu pregloboko, nezaceljivo rano.

In takoj je sklenila odpotovati. Takoj, še jutri. Ven, daleč... daleč... Na svoj rojstni grad. Ne, to bi njene srčne rane še bolj razbolelo, saj je tam med šumenjem mogočnih topolov in gabrov preživela toliko srečnih ur. Vsako drevo bi jo spominjalo nanj. A ona ga je hotela pozabiti, s korenino izrupati nanj vsak spomin.

Hotela je v Riviero, pa tam je bila lani, v Neapelj, oh tja pa že celone, tam pa je bila po svoji poroki z onim...

Skoro se je ustrašila te misli, a energično je zamahnila z roko ter ugibala naprej; ukrepala, premišljevala, pretresovala je naprej, a brez uspeha, za njeno srčno rano ni bilo zdravišča...

Čutila se je brezmejno nesrečno, osamljeno, zapuščeno, ... usahel studenec v belej Sahari...

Zaplaklala je, zaplakala krčevito, stiskajoč razbeljeni senci, da so se razpletli temni, gosti lasje ter se razsuli po čelu in tilniku.

Zunaj je vihar divjal v vsej svojej moči. Na ulico je lil dež kot v potokih, po temnem obzorju so švigali goreči bliski, čez visoke strehe pa je bobnel grom, potresajoč hiše in okna, ter puščal v njenem srcu odmev.

Pod stropom je nekaj zafrfotalo, poletalo po sobi. Bila je papiga, katero je vzbudilo divjanje elementov. Glasno kričec je letala po sobi, slednjič pa sela njej na ramo.

Osuplo se je ozrla, a papiga je kričala in kričala, ime onega... Že zopet... Oni...

V njenej duši je zadivjal vihar, orkan, da bi se kosal z elementarnim. Njeno srce je vzkipelo srda, sovraštva do onega...

Ne, oni ni njen mož, četudi jo veže nanj nesmrtna vez. Oni — mož, njen mož?!...

Oni, ki jo je tako varal v njenih sanjah, ki jo je zapiral pred svetom? Oni, ki je spremljal vsak njen korak, da se nikamor ni mogla geniti, oni, ki jej je očital neredno življenje? Oni, ki je omejeval njeno prostost, ne hoteč pustiti, da se veseli, zabava? Oni — njen mož... Ne, ni ne! Nikdar!

Oči so jej zažarele; to ni bil pogled Junonin, tudi ne Venerin, to je bil pogled Martov. Iz njega so švigale strele sovraštva, pa tudi žaljenega samoljubja.

Oh, nesrečna je bila, vesele ure so bežale, kakor odidejo lastavice v svoja topla prezimovališča.

Čutila je na sebi vso pezo grenkega, zastrupljenega življenja. Najlepše nade so se prevrgle v prazen nič, najlepše veselje, slast, se je končala z grozno disharmonijo.

Vihar je ponehaval, tuintam je priletela na okno drobna kapljica, s časom pa se je pomirilo in skozi temne oblake so v presledkih zagoreli prvi trakovi vstajočee zarje. Po viharji noči se je obetal jasen dan.

Z globokim vzdihom so je sklonila kvišku ter potegnila z roko preko čela, kot bi hotela odpoditi neljube spomine. V istem hipu je neskončno zaželela po nečem neizrekljivem, kar bi vsaj nekoliko ohladilo perečo bol, zakoprnela je po balzamu za krvaveče rane.

Zamislila se je in po dolgem času je njena duša plavala zopet nazaj, nazaj v mladostna leta.

Pri tej misli je zadrhtelo celo telo, gledala je ven, v daljo, kot bi tam iskala svojih mladostnih let.

Oh, takrat... takrat...

Edinka je bila. Celi obširni grad, razsežni park, vsepovsod, vse je bilo njeno. Povsod se je razlegal nežni glasek male gospodične, zdaj na dvorišču, potem v kuhinji med deklami, a za malo časa v hlevu, kjer so iskri konji in tolsto govedo zvedavo motrili malo, neskončno živahno stvarco.

Potem pa je na vrtu natrgala najlepših vrtnic, — na nemalo jezo starega vrtnarja — ter jih tekla kazat mami ter jo poljubiti, hitela podariti eno atku; — a zopet je izginila kot kolibri in že je stala v hlevu pri svojem sivčku, ga božala ter hvalila, ker je včeraj ni prevrnil; za minuto pa je že bridko tožila nad hlapci ter jih kregala, zakaj njenega ubovega sivčka tako grozno zanemarjajo ter mu dajo samo sena in ovsa.

Oh, kolikokrat jej je o tem pripovedovala njena mamica in se zraven tako srčno smejala...

„Oh, mamica, mamica!“

Iznova so solze močile lepo lice.

Potem pa je rastla, stari vrtnar je dejal, da lepo kot lilija in hitro kot jelka. Prišli so učitelji in ona se je morala učiti. Oh, to je bilo mučno... Z materjo pa ste hodili v kapelico in tam molili. In kako lahko je molila. In sedaj?...

Dorasila je in takrat je vzbuknilo v njenem mladem srcu neko neizrekljivo hrepenenje po nečem, sama ni vedla, kaj hoče. Poprejšnja razposajenost se je umeknila, neka nežna resnoba je legla na nežni obrazek. Sedaj je stala pri vrtnicah ter jih ogledovala, potem motrila bele lilije, hitela v senco košatih hrastov rastočih na bregu širokega ribnika.

Iskala je miru v kapelici, zrla zaupljivo v obraz presvete Device, obdan z mističnim polmrakom, molila in molila in nemirno srce se je utešilo.

A zopet in zopet je vstajalo in izginjalo isto koprnjenje po nečem iki morski valčki, s katerimi se igra veter.

In nazadnje je prišlo tisto neizrekljivo, po čemer je zdihovala njena mlada duša.

Z nekim strahom, sramežljivo je stopila predenj, a njegovo čisto, mirno, ljubeče, a dostojanstveno oko je prepodilo ves strah iz njenega srca.

Njena duša se je spojila z njegovo, iz njegovega srca je črpala vso sladkost, pri njem se je čutila srečno, brez njega je bilo vse prazno...

Z visokih stolpov so se jeli oglašati zvonovi. Nebo je žarelo v rdečej zarji ter sulo razkošno zlati odsev po sobi.

Vse to je ni izbudilo iz njenih sanj; slišala je pač zamolklo donenje zvonov, a to ji ni pretrgalo sladkih spominov, katerih se je v svojej globokej tugi tako krčevito oklenila.

Da, da ravno tako so doneli zvonovi, ko je prisegla večno zvestobo svojemu izvoljencu, samo bolj svečano, slovesno. Tedaj je v njenej duši plalo nebroj čustev, različnih in neizrekljivih, a vsa skupaj so tvorila najkrasnejšo harmonijo mlade, nedolžne sreče. Česar niso mogle izraziti ustnice, to je povedal njen pogled, vesel, mil, ljubeznjiv...

Takrat...

In kako je tedaj plakala veselja njena mamica ter z vročimi solzami močila mladej nevesti belo poročno obleko.

Vse njene želje, vse njeno hrepenenje je iskalo in našlo cilj v njem. Bil je tako mil, ljub; vse, prav vse lastnosti je imel, ki si jih more želeti mlada, kot lilija čisto vzrasla nevesta.

Takrat... takrat še...

A potem...

Hotela je misli obrniti drugam, a neka čudovita sila je sedaj odpirala očem sliko za sliko, brez konca in kraja, slike grde, žalostne...

Takrat ga je videla, v drevoredu, tedaj ko je razkošna pomlad prišla v deželo. V njenem srcu pa se je nekaj zagibalo, sama ni vedela, kako čustvo, je li bilo to koprnjenje po njem ali zavest, da ni ravnala prav.

Njeno mlado srce pa je bilo odslej torišče hudih bojev. Na eni strani je stal njen zaročenec, na drugi on s svojimi zapeljivimi, demonскими očmi. Zdaj je zmagovala ljubezen do zaročenca, a radovednost neizkušene je postajala vedno silnejša, ter jo vlekla z rastočo močjo od prve sreče, prvega vzora proč.

Spomnila se je trenutka, ko je prisegla pred oltarjem večno zvestobo, a v istem hipu je priplavala pred njeno dušo podoba onega iz drevoreda.

In nekoč je padla slana na tulipane in lilije njenega srca in pestri cvetovi so oveneli...

Tedaj pa se je zavedala svojega čina in čut sramote je prevladal njeno dušo. Sram jo je bilo, priznati krivdo, sram prositi ga odpuščanja.

Iz njegovih ust ni prišla trpka beseda, le njegovo lice je obledelo, oko pa je molče govorilo, da njegova duša silno trpi. Preveč jo je ljubil, da bi jo bil kaznil. Hotel je, da sama spozna, da ni ravnala prav, da mu zaupa svojo sramoto.

A zaman, pregrešna slast jo je dobila v svojo oblast, ogibala se je njegovega pogleda kot Juda.

In za slano je prišla zima, pod mrzlim snegom pa so živele kali novih strastij in z elementarno silo stremile na dan.

Končno pa ji je povedal, da on ne more živeti pri njej, ker v njenem srcu ni prostora zanj. In odšel je...

A ni jej vračal zla za zlo.

Srečala ga je mnogokrat; njegove oči so vedno klicale: „Predraga naj pridem nazaj; jaz Te ljubim neskončno, izženi iz svojega srca vse, kar me žali, saj sem Ti bil vedno naklonjen.“

Njegovih pogledov ni hotela razumeti, niti čuti notranjega glasu, ki jej je šepetal, da tudi njena, dozdevna sreča lahko in najbrže za vselej izgine.

Prišel je v hišo, prosil jo, — zaman. Glas njegov pa ni bil samo mil, ampak tudi resen grozno resen.

In ona je bila vedno uverjena, da ji ne privošči zabave, da jo hoče imeti za služkinjo, da hoče polomiti krila njenej prostosti.

In prav ta prostost, ta pohlepnost po nasladi, samo to je razsulo oblačni grad njenih upov, njene sreče v grozno razvalino.

Zaplakala je tako bridko, tako globoko, oh tako še ni plakala. Iz rdeče obrobjenih očij so tekle vroče solze, neštevilne solze pekočega kesanja.

V tistem hipu bi mu bila priznala vse in ga goreče prosila, naj jej odpusti.

Skozi okno so se vsipali polni žarki pomladnega solnca, veselo rajali po razkošnej opravi in poljubovali svetle solze, kapajoče na tla.

Tedaj pa so se odprla vrata, v njih pa se je prikazal mož...

Ni ga opazila.

Pogledal jo je, drgetajočo v silni boli in njegov obraz je prešinila neskončna milina.

Stopil je k njej, položil rahlo roko na njeno glavo ter nežno, sočutno dejal: „Ti plačeš? Kaj Te mori?“

Pogledala je kvišku, ustrašila se skoro, a ko je zagledala iste skrene, mile oči, kakor na poročni dan, tedaj je padla pred njega na tla in objela njegove noge ter jih močila s svojimi solzami — — — — —

Blodna Duša je klečala pred svojim Gospodom. On pa jo je dvignil rekoč svečano milo:

„Tvoji grehi so Ti odpuščeni. Vse je pozabljeno, pozabljeno, bodi zopet samo moja.“

Duša je zakoprnela radosti, mir in sreča sta zacvela v njej.

O mladih dneh.

I.

Šumeva Sava med skalovjem.
Nad njo meglice plavajo,
poljana in gorice vinske
jesensko spanje spavajo.

Iz dalje pa kot hrepenenje
milobna toži pesmica
o dnevih davno izgubljenih,
ko bajka ni pomlad bila.

II.

Mizerere je utihnil,
tihi mrak objel zemljo,
a solze po dragih rajnikih
na grobove še teko.

Jaz po mrtvih ne žalujem,
še mi drage Bog živi,
a solzice vroče točim
na grobove lepih dni...

Emanuel Savel.

Idila.

Vino so pili starčki,
vino so pili po noči,
vino so pili do dneva,
pesni so peli stare.

Peli o prešlih časih,
peli o zlati mladosti,
peli o lepi ljubezni,
peli o rujnem vinu.

Noč je bežala z neba,
zvezde gasnile nestalne,
kokot zapel — in na vzhodu
svitala rujna zarja.

Kazimir.

Vseeno!

Oj dekle, ljubiti
tvoj sladki nasmeh,
nebo uživati
v čarobnih očeh,
in misliti nate
v sanjavih nočeh

in peti o tebi
po cvetnih vrteh
v zelene pomladi
mamljivih dneh —
kdo vendar bi mislil,
da to je greh?

Nikar se ne boj,
sanj mojih kraljica!
Vseeno, veruj,
lahko boš — svetnica.

Lovro Pogačnik.

Glasnik.

Dve promociji. Dne 7. svečana je bil na dunajskem vseučilišču promoviran doktorjem vsega zdravilstva Daničar Fran Dolšak. Ž njim ni izgubila samo Danica delavnega člana, ampak tudi Zora duhovitega sotrudnika. Bil je zaporedoma dve polletji predsednik Danice. V važnih debatah se je odlikoval posebno stem, da je znal s svojim bistrim umom vselej najti raznim zamotanim vprašanjem pravo rešitev. Za svoj bodoči poklic se je pripravljaj s posebno vnemo, in prepričani smo, da ne bo igral v življenu uloge navadnega zdravnika.

28. svečana pa je bil promoviran doktorjem modroslovja Daničar Josip Srebrnič, sedaj suplent na c. kr. gimnaziji v Gorici. Pri njegovi promociji so bili prvokrat z društvenimi znaki navzoči zastopniki

Danice. To je tem pomenljiveje, ker si dosedaj še ni upalo nobeno slovansko društvo na dunajski univerzi nastopiti s trakovi pri promociji kakega svojega člana. Zato je treba po novejših akademičnih postavah posebnega rektorjevega dovoljenja. Značilno je pa, da je ravno Danica prva prišla na to misel in pogumno storila ta korak.

Doktor Srebrnič si je poleg Daničinega traku pripel svetinjo Marijine družbe. Lahko trdimo, da se na tej univerzi še ni svetila ta svetinja na prsih mladega doktorja. To je tudi naravno za doktorja Srebrniča, ker je bil najgorečnejši ud akademične marijanske kongregacije. S tem smo poudarili eno njegovih najlepših lastnosti. Pogrešala ga bo Danica pa tudi kot z dušo in telesom ji udanega člana, in vsak Daničar kot zvestega, ljubeznivega tovariša.

Svoja predmeta, zemljepisje in zgodovino je gojil s posebno ljubeznijo, in izven Danice porabil vsak trenutek za svoje študije.

V zimskem tečaju 1900/01 je bil tudi predsednik „Danice“.

Tudi on je bil sotrudnik Zore.

Isti dan popoldne smo se še enkrat sestali z njim pri prijateljski zabavi.

Težko smo Vaju pustili, tovariša, iz svojega kroga. A s ponosom Vaju pošilja Danica med narod kot zrela moža!

L. P.

Ivan Cankar. **Knjiga za lahkomiselnje ljudi** V Ljubljani 1901. L. Schwentner. Ta najmodernejša slovenska knjiga je spisana za lahkomiselnje ljudi. Kdo so ti? Mislim, da se je hotel pisatelj izraziti evfemistično, ker ni hotel razžaliti že v naslovu svojih čitateljev. Bolje pa bi bilo, da bi bil zapisal kot resnično modern umetnik, ki pozna zveste pristaše moderne, knjiga za nemisleče ljudi. Ljudje, ki berejo knjige, seveda le najbolj moderne, in sicer samo zato, ker so moderne in ker sami hočejo biti moderni, so zaželjena masa pisateljem à la Cankar. One smešne prikazni, ki jim navadni ljudje pravimo blaziranci — priprosti narod bi jim rekel prismojenci ali pa še malo huje — pri katerih obstoji vse delovanje možganov v onih značilnih mhee, mhee, to so tisti blaženci, ki jim je Cankar spisal svojo knjigo.

Zanimivo bi bilo zvedeti, v koliko sta se uštel pisatelj in založnik. Je-li res na Slovenskem toliko lakomiselnih ljudi, da je vredno in pametno, posvetiti in ponuditi jim posebno knjigo in začeti zanje novo vrsto literature?

Vzemimo knjigo v roke! Česa imamo pričakovati, povedo nam platnice. Najprej nam pade v oči ženska, ki ima grozno debelo glavo in ne kaže posebne duhovitosti v potezih. Na zadnji strani platnic je pa slika taka, kakoršne smo znali delati v dobi od 6. do 10. leta, ko smo slikali „puste“! Kajpada brez mrtvaških glav ne more biti lepe celote, zato ti zijajo kar tri v obraz!

In notranjost knjige? Deset naslovov nam kaže vsebina na 192 straneh. „Spomladanska noč“ se začne s 15 vrstic dolгим stavkom, v katerem samem se ponavljajo posamni stavki dvakrat.

Vrsta 1 in 2 (str. 1): „Kakor človeku, ki stoji nad prepadom in gleda navzdol po neskončni ravnini, oškropljeni s solzami jutranjega solnca“ v. 5 in 6: „in ne vidi, kako rdé skale od njegove krvi“

v. 13: in ne vidi, kako rdé skale od njegove krvi“ v. 7 in 8: „in gleda navzdol po neskončni ravnini, oškropljeni s solzami jutranjega solnca“.

Če to ni moderno?

Na zofi leži pisatelj, „utrujen od dolge večerne poti s zatisnjenimi očmi. Zmračilo se je bilo.“ In kakor se rado pripeti navadnemu zemljanu v takem položaju, da začne modrovati in moškovati sam s sabo, tako se godi tudi pisatelju. Samo da take modrnije navadno niso bogve koliko vredne!

„Moje staro (!) izsušeno in izpraznjeno srce je bilo polno melanholije. Toliko je človek doživel, toliko je mislil in trpel; kar mu je bilo nekdaj oddaljeno in sveto, leži danes v vsakdanji umazanosti na njegovi dlani; izpraznil je tisto znano čašo življenja in ljubezni in spoznal je prepozno, da je pil ostudne pomive; in na koncu vsega leže melanholija v njegovo srce in zaželi si mladosti“ (str. 3). To je umljivo. A dvomimo da bi taki izžiti ljudje, mladi starci, ki so zapravili po svoji krivdi vse, kar je poštenim ljudem svetega, pripravljali narodom vélike slovesne ure, v katerih se „narodu razširijo oči in tedaj vidijo, česar niso videle nikoli; na rokah okove, težke verige na nogah in blato, neizmerno blato na okoli“ (str. 11). Če bote narodu pisali in govorili na ta način, bo narod, ki ima še mlado, polno in čisto srce, ker ni pil ostudnih pomiv, in dobre oči, prav hitro videl, kje je blato, neizmerno blato vsena-okoli! Potem pač ne bodo „blagoslovljene tiste ure in blagoslovljeni tisti, ki so jim pripravljali pot!“ (str. 11).

V noči vseh noči (str. 13) so hiteli tisoči, nestrpni, veselo vznemirjeni, krvi in maščevanja željni, po cestah in iskali večnega filistra, „ki nam je bil ugrabil našo mladost, naše najlepše dni, ki nas je bil zastrupil s strupom večne laži in večne ponižnosti in večne nezaupnosti“. Raje bi iskali njo, ki vam je ugrabila najlepše dni, ki je nalivala pomive! Te bi ne bili našli v tempelju!

„Večni filister“, ki je bil „tisti dvorni svétnik z dostojanstvenim, resnim obrazom in oblečen v popovsko haljo“ (str. 14), je govoril od veselja pijani tolpi, ki mu je postavila veličastne vislice in mu položila blagoslovljeno vrv okrog vratu:

„Mladine najlepša lepota je tá;
ponižnost, nedolžnost pa zlahtnost srcá“ (str. 14).

In niso ga obesili, pač pa je „stopil med nas, ukoval nam je roke ter nas je pogнал v blato nazai, kakor čredo ovac“ (str. 14).

Kdor piše tako cinično, perfidno in bogokletno, ne zasluži družega, nego da ga ves narod vrže in zapodi v blato, v katerem se valja s takim zadovoljstvom in blazirano rafiniranostjo, kakor pisatelj v „Kroni“.

Zadostujejo ti citati iz „Spomladanske noči“, da vsakdo lahko spozna, v kakšnem duhu je spisana knjiga. Škoda bi bilo prav zares tinte in popirja, če bi še kaj napisal. Pаметen, normalen in dostojen človek bo vrgel od sebe s studom knjigo, ki nosi dosedaj v naši literaturi zvonec, kar se tiče blazirane persiflaže najsvetejših resnic, in sicer ne izvirne persiflaže, temveč pobrane iz raznih obskurnih knjižur in čifutskih listov.

Alkohol in dijak. Boj zoper alkoholizem se je vnel tudi v Avstriji. Znanost in praktična izvedenost nas uči, da moramo uvideti v alkoholu velikega sovražnika, ki izpodkopuje zdravje posameznika in blagostanje celega naroda. Iz vseh stanov so vstali navdušeni nasprotniki alkohola; samo dijaštvo, ki je bilo vedno navdušeno za vse lepo in vzvišeno, se še ni pridružilo temu gibanju, akoravno bi njegovo delovanje bilo največjega pomena v boju zoper alkohol.

S tem oglasom, ki je bil nabit v vestibulu obeh graških visokih šol, sta vabila rektorja vseučilišča in tehnike in nekateri profesorji k predavanju privatnega docenta dr. Wlassaka z Dunaja.

Predavanje katerega naslov je bil „alkohol in dijak“ se je vršilo v dvorani higiениčnega instituta. V soboto 25. jan. ob 5. uri popoldne se je zbralo veliko število dijaštva v tej prostorni dvorani. Videli smo tudi dijake, ki nosijo znamenja abstinentov. Bilo jih je kakih pet. Predavanja se je udeležilo tudi nekaj profesorjev in oba rektorja Canstein in Wist.

Po običajnem pozdravu sklicateljevem začne govoriti glavni govornik dr. Wlassak:

Marsikom se bode zdelo neumno ali vsaj predrzno, da tukaj govorim o alkoholu. Upam pa, da me bodo gospodje poslušali, ker stojimo na akademičnih tleh, na tleh, ki so posvečene znanosti in logičnemu raziskavanju. Vsako tradicijo, vsako naziranje spoštuje znanost; ima pa tudi pravico raziskavati ali je ta tradicija, to naziranje opravičeno. To je princip, katerega se hočemo tudi danes držati. Govoril bodem nekoliko o gibanju proti alkoholu. Boj proti alkoholu, kakršnega vidimo danes, je moderna stvar. Zgodovina nam pripoveduje v vseh dobah o pijancih, a v nobeni dobi ni bil alkohol tako razširjen, kakor v današnji. Danes se razširja vživanje alkohola vedno bolj; temu vzrok je lahka produkcija alkoholičnih pijač.

Nastala je reakcija, ki je bila popolnoma brezplodna. Ko se je v začetku 19. stoletja na severnem Nemškem pijančevanje zelo razširilo, nastalo je tu prvo gibanje proti žganju. Združili so se ljudje iz vseh stanov in se zavezali, da ne bodo vživali žganja. Bila je popolna abstinenca od žganja. Čas je bil za tako gibanje zelo neugoden in gibanje je tudi počasi izginilo vsled revolucije, ki je takrat ravno izbruhnila.

Tudi znanost ni molčala. Posrečilo se je nekaterim znanstvenikom dokazati vse slabe posledice, katere provzroča alkohol. Vsi ti so ostali pri sami teoriji. Leta 1886 pa je zapisal prof. Gustav Bume v Baselu v svoji knjigi „o alkoholu“ naslednje: „Ni mogoče omejiti razširjanje alkohola s samimi golimi zakoni; v ljudstvu se mora vzbuditi gibanje proti alkoholu.“ Poudarjal je praktično stran in kazal na velike uspehe na Angleškem in Škandinavskem.

Mej tem se je zgodilo še nekaj drugega. Medicinci so začeli pomišljati, da ni njihova naloga bolezní samo zdraviti, ampak jih tudi zabraniti. Nastalo je društvo abstinentov, katerega člani so bili sami zdravniki. Njihovi principi so bili;

1. Mi vemo danes, da tudi množina alkohola, ki se zdi človeku v navadnem delovanju neškodljiva, škoduje človeškim organom.

2. Ne samo tam, kjer vlada pijanost, ampak tudi kjer se vživa alkohol redno vsak dan, je zdravje v nevarnosti.

Ako vprašamo ljudi, zakaj da pijejo, nam navadno odgovore: Mi pijemo, ker alkohol greje, krepeča, živi, vzpodbuja k delu in to vemo iz lastne skušnje. — Ti rezultati ne dokazujejo nič. Moderna znanost je dokazala, da so to samo iluzije.

Ali je bil pa poskus čist in verodostojen? Mi moramo druge opazovati, ki so pili alkohol, ako sami nismo alkoholizirani, potem se le moremo prav soditi. Ljudje, ki so pili alkohol, niso pametnejši, nimajo nobenih posebnih mislij, radi mlatijo prazno slamo in prinašajo na dan vse stare spomine, na katere bi nikdar ne prišli, ako bi ne pili alkohola.

Alkohol, vživan v veliki meri, provzroča često posebne vrste bolezni, kakor zastrupljenje, delirij i. t. d.

Kdor zmerno vživa alkohol, ta ne bo vselej postal bolan na organih. Izpostavlja pa se nevarnosti, da je bolezen, na kateri zboli, lahko smrtna, ki bi sicer ne bila, ako bi ne pil alkohola; tako n. pr. pljučnica.

Alkohol degenerira rod. Ne samo pijanci, ampak tudi zmerni pivci lahko škodujejo svojemu zarodu.

Kdor ima kaj čuta za svoj narod, ta bode gotovo deloval za to, da se ne bo razširjal alkohol mej narodom, ki škoduje narodu materialno, telesno in duševno. Saj to vidi lahko vsakdo, kako uganjajo ljudje politiko pri pijači, ne trezni, ne v stanju, v katerem bi jim bilo mogoče premisliti stvar na vse strani, ampak pijani in se puste terorizirati od posameznikov. Zdravo, samostojno mišljenje naroda je pogoj za njegov obstanek.

Vsi bodele rekli: to je res žalostno! Mi ne bomo pili nikdar preveč, ampak vedno zmerno. Zmernost pridigujejo ljudje, odkar poznajo alkoholične pijače, a dosegli niso nič. Nemogoče je definirati, kaj je zmerno; in tako imenuje vsakdo množino, ki jo sam popije, zmerno.

Z zmernostjo ne bodele opravili pri ljudstvu in pri sebi nič. Kdor pije začetkom zmerno, postane v letih pijanec. Alkohol je mogoče samo z abstinenco odpraviti. Da je to mogoče in resnično, nam kažejo uspehi v Švici, v Škandinaviji i. t. d.

Pozivljem Vas: Pridružite se velikemu narodnemu delu s tem, da pristopite v zvezo abstinentov.

Drugi je govoril asistent dr. Fröhlich v vznesenih besedah in dokazoval, da ima človeška družba tri velike sovražnike: tuberkulozo, siphytis in alkohol. Statistično se da dokazati, da je alkohol kriv zelo velikokrat obeh prvih bolezni. Navduševal je dijake naj prenehajo s starimi navadami in naj opuste to, kar škoduje njim samim in celemu narodu. Sklenil je z besedami Hamleta: „Bruch ebrt und nicht der Brauch.“

Oglasili so se tudi zagovorniki alkohola; izmed teh pa ni vedel nobeden veliko povedati. Ne moremo si kaj, da ne bi omenili enega izmed zagovornikov alkoholovih. Bil je mlad, majhen, šibek dijak pristno nemške krvi. Kaker pravijo abstinenti, degenerira rod onih, ki pijejo alkohol. Stari Germani so pili alkohol in vendar nismo mi potomci njihovi tako degenerirali, ker smo ostali najmočnejši izmed vseh narodov.

Pomilovaven posmeh, ki se je pojavil celo na ustnih tevtonskih dijakov, je pokazal, kako imeniten je bil ta ugovor. Videli smo že včasih naslikane stare Germane, a palec na njihovi nogi je večji, ko glava tega navdušenega mladega germanskega potomca. In vendar si upa reči, da Nemci niso degenerirali.

Nazadnje je govoril tudi prof. Anton. Pokaral je v resnih besedah vso škodljivost alkohola in slabe posledice, katere provzroči pri obilnem uživanju človeškemu duhu in telesu. Poudarjal je posebno slabe posledice, ki jih ima alkohol pri mladih, še razvijajočih se ljudeh; in to so še vsi do svojega dvajsetega leta. Kadar postane človek starejši, potem si lahko privoščijo kupo vina ali čašo piva. Končal je svoj govor z besedami prof. Weichselbauma: „Zmernost je dobra, abstinenca še boljša.“

Na-to je dr. Wlassak poprosil vse one, ki mislijo pristopiti k družbi abstinentov, naj se naznanijo pri njem. Število pa je bilo zelo majhno ali pa — nič.

S tem končamo. Naše prepričanje je: kdor čuti v sebi zmožnost, ta naj le postane abstinent. ker je gotovo, da alkohol ni neobhodno potreben za človeško življenje. S tem činom bo izpodbita marsikomu trditev, da ni mogoče živeti brez alkohola. Kdor pa ostane pri starem in misli „jaz ga bom pa piv, dokler bom živ“, ta naj ga pije, a pije naj ga zmerno. Vse, kar je preveč, škoduje.

I. D.

Promocija vseučiliškega profesorja. Na graškem vseučilišču je bil 30. januarja t. l. promoviran doktorjem prava prof. kanonskega prava na bogoslovni fakulteti dr. theol. Haring. V nagovoru, ki ga je imel rektor pri promociji, je rekel, da ga veseli, da more promovirati svojega stanovskega kolego. Hvalil je pridnost in energijo g. promocijanta, ki je opravljal svojo profesorsko službo, a obenem prav pridno obiskaval predavanja na juridični fakulteti, o čemer se je sam prepričal, ker je bil učitelj g. promocijanta. Končal je z besedami: „Vaša pridnost in energija je bila toliko, da bi se vsakdo lahko teh dveh lepih lastnostij od Vas učil.“

A. D.

Za rusinsko vseučilišče. Nemiri radi ustanovitve rusinskega vseučilišča so se končali začasno z odhodom skoro 700 rusinskih dijakov z lwovske univerze. Nekako prav posebno situacijo imajo rusinski bogoslovci, kateri se pa, kakor nekateri sodijo, najbrže kmalu zopet vrnejo. Sedaj je seminarij radi odhoda prazen in zaprt, toda odšlim se ni zagrozila nobena kazen, čeprav je en del poljskega časopisja bil jako radoveden, kaj škof rusinskih uniatoŭ Śęptickýj nato poreče in kako bo postopal s svojimi bogoslovci. Po raznih dekanijah se napravljajo shodi uniatskega duhovništva, ki se potegujejo skupno z dijaki za prava rusinskega ljudstva in zahtevajo, naj se podpirajo rusinski bogoslovci v sedajnjem njihovem položaju. Zanimivo je, da črnoviško vseučilišče, kamor bi se bili ravno bogoslovci najložje obrnili, ni hotelo sprejeti dijakov ki so prišli iz Lwova. Sprejela so jih pa zato vseučilišča v Krakovu, Pragi in na Dunaju. Izmed 280 bogoslovcev je prišlo na dunajsko vseučilišče 171, ostalih akademikov 134, tako da je Dunaj sam sprejel skoro polovico vsega rusinskega dijaštva, kar ga je odšlo iz Lwova. Spor pa je na tak način samo odložen, rešen pa še nikakor ni.

J. Gr.

Irsko vseučiliško vprašanje. Tudi Irska ima svoje vseučiliško vprašanje. Stališče, ki je zavzemajo pri tem vprašanju Irci, je v prvi vrsti katoliško; ker pa je pri njih vera tesno spojena z narodnostjo, je vprašanje posredno tudi narodno. Kakor zahtevajo avstrijski katoličani, v prvi vrsti nemški, katoliško vseučilišče, tako tudi Irci; pač pa je položaj tam povsem drugačen, kot na kontinentu. Tukaj se trudijo katoličani, da ustanove in vzdržujejo na svoje stroške svoja vseučilišča — v Belgiji in v Švici so to deloma že izvedli — na Irskem pa zahtevajo, da naj ustanovi katoliško vseučilišče država, kakor to zahteva pravičnost. Stvar je prišla zdaj zopet v tok in kakor se zdi, delajo prav resno za izvršitev tega načrta.

Znano je, da je bilo na Irskem do prošlega stoletja katoličanom prepovedano poučevati bodisi javno bodisi zasebno: vsled te prepovedi ni smel imeti katoliški oče za svoje otroke niti katoliškega domačega učitelja. — Delalo se je s katoličani ravno tako, kakor delajo sedaj Prusi s Poljaki v narodnem oziru. — Ko so pa bili preklicani nekateri teh zakonov, in so se drugi pozabili, so kar začeli irski škofje organizirati katoliško ljudsko in srednje šolstvo, seveda z mnogimi gmotnimi žrtvami duhovništva in ljudstva; saj je bilo to v onem času, ko je vladala tudi na Irskem državna anglikanska cerkev, katere duhovnike je moralo vzdrževati katoliško ljudstvo, čeprav niso imeli skoraj nobenega posla in večinoma niti na Irskem živeli niso, ampak na Angleškem. — Manjkalo je še vseučilišče. Razen katoličanov so na Irskem še anglikani in prezbiterijani; za njihovo vseučiliško izobrazbo je prav dobro preskrbljeno. Anglikani imajo svoje vseučilišče v Dublinu tako zvano „Trinity College“, (ime priča o njegovem nekdanjem katoliškem značaju) za prezbiterijane po obstoja univerza v Belfast-u tako zvano „Queens College“. Katoličani pa, ki tvorijo po svojem številu (3,300,000) tri četrtinke prebivalstva na Irskem, nimajo še svojega vseučilišča. Zaradi tega so irski škofje vedno in vedno že desetletja ponavljali svojo zahtevo, naj vlada na državne stroške ustanovi katoličanom vseučilišče, kakor je vzdržuje mnogo manjštevlnjšim anglikanom in prezbiterijanom. Irski poslanci seve podpirajo to težnjo.

Vlada se je začetkom hotela temu izogniti in je proglasila „Trinity College“ v Dublinu kot nevtrarno vseučilišče in ustanovila poleg tega še dve nevtralni univerzi v Cork-u in Galway-u. Ali irski episkopat s tem nikakor ni bil zadovoljen, ampak je izdal 20. septembra 1845. izjavo, katero je propaganda dne 9. oktobra 1847. potrdila, v katerej pravijo škofje: „Mi smatramo za svojo dolžnost, da slovesno izjavimo, da je tak pouk nevaren veri in pravosti katoliške mladine.“ Uspeh je bil ta, da so se katoličani izogibali Cork-a in Galway-a, in da „Trinity College“ ne more ne živeti ne umreti; anglikani namreč so ta zavod zapustili, katoličanov si pa vendar ni mogel pridobiti.

Vlada je morala torej ta način opustiti in sedajnja vlada kaže nekoliko več naklonjenosti irskim težnjam. Izročila je namreč posebni komisiji nalogo, naj se posvetuje o irskem vseučiliškem vprašanju in naj izdela predloge, na podlagi katerih se bo napravil načrt zakona, ki se potem predloži zbornici. Komisija, ki je sestavljena iz 16 članov: štirih

katoličanov in dvanajst protestantov, je imela dosedaj tri zasedanja po osem dnij v Dublinu, v Londonu in v Belfastu na Irskem. Pozvali so se tudi inozemski strokovnjaki, da se ž njimi posvetujejo.

Glede prihodnjega katoliškega vseučilišča pa zahteva irski episkopat, ker mi-li, da si bo vlada pridržala za to, da vzdržuje država vseučilišče, pravico imenovati profesorje, sledeče: „1. Če je kak razpor radi doktrine, imajo edino le škofje pravico razsoditi, se li strin-a dotični nauk s katoliško vero ali ne; 2. škofje prevzamejo vse stroške za bogoslovno fakulteto, si pa pridržujejo tudi vse pravice glede njene notranje uprave; 3. vseučilišče naj vodi stalna komisija, katere večino naj tvorijo katoličani, in v katerej naj bodo tudi škofje zastopani po nekaterih članih.

Vidi se, da se povsod jasni, in da nastopa „ločitev duhov“ vedno izraziteje in določeneje, čeprav se je znani profesor filozofije na dunajski univerzi, žid Jodl, izrazil pri nekem posvetovanju radi katoliške univerze v Solnogradu, da bi ne bilo prav pospeševati to ločitev še z ustanovitvijo katoliškega najvišjega izobraževališča. *J. Gr.*

K gibanju ruskega dijaštva. Ruski dijaki so konečno dočakali zahtevanih pravic, toda vendar ne v takem obsegu, kot so sami hoteli. Dne 31. decembra 1901 je bil razglašen cirkular ruskega naučnega ministrstva, s katerim so se oprostili dijaki policijskega nadzorstva in se podredili v vsem akademškemu senatu, poleg tega pa se jim je dovolilo tvoriti društva in krožke, ki so edino le pod nadzorstvom predpostavljenega akademiškega senata. Tudi se je dovolila svoboda v čitanju knjig in v izbiranju knjižnic kakor društvom, tako tudi posameznim dijakom. Prej so smeli čitati in si izposojevati knjige edino le iz knjižnic po vseučiliščih, ki so bile posebno za to sestavljene in strogo cenzurirane. Policijski ogleduhi, ki so dosedaj dijaštvo bodisi na vseučilišču, bodisi na stanovanju naravnost brutalno stražili, tako da so mogli preiskovanja in zaslišanja, ki so segala v najmanjše tajnosti in osebnosti, začeti, kadar so hoteli, bodisi na vseučilišču, bodisi v zasebnem stanovanju, so sedaj odpravljeni. Ti so si s svojim brutalnim vedenjem tudi najbolj ogorčili dijaštvo. Imeli so pa tudi nad profesorji oblast, ne samo nad dijaki, zakaj smeli so tudi pri njih kadarkoli vse pregledati in jim preobrniti celo stanovanje in to tudi v njihovi odsotnosti. Ta določila iz časa, ko je bil Tolstoj naučni minister za časa Aleksandra III. (1885) so tedaj padla. Za ruska vseučilišča in za rusko družabno življenje znači to veliko olajšavo in osvobojenje vsaj najhujšega. *J. Gr.*

Ženska vseučilišča. Letos se bosta odprli dve ženski univerzi: ena na Japonskem v Tokiju, druga pa na Ruskem. Rusko je založil bogati trgovec Ašakov s petimi milijoni rubljev in bode imela tri fakultete, medicinsko, matematično in fizikalično. Ruski naučni minister, ki je prijatelj ženske vseučiliške izobrazbe, bi to vseučilišče rad izpopolnil še s pravniško fakulteto. — Na Avstrijskem pa nimamo niti upanja, da bi dobili Jugoslovani vseučilišče za moške v Ljubljani, Čehi čakajo že dolgo zaman na univerzo na Moravskem! — Zato se pa ženam zapre vseučilišče v Ameriki. Čikagsko North-Wersten-vseučilišče, na katerem je bilo 70 slušateljic medicine, ne pripušča več v prihodnje ženskih k skušnjam.

Profesor Raymond, slavni učitelj na tej univerzi, se je izrazil tako-le: „Po dvaintridesetletni skušnji se mi zdi dokazano, da so žene vedno slabe doktorice, ne razumejo niti dela v laboratorijih niti v kirurgiji; mi jih nočemo in tudi občinstvo ne.“ Med temi medicinkami je tudi indijska princezinja Bamba Dhulip Singh.

J. Gr.

Češke šole na Dunaju. Na Dunaju se Čehi začenjajo gibati za svoje ljudske šole. Na poziv „Spolka rakouských národnosti“ (društva avstrijskih narodnosti) se je vložila pri vladi peticija podpisana od 2972 prosilcev, kateri za 5044 v dvajsetih dunajskih okrajih izkazanih čeških otrok zahtevajo 20 javnih ljudskih šol. In ker je bilo v poslednjem ljudskem štetju „uradno“ izkazano — kaj se pravi „uradna“ štetev. vemo posebno dobro mi Slovenci —, da je na Dunaju 102.974 prebivavcev s „češkim občevalnim jezikom“ (v resnici je tam Čehov 3—400.000) je češki jezik tudi „deželni jezik“ in se morajo po zakonu zanje ustanoviti lastne javne narodne šole. — Prav, da so se začeli tudi na Dunaju Čehi potegovati za svoje pravice, toda slutimo, da se bo birokracija na te zahteve ravno tako ozirala, kakor na slovenske zahteve glede šolstva na Koroškem in Primorskem, saj vemo, da niti obstoječej češkej Komenskega šoli nočejo dati pravice javnosti.

J. Gr.

Surovost nemško-nacionalnih dijakov. Moški nastop članov nemškega akademiškega katoliškega društva „Caroline“ nasproti rektorju, ker jih ni hotel povabiti k slavnostni inavguraciji, je spravila germanske dijake v tako jezo, da so lepega dne napadli nekaj članov „Caroline“ in jih s palicami in pasjimi biči dobro pretepli. Bilo je 7 Carolincev in čez 200 buršev. Tako hrabri še stari Germani niso bili kakor so ti njihovi potomci. Akademični senat je dal strog ukor vsem onim, ki so se udeležili napada.

Ker taki dejanjski napadi niso nič pomagali, je začelo nemško-nacionalno dijaštvo liho demonstracijo. Udeležilo se ni nobenega predavanja, kjer je bil navzoč kak Carolinec. Prof. Hanausek je prišel v dvorano, da bi predaval; a v dvorani je bilo samo nekaj Carolincev in ena dama; vsi drugi dijaki so stali na hodniku. Ko je vprašal dijake, zakaj ne gredo v dvorano, so mu povedali svoj vzrok. Prof. Hanausek res ni predaval. Pri odhodu je rekel na hodniku stoječim nemško-nacionalnim dijakom: „Za farje in babe ne predavam.“

Moža, ki se nista dala terorizirati od vsenemškega dijaštva, sta bila profesorja Tewes in Puntschart. Prvi je pozval na hodniku stoječe dijake naj pridejo k predavanju. Ti so mu odgovorili, da ne gredo toliko časa, dokler bodo Carolinci v dvorani. Prof. Tewes je odgovoril dijakom, da to ni nikak vzrok, da so tu prosta akademična tla, na katerih je vsakdo prost. On hoče predavati, če je tudi samo eden slušatelj pri predavanju. Ko je začel predavati, so vzdignili dijaki zunaj ropot, ki je trajal celo uro. Po predavanju je sprejelo dijaštvo prof. Tewesa z vpitjem: „Klerikalec; vi g. prof. ste tudi klerikalec.“ Prof. Tewes se na to obrne k dijaštvu in izpregovori par resnih besed, za katere pa so taki ljudje prešinjeni z vsenemškim duhom nedovzetni, in konča s tem, da ga zelo

žalosti, da je moral doživeti take nastope dijaštva proti svoji osebi sedaj, ko ima že častno leto.

Tudi prof. Puntchart se ni zbal ropotanja mladih, večinoma posili-
Tevtonov in predaval, dasiravno so bili navzoči samo trije dijaki.

Še so možje na vseučiliških stolicah, ki vedo, kaj je akademična
prostost, ki pa imajo tudi toliko močatosti in poguma v sebi, da si
upajo nastopiti proti kratiteljem in zatirateljem akademične prostosti.
Čast jim!

F. K.

Število slušateljev na avstrijskih vseučiliščih znaša v tekočem
zimskem tečaju 18.323, in sicer 1024 teologov, 9410 juristov, 3299 medicin-
cev 4590 filozofov. Med temi je všteti tudi 623 slušateljic (514 na filozo-
fičnih, 66 na medicinskih, 43 na juridičnih fakultetah). Rednih slušateljev
je 14.782 (med njimi 126 žensk), izrednih 3205 (223 žensk) in hospi-
tantov 336 (od teh 274 žensk). — Med osmerimi univerzami stoji na
prvem mestu po številu slušateljev Dunaj s 7003 slušatelji, takoj drugo
mesto zavzema češka univerza v Pragi s 3342 slušatelji, dalje šteje
Krakov 1741, Gradec 1703, Lvov 1637, nemška univerza v Pragi 1366.
Inomost 989 in Črnovec 542 slušateljev. — Teologom je prišteti še
slušatelje katoliško-teologičnih fakultet v Solnogradu (60) in v Olo-
mucu (193).

A. V.

Naša pesen.

Odločno in krepko.

Uglazbil: Dr. Evg. Lampè.

Petje.

Klavir.

Mi gre - mo na dan, Mi gre - mo na plan, iz
 noč - nih te-min do jas - nih višin. Mla - dost nam ki - pi, sr - ce nam ža - ri, bo -
 doč - nost svet - la bli - šči nam z neba. Na - prej na dan! Na soln - čni dan „Da -
 ni - ce“ je svit nad na - mi raz - lit in „Ža - ri - je“ trak raz - gan - ja nam mrak.

Polete duha, utripe srca
 kot silen obroč oklepa zla noč,
 noč žalostnih zmot, nevere, zablod...
 Kdo stal bi v temi, kdo tonil v megli!
 Naprej na dan itd.

V tej temi zablod luč pravo povsod
 prižigamo mi in dvigamo mi,
 da gremo sami po pravi stezi
 in pravo gre pot slovenski naš rod.
 Naprej na dan itd.

Pač boj nam bo trd: v nas siče svoj srd,
 nas zove na boj sovragov nebroj,
 pa kdo bi se bal! Vsak stremo navál,
 vse stremo vezi teh temnih moči.
 Naprej na dan itd.

Če boj bo srdit, bo vera naš škit,
pravice oklep naš bran bo prelep,
 naš kras in naš spas resnice bo pas;
 vrag z mečem zadet bo božjih besed.
 Naprej na dan itd.

Mi gremo na dan, mi gremo na plan.
 Koga nas bo strah! Z orožjem v rokah
 navdušen gre v boj mladéski naš roj
 po zmago resnic in ljudskih pravic.

Katolicizem in znanost.

Imenovanje Dr. Spahn-a katoliškim profesorjem zgodovine na univerzi v Strassburg-u je vzbudilo zlasti v krogih nemških univerzitetnih profesorjev živahen literaren boj. — Prvi se je oglasil kot najboljši poznavatelj rimske zgodovine znani Th. Mommsen in jako strogo obsodil omenjeno imenovanje. Polagal je v svoji izjavi veliko važnost na znanstveno raziskavanje brez predsodkov trdeč, da je isto nekak življenjski pogoj vse znanosti in da je konfesionalizem smrtni sovražnik vsacega znanstva izvemši teologijo. Če se koga imenuje katoliškim profesorjem, se mu stavijo s tem v njegovem delovanju meje, katerih ne sme prekoračiti; kajti vsak prepričan katolik ali protestant mora v znanstvenem raziskavanju takoj prenehati, ako hoče biti dosleden v svojih principih, kadar se njegovim rezultatom protivi kaka verska dogma. A ravno to se ne sme nikdar dogoditi. Resnicoljubnost se nikdar ne sklada s fanatizmom, ki vedno in pri vsaki priliki hoče služiti svoji konfesiji, bodisi i v direktnem nasprotstvu z resnico. Tega naj se zlasti varujejo vsi mladi učenjaki, ki so v nevarnosti zabresti na ono polje. Kot znanstvenik ne sme biti nihče vezan na nobeno konfesijo, a v privatnem življenju pa naj zavzema nasproti konfesiji kakršno stališče hoče. Sicer je pa tako imenovanje za vsako univerzo hud udarec, naj si že zadene eno ali drugo konfesijo.

Na koncu svoje izjave se še obrača Mommsen na vse one, ki imajo odločilno besedo pri takih imenovanjih in jih pozivlja, naj vedno mislijo na to, da je znanstveno raziskavanje brez predsodkov — t. j. poštenost in resnicoljubnost — paladij vsega vseučilišnega znanstvenega stremljenja.

Ta izjava starega svetovnoznanega učenjaka je zelo razburila vse univerzitetne kroge. Protestantski in interkonfesionalni profesorji so jo z največjim veseljem pozdravili. Univerza za univerzo je poslala Mommsen-u svoje čestitke na odločnem nastopu. Zadnja je pricapljala dunajska s 95 podpisi.

Nekateri dunajski listi so pri tej pritiki tudi opozorili na neko posebnost one izjave. Razvidi se namreč iz nje, da je naperjena proti onemu, ki je imenoval prof. Spahn-a, in to je nemški cesar Viljem II., ki mar-

sikdaj naredi kak korak, ki mnogim ni povšeči. Cesar bi moral prej poprašati profesorje, koga oni predlagajo za to mesto, a ker tega ni storil, so dali gospodje duška svoji ogorčenosti nad to prezirljivo samostojnostjo s tem, da so napadli način imenovanja in obenem kot odločni nasprotniki njegovi tudi katolicizem.

Toda tudi katoliški učenjaki niso molčali. Vsak se je seveda moral čutiti zadetega. Oglasila sta se takoj pl. Hertling v Monakovem in Dr. Otto Willmann v Pragi. Oba sta pojasnila Mommsen-ovo izjavo in dokazala zlasti, da ni noben učenjak brez predsodkov ker ima vsak kak svetovni nazor. Znanost zahteva dandanes, da se ji uda človek popolnoma z vsemi svojimi močmi, ne samo s hladno računajočim razumom. Po Mommsenovem mnenju bi ne smel imeti učenjak nobene trdne vere, nobene naravstvene podlage. Sicer trdi Mommsen, da le konfesija nasprotuje znanosti, ker si ne upa imenovati naravnost vere —; toda kaj pa je konfesija drugega, kakor ravno določno izražena vera. Ako vržemo konfesijo proč, nismo potem — kakor pravimo v navadnem govoru, ne kri ne voda. Ljudje brez konfesije vedno omahujejo sedaj na eno sedaj na drugo stran in pred smrtjo se še vedno prav radi poslužujejo tolažil ene ali druge konfesije — „seveda star človek postane slab“, bodo rekli interkonfesionalisti. Mommsen sicer prepušča posamezniku, naj naredi s svojim veroizpovedanjem kar hoče, toda vse drugo mu je dovoljeno, le učiti in delati ne sme v njegovem smislu. Znanost pač tudi mnogokrat prav jasno dokaže resnico naše vere — toda povedati se tega ne sme, ker potem učenjak ni več učenjak. Prosta znanost nad vse! Kar Mommsen zahteva glede resnicoljubnosti, ali ne zahteva isto tudi vera? Kar se pa resnice same tiče, mora biti vsak jako previden, ker je tudi resnica jako subjektiven pojem. Sv. Auguštín je celo življenje raziskaval bistvo resnice, in tudi Kant ga ni znal razložiti.

Ko se je zatem še razglasilo, da obstojajo na nekaterih nemških univerzah (Halle, Rostock) določbe, ki zahtevajo od vsakega profesorja izjavo da se strinja z nauki protestantizma, je čutil Mommsen, da se je s svojo izjavo prenačil. Pisal je torej na isti nemški list (Neueste Nachrichten), v katerem je objavil ono prvo izjavo, pismo, s katerim je nekako preklical bistveno vse svoje prve izjave. V tem pismu čitamo sledeče:

Znanost brez predsodkov je idealen smoter, za katerim stremi vsak znanstvenik, a doseči ga nihče ne more. Nobenega katolika iz prepričanja ne moremo grajati zaradi tega, ker njegova vera vpliva na njegovo svetovno naziranje in s tem tudi na njegovo znanstveno raziskavanje in njegov uk; seveda če le še ostane napran samemu sebi resnicoljuben... Mi ne nas-

protujemo zastopnikom katoliškega svetovnega naziranja na nemških univerzah in tudi ne temu, da se upoštevajo katoliško misleči učenjaki, ampak le temu, da se hoče na nekak surov način ločiti znanost po veri s tem, da se en profesor imenuje za protestantsko, drugi za katoliško zgodovino, filozofijo, ali socialno vedo.

S to izjavo je Mommsen izrekel mnogo drugačne misli, kakor s prvo. Kdor obe izjavi primerja, vidi, da je v prvi nastopil ne le proti načinu omenjenega imenovanja, ampak tudi proti katolicizmu, kot znanstvu nasprotujoči konfesiji, v drugi pa zlasti zadnji del izjave prav jasno izraža, kaj da Mommsen-u na celi stvari ne ugaja.

Toda s to izjavo celo vprašanje še ni bilo pri kraju. Literaren boj se je na obeh straneh nadaljeval. Od protestanske strani sta se oglasila še Max Lenz v Berlinu s svojim predavanjem: „Römischer Glaube und freie Wissenschaft“ in Max Lehmann v Göttingen-u z razpravo v „Preussische Jahrbücher“. Pri obeh pa se je pokazalo, da jima je nauk in institucija katoliške cerkve pravcata španska vas.

Vse drugače so na te napade odgovarjali katoliški učenjaki. Za pl. Hertling-om in Willmann-om so se oglasili: profesor Granert z obširno razpravo v berlinski „Germania“, za njim dvorni svetnik in prof. geofizike na dunajski univerzi Dr. J. M. Pernter v brošuri: „Voraussetzungslose Forschung, freie Wissenschaft und Katholicismus“, in Dr. P. M. Baumgarten s svojo razpravo v glasilu dunajske Leonove družbe (Die Kultur 1902, IV. Voraussetzungslose Forschung, freie Wissenschaft und Katholicismus), kjer ekscerpira in kritizira Pernterjevo brošuro.

Prav interesantna je krasno pisana razprava glasovitega katoliškega učenjaka Dr. Pernter-ja. V svoji brošuri pravi, da ga je Mommsenov napad zadel, da se je čutil žaljenega v svoji časti kot učenjak, da se je pa tudi takoj vprašal, ni-li morebiti res kaj resničnega na tem. V svoji razpravi, katere je pisana v prav elegantnem slogu brez onega neprijetnega in žaljivega polemičnega tona, katerega navadno opazujemo v tacihi brošurah, dokazuje Pernter, da absolutno ni noben učenjak brez predsodkov, da pa hočejo Mommsen in njegovi pristaši izključiti neke določene predsodke in to je ravno katoliško svetovno naziranje. A ravno to je popolnoma krivično, ker katoliški svetovni nazor mnogo manj more ovirati znanstvenike pri njih delovanju, kakor pa kak drug svetovni nazor na pr. materialistični. Nadalje je dokazal da je absurdno trditi, da bi katoliške dogme ovirale učenjake pri njihovem delovanju, ker se vse katoliške dogme raztezajo na nadnaravno polje, kamor jim eksaktna znanost ne more slediti. Če se nekateri drugoverci spotikajo nad zgodovinskimi dogodki, kakor nad dogodkom s slavnim Galilei-om, je treba tu

pomisliti, da v procesu Galilei-evim niso odločevale cerkvene dogme, ker dosedaj še ni nikdar bila katoliška dogma, da se solnce suče okoli zemlje in ne nasprotno, ampak da so tu odločevala le takrat vladajoča teološka mnenja. Takrat so nekateri teologi pač mislili, da je sv. pismo tudi nezmotljiva znanstvena knjiga, kar pa ni bila in ne bode nikdar dogma. Pernter pripoznava, da imajo taka teološka mnenja še dandanes v katoliški cerkvi veliko moč, ker se še celo v našem času pripeti katol. učenjakom, ki izrečejo o kaki stvari bolj samostojno vladajočemu mnenju nasprotno misel, da morajo zaradi svoje odkritosrčnosti preslišati marsikako bridko besedo, če ne še celo kaj drugega. Seveda to pravega učenjaka pač ne more pri njegovem delovanju ovirati.

Cela razprava ima namen odkriti nekatere napake med katoliki (*peccatur intra muros et extra*) in tako povzročiti, da se te napake odpravijo, obenem pa tudi nasprotnikom ravno s tem dokazati, da so katoliški učenjaki pri vsem svojem delovanju popolnoma svobodni, da o kaki inferiornosti katoliških znanstvenikov ne more biti govora, ampak celo nasprotno, da je ravno katoliška cerkev vedno povspeshevala pravo znanost, ker je ravno s pametno in previdno kritiko preveč predrznih teorij in hipotez razbistrila pojme o bistvu znanosti.

Ako primerjamo ta literaren boj obeh strani, moramo pripoznati, ako sodimo le kolikaj objektivno, da so katoliški učenjaki svoje protestantske tovariše popolnoma premagali in sicer ne toliko s polemiko proti njih nazorom, ampak zlasti s tem da so se v vseh svojih odgovorih kolikor mogoče pečali s katoliško znanostjo in njenim sedanjim stalom.

Res je, da se še v 20. stoletju, kakor pravi Dr. Baumgarten, nahajajo med katoliki ljudje, ki mislijo, da se katolikom ni treba pečati z znanostjo, ampak, ki žele da bi se le prav pridno molilo in delalo dobra dela krščanskega usmiljenja in ki bi najrajše vsako znanost zamenjali sklicujoč se pri tem na izrek Njega svetosti papeža Leona XIII. v breve— u: *Officiorum ac munerum*. Ravno ti ljudje so nekaka ovira, da smo katoliki kvantitativno v znanosti za protestanti, dasi se kvalitativno ne bojimo nobene primere. Taki ljudje s svojim inkvizitorskim strahom veliko škodijo katoliški znanosti, ker odvrnejo marsikacega nadarjenega moža od njegovega poklica. Če se oni sklicujejo na omenjeni breve, potem se katoliški učenjaki z isto pravico lahko sklicujejo na besede, katere je pred leti izrekel naš slavni papež glasovitemu zgodovinarju dvornemu svetniku Pastor-ju ob priliki, ko je odprl skrivni arhiv vatikanski znanstvenemu raziskavanju, in katere so se glasile: *Veritas nunquam nocet*. Kakor omenjeni zgodovinar, ki se je lotil najžalostnejše

dobe v zgodovini rimskih papežev in s tem prav nič ni škodoval sv. kat. veri in cerkvi, ampak nasprotno s svojim delom razjasnil marsikaj, o čemer se je do takrat le v škodo katoliški cerkvi dvomilo, tako tudi noben drug katoliški znanstvenik ne bode z znanostjo škodoval veri. Ravno znanstveno delo z namenom širiti luč resnice in preganjati temo laži je najlepša, pravega katolika najdostojnejša molitev, katero bi se moralo le podpisati in širiti.

Vsak katoliški učenjak gre lahko na delo s trdnim prepričanjem, da ne bode zadel nikjer ob rezultat, ki bi ga mogel presenetiti s tem, da bi se ne strinjal s kako dogmo njegove vere. Zakaj torej tak strah na strani nekaterih, da bi se vendar ne pripetilo kdaj kaj takega? Ali ne kažejo ti ljudje ravno s svojim strahom, da imajo prav malo trdne vere?

Poglejmo še nekoliko, kako stališče zavzema katolicizem proti posameznim strokam v znanstvu. Mommsen in njegovi pristaši so pri oni izjavi pač mislili na kake posebne znanstvene stroke, katerim po njih mnenju kat. vera zlasti nasprotuje. Mommsen sam je zgodovinar, in prof. Spahn, kojega imenovanje je celo debato izprožilo je tudi zgodovinar. Morebiti je torej Mommsen mislil, da se tudi zgodovina ne more povsem skladati s trdnim katoliškim prepričanjem. Toda kaj nam pravi o tej zadevi izkušnja? V najnovejšem času imamo ravno med zgodovinarji toliko in tako izvrstnih katoliških učenjakov, ki so katoliki iz trdnega prepričanja, da se prav lahko ponašamo z njimi. Rimska zgodovina jezuita Grisar-ja je prav klasično delo, katero so hvalili kot popolnoma objektivno ne le katoliški, ampak tudi protestantski kritiki — zgodovinarji. Prav taka je tudi Pastor-jeva zgodovina rimskih papežev. Nihče ne more torej trditi, da bi bila ta dva učenjaka njih vera le količkaj ovirala. Nasprotno, saj jima je še zapovedovala resnico razkriti.

Ako se ozremo na druge stroke na pr. na fiziko, vidimo tudi tu, da vera in njene dogme pač nikogar ne ovirajo pri njegovih eksperimentih, s katerimi spoznava različne prirodne moči in njih zakone. Geofizika, predmet, o katerem se prav rado trdi, da njegovi rezultati nasprotujejo kat. dogmam, je tudi predmet Dr. Pernter-ja in ravno ta trdi, da kat. učenjak niti misliti ne more, da bi kak rezultat njegovega znanstvenega raziskavanja mogel veri nasprotovati. Seveda, ako vpoštevamo tudi različne nedokazane in sploh nedokazljive teorije in hipoteze, potem bi pač prišli do nasprotstev z vero. Znana pa nam je usoda tacihi hipotez. Ena izpodrine drugo, ker nobena ni strogo znanstven rezultat. Koliko teorij je že bilo na svetu, kako naudušene pristaše so že imele, kako hudo so bile napadane, in kje so danes? Le zgodovina nam v naj-

srečnejšem slučaju še poroča o njih, in sedanji učenjaki zro s pomilovanjem na nje in njih pristaše. Prav tako kakor te znanosti, tudi nobena druga ne more veri nasprotovati.

Vendar ne smemo še pozabiti tu na naravoslovje, ker bi nas sicer hitro kdo utegnil vprašati: Kaj pa je z Darwinom in njegovo teorijo, ali ne nasprotuje ta cerkvenim dogmam? Res je da je, ravno med naravoslovci skoro največ brezvercev, in res je, da Darwinova teorija nasprotuje veri. Toda tu nastane tudi vprašanje, je-li možno, da se ta teorija kdaj dokaže z neovrgljivimi dokazi. V naravoslovje se tu sicer ne moremu spuščati, vendar lahko rečemo z ozirom na sedanje stanje te vede, da Darwinova teorija, kot teorija, ki je le razlaga descendenčne teorije, izgublja med znanstveniki vedno več privržencev. Pred desetletji je je res imela še velik vpliv in tudi danes šteje še nekaj pristašev, saj so še celo prav moderne zgodovine spisane v njenem smislu. (Otto Seck: *Geschichte des Unterganges der antiken Welt* 1900.) Res je pa tudi, da vedno bolj izgublja pristaše v krogu naravoslovcev samih. Dokazov za to teorijo, ki bi neovrgljivo dokazali njeno resnico, ni še nihče znal navesti in jih tudi nihče ne bode mogel navesti. Vse dosedanje izkopine dokazujejo, da se človeštvo v tem času ni prav nič izpremenilo.

Mnogo se govori tudi o tem, da katoliški učenjaki niso pri svojem delovanju prosti, da so vezani na neko višjo avtoriteto. Res je, da se je večkrat pokazalo in se še pokaže, da se kat. učenjakom, katerih delovanje nekaterim ne ugaja, mečejo polena pod noge. Toda osebna svoboda se v sedanjih časih ne krati več in tudi kat. učenjaki se, kakor kažejo zgledi, ne strašijo taci nasprotstev. Da pa le včasih tudi katoliški učenjaki odstopijo od svojega prvotnega mnenja, kdo jim more to šteti v zlo? Saj vendar vsak lahko spozna svoje mnenje za napačno in saj se isto tudi pri vseh drugih učenjaki dogaja, katere še vedno smatramo za učenjake, ker bi jim le v slučaju, da se ne bi uklonili dokazom morali odrekati značaj znanstvenikov.

Naj torej nasprotniki katolicizma še tako zofistično odrekajo kat. učenjakom enakovrednost, naj se še tako zaganjajo v kat. vero in kat. cerkev in trdijo, da na njenih tleh ne more uspevati prava znanost, kat. znanstveniki vendar lahko, sklicujoč se na svojo zavest in na neovirgljiva dejstva, neomajno vztrajajo pri svojem prepričanju in kljub temu prepričanju, ali bolje rečeno ravno zaradi njega pospešujejo pravo znanost.

Veritas nunquam nocet!

K. C.

Molitev.

Devica Ti usmiljena,
ki na Ključevški gori
nad mojim vernim narodom
kraljuješ v rožni zori:

pod Tvojim svetim hramom sem
preživel leta mlada,
in v hramu Tvojem vzcvela mi
je v prsih zlata nada;

usmili zdaj se grešnika,
ki iz daljine tuje,
po hramu Tvojem mnogo let
brez upanja zdihuje.

Kazimir.

Biseri.

I.

Veselih uric, upov, sanj število
enako milijonom svetlih zvezd,
krepost v slabotni duši si vzbudilo,
o dekle, radost moja in boleost!

Slabotnega bojazen spreletava
Lepoti večni se približati;
a tvoji jasni vzgledi, tvoja slava
vele mi čute vroče križati
in prosto duh v višine svete splava.

III.

Kot meglice na poljano
boli v dušo legajo,
misli žalostne brez ciljev
po temoti begajo.

Pa ljubezni dih priveje:
se meglice dvigajo
in poljubi dušo jedno:
Zvezdice se vžigajo.

II.

Pesmice drobne, bodite
evangelij upajočih,
boj in mir srca znanite,
jok in prošnje stradajočih!

A bogastvo duše njene,
ki srce jo ljubi verno,
z rožami naj vas odene
in milino neizmerno!...
Pa vaš vonj nikdar ne zvene.

IV.

Srce moje koprneče
sila nepoznana vleče
za dobroto in pravico,
za lepoto in resnico:

Da v dobroti se razlije
in lepote se napije,
za pravico se bojuje,
in resnica v njem kraljuje.

Lovro Pogačnik.

Ob piramidah.

Napisal-f.

giptovske piramide in sfiga! Kdo ni že sto in stokrat gledal v duhu teh najstarejših spomenikov človeškega rodu? Saj, če so bili stari Egipčani prvi kulturni narod v zgodovini, so brez dvombe piramide prvi spomeniki egiptovske kulture, najstarejše stavbe na svetu. V Egiptu je tekla zibelka človeške omike, piramide nam kažejo kraj, kjer je tekla ta zibelka.

Sto in stokrat sem si jih že predstavljal v duhu, neštetokrat sem jih že videl narisane in fotografirane. Zato pa sem jih želel videti tudi "in natura", in ko sem prišel v Kahiro, glavno mesto sedajnjega Egipta, je bil eden mojih prvih izletov k starodavnim piramidam.

Dobri dve uri hoda je od mesta do piramid. Da ne bi hodil v preveliki vročini — in vroče je v Kahiri spomladi tako, kakor pri nas ob pasjih dnevih — sem vstal zjutraj zgodaj in se napotil proti Nilu. Človek bi mislil, ob tako zgodnji uri bo mesto še vse prazno. Pa ne; Arabci niso taki lenuhi, kakor si jih navadno mislimo. Kmetje iz okolice so že na vse zgodaj prinašali vsakovrstno zelenjavo v veliko egiptovsko stolico. Pa kaj pravim: prinašali; vsak je otovoril svojega osla tako, da je živinče pod težkim bremenom upogibalo svoj hrbet. Neusmiljeni gospodar pa je stopal za njim, in palica je pela po oslovih rebrih, da je bilo joj. Žival se ni dosti zmenila za udarce; saj jih je bila navajena. Flegmatično je migala z ušesi in z glasnim riganjem pozdravljala svoje brate sotrpine.

Prekoračil sem nekaj umetnih nasadov, prehodil nekaj širokih bulvardov — saj je gorenji del Kahire popolnoma evropejski — in stal sem ob motnih valovih svetega Nila. Mogočen most na železnih verigah, Kasr en-Nil ga imenujejo, vodi čez njegovo vzhodno strugo.

Reka tvori velik otok Gezire, ki je zasajen z najlepšini nasadi, palmami, akacijami in drugimi tropičnimi rastlinami. Otok je „korso“ bogatih Kahircev. Če se proti večeru izprehajaš po otoku, hite mimo tebe zale kočije: iskri arabi so vpreženi vanje; v njih pa sedi prešerna gospoda v svilnatih oblačilih. Seveda ne manjka tudi tujcev; zlasti Angleži so izbrali Kahiro za svoje letovišče.

Na otoku se pričenja električna železnica, najhitrejše in najcenejše novodobno prometno sredstvo. Sezidali so jo pred nekaj leti prav do vznožja piramid. Za 40 vinarjev v pol ure prevoziš pot, za katero dober pešec potrebuje več kot dve uri.

Pa tudi domačini bi radi kaj zaslužili. Zato ti na otoku stoji cela tropa Arabcev, ki ti ponujajo svojega osla ali kamelo, lepo osedlano. Tudi mene so vzeli na piko. Od vseh strani so me obsuli. Imeli so me za Nemca. Eden je vpil nad menoj: „Esel, komm!“ drugi: „Esel, reit!“ tretji me je vlekel za suknjo in kričal: „Gut Esel!“ Te besede so vsi njih nemški zakladi. Če prideš v orient, še le spoznaš, kako malo cenijo po svetu nemščino. V Egiptu npr. le slučajno kedaj dobiš v hotelu nemškega natakarja ali pa na ulici prodajalca, ki bi razumel par nemških besed. Nasprotno pa ti v Egiptu vse razume angleški in več ali manj tudi francoski. — Komaj sem se jih ubranil Arabcev. „Mafiš, mafiš!“ sem kričal in skočil v tramvaj. V par minutah smo zdrčali po gladki progii.

Širok drevored, obrastel s košatimi, senčnatimi kostanji, vodi proti zapadu. Prekoračimo drugo Nilovo strugo in dospemo v malo vasico Gize. Po tem selu se tudi piramide imenujejo gizonske, dasiravno je od vasi do njih še precejšna pot.

Zavili smo v rodovitno ravnino. Vsa narava si je odela zeleno pomladansko ogrinjalo. Žito je cvetelo in obetalo bogatega sadu. Skoraj ne bi verjel, da si v Egiptu. To zelenje in ta cvet te spominja na lepi majnik v dragi domovini. Da si pa v deželi faraonov, se prepričaš takoj, če se ozreš nekoliko dalje proti zapadu, kjer v jutrajnjih solnčnih žarkih odsevajo sivorjavi vrhovi piramid. Od daleč se ti zde jako pravilno sezidane, robovi ravni, vrhovi koničasti. Ko pa prideš bliže, zapaziš, da najvišji, Keopsovi piramidi manjka vrha, da stranske ploskve piramid niso ravne in gladke ampak da so jim že davno uropali odelo. Od daleč se ti piramide ne zde nič posebnega. „Kaj, to so tiste glasovite piramide, zaradi katerih sem prišel v Egipet?“ sem si mislil. „Kaj takega bi lahko sezidali tudi pri nas, ko bi se jim zdelo vredno časa in denarja.“ Čim bliže pa smo prihajali, tem večje so se nam zdele, dokler se slednjič nismo ustavili pri orjaških velikanih. — Od daleč smo videli samo tri piramide. Pa kmalu smo zapazili kraj velikih piramid še več manjših, neznatnih. Zastonj pa je iskalo moje oko sfinge, ki bi sicer morala biti v bližini velike Keopsove piramide. Še le pozneje sem videl, da jo zakrivajo one male; tudi tiči sfinga precej globoko v zemlji, tako da se vidi od daleč samo njena glava.

Preden smo še obstali na zadnji postaji, že nas je zajela truma črncev. Staro in mlado, vse je vpilo nad nami, vse nas je hotelo spremljati, dasi je od postaje do vznožja piramid samo pet minut. Še za to

kratko pot ti ponujajo osla, konja ali celò kamelo. Zopet sem se jih otresel s svojim „mafiš“.

Kako praktični so Angleži, kako ljubijo ugodnost, in kako malo mari jim je denar, vidiš tudi tukaj. Streljaj od glavne piramide so si sezidali eleganten hotel, opremljen z vsem mogočim komfortom. Napravili so si kraj hotela celò velik prostor, kjer bijejo žogo, Angležem priljubljeno igro „lawn tennis“.

Stal sem pred prvo, Keopsovo piramido. Velikanska stavba je to. Visoka je še vedno svojih 137 m, dasi je prvotno merila 146 m, torej meri sedaj toliko kot zvonik cerkve sv. Štefana na Dunaju. Stranica osnovnega kvadrata meri 210 m. Osnovna ploskev piramide je sedemkrat tolika kakor osnovna ploskev kolinske stolnice, ki pripada sicer med največje katoliške cerkve. V piramidi bi imela prostora celò cerkev sv. Petra v Rimu; njena velikanska kupola bi se v njej popolnoma skrila. Preračunali so, da hrani piramida še sedaj do 2,325.000 kubičnih metrov kamenja, tako da, če bi hoteli odpeljati vse to kamenje, bi potrebovali 55.000 največjih tovornih ladij.

Velikanska je bila pač množica, ki je gradila te stavbe. Herodot nam pripoveduje, da je npr. Keopsovo piramido zidalo 100.000 ljudi celih 20 let. Zato pa jih tudi ne more razrušiti niti zob časa, ki sicer prej ali slej uniči vse delo človeških rok, niti druge sovražne sile. Saj so si prizadevali piramide razdreti i Perzi i Arabci. Zadnji so v resnici uropali mnogo materiala; saj so z njim gradili mogočne stavbe v Kahiri. Pa uropali so samo piramidino odelo, drugo so morali pustiti.

Piramido straži četa beduinov. Kdor hoče splezati nanjo, si mora pri šejku kupiti vstopnico. Plačam torej obligatnih 10 egiptovskih piastrov (K 2.50), in šejk mi določi 3 beduine, da me spremijo do vrha; sam namreč ne sme nihče na piramido. Prvo, kar so ti spremljevalci zahtevali od mene, je bil bakšiš. Arabec in bakšiš sta namreč dva nerazdružljiva pojma. Ogovarjali so me najprej angleški; ko so pa videli, da znam samo 2 angleški besedi, „yes“ in pa „good by“, so jo urezali po francoski. Sicer je pa beseda „bakšiš“ mednarodna in se v slovenščini glasi ravno tako kakor v angleščini. Potolažim jih, naj počakajo do pozneje, zakličem jim: „Jallah, jallah!“¹ in pričeli smo plezat kvišku.

Morebiti si že videl naslikano, kako se pleza na piramido. Dva beduina stopata naprej in turista za roke vlečeta navzgor. Če je le-ta debeluh, ga še tretji potiska od zadaj. Kako potrebni da so beduini, sem spoznal takoj. Da bi sam lazil po kamenju, na to niti misliti ni. Posa-

¹ Naprej!

mezni kamni so namreč navadno visoki po 1 m, nekateri manj, drugi pa še več. Z eno nogo stopiš na rob kamna in beduina te za roke potegneta navzgor.

To plezanje je zelo utrudljivo. Zato smo sredi pota počivali. In zopet so se beduini vstopili krog mene in me izpraševali, če jim bom dal kaj dober bakšiš. Ko smo obdelali to stvarino, izvleče eden izmed njih mošnjiček, ga odveže in mi ponuja „stare novce“ iz davnih, davnih časov, ko so še faraoni stiskali Jude v Egiptu. „Štiri novce za 10 piastrov, gospod; drugemu bi jih ne dal niti za 20 piastrov.“ Prebisani so ti Arabci: v Kahiri so posebne fabrike, kjer se takega blaga izdeluje na cente. In beduini prodajajo te novce kot pristne, pa še tako poceni! Razume se, da sem hvaležno odklonil vsako kupčijo.

„Jallah!“ in stopali smo višje, dokler nismo slednjič dospeli do vrha. Prvo, kar so storili beduini, je bilo to, da so mi segli v roko in mi čestitali, da sem tako urno in neustrašeno priplezal do vrha. Ob vznožju piramide pa mi je začela vsa ostala truma beduinov klicati: „Tres bien, monsieur!“ Šejk je celò izvlekel robec in mi mahal v pozdrav. „Pa boste dali dober bakšiš, gospod, kajneda?“ se mi zopet začne hliniti eden izmed spremljevalcev.

Vrh Keopsove piramide je odbit. Zato lahko stoji vrhu nje do trideset oseb. Prvo, kar mi je prišlo na misel, so bile Vodnikove besede: „Na Vršac prišedši sedi.“ Saj res; boljšega sveta si ne morem želeti. Vsedem se torej na pripravljeni kamen in se čudim divnemu razgledu, ki se mi nudi raz piramido.

Razgled s piramide je posebno zanimiv, ker ti nikjer tako živo ne stopi pred oči kontrast med rodovitno zemljo in med puščavo kakor ravno tukaj. Obrežje Nilovo je dve uri daleč najrodovitnejša ravnina: samo zelenje in žitna polja. Libijska puščava pa, ki se pričinja pri piramidah, je najžalostnejša pokrajina: samo rdečerjavkaste skale in pesek. Določno se vidi meja med poljem in puščavo: fino zarisana črta ju loči. In piramide stoje že v puščavi. Kaj bi bil Egipt, ko bi ne imel blagynosne reke Nila! Že izdavnica bi bila puščava pregrnila celo egiptovsko deželo. Pravijo, da se je v starih časih rodovitna zemlja razprostirala dalje kakor dandanašnji. Arabci, ki so posedli deželo, so jo zanemarili; zato je puščava prodirala dalje in dalje, in bati se je bilo, da ne zakrije vsega. Še le v zadnjem stoletju je vlada pričela skrbeti. Prav resnične so besede, ki jih je izpregovoril Napoleon ob piramidah: „Ko bi Nil ne prišel k puščavi, bi puščava prišla k Nilu“.

Razgled s piramide je v resnici krasen. Tik ob Keopsovi piramidi stoji Kefrenova, ki stoji na vzvišenejšem prostoru in je zato še nekoliko

višja kot Keopsova. Nanjo ne plezajo in sicer zato ne, ker ima še dobro ohranjen vrh; obdajajo ga še dokaj gladke in ravne stranske ploskve. Še nekoliko dalje stoji Menkerova piramida, ki je pa mnogo nižja.

Razen teh treh večjih vidiš še mnogo manjših piramid. Te so večinoma že zelo razrušene; nekatere so že izgubile svojo pravo podobo in so samo gromada kamenja. Krog in krog njih vidiš groblje, iz katerih pa so že davno pobrali vse mumije ter jih razposlali po muzejih. Zelo lepo se raz piramido vidi tudi sfiga v celi dolžini, skrita v nekaki dolinici.

Ko smo si ogledali najbližjo okolico, se ozrimo proti vzhodu, proti Kahiri. Rodovitna ravnina se širi pred nami od juga proti severu. Na lepo obdelanih njivah zori žito, med njimi pa rastejo palme in drugo južno drevje. Semtertja zagledaš egiptovskega kmeta, falaha; vpregel si je dve kameli pred jako primitiven plug, da preorje nekoliko sveta in vseje pozno žito. Kraj njega tolčejo ženske z motikami kepe; otroci pa so se posadili konec njive in se igrajo s sivim oslom. Bele steze vodijo čez polje. Dolga karavana kamel stopa po njih; naložili so jim velike tovore sveže klaje za konje in drugo živino v Kahiri.

Onkraj polja vali mogočni Nil svoje umazane valove proti severu. Onstran njega pa se razprostira veličastna Kahira v celi svoji dolžini. Veliko število vitkih minaretov, pa tudi visokih zvonikov kipi proti nebu iznad lepih palač. Veliko mesto je Kahira, menda največje v Afriki. Pa tudi lepo je, najlepše na vzhodu. Ni čuda, da so Egipčani ponosni na svojo stolico in jo imenujejo samo „Masr“, tj. zmagovito.

Kraj mesta se vzdiguje na niskem hribu mogočna kahirska trdnjava, strah in trepet kahirskih prebivavcev. V to trdnjavo je l. 1811. prebrisani Mohamed Ali zvabil mameluške bege na gostijo. 480 jih je prišlo od vseh strani. Ko so bili vsi zbrani, ukaže Mohamed Ali zapreti vsa trdnjavina vrata, bege pa pomoriti. Tako se je zviti paša v eni uri znebil vseh svojih sovražnikov in vkljub vsem protestom turškega sultana ustanovil novo vladarsko dinastijo v Egiptu, ki vlada še dandanašnji.

Pa tudi za Mohamed Alijeve potomce je prišel usodni dan plačila. L. 1882. so po različnih spletkah Angleži udrli v Egipt, premagali podkraljevo vojsko in se polastili tudi kahirske trdnjave. Dasi je v teoriji kediv še vedno pravni vladar v deželi, so vendar pravi gospodarji v Egiptu Angleži. Bridka ironija se ti zdi, da vihra vrhu trdnjave ponosna egiptoska zastava, v trdnjavi sami pa domujejo angleški vojaki; velikanski topovi, iz katerih sreljajo po večkrat na dan, naznanjajo širnemu svetu, da je pravi gospodar v Kahiri — John Bull.

V ozadju trdnjave zagledamo mokátamsko gorovje, ki zapira nadaljni razgled proti vzhodu. Skalnato je in golo; niti najslabšega grmičja ne zagledaš ob njegovem pobočju. Proti severu od Kahire se razprostira obširna spodnjeegiptovska ravnina, glasovita Nilova delta. Proti jugu zapaziš istotako vrsto piramid. V bližini onega kraja, kjer ležita sedaj vasi Abusir in Sakara, je stalo njega dni prestolno mesto egiptovsko: Memfis. Tudi tamkaj so si faraoni postavili nesmrtni spomenike, takozvane sakarske piramide, ki se od gizenskih razlikujejo po tem, da že prvotno niso imele gladkih stranskih ploskev, marveč so zidane v podobi stopnic (Stufenpyramiden). — Proti zapadu pa ne vidiš drugega kot pesek in skale, mrtvo libijsko puščavo.

Tako sem sedel vrhu piramide in občudoval krasen razgled. Pa menite, da so me beduini pustili pri miru? Kaj še; hodili so krog mene in mi kazali sedaj to sedaj ono. Izpraševali so me, odkod sem doma, kje stanujem v Kahiri, kaj sem in kam grem; vse to pa vsled tega, da bi mogli presoditi, kako velik bakšiš bodo zahtevali od mene. Eden mi je ponujal nekako črtalo, da bi vrhu piramide vklesal v kamen svoje ime in je zahteval zato samo 10 piastrov (2.50 K). Vsi kamni so že popisani z angleškimi, francoskimi in nemškimi imeni. Jaz pa sem se spomnil prislovice: „Kjer se osel valja, tam dlako pusti,“ in sem hvaležno zavrnil prijazno ponudbo. Drugi mi je pravil, da v 15 minutah spleza raz Keopsovo piramido in zleze vrh Menkerove; za 20 piastrov da to stori prav rad. Tudi to ponudbo sem odklonil, ker sem bral, da si je že marsikak Arabec pri tem zlomil tilnik.

Ko sem se navžil divnega razgleda in ko sem nasitil radovednost svojih spremljevalcev, smo pričeli lezti raz piramido. Tudi ta pot je težavna in utrudljiva. Zopet stopata dva beduina za korak naprej, turist pa se jima opira na roke in rame. Navzgor smo dospeli v dobrih 15 minutah, navzdol pa v 10. Vendar pa te pot navzdol bolj utruja kot navzgor; mene vsaj so še drugi dan bolele noge od le-te hoje.

Komaj smo dospeli do vznožja, že so mi beduini molili roke v znamenje, da hočejo bakšiša. Baedeker sicer pravi, da tem spremljevalcem ni treba plačevati ničesar; ker so se pa lepo vedli, sem dal vsakemu po 1 piaster (25 h). Pa menite, da so bili zadovoljni? „Kaj, samo en piaster, gospod?“ so pričeli vpiti; „še enega, še enega.“ „Komur ni všeč, naj mi ga da nazaj,“ jim rečem, pa že so izginili piastri v nenasitnih žepih.

Kdor je starinoslovec in komur se zljubi, si lahko ogleda tudi notranjščino Keopsove piramide. Kakor druge, tako je namreč tudi le-ta piramida bila svoje dni le velikanski nagrobni spomenik, ki je hranil

v svoji sredini dragoceno rakev in mumijo kakega faraona. Prišli so divji Perzi in Arabci, odprli so piramido in uropali rakev in njene dragocenosti. Še sedaj si lahko vsakdo ogleda temne hodnike in ozke celice v sredi piramide. Turisti, ki so si jih ogledali, so mi pripovedovali, da se nikakor ne izplača jih ogledavati, ker se ne vidi ničesar; razen tega je tudi pot zelo težavna in vzduh zelo zaduhel. Pač pa sem si kupil vstopnico za sfingo in druge starine ob piramidah.

Zopet sem okušal arabsko vsiljivost. Zloglasni so npr. laški ciceroni, pa vendar vsiljivi niso niti napol toliko kot Arabci. Cela truma je vpila nad menoj: ta mi je ponujal osla, drugi kamelo, tretji me je hotel spremljati peš. Da sem se jih ubranil, se moram zahvaliti svojemu glasu; vpil sem namreč kot jesihar, da je odmevalo od piramide. To je pomagalo, da so odjenjali in me pustili iti samega.

Vsakdo pač ve, kaj je sfinga, namreč počivajoč lev s človeško glavo. Pravijo, da je ravnotako stara kot piramide, od katerih je oddaljena kakih 10 minut. Izsekana je baje iz živega kamna, in kjer je zmanjkalo tega, so ga nadomestili z opeko. Tako so npr. prednje noge sezidane iz žgane opeke. Sfinga je visoka nad 20 m in dolga 50 m. Podoba je torej velikanska, pa je tudi že zelo poškodovana. Viharji so tekom časa nanosili toliko peska iz puščave, da je pokril celo sfingino telo; samo glava se je še vzdigovala iz tal. Pred nekaj desetletji pa so jo zopet odkopali. Zlasti poškodovana je glava. Obličje ima sfinga moško; zato bi se pravzaprav moralo imenovati „sfing“ in ne „sfinga“. Obraz je širok 4 m, nos pa 1.70 m visok. Vsa podoba je obrnjena proti vzhodu.

Zlezel sem na sfingin hrbet. Kot posebnost naj omenim to, da se je oni čas, ko sem stal na sfingi, nakopičilo nekaj oblakov, in je padlo par kapljic dežja. Dež je v Egiptu, v Kahiri namreč in okolici, nekaj zelo nenavadnega. Pripovedovali so mi, da je celo zimo v Kahiri deževalo samo dvakrat; poleti pa sploh ne dežuje nikdar. Nebo je skoraj vedno jasno in vedro; če pa se prikaže kak oblček, se takoj zopet razprši.

Za vratom ima sfinga nekako kamnito klop. Tja vem se usedel, obrnil proti piramidam in zamislil par minut v davno pretekle čase. Ko bi to kamenje znalo govoriti, koliko lepega bi nam povedalo o dolgi dobi 5000 let, kar je že nakopičeno na tem kraju. Pripovedovalo bi nam o mogočnih faraonih, ki so nekaj todi kraljevali, o Ramzesu, Psametihu in Amasisu; pripovedovalo o hrabrem Aleksandru Velikem in Ptolemejih; pripovedovalo o mehkužni Kleopatri in rimskih prokonzulih. Povedale bi nam te piramide o marsikaki vroči bitki, ki so jo divji pristaši Mohamedovi bili ob Nilu. Tudi ime Napoleon bi jim bilo znano; saj je ne

daleč od njih premagal mameluke. Da, velika zgodovina je šla mimo piramid. Prestolna mesta kakor Memfis in Tebe so izginile z zemeljskega površja, njih mesto je zavzela ponosna Kahira. Stara vera egiptovska se je umeknila prodirajočemu krščanstvu, in le-to je pozneje večinoma izpodrinil izlam. Tam kjer se je nekđaj v slovesnem sprevodu vozil Apis, se je par stoletij pozneje bliščal sv. križ, in se sedaj sveti polumesec. — Vse se izpreminja na svetu. Samo piramide so še ostale kot trajen spomenik davno prešlih časov.

Vzdramil sem se. Solnce je stalo že precej visoko nad horizontom in je pripekalo vedno huje. Ogledal sem si še ostale piramide in ostanke davnih egiptovskih templjev, in zopet sem stal na postaji električne železnice. Pol ure pozneje sem zopet stopal po železnem Nilovem mostu, odkoder sem v par minutah došel na bulvarde kahirske.

Vanus est...

Spisal F. Ks. Steržaj.

Sam sem slonel oprt na verando. Večerno solnce je razlivalo svoje žarke na vse strani. In žarki so padali po okolici, obsevali belo Slivnico, odbivali se od mirne, modrikaste površine cerkniškega jezera, odbivali se od okenj kaplanije, ki so žarela in plamtela.

Radostno pesen je pevala moja duša in srce se mi je širilo tihe radosti, neme sreče.

V srcu sem si bil sezidal svetišče veliko in prostrano. Tam pa sem postavil oltar, kip izklesan z lastno močjo. Bil je ta oltar moj zanos, bil je moje vse. Kadar so me objemali tožni dihi težkih, mučnih dnij, spomnil sem se svojega oltarja in vesel sem bil. Kadar se me je loteval nemir, hrepenenje in teženje po svetu — pa sem obrnil pozornost svojo na oltar — in razpršile so se nemirne, nervozne ure.

Oltar sem bil sezidal in kip na njem je bil moj vzor. Dragoceno kupo sem si napravil in jo okrasil z biseri svoje radosti. V kupo pa sem položil svoje nadeje. In priklonil sem se in prižgal kadilo svojim nadejam.

Kadilo moje radosti in vonj pomladne moje sreče sta se skupno vzpenjala kvišku in ovijala moj vzor, ovijala dragoceno kupo, kamor sem bil položil svoje visoke nadeje.

Mislil sem, prepričan sem bil, da je ta oltar trden, nepremennljiv in da so moji visoki upi — pravi.

Vendar... vendar... tihe slutnje —

* * *

In kakor naraščajoče trepetanje je plavalo po prostoru. Kot lahko zgražanje je bila moja vest. — Nenadno, kakor bi v mogočnih akordih zapele orglje na koru in njihovi glasovi so se zlivali v otožni, dušo pretresujoči koral: Kyrie eleison...

In v globinah mojega srca je odmevalo: Kyrie elei—so—on.

In po izhojenih poljanah, po poteptanih cvetovih moje notranjosti je hrepenel glasni: Kyrie eleison — —.

Pred mojim duhom je vstajala slika: suha, žalostna ravnina, rumene, uvele bilke in posušen plevel. Potok obraščen z bičevjem in trnjem, tiha in plitva, kalna voda. Sredi potoka pa sem stopal bosonog z dragoceno kupo v rokah, z ono kupo, v katero sem bil položil svoje krepenče nadeje. Varno, pazno sem jo nesel proti bregu.

Tedaj pa, kakor bi se vzpela iz trnja nevidna roka in mi izbila kupo iz rok. Kupa z mojimi nadejami, ona moja kupa — se je pogreznila v blato.

In plakal sem brezupno.

Na daljnje polje moje notranjosti pa je pala nema, tiha žalost — —.

Tiho, tiho — —.

Ni glasu, ni luči... Le trepetajoč plamenček svetilke pred tabernakeljem.

Sem li sanjal?

Ej da bi...

Trudnih korakov sem odhajal in zdelo se mi je, kot bi se glasil iz mojih stopinj: Kyrie eleison.

* * *

Z naglostjo sem odprl pismo. Nervozna vznemirjenost se me je lotevala.

Kaj je?

Zunaj je rosil meglen dežek. Ozračje je bilo soparno, temotno, dušljivo.

Po sobi so plavale temne sence.

Stenska ura je dolgočasno tiktakala.

Moj oče je sedel pri peči, nenavadno resen, nekam otožen. In ta otožnost se je oprijemala tudi mene. Ne vem kaj mi je bilo. Saj sem bil prejšne dni tako vesel, tako samozavesten — danes pa potrč. Meha-

nično mi je begalo oko po sobi, na mizo in s prsti sem gladil kristalno čašo polno vina.

Misli moje so hitele semintja. Zaman sem se trudil, da bi jih obdržal v določeni meji. Domišljija je delovala urno, neprestano. In pred mojim duhom se je razvijala prostrana poljana polna cvetic, polna vesele pomladi. In tam v daljini srebrn studenec obdan z mehko, bujno travico. Ob njem pa je stal križ in pod križem sem klečal sam odet v belo krilo. V rokah pa sem držal kelih s svojimi nadejami in ga daroval...

Kakor se vzpenja v nepreglednih višinah orel, so se vzpenjale moje misli v zanosu, v drznih poletih —.

Oče pa je molčal in strmel pred se. In tedaj — drink —

Čaša z vinom se je razletela.

Planil sem po koncu in toliko da nisem zaječal. Zdelo se mi je, kakor da se je tudi v meni razletelo nekaj, da se je razbila kupa z visokimi nadejami. — —

* * *

V cerkvi sem klečal.

Tihi mrak, globok, nem mir se je širil po gotskih ladijah. Mir pričakovanja, mir tihe zbrane molitve. Visoko stebrovje je delalo črnokaste, skrivnostne sence.

Pogled moj je ostrmel, lice obledelo in roka s pismom mi je trepetala.

„Prijatelj! Solamen miseris — —. Tebi in meni sta se podrla oltarja, ki sva jih zidala — —.“

In tedaj se mi je zdelo, kakor bi se tudi v meni razletelo nekaj — ona dragocena kupa — kakor bi se iz trnja vzpela nevidna roka in mi izbila dragoceno kupo iz rok — —.

Na daljnjo poljano moje duše pa je pala usehla vejica vrbe žalujke. Je-li vzrasla na grobovji v senci?

Je-li izrasla na vrtu — smrti?

* * *

Oltar se je podrl. Kupa z visokimi, slavohlepnimi nadejami se je prevrnila — —.

Odpri sem ono zlato knjigo in na prostrano poljano moje notranjosti sem zapisal: in corde superbi, zelus et indignatio semper. Vanus est, qui spem suam ponit in hominibus aut in creaturis — —.¹

Od tedaj ne zidam več oltarjev praznim nadejam...

¹ Imitatio Christi: Lib. I, cap. VII.

Kako se je ženil Zališki Štruc.

Anton Brinski.

Amor, Amor, kaj bo iz tebe! Odkar stoji svet, odkar se trudi in muči po njem ubogi človeški rod, se že norčuješ iz njega! Zdaj nameriš svojo puščico v mlado devojko, zdaj v krepkega moža, komaj si ranil tadvā, že so izbrale tvoje hudomušne oči dve drugi žrtvi. Poreden si skozi in skozi, noben čut ti ni svet, da le ustrežeš svoji nagajivosti, da le vidiš, kako se vsede tvoja puščica v srce, kako jo človek dostikrat trga zaman iz njega in se nazadnje vda prijetni boli. Ti veliki prijatelj, ti veliki sovražnik človeškega rodu, ki imaš za norca celi svet od petošolca pa do sedemdesetletnega starca, od šolarice pa do zarjavele device, kaj bo iz tebe!

Toda nehaj o pravem času s svojimi norostmi, zakaj sovražnik ti je vsak, kogar si speljal. In ne najmanj ti je zameril Zališki Štruc, ki ti ne more odpustiti.

Kaj je Amor Štrucu naredil, bi radi vedeli? Naj bo, no!

* * *

Bilo je meseca majnika, tistega poetičnega meseca, v katerem je ozračje baje tako prepojeno z ljubeznijo, da se, kot je trdil razumen in moder mož, celo trska v trsko zaljubi. To je mesec fantazije, mesec sladkih sanj, mesec mladega življenja v duši in v celi naravi! Pojdi v gozd, pojdi na polje, pojdi, kamor hočeš, povsod novo bujno življenje, ki s silo rine na dan! Nad seboj slišiš koncert, pri katerem sodeluje ves gozdni kor, zdaj piano, zdaj forte, zdaj solo, zdaj tutti, zdaj unisono in koj nato spet umetno zapleteni akordi! Brez not, brez pevovodja, a vendar gre gladko. Če pa se izpozabi kak tenorist, takoj potolče žolna ob deblo in se pojezi, češ, taka nepazljivost, red, red! in kukavica se brž ponorčuje iz njega s svojim ku ku! Ob tebi pa sanja še v polsnu prisluškovaje ubranemu petju krilatega zbora vsa flora, od kosmatega plebejskega resja do finih šmarnic, od male košatice do močnega hrasta! Vse, vse diha na novo prebujeno, a tem bujnejše življenje! Pajek telovadi po zraku, razpenjajoč svoje niti od drevesa do drevesa, tuintam brenči mimo tebe še napol dremotno rjavi hrošč, in če ni drugače, se zaleti vate, da vendar ne pozabiš zamišljen na vso krasoto, ki te obdaja! Vse živo, a vse edino, nobene strasti, nobenega sovraštva, vse je srečno, da živi poleg njega toliko in toliko bratcov in sestic, ravno tako zadovoljnih. prav tako srečnih . . .

In nad ta mir priplava polagoma izza gričev solnce in kot v zahvalo za tak vzprejem, poljublja vse po vrsti in budi še zaspane in krmežljave cvetke, naj se vendar vzdramijo in ne prespe najlepših ur . . .

* * *

In nekega takega jutra je blodil po bukovem gozdu nad malo vasico šestdesetletni možiček, katerega ime lahko takoj izdamo; vse mu je rekalo: Zališki Štruc, v krstnih bukvah pa je bil zapisan za Janeza Malnikarja. Izlikal je okrog in iskal pripravnega drevesca za obroč, ki ga pa le ni hotelo biti. Ves ta neuspeh pa ni motil dobre volje, ki mu je rajala v sreči, čutil se je mladega, po žilah se mu je zdelo, da polje nova živahnejša kri, noge so ga kar same nesle po pisanih mehkih preprogah. A ta zadovoljnost in ta živahnost je imela svoj vzrok še nekje drugod, kot v naravi; najprej pa je treba kaj več povedati o našem junaku!

Ravnokar je obsijalo solnce njegovo postavico. Majhen suhljat možiček v nekdanj črnih, sedaj že rjavih, zadrgnjenih hlačah, ki so se zlasti po dolžavi precej skrčile, tako da bi mu nad zanošenimi štifletni skoraj gledala gola umazana noga v živi svet. Vkljub jutranjemu hladu nima suknje vrhu zanidrane srajce; na glavi pa mu čepi okrogel klobuk brez traku. Njegova prvotna barva bi se niti določiti ne dala več. Velik kontrast k tej nemarni noši pa je njegov obraz, s katerega žari mladost, ki se ne meni za leta. Okrog očij mu je nabranih cel kolobar finih gubic, lice in čelo pa sta še gladka, če zamolčimo par gub. Pod nosom mu štrle blizu pol centimetra dolge brke, ki mu jih je pred mesecem dnij obrisal sosedov Jože in na suhi bradi mu tudi moli sempatam kaka kocina strani. A dočim mu igra navadno zadovoljen nasmeh okrog ust, dočim zro male rjave oči sicer tako mirno in tako srečno, kot detetu kadar je doseglo vsega, česar je pozelelo, priča danes nenavadno energični izraz na obrazu in še bolj svetle oči kot sicer, da misli Štruc na nekaj posebnega.

* * *

Sin revnih starišev, ki so mu umrli, ko je komaj začel tekati okrog, je celo življenje jedel težko zasluženi hlapčevski kruh. Leta 1866. je tudi on dosti pripomogel, da so naši nabili „Pijemontezarje“, kakor se rad pohvali. Na stara leta je ostal pri svojem gospodarju, kateremu je bil dolgo vrsto let zvesto služil. Za hrano, pa malo tobaka, je tuptam kaj pomagal, pazil na otroke, vmes pa pletel koše in vezal brezove metle, da si je zaslužil par krajcarjev. Nekje je dobil stare citre in naučil se malo brenkati nanje. To je bilo na stara leta poleg vojaške kariere

njegov ponos. Da ste ga videli ob nedeljah! Oblekel je samo na komolcih zašito suknjo in na levi strani imel pripete štiri medalje, ki jih je dobil v svoji vojaški službi. Večjega veselja mu nisi mogel privoščiti, kot če si se ozrl na njegove medalje. Hvaležno in obenem samozavestno so se mu iskrile oči od veselja, da mlajši zarod vendar ne prezre vseh njegovih zaslug in odlikovanj.

Včasih mu je kak nagajivec stavil vprašanje: „Kaj pa medalje, kje ste jih dobili toliko?“

„Neumno vprašanje“, si misli Štruc, a da se ne zameri, odgovori s pohlevnim nasmehom: „I, lejte, v vojski!“

„V vojski ste že bili? Kdaj?“

In Štruc napravi važen obraz in pove, da takrat, ko so šli na Pijemontezarje, in ko je sam cesar vpričo pohvalil naše vojake ter jim dal medalje, kar je bilo najpogumnejših.

„Kaki dve ste si pa kje izprosili menda,“ ga podraži ta ali oni.

„E, taka reč se ne da izprostiti“, polahko zavrne Štruc in pogleda svoje medalje, češ, kako vas prezirajo!

To je Zališki Štruc, star vojak in umetnik na citre, dobrovoljen možiček malo nad šestdeset let!

* * *

Ob nedeljah, ko ni bilo posebnega dela, jo je navadno zavil kam k sosedovim, če ti niso prišli k njemu v vas.

Poleg hiše, v kateri je stanoval naš Štruc, je imela kajžico vdova Mica Jeršinova, debela, zavaljena babnica kakih 45 let. Mož ji je umrl pred petimi leti za pljučnico, ki jo je bil nalezal na Hrvaškem, kamor je hodil vsako jesen tesat. Otrok nista imela in nji je ostala čedna hišica z vrtom in majhno njivico. Nekaj časa po moževi smrti je imela sestro pri sebi, zakaj sama si ni upala biti; a čez leto dnij je ostala sama, in nihče si ji ni upal blizu s kakim zlobnim namenom, zakaj njeno energijo in njen pogum je že rajni mož parkrat izkušal, a baje vselej slabo naletel. Živila se je s tem, da je jajca in kuretino vozila v Trst, nabirala maline in gobe ter tako povsod vjela kak krajcar.

K njej se je neko nedeljo popoldne kot navadno napotil Štruc s petletnim gospodarjevim fantkom, zakaj v njeni hiši je bilo navadno zbirališče vse vasi na pogovor. Nič hudega ni slutilo njegovo srce, ko je vstopil v hišo in vendar je bil sklenjen nevaren komplot proti njemu.

S posebno hudomušnim obrazom je brusil ravno takrat Amor svoje puščice in že mu je bilo brati škodoželjnost v očeh. To pot si je

izbral neko posebno žrtev. Brž jo je pobral s svojim lokom v hišo Jeršinove Mice in srečno se smehljaje vstopil se poleg nje.

Kakih pet možakov in par starih devic je bilo že v sobi, ko vstopi Štruc s svojim varovancem.

„Kaj pravite, bo kaj vremena ali ne? Nekaj se vedno kuja, ne vem, kaj bo,“ ga takoj ogovori sosed Janez.

„Čas bi bil res že, da bi kaj pokmétovali,“ zakaj zdaj smo že sredi aprila,“ potoži Skalarjev France.

„Hm, davi so take megle vstajale za Mokrcem, da ni še upanja,“ razsodi Štruc, vsedši se za mizo in pošlje svojega fantka k drugim otrokom k peči.

„Takim ljudem je prijetno, kot si ti, Mica, vidiš. Tisto njivico že obdelaš, kadar je, se ti ni treba vedno tresti za vreme,“ blagruje Mico Strmščekov Jurij.

„E, vsaki ima svoje težave in še koliko“, zavrne Mica, „samo da drugi ne vedo zanje.“

Amor je nestrpno čakal pravega trenutka in opazoval svojo žrtev, ki je mirno sedela in poslušala. Zakaj ob takih prilikah je bil Štruc — Amorjeva žrtev — jako malobeseden in povedal svoje mnenje le, če ga je kdo vprašal.

Možato je sedela Mica med par babnicami pri peči in modrovala z možaki. Bilo je tudi več možkega na nji kot ženskega. Svojega rajnega moža, ki je bil mirne in potrpežljive naravi, je imela strašno pod komando.

Štruc je danes nekam posebno pozorno gledal njene krepko postavo.

Na njeno tožbo, da ima tudi ona skrbi, jo potolaži z znano formulo starih ljudi: „Kaj bodo tvoje skrbi, ko si še mlada! Če pridejo leta, ta so ti skrb, če nimaš nobene druge! Ti si pa krepka in zdrava, skrbeti imaš samo zase, tako da pritoževati se res ne moreš, Mica, veš!“

Ta je rada slišala, da še ni stara, kajti Evina hči je bila tudi ona. V zahvalo je pa povedala Štrucu, da se on tudi še ne more bahati s svojo starostjo, ker je še prav krepek in čvrst.

Amor si je mel roke ob Mici in jo hvaležno pogledoval, da tako pridno obrača vodo na njegov mlin. Ko je videl, da je puščica njegovega loka dobro zadela jo je zadovoljno odkuril, slikajoč si daljni razvoj in bolečine pomlajenega starca.

Sam sebe se je Štruc ustrašil, ko mu je šinila neka misel v glavo. Nekako čudno tesno mu je postalo pri srcu in v glavo mu ni mogla

nobena druga misel. Poslušal je sicer, kaj se menijo, a razumel ni niti besedice. S tistim nedoločenim občutkom je zrl v tla in tupa tam za trenutek pogledal na Mico, ki pa ni zapazila njegove izpremembe. Prej kot je bila sicer njegova navada, je vstal izza mize in poklical od peči gospodarjevega Jožka, češ, hajdi, gremo domov. Nerad je ta pustil svojo tovarišijo, a „strica“ je vselej ubogal, bolj kot svojega očeta.

„Ali že greste? Saj je še zgodaj!“ ga je ustavljala Mica.

„Saj danes ne boste nič delali, ker je nedelja. Ostanite še malo,“ so mu branili sosodje.

A danes je bilo zastonj. „Pa zdravi, no,“ in Štruc je izginil za vratmi.

* * *

Doma je zlezel v zapeček, naslonil glavo v roke in se zamislil. Želel je priti na jasno s samim seboj, kaj mu je. „Ne bodi neumen, saj nisi fanté, ki ima še mlečne zobe v ustih, da bi takoj kje pamet pozabil,“ si je prigovarjal, a vkljub vsemu dopovedovanju je moral sam sebi priznati, da mu je prav zares prišla misel v glavo, kaj ko bi se oženil in sicer z Jeršinovo Mico.

Starost ga je že obiskala, a do danes mu še ni prišlo kaj takega na um. Kot mlad fant je marsikatero noč preukal in prepel s svojimi tovariši, a na ženitev ni nikdar mislil. Z največjim veseljem je svatom cesto zapiral, a nikdar si ni zaželel: kaj ko bi jo enkrat zaprli tebi in tvoji nevesti! Všeč mu je bilo to in ono dekle, a to je bilo tudi vse. Bil je hlapec brez premoženja in ta čut se mu je bil v srcu tako udomačil, da niti misliti ni mogel, da bi se tak revež kdaj oženil. No živel je lahko tudi brez žene! Zdrav je bil vedno, s svojimi gospodarji, katere je jako redko menjal, je bil zadovoljen, delo dan na dan mu ni pustilo časa za taka razmotrivanja. Ko pa je prekoračil petdeseto leto, že celo ne bi bil nihče mislil, da je ranljivo njegovo srce.

Z vso vnemo se je naenkrat oprijel te nove misli. A trezno in s praktičnega stala je začel računati na vse strani, zakaj ogenj, ki mu ga je zanetila Amorjeva porednost, je bil sicer mladeniški, a razum, ta je bil dozorel. In štel je svoja leta in njena in našel, da je dobrih 15 let starejši od nje. Ustrašil se je, češ, to ne gre skupaj. A domislil se je tega in onega, ki se je tudi oženil na starost in vzel morda še mlajšo za ženo.

„Če se le nji ne zdim prestar!“ ga je zaskrbelo. Toda, saj ga je ravno danes pohvalila, da še ni star, in še prav pri moči. Kaj morebiti je tudi nji prišla ta misel, da bi se midva vzela, ker mi je to rekla!

Morda že dolgo na to misli! In vesel dvom je vstal v njegovi duši, da ne bo treba prigovarjati in bati se, da ga odkloni, ampak bo z veseljem postala njegova žena.

„Denarne razlike tudi ni take“, modroval je Štruc dalje. „Prihranjenih imam menda 226 ali 227 goldinarjev in vedno še kaj zaslužim, da je za sproti; ona ima vrt in hišico, gotovo tudi par grošev na strani, pa bi bilo čedno premoženje! Nič ne bi bilo napačno to, da veš!“ je sklenil svoje premišljevanje o financah.

In domislil se je, kako je rekel Bog Adamu v raj, ko mu je Evo ustvaril, da ni dobro biti človeku samemu na zemlji. Naenkrat se mu je nekam pusto in neprijazno zazdelo v hiši gospodarjevi. Čutil je, da je tujec, daga lahko vržejo venkaj, kadar hočejo, da je on le po milosti pod njihovo streho. Kako lepo bi bilo, če bi imel svoj lastni dom in pri sebi ženo, ki bi skrbela zanj in mu stregla, če bi zbolel!

„A, bo li Mica zate?“ mu je zašepetal zlobni duh in mu vzbudil spet dvom, če ni vse to nesmisel, kar premišlja. In v duši mu je vstala slika, kako so sedeli včasih v gostilni in je prilomastila Mica nad moža, mu zgrabila za merico vina, ga izlila po tleh in vpila: „Marš domov, požrešnost grda! Vse bi rad pognal po grlu, snedenec, jaz naj se pa mučim sama doma!“ On jo je tolažil, da je to komaj druga četrtinka in da bil sam prišel takoj domov, a ona je razgrajala dalje, dokler ni ubogal pohlevni možiček in šel. Drugi pa so se mu smejali in ga milovali obenem, da ga je babnica tako dobila v svojo oblast. Kolikokrat si je Štruc mislil ob takih prilikah: „No, da bi bil jaz tvoj mož!“ In danes?!

Toda, ugovarjal je tem spominom, taka je bila nekdanj pred leti, danes je vse pohlevnejša in krotkejša, to se ji vidi. In z možem se tudi nista nikdar kdo ve kako razumela, saj ga je vzela skoraj prisiljena od matere. Pri njem bi bilo to drugače, če bi se rada vzela in iz proste volje.

V tem razmišljanju ga zmoti šele gospodar, ko ga pokliče k večerji. Otroci so se ga ves večer skoraj bali, ker se je tako nenavadno resno držal in tudi gospodarju se je zdel nekam čuden. Pri večerji ni bilo spraviti besede iz njega in če ga je kateri izmed otrok ogovoril, se mu je brala nevolja na obrazu. Parkrat je zajel, nato pa molče položil žlico na mizo in mislil dalje.

Ko se je po molitvi zleknil na klop k peči, kjer je bila navadno njegova postelja v hladnejšem času, je premišljal, če ne bi bilo dobro posvetovati se s kom. Prvi mu je prišel na um seveda župnik, a ta misel ga je kmalu pustila. Oni mi ne bi mogli svetovati, če tudi bi hoteli. Najbrž bi mi kar odsvetovali, češ, v takih letih misli rajše na smrt kakor na ženitev! Tega pa ni maral. „Ti gospodje ne vedo, kako

je ob takih prilikah pri srcu in obrnejo vse na lahko stran!“ si je mislil. Spomnil se je gospodarja in sosedov, ki poznajo njega in Mico in bi mu lahko dali dober svet, a bal se je, da se ne bi brž vse razneslo in bi bilo nazadnje zaman vse njegovo prizadevanje. Zato je sklenil v svojem srcu shraniti to skrivnost in z lastnim umom presoditi vso zadevo od vseh strani.

Dolgo mu je še Mica preganjala spanec, preden je zadremal, a ko se je zjutraj zbudil, se je zasačil pri isti misli. Celi dan ni bil za nobeno delo; sedel je pred hišo in premišljal, če bi bila ženitev zanj ali ne. Glavna zapreka so se mu še vedno zdela leta, a tolažil se je, da je še krepak in posebnega dela tudi ne bi imel pri Mici. Oženiti se, to bilo nekaj neobhodno potrebnega in z velikansko nevoljo je vstopil vselej v hišo, kjer se je čutil dozdej tako domačega.

Več dni je presedel zdaj tu zdaj tam in nihče si ga ni upal motiti. Kolikokrat je prijel za kako delo, a kaj, ko ni šlo, pa ni šlo od rok! Nekaj časa je včasih pozabil na Mico in na ženitev, a koj nato je spet vstala pred njim krasna slika: življenje prosto in neodvisno, v hiši, kjer bo on gospodar. In omahnila mu je roka, oči so se uprle nekam v daljavo, na obrazu pa mu je igral srečen nasmech, kot otroku, če sanja o krilatcih.

Tako je šlo dober teden dni dalje. Desetkrat je že premislil Štruc vso stvar in, četudi je vselej našel kak pomislek, ga je že kako udušil, zakaj prepričati je hotel sam sebe, da je ženitev najpametnejše, kar more storiti. Največja zapreka se mu je zdela pri vsem tem Mica sama, o kateri vendar ni za trdno vedel, če bi ga vzela. Zato je sklenil tudi s tem priti na čisto in ji polagoma razodeti svojo namero.

Kadar jo je zagledal zunaj hiše, se mu je nekaj zganilo v prsih in čutil je, da je to res njegova izvoljenka. Vsi tisti sladki in vendar tako neprijetno tesni občutki upanja in strahu so rajali v njegovi duši kot pri slehrnem zaljubljenecu. Ljubezen, zlasti prva, ne gleda na leta in če verjeti starim ljudem, je dvakrat hujše, ako se zateleba starec, kot pa mladič.

Če se mu je le ponudila prilika, je izpregovoril z njo par besedij. A kaj, tako zunaj in v par trenutkih ni mogoče govoriti o takih stvareh. K nji hoditi v hišo se mu je pa zopet zdelo sitno zaradi sosedov, a biti je moralo. Da bi dobil kak pripraven vzrok, je vzel majhen košek, ki ga je splel pred par dnevi, in šel k Mici. Bila je sama doma.

„Ta košek sem ti prinesel, Mica, nemara ti ne bo odveč. Nalašč zate sem ga naredil, trdno in za tvojo rabo bo ravno prave velikosti“, ji začne razkladati.

„Kako ste skrbni!“ ga pohvali ona. „Koliko sem vam pa dolžna?“

„Nikar, nikar se ne ongavi! Veš, da ne vzamem za to malenkost niti krajcarja! Saj smo sosedje in prijatelji, ali ne?“

„I seveda smo, pa vendar . . .“

„Ne bodi, ne bodi . . . Če boš kakšno metlo potrebovala, imam par že narejenih.“

„Za zdaj bo morda še ta dobra, potem vas bom pa prosila za eno, če jo boste hoteli dati.“

„Lej jo, veš da! Ja, kaj sem hotel že reči!“ je hotel Štruc polagoma napeljati govor na svojo važno zadevo, ko ga zmoti ta vražja Kuzman-karjeva Neža primajavši se v hišo s svojimi vrečicami raznih mok. Bila je namreč nekako prva beračica v okraju, ki je vsaj na tri tedne enkrat obiskala vsako hišo in za malo moke ali karkoli izmolila celo vrsto očenašev, nato pa razgrnila vse svoje novice, ki jih je vjela s svojim paznim očesom in ušesom po svojem popotovanju.

„Hvaljen bodi Jezus Kristus“, je pozdravila. Koj nato pa se je obrnila k Štrucu, ki je bil prav nevoljen zaradi njenega prihoda in obenem v zadregi. „Pa vasujete malo, stric Štruc?“ Nato ga je pa pustila popolnoma v nemar, kot bi ga ne bilo v sobi in začela razkladati Mici, kako je zadnjič v bližnji vasi Malisnikov Jakop ozmerjal sosedovega gospodarja in kako ga je moral priti prosit odpuščanja, da ga ni šel tožit.

Štruca je vsa stvar kaj malo zanimala in vesel je bil, da se je mogel skivaj izmuzat iz hiše. „Da mi je moral škrat privleči na pot to baburo, ko je bilo vse na pravem tiru“, se je jezil zunaj in jo zavil proti domu.

Pred svojim gospodarjem je vso stvar skrival karseda. Imel je tudi nekak čuden občutek, kadar ga je videl. Zdelo se mu je, kot bi bil najbolj nehvaležen človek na svetu. Tako mu strežejo v hiši, kot dostikrat lastnemu očetu ne, vsi so vedno prijazni z njim, on pa sili strani in jih dolži hinavstva, češ, da se le delajo take, na tihem mu pa žele smrti!

Kadar je gospodar zalotil Štruca zročega predse, se je ta brž vzdramil in v naglici prijel, kar je že bilo pri rokah, da le ne bi gospodar zapazil njegove izpremembe. Temu seveda ni ušlo, da se nekaj godi s Štrucom in opazoval ga je vedno. Premišljal je, kaj bi moglo biti z njim, a ni mogel najti ničesar. Sprli se niso nobenkrat, da bi se zaradi tega tako kislo držal, drugje tudi ni bilo vzroka. Vprašati ga je hotel že naravnost, a videč, da se mu Štruc nalašč umika, kadar bi bila sama, ga je pustil.

Medtem pa je Štruc že parkrat poskusil z Mico govoriti naravnost. A sreče ni imel. Po dnevi je navadno hodila po vasi in kupovala jajca,

kadar je pa bila doma, je imela skoraj gotovo kako babnico v hiši, zvečer pa tudi ni bilo mogoče hoditi noter k nji. Odkar mu je Kuzmankarjeva Neža prekrizala načrt, je govoril z Mico le par besed mimogrede. Če je le vedel, da je doma, je iskal vzroka, da bi šel noter, a ga ni mogel najti.

Parkrat je zatajil svojo velevarčno naravo in, dočim je sebi tupatam utrgal pipo tobaka, je včasih pri fari kupil zdaj kilo sladkorja, zdaj kave in skrivajoč zavitek pod obširno kamižolo, jo proti mraku počasi nameril k Mici ter ji karseda nerodno izročil svoje darilo. Upal je, da bo na ta način vendar enkrat dobil priliko, povedati ji, zakaj je tako darežljiv in zakaj tako rad prihaja v njeno hišo, a ni šlo! Ravno narobe! Ko ji je izročal, kar je prinesel s seboj, se je vselej izgovoril, da je dobil tukaj ali tam, in ni hotel povedati, da ji je nalašč kupil. Tako je sam sebi metal polena pod nogo. Mica se nikdar ni branila nobenega daru, naj bo od katerekoli strani, zato je tudi jako rada vzela, kar ji je prinesel Štruc, a čudno se ji je zdelo, kako da se je Štruc naenkrat tako izpremenil in da ravno nji nosi take stvari. Saj bi se vendar bol spodobilo, da bi dal domači gospodinji, če kje kaj dobi, ne pa, da nosi sosedam. Gnala jo je radovednost, če so se morda kaj sprli, zakaj slišati ni bilo o nikakem prepiru. Zato ga je enkrat vprašala. Taka lepa priložnost se je nudila Štrucu, da bi razjasnil vso stvar, a nekaj ga je zagrabilo za grlo in komaj je spravil z jezika, da se niso sprli. Zakaj pa vendar nosi svoje darove rajši drugam kakor domov. Tega ni povedal. Mici se je vse skupaj zdelo čudno, premišljala je, a zaman. Najmanj pa ji je prišlo na um, da misli Štruc na ženitev.

* * *

Če se kralji tepo, trpijo podložniki, to je vedel že stari pesnik in to je skusil tudi naš Štruc. Amor in Fama sta si od nekdaj v laseh. Ker pa Fama ne more škodovati svojemu nasprotniku, zato nagaja njegovim ljubljencem in podložnikom.

Tudi Štrucu je malo zmešala štreno. Dolgo ga je sicer pustila v miru, a nazadnje se je lotila tudi njega in s pomočjo Mice same opravila svoj posel.

Kadar je videla Štrucovo gospodinjjo — še krepko, zdravo žensko — je Mico srbel jezik, da bi jo poprašala, če je kaj prišlo navskriž med njimi in Štrucem. Ko jo vidi v nedeljo od maše grede malo pred seboj, stopi hitrejša, da jo doide.

„Si pa nekam hitra danes! Pa kar sama?“ jo ogovori.

„Kaj pa hočem! Mudi se mi domov zaradi otrok!“

„Saj Štruc kaj povaruje, ne?“ je brž obrnila govor, dobro vedoč, da ga ni doma.

„Je šel tudi k prvi maši. Starejše dekle je samo doma, zato se vselej bojim, kadar moram od hiše.“

„Pa saj včasih je Štruc hodil ob desetih k maši, da ni bilo treba vam tako biti v skrbeh“, jo je Mica še enkrat poskusila pripraviti do tega, da bi kaj izdala.

Ta sicer ni rada pripovedovala domačih stvari okrog, a dala se je zapeljati.

„Kaj mu je v zadnjem času, ne vem. Možu sem že parkrat rekla, kaj se drži tako pusto! Sam svoj je, kot vsi stari ljudje in če si utepe v glavo, da bo šel k prvi maši, ne pomaga nič. Je res križ z njim. Bog ve, da ga imamo radi in da mu ni še nikdar nihče očital nobene dobrote, ko bi le ne bil tako čuden postal!“ je odkritosrčno potožila Mici.

Ta je bila vsa zadovoljna s svojim uspehom. „Sem dejala, da mora biti nekaj. Meni se je tudi zdel prej ves drugačen. Pa kako se drži pusto in molči, kot bi bil na jezik pozabil, nekam radodaren je postal. Se tebi ne zdi?“

Štrucova gospodinja je gledala, kaj govori o radodarnosti. No, dolgo ji ni bilo treba čakati, zakaj Mica ni mogla zamolčati v svoji gorečnosti, da ji je parkrat prinesel zdaj to, zdaj ono, kar se prej nikdar ni zgodilo.

Kar pogledala je Mico, če se ne šali. Toda videč njen resni obraz je morala verjeti. Bilo jo je sram pred njo, da kdo iz njene hiše nosi stvari drugam, posebno ker je poznala Mico in vedela, da bo to naenkrat raznesla po celi fari. Odgovorila Mici ni nič na njeno poročilo, a možu je sklenila takoj povedati, da bo prijel Štruca, zakaj vse to počenja.

Zadovoljno se je Mica ločila od svoje sosede, čuteč, da nekaj mora biti navskriž med Štrucom in gospodarjem. Upala je, da bo polagoma izvedela natanko, kaj je z vso stvarjo.

* * *

Doma je gospodinja takoj povedala svojemu možu, kar je izvedela. Ta je precej sklenil govoriti z njim, da se pojasni vsa stvar, zakaj je ves čas tako čemerin in zakaj daje domačo hišo drugim ljudem med zobe.

Takoj prve dni, ko je bila Štrucu šinila misel v glavo, da bi se oženil, je še govoril z domačini, čeprav ne dosti, postajal pa je čedalje bolj čemerikav in besede skoraj ni bilo spraviti iz njega. Polagoma se je razvijalo med njim in družino neko tajno nasprotstvo, ki je bilo vsem tem mučnejše, ker povoda temu nihče ni vedel. Celo otroci, ki so bili prej celi dan okrog „strica“, ki so z njim hodili okrog, poslušali njegove pravljice in ga silili, naj jim naredi zdaj voziček, zdaj mizo, zdaj kolo.

zdaj stol, se v zadnjem času niso upali priti mu blizu, ampak le s strahom so ga ogledovali od daleč.

Po molitvi so šli otroci spat, gospodinja z najstarejšo hčerjo pa je pomivala posodo v kuhinji, tako da sta bila gospodar in Štruc sama v sobi. Ta se je hotel izmuzniti iz hiše, a gospodar ga pozove, naj malo ostane. Štruc je čutil o čem bo govor. Videč, da se temu ne more izogniti, se je vsedel na konec vogala k mizi in vpel svoj pogled v tla predse.

„Dobrih štirinajst dni že čakam, kdaj bo konec tega grdogledstva, pa kakor vidim, čakam zaman. Premišljal sem že, kaj bi bilo krivo, da se tako kislo držite, a se ne morem spomniti, da bi bili prišli kaj navskriž. Tako pa ne more iti dalje, zato povejte, če vam je kdo kaj naredil, da bom vsaj vedel, pri čem da smo!“

Štruc je zrl predse in ni črnil besedice. Zdelo se mu je, kot bi gospodar hotel s silo potegniti zastor raz njegovo notranjost in pogledati mu v dno duše. Tega pa ni hotel pustiti, da bi drugi vedeli za njegovo skrivnost. Vzbudila se je v njem trma in sklenil je molčati, da se ne izda. Pogledal je nekako sovražno svojega gospodarja, ki je čakal odgovora, nato pa spet uprl predse svoj pogled.

„Ljudje si že pripovedujejo, da je nekaj moralo priti med nas in izprašujejo, kaj je. Tega pa ne maram, dokler sem jaz gospodar pri hiši. Če komu ni kaj prav, se to lahko doma poravna in ni treba, da bi vsa vas vedela za to.“

V svesti si v tem svoje nedolžnosti je Štruc osorno odvrnil: „Jaz nisem nikomur nič pravil!“

„Kdor je pod mojo streho, naj gleda, da je ne spravlja ob dobro ime!“

„Jaz je ne!“

„Je-li mar lepo, če nosite v tuje hiše sladkor, kavo in take stvari, ali kaj?“

Vroče je postalo Štrucu pri teh besedah in sapa mu je zastala. Kaj, da so izvedeli za vse! Kdo je neki raznesel vso stvar! Ti vražji jeziki! Rad bi bil vprašal, kdo da je to povedal, a si skoraj ni upal. Na to pa še pomislil ni nikdar, da more biti gospodarju neljubo, če on kupi kako stvar Jeršinovi Mici. Vest, da ljudje že vedo za njegovo razmerje do Mice, ga je tako ujezila, da je, ne meneč se za očitane gospodarjevo, trmasto odgovoril:

„Saj vam ne bom več dolgo delal nadlege, za to bom že skrbel! To vidim, da bi me radi spravili strani. Še par tednov počakajte; če hočete, grem pa tudi takoj!“

„Tega nisem nikdar rekel, da pojdite od hiše. To smem pa menda vendar zahtevati, da vlada mir v hiši in sporazumljenje, ne pa tako tiho nasprotje, ki mu nihče ne ve vzroka! Povejte, kaj je vsemu temu krivo, pa bo mir, in ni treba prav nič neumnosti delati zaradi tega!“

Štruc si pa ni dal dopovedati. Vbil si je bil v glavo, da ga pode strani, in pri tem je ostal!

„Saj me niste zastonj vzeli pod streho. Dolgo vrsto let sem vam zvesto služil in —“

„Kdo vas pa podi od hiše?“

„Vi! Zato pa tudi pojdem, takoj, še ta teden!“

Gospodar je gledal Štruca, kaj mu je. Ta je pa tudi zrl z nekim pogumnim, skoraj izzivajočim pogledom v gospodarja, ki je čutil, da z njim sploh ni mogoče več govoriti. Jezilo ga je vse skupaj in nekaj mrmraje o starih ljudeh, je šel venkaj. Gospodinjo je mikalo da bi prišla noter in napravila mir v hiši, a je videla, da ne gre.

V Štruca je kar vrelo. Njegove oči, ki so sicer zle tako pohlevno, so sedaj bliskale na vse strani. Sovražno se je oziral po sobi in momljal sam pri sebi, da pojde takoj od hiše. Bo že kje dobil za par tednov stanovanja, potem pa ne bo več treba životariti po drugih hišah! Ko se je spomnil spet ženitve, se mu je zazdelo, da je našel glavni vzrok, zakaj je bil gospodar danes tak z njim. „Jezi jih, da mislim iti strani! Nekaj novcev imam, ki bi jih radi sami dobili!“ modroval je Štruc, ne da bi pomislil, da ga gospodar ni podil od hiše in ni mogel vedeti, da Štruc na kaj takega misli. Saj to je znano, da so stari ljudje silno domišljavi. Takoj najdejo v svoji pozornosti, da jih kdo preganja in, če imajo kje petdeset goldinarjev, že mislijo, da je temu kriv ta denar, ki bi ga radi kmalu podedovali. Vse si slikajo karseda hudo, vsaka beseda, ki jo je kdo proti njim izustil v naglici, in naj bo še tako nedolžna, se jim zdi zasramovanje starosti, takoj čutijo, da so drugim na poti, da jih vsi že rinejo v grob! In zasmilijo se sami sebi in gorka solza jim zdrkne na zgubančeno lice.

Tudi Štruca je obšel podoben čut! Delal je toliko let pri hiši, iz katere ga zdaj pode! Bilo mu je žal, da je prišlo tako daleč. Vso krivdo je zvrčal seveda na gospodarja, zakaj star človek ni še nikdar priznal, da je on kriv. Naslonil je glavo na mizo in par minut se zamislil. Nato je pa vstal in šel venkaj.

Bil je lep, hladan večer začetkom maja. Mesec je ravno pripeljal svoje ovčice na pašo izza gričev in oblival vso vas s svojo blede svetlobo. Štruc se je ozrl okrog in zapazil na koncu vasi Micino hišo, ki se je kopala v mesečini. In kot tolikokrat ponovil se je danes z novo močjo

čut v njem, da se mora oženiti. Ljudje, o katerih si je včasih mislil, da ga ne gledajo grdo pod svojo streho, ga pode strani. Mir bo našel le pod lastno streho. Zato pa brž narediti konec temu življenju, brž umekniti se ljudem, katerim je na potu! Sklenil je, takoj drugi dan govoriti z Mico. Meseca nad seboj ni zapazil, ki se mu je režal na vse pretege.

Po noči je pozabil svoj prepir z gospodarjem. Pred očmi mu je plavala samo potreba, da mora od hiše karseda kmalu. Sestavljal si je natanko besede, kako bo Mici vse povedal in v mislih je tudi že slišal njen povoljni odgovor. Kako bo vse lepo!

* * *

Drugo jutro je vstal navsezgodaj in šel v gozd, da bi si poiskal pripraven obroč k malemu škafu, katerega je bil Mici obljubil za danes. Misli njegove pa niso iskale obroča, ampak bile so pri Mici. Skoraj nervozno življenje v gozdu je vplivalo tudi nanj. Vse je srečno v ljubezni in slogi, zakaj ne bi bilo njemu dovoljeno, poiskati si iste sreče? In ustavil se je včasih, če mu je posebno glasno donel spev s skritih vej in še bolj mu je v duši vstajalo hrepenenje, da bi ne bil več sam! Pomislivši, da bo današnji dan zagotovil njegovo srečo, se je čutil tako lahkega, kot bi bil star dvajset let!

V takem dušnem stanju smo pustili Štruca v začetku!

S trdnim načrtom, kako bo napeljal govor in kako vse povedal, je vstopil po kosilu v njeno hišo. Pomivala je ravno lončeni piskrec in skledico v veži, ki je bila obenem tudi kuhinja.

„Križ božji, križ!“ si misli Štruc in se na tihem prekriza. „Da bi se le srečno izteklo!“

„Škafek sem ti prinesel, ki si ga bila naročila. Bo prav?“

„Bo že!“

Čutilo se je, da je danes Mica vse prej kakor dobre volje. Denarja mu že več ponudila ni, ker ji je bil Štruc že naprej zabičil, da ne vzame niti krajcarja zanj.

Prvi del svoje misije je bil s tem opravil. Treba je bilo kako napeljati naprej!

„Preveč hitiš s pomivanjem, Mica, ti bo naenkrat zmanjkalo!“

„Saj je še tako preveč dela, čeprav sem sama!“ je nekako nerada odgovarjala. Bila bi najrajša videla, da bi šel.

Nato sta molčala oba. Mici se ni ljubilo govoriti, Štruc pa ni vedel, kako bi začel naprej. Njegov načrt mu ni nič pomagal. Videl je, da je Mica danes nekam nenavadno čemerna in malobesedna. A opraviť je hotel danes, naj velja, kar hoče!

„Ali ti ni nič dolgčas, ko moraš biti vedno sama?“ je napeljal kar naravnost.

„Nič! Zakaj pa?“

„Meni je pa včasih tako pusto in dostikrat sem že premišljal, kako bi to predrugačil. Kar nič več mi ni všeč tako pri tujih ljudeh živeti. Vedno se moram bati, da sem jim za nadlego in da mi vse ogodrnjajo, kar dobim. Nazadnje pa človeka še pode od hiše! Zato sem začel misliti in sklenil sem — beseda ni hotela takoj z jezika — se oženiti!“

Mica se ni prav nič brigala zanj in le povrhu poslušala, kaj pripoveduje. Ko pa sliši besedo „oženiti se“ iz Štrucovih ust, ga pogleda in okrog ust ji šine zaničljiv nasmeh, ki ga pa Štruc niti zapazil ni, kajti zrl je v tla in se pripravljaj na najtežji korak.

S komaj pritajenim smehom mu reče:

„Prav, prav imate, saj ženo boste lahko dobili. Pa ste si že katero izbrali, kaj?“ ga vpraša norčevaje se iz njega in vsa radovedna, katera je tako srečna, da si jo je Štruc izbral.

Ta ni mislil, da bo tako prišlo. Glas se mu je tresel, ko je s silo spravil iz sebe:

„Tebe!“

Mica je obledela, nato pa ji je rdečica oblila zalita lica. Ko pa je prišla k sebi, je Štruc izvedel drugačen odgovor, kot ga je pričakoval. Žena, s katero se je hotel združiti do smrti, misleč, da ga spoštuje in da bo potrpežljiva z njim, ga je začela zmerjati.

„Mislite rajše na molitev za srečno zadnjo uro, starec nori, ne pa na ženitev! Sram vas bodi! Pa jaz da bi vas vzela, vas! Takega nemarnega starca, ki se komaj še čuti! Glejte, da se brž spravite venkaj, če ne vam bom pomagala!“

In grmelo je dalje... Besed Štruc ni razumel, ker jo je brž pobral venkaj. Bilo mu je, kot bi ga bil kdo s kladivom udaril po glavi! Le s težavo se je domislil, kaj se je bilo zgodilo. Čutil pa je, da mora biti sam. In zavil jo je v gozd, v naravo, pri kateri navaden človek najprej najde tolažbo. Vsedel se je na parobek in naslonivši glavo na roke strmел predse.

* * *

Kako se je naenkrat vse izpremenilo! Zjutraj je še hodil tod s trdnim upanjem, da bo zvečer gotov svoje bodoče sreče, sedaj pa so strte vse njegove nade! Zdel se je sam sebi suho drevo, ki je pred par urami še upalo, da bo ozelenelo, četudi za malo časa, a zaman. Zamislil se je bil v svet, vse lepši kakor ta, na katerem živimo, in nadejal se je, da mu bo skoraj dovoljeno vstopiti vanj, a naenkrat je spoznal, da je

pahnjen nazaj, da on nima pravice do sreče, katero si je bil naslikal! Tički so letali okrog njega in glasno ščebetaje ugibali, kako je mogoče tako žalostno sedeti in se ne zmeniti za vse življenje okrog sebe! Štruc pa ni čutil nič drugega, kot da je strašno nesrečen! Saj je bil tako sam na celem svetu in hotel si je poiskati človeka, ki bi z njim čutil! A kaj se je zgodilo? Bitje, kateremu je zaupal, ga je tako grdo ogoljufalo! Ne, da je Mica taka, si ni mogel misliti! In zaradi nje se je pravzaprav sprl z gospodarjem, zaradi nje si bo moral iskati drugje strehe in Bog ve, če ga bodo hoteli kje vzeti! Vrhutega pa se mu bo vse smejalo, kamor bo prišel! Vse bo kazalo za njim, češ, „kako lep ženin! Samo nevesta še manjka!“ Saj Mica že morda pripoveduje z veliko slastjo po vasi, kako ga je odgnala in se že norčuje iz njega! Zakaj se je vse to zgodilo! V očeh se mu je prikazalo par svetlih solzic!

Dolgo je sedel nepremično na parobku. Ko se je prebudil iz svojih otožnih mislij, je bilo solnce že blizu zatona. Ostal je še v gozdu, dokler se ni storil mrak, nato pa šel, oprezno se ognivši Micine kočee, domov in se stisnil k peči, da ga je bilo komaj videti. Globoko žalostno čustvo se je bilo polagoma poglobilo. Uvidel je, da je zaman misliti na zakonsko srečo pri teh letih. Lepo bi bilo, a kar ne more biti, na to je najbolše, ne misliti! Saj smrt ga itak že ogleduje, kdaj bo zrel in morda ne bo dolgo, ko ga vzame s seboj, čemu torej žena? Vdal se je popolnoma v svojo usodo in se čutil precej potolaženega.

A eno ga je skrbelo: prepir z gospodarjem! Ali naj res zapusti to hišo in naj gre po svetu iskat si strehe? Jezil se je sam nase, da je bil v pogovoru z njim tako nagel in je njegove besede vzel tako hudo! Rad bi se bil spravil z njim, a kako?

Gospodar pa je že vse vedel, ko je Štruc prišel domov. Razumel je njegov molk in njegovo čudno vedenje. Govoriti danes ni hotel z njim dobro vedoč, kako mu mora biti pri srcu in da je človeku ob takih prilikah najljubše, če ga puste ljudje v miru.

Mica je seveda takoj vse raznesla po vasi in z veliko obširnostjo pripovedovala najprej Štrucovi gospodinji, kaj je Štruc namerjal. Norčevala se je iz njega, jezila se nanj, trdila, da mora biti nor, in vendar je Štruc vse prej zaslužil kot zasramovanje in norčevanje!

Po noči se je Štruc popolnoma umiril, ostala je v njem le tiha žalost in pa nekaka sramežljivost pred ljudmi. Zjutraj je iskal prilike, da bi gospodarja prosil, naj mu ne zameri, če je bil zadnjič prenagel. Na pomoč mu je prišel gospodar sam, ki mu je rekel, da bi bilo neumno, če bi hodil od hiše, ko ne ve, ne zakaj, ne kam! „Upam, da boste spet, kot ste bili prej. Potem bo pa mir v hiši in sloga, kakor dozda!“

„Saj nisem imel proti nikomur nič in samo ta Mica je bila kriva vsega tega! Hudega nisem nič mislil!“ je Štruc zatrjeval in se komaj ubranil solz, ki so mu silile iz očí!

„Bodite veseli, da se je tako izšlo!“

* * *

Par dni je Štruc še mislil na to, nobenemu človeku si ni upal pogledati v obraz, zlasti skrbno pa se je ogibal Micine hiše in pazil, da je ni nikjer srečal. Tolažilo ga je pa, da se ljudje niso norčevali iz njega in, četudi je ta ali oni pomežiknil svojemu sosеду, ako je srečal Štruca, vendar vpričo njega se niso na glas smejali njegovi ponesrečeni ženitvi! Z domačimi je bil kmalu spet na dobrem.

In spet je hodil s citrami okrog, a umetniško navdušenje ga je zapuščalo. Dostikrat je šel po stari navadi kam na godovanje, a hoteč abrenkati na citre jih je vteknil nazaj v vrečo in dejal: „Bom rajši odmolil par očenašev, bo bolje!“ Gube po licu se mu množe čedalje bolj, citre vzame le redkokdaj v roke, tem večkrat pa drsijo med koščenimi prsti debele jagode rožnega venca.

Mica se je dobro leto dni za tem omožila z nekim mladim hlapcem, s katerem sta imela baje že dolgo prej znanje. Kreg in pretep sta večni gost v hiši!

Tako se je pozno v jeseni še enkrat oglasila pomlad pri Štrucu, prav kot včasih nežni cveti na drevesu v septembru, preden potrka z nesprosnostjo na vrata mrzla zima, bela smrt!

Cvetje in petje.

Cvetje in petje je moje življenje.
Kamor zagnal me življenja je val,
v petje sem zlival srca hrepenenje,
pisano cvetje povsodi sem bral.

Peval po rajskih vrtovih sem laških,
peval in vrtov vonjavo sem pil,
peval po ljubih livadah sem vaških,
peval in šopke sem pisane vil.

Peval po svežih tirolskih dolinah,
peval in cvetje planinsko sem bral,
peval v zelenih tirolskih dolinah,
peval in s cvetjem se nežnim igral.

Kamor nestalna me noga zanese,
cvetje poganja obširna ravan,
v tesnih pa prsih mi pesmi bude se
in brez nehanja kipijo na dan.

Kazimir.

Miscela o darwinizmu in haeckelizmu.

J. H.

lovek opazuje naravo, opazuje sebe in se nehote vpraša od kod vse to. To vprašanje so si stavili že stari grški filozofi in ga odgovarjali zelo različno. Nekateri so hoteli, da je nastalo vse iz vode, drugi iz zraka ali ognja i. t. d. Tudi v poznejših časih to vprašanje ni nikdar zaspalo. Kolikor bolj pa je napredovalo naravoslovje, oliko bolj se je skušalo rešiti vprašanje o početku vsega sveta naravoslovskim potom, na podlagi teorij, ki bi bile vsaj verjetne, ali deloma dokazane. Pokazalo se je pa takoj, kako različna so naziranja med učenjaki. Dočim so eni zavzemali stališče, da je Bog ustvaril svet in sicer vsaj približno tak, kakor je sedaj, da se torej svet od onega časa ni bistveno izpremenil, pustili so drugi Boga popolnoma v nemar in so prepustili svet usodi, da se je razvijal iz lastne moči, kakor so ravno delovale njegove sile. Vsaki pa je skušal svoje stališče podpreti z dokazi. Zastopniki prve misli so se sklicevali nato, da so živalske in rastlinske vrste neizpremenljive in da so strogo ločene ena od druge. Tako še pravi Linee: „Tot sunt artes, quot ab initio creavit infinitum ens.“ Drugi so trdili, da se svet vedno izpreminja; hoteli so dokazati z dejstvom, da so živalske vrste izpremenljive, da izhajajo ena iz druge in da ni strogega razločka med njimi. Zastopniki obeh naziranj imajo med svojimi vrstami mnogo učenjakov, ki so svetovno znani. Mi se hočemo pečati posebno z ono teorijo, ki trdi da izhajajo živalske vrste ena iz druge, da nastajajo iz nižje organiziranih bitij višje organizirana. To teorijo imenujemo descendenčno teorijo ali nauk o descendenci. Z njo so se pečali v preteklem stoletju razni učenjaki in jo hoteli vsaki po svoje utemeljiti.

Že leta 1802. je postavil francoski učenjak Lamarck teorijo, da zhajajo vrste ena iz druge. Dokazati je hotel svoje naziranje z naukom o porabi in neporabi organov. Vsa bitja skušajo svoje življenje prilagoditi razmeram v katerih živijo. Vsled tega se vsaj deloma in počasi njih organi izpreminjajo. Tako so n. pr. opešale krtu oči, ker je vedno pod zemljo. Take izpremembe so se godile na več organih in tako je tekom stoletij nastalo drugo bitje, druga vrsta, popolnoma različna od prvotne. Podobno je učil Geoffroy St. Hilaire. Toda slavni Cuvier je vse tedanje zastopnike s svojimi dokazi pobil in descendenčna teorija je bila za nekaj časa pokopana.

Leta 1859. je izdal Darwin, angleški učenjak, knjigo o početku vrst. Njemu se je posrečilo za descendenčno teorijo spraviti toliko dokazov skupaj, da so se poprijeli kmalu vsi učenjaki njegove teorije. Ona je

bila za naravoslovsko vedo zelo plodonosna in velikega pomena. Dočim so pred Darwinom poudarjali naravoslovci bolj ločilne momente posameznih vrst in smatrali za glavno nalogo naravoslovja to, da so uvrstili vsa bitja v gotove razrede, so sedaj jeli iskati lastnostij, ki so posameznim vrstam skupne, kajti hoteli so pokazati sorodnost vseh vrst in prehod ene v drugo. Naravoslovcem se je odprlo široko polje, in delavni možje so se skušali na ti dosedaj še nerazorani ledini. Sadovi nove hipoteze bili so veliki in so očarali začetkom skoro vse naravoslovce. Darwinova teorija si je kmalu osvojila vse naravoslovsko polje in vsi so ji pritrdjeval izvzemši nekatere. Tu hočem podati v kratkem Darwinove nazore.

Vse živalske vrste so sorodne med seboj, ker izhajajo ena iz druge. Mnogo vrst je že izmrlo, ostanke njihove dobimo še v zemlji. Vse te vrste so nastale počasi tekom mnogih let in sicer na podlagi boja za obstanek in naravne gojitve. Vsa bitja se bore med seboj za svoj obstanek. Rastline se bore nasproti raznim vremenskim, krajevnim nezgodam i. t. d. Še hujše boje pa imajo med seboj za prostor, svetlobo, luč in hrano. Tako gredo nekatere rastline po zlu, dočim druge ostanejo, ker imajo več življenjske moči v sebi, ali pa imajo boljše življenjske razmere. Te se tudi razširijo. Živali uničujejo v veliki meri rastline in se žive od njih. Od teh živalij žive se zopet mesojedci in to gre tako naprej. Vsaka vrsta se skuša pomnožiti kolikor mogoče na škodo drugi. Celo oddaljene vrste se med seboj bojujejo. Najhujši boj vlada seveda med člani iste vrste, ker imajo enake življenjske razmere. Čim dalje so oddaljene vrste, tem manjši boj. V tem boju se vrste vedno izpreminjajo. Kajti kakor vidimo si niti člani ene in iste rodbine niso podobni povsem. Nekaj teh nepodobnostij se podeduje, zlasti ako so koristne v boju za obstanek. Tako se poznejši potomci vedno bolj oddaljujejo od prvotne podobe. Iz malih različnostij postane tekom let samostojna vrsta. Bitja se morajo le toliko izpremeniti, da lahko nastopajo kot samostojne vrste. Bitja, ki imajo največ zmožnosti za življenje in najboljše lastnosti, zmagajo v boju za obstanek, dočim druga poginejo. Ostanke izmrlih živalskih vrst odkriva nam paleontologija. Ako primerjamo paleontologično ostanke s sedaj živečimi vrstami, vidimo, v koliko so se vrste do sedaj premenile.

Toliko o Darwinovem nauku. V učenjaških krogih je bil sprejet z velikim zanimanjem. Živalske in rastlinske sisteme so jeli splošno presnavljati po naukih descendence. T. zv. živalski krogi, ki so zaznamljali strogo ločene živalske skupine, so izginili. Sicer so se sistemi spreminjali in se spreminjajo še danes, ker je treba vedno iskati dokazov za razvoj in leti večkrat eden drugega izpodrinajo; princip, po katerem se sestavljajo, pa je ostal isti.

Darwinova teorija se je posebno med izobraženci najpreje naglo širila. Fleischmann pove dobro vzrok naglega razširjanja, ko trdi, da se je širila ne malo radi proticerkvenega duha, ki je vladal posebno med inteligenco. Jelo se je v prvi vrsti opozarjati na kontrast med možaičnim poročilom o stvarjenju in konsekvantno izvedeno descendenčno teorijo.

Nikakor seveda ne smemo prezreti, da je darvinosa teorija povzročila velik napredek v naravoslovju. Treba je bilo za njo iskati dokazov, rezultate prioržencev in njih raziskavanja so kritizirali nasprotniki in istotako raziskavali, tako da se je na stroške obojih zelo povzdignilo deskriptivno naravoslovje.

Darvin je našel mnogo mož, ki so skušali njegove nauke še bolj utemeljiti in jih razširiti. Eden najboljših njegovih učencev je Haeckel, profesor zoologije v Jeni. Ta je primerjal razvoj izmrlih in sedaj živečih živalskih vrst z razvojem posameznega bitja ab ovo in je prišel do zaključka, da vsako živo bitje od svojega začetka do svoje popolne zrelosti preide več stanj, ki so podobna doraslim živalskim vrstam nižjih redov. Razvoj vrste imenuje se filogenija, razvoj posameznega bitja ontogenija. Haeckel je postavil sledeči stavek: Ontogenija je filogenija vrste. Vse sedaj živeče in že izmrle vrste lahko primerjamo drevesu, kjer nam predočujejo cveti in zelene mladike sedaj živeče vrste, dočim veje in debla kažejo na izmrle vrste, iz katerih so se sedanje razvile. Nadalje je skušal Haeckel na podlagi Darwinove teorije razložiti začetek življenja sploh. Z njeno pomočjo je sestavil poseben filozofičen sistem, monizem, to je enotni razvoj iz materije na podlagi sil, ki so v materiji. Darwin je odstranil mejo med posameznimi vrstami, Haeckel med organično in anorganično materijo. Svet ni drugega, kakor skupina atomov, ki so združeni v molekule. Vsaka smotrenost je izključena. Vse je produkt delujočih sil. Duše ni. Kar se imenuje duša, to je samo svota delujočih sil dotičnega telesa. Vsak atom ima tedaj svojo dušo, ker ima svoje sile. Ko Haeckel to premišljuje kliče: „Wenn irgend eine Vorstellung wahr und poetisch ist, so ist gewiss die, dass im kleinsten Würmchen tausende Seelen leben.“¹ Tudi prvi začetki življenja so produkti teh sil. Življenje obstoja v tem, da se beljakovine družijo s kisikom. Tudi prvo življenje je nastalo tako. Eni kepici beljakovine se je posrečilo lepega solnčnega dne ob raskošnih življenskih razmerah, da je začela živeti. (*Generatio aequivoca sive opontanea.*) Iz te kepice je vse nastalo. Vsa živa bitja so potomci te male kepice, ki se je tekom bilijonov let razvila

¹ Po Tillman Pesch „Die Welträthsel.“ I.

do človeka. Haeckel je s svojimi trditvami zelo podprl razna materialistična svetovna naziranja, ki so do sedaj visela bolj v zraku, ker so bila brez prave podlage. Dolgo časa se mu je skoro vse klanjalo in ga smatralo skoro nezmotljivim. Toda prišla je počasi reakcija. Sicer je bilo še nekaj mož, ki se mu niso klanjali, kakor Peter Agasizz, Vigand i. t. d. Toda bolj pogostem so naravoslovci šele v novejšem času jeli opuščati Darwinove in Haeckelove nauke. Zlasti mlajša generacija je postala zelo kritična. Haeckel jim seveda ugovarja kakor in kolikor more, stvarno in nestvarno, tudi surovo. Fleischmann, profesor zoologije v Würzburgu¹, katerega je imenoval Haeckel moža, „ki je dolgo časa bil navdušen pristaš descendenčne teorije, in ki je pisal veliko del o zgodovini razvoja, ki so popolnoma na stališču descendenčne teorije“, ta Fleischmann pravi: „Mi stojimo sedaj pred velikim prevratom v zgodovini descendenčne teorije in bomo imeli priliko v bližnjih desetletjih preživeti vse faze te krize“.

Velika nasprotnika Haeckelova sta tudi Du Bois Reymond in Virchow, ki pravita Haeckelu nasproti, da se naravoslovje ne sme pečati z drugimi stvarmi, kakor z opazovanjem in razlaganjem naravnih prikaznij in sta proti vsaki spekulaciji. Kar se ne zna s čuti zaznavati ali matematično dokazati o tem pravi Du Bois Reymond: „Ignoramus et ignorabimus,“ to je nedostopno za naravoslovca. Naravoslovsko modroslovje, nadčutno spoznavanje stvari v naravi, to je pojem, katerega ona dva ne priznavata. Vendar s tem nihče ne bode zadovoljen, kajti vsak čuti v sebi tudi nadčutno stran svojega bivanja. Človeški um je odločil naravoslovju gotove meje, nikakor pa ni naravoslovje človeškemu umu zadostno polje. On gre dalje in hoče spoznati zadnje vzroke stvari, katere zaznava. Du Bois Reymond in Virchow sta mnogo pripomogla, da se haeckelizen ni v Nemčiji še bolj razširil. Virchow je ob vsaki priliki pobijal descendenčno teorijo in zlasti generatio aequivoca, o kateri je trdil, da je potrebno zlo v descendenčni teoriji. Na shodu naravoslovcev v Monakovem leta 1877, se je izrazil sledeče: „Seveda ne poznamo niti najmanjšega dejstva, ki bi dokazalo, da se je generatio aequivoca res vršila. Ako si hočem predstavljati, kako je nastalo prvo bitje, ne preostaja seveda nič drugega, kakor k nji se povrniti. ako nočem vzprejeti teorije o stvarniku, ako nočem verjeti v stvarnika, tertium non datur. Vsak pa kdor je trdil, da je videl generatio aequivoca, bil je zavržen, pa ne od teologov, ampak od naravoslovcev.“

Kljub raznim nasprotnikom, se je Haeckel le mnogo trudil, da bi pripomogel svojim idejam do končne veljave. Seveda je rabil pri tem

¹ Fleischmann: Die Descendenztheorie.

včasih sredstva, ki so za učenjaka in za moža kakor je on, ki je štirikratni doktor naravnost nedopustna. Tako je naprimer v svoji knjigi „die natürliche Schöpfungsgeschichte“ eno in isto podobo trikrat naslikal kot embrije psa, želve in kokoši in hotel s tem dokazati, da so v prvem razvoju vsa bitja enaka, dasi so pozneje tako različna. Toda učenjaki so mu kmalu prišli na sled. Posebno hudo ga je prijel embriolog His v Lipskem. Ta se je o Haeckelu sledeče izrazil.¹ Delovanje profesorja Haeckela je nevarno igranje z dejstvi. Jaz sem vzrastel v veri, da je zanesljivost in brezpogojno spoštovanje dejanjske resnice ona lastnost vsakega naravoslovca, ki se ne more pogrešati. Naj drugi častijo Haeckela kot delavnega in brezobzirnega strankarskega vodjo, jaz mislim, da se je vsled načina, kako se on bojuje, sam prostovoljno odpovedal pravici, šteti se v krog resnih preiskovavcev. Semper, profesor v Würzburgu pravi² „Haeckel si upa hipoteze kot dokazana dejstva navajati.“ Henzen, profesor fiziologije v Kielu se izraža sledeče³ „Haeckel ima same teorije, katerim se jako lepo priklopijo razna dejstva; on ni samo strokovni učenjak, ampak tudi teolog in je s tem pokazal, da ni vseeno, kako daleč kdo raztegne polje svojega poprišča. Tako slabih in ugledu naravoslovskih ved tako škodljivih posledic jaz nisem niti pričakoval, niti slutil.“ Profesor Haberlandt je izrekel v svojem govoru 11. decembra 1899 v avli graškega vseučilišča med drugimi tudi sledeče besede: „Darvinizem je najstrašnejša blodnja 19. stoletja. O izvoru vrst ne vemo ničesar.“ Wiesner, profesor rastlinske fiziologije na Dunaju pravi v svoji knjigi „Biologie der Pflanzen“: „Nade, katere je vzbudila Darwinova teorija, namreč spoznati polagoma se vzpenjajoči razvoj organskih bitij iz vzrokov, ki so nam pojmljivi, se niso izpolnile. Na mesto doumevnih razlag so stopile nove uganke.“ Ignoramus et ignorabimus. Do tega se povzpenjajo učenjaki, ki nočejo priznati stvarnika, dočim napolizobraženci še vedno brez vsake kritike in brez vsakega duha slepo tjavendan verjamejo hipotezam kot dokazanim dejstvom. Celo učenjaki, ki so odločni pristaši darvinove teorije nimajo posebno velikega spoštovanja pred Haeckelom. On pravi,⁴ da vsa Haeckelova teorija nima dosti več vrednosti, kakor genealogija srednjeveških vitezov, ki so izvajali svoje plemstvo od trojanskih in grških junakov v Ilijadi in Odiseji. Učenec Haeckelov profesor Hertwig se je izrazil takole:⁵ Razvoj sedanjih živalskih vrst je proces, ki se je vršil že v

¹ Fleischmann : Descendenztheorie.

² ibid.

³ ibid.

⁴ Po Tilmann Pesch : Welträthsel.

⁵ Hertwig : Zoologie. (Jena 1897.)

davno prošlih tisočletjih, in ki ni bil pristopen direktnemu opazovanju. Vsled tega se ta razvoj ne more nikdar tako dokazati, kakor dokažemo individualni razvoj posameznega bitja. Za teorijo enotnega izvora moremo navesti le dokaz morebitnosti.“ Že poprej omenjeni profesor Fleischmann, ki je bil dolgoleten pristaš Haeckelove šole imenuje vso njegovo hipotezo¹ omamljujoči roman, ki nikakor ne sloni na pozitivnih temeljih. Eden izmed novejših naravoslovcev Driesch, ki je izšel iz Haeckelove šole, piše:² Darwinizem spada v zgodovino kakor drugi kuriozum našega (19.) stoletja, namreč Hegelova filozofija. Oba sta variacije teme, kako se cele rodove vodi za nos, in nista posebno sposobni naše ločujoče se stoletje v očeh poznejših potomcev povzdigniti.“

Na shodu antropologov, ki se je vršil leta 1899. 7. septembra v Lindau na Bavarskem, je predaval profesor anatomije Hermann Klaatsch o postanku človeka. Izpeljal je v smislu Haeckela in prišel do zaključka, da človek izhaja iz neke praopice. Ko je končal je vstal generalni tajnik nemškega antropološkega društva, znani profesor Ranke in vzkliknil³ „to ni veda, to je domišljija.“

Mislim, da je iz tega lahko razvidno, da darwinizem in haeckelizem nista v taki veljavi med učenjaškim svetom, kakor to slikajo razne poljudne brošurice ali pa ljudje, ki ne razumejo stvari. Navedel sem namenoma nekoliko več strokovnjaških avtoritet, da je lahko uvidno, da protiglasovi niso niti maloštevilni niti malenkostni.

Zanimivo je na kako stališče se stavi Haeckel v svoji teoriji, ali jej priznava pomen teorije ali jo hoče imeti za dokazano dejstvo. To je različno. V svoji knjigi *Systematische Phylogenie* III. pravi: „Samoobsebi je umevno, da je zgodovina rodu (*Stammesgeschichte*) hipotetično poslopje. Niti opazovanje niti eksperiment nam ne moreta dati jasnosti v različnih preminjevalnih procesih, iz katerih je izšlo sedanje živalstvo in rastlinstvo. Tako govori Haeckel, kedar trezno misli. Toda kakor hitro javno nastopa, ali ako piše bolj popularno, tedaj se spremene vse njegove hipoteze v jasno dokazana dejstva. Tako piše npr.: „Izvor človeka od izmrlih primatov (opie) ni več hipoteza ampak dokazano dejstvo.“ Tako j nato pa sledi stavek: Seveda se ne da to dejstvo natančno dokazati.“ Te besede jasno kažejo, kam pripelje človeka zaslepljenost in slavohlep je. Svoj filozofični sistem je podal Haeckel prostemu ljudstvu v knjigi: „*Die Welträthsel, gemeinverständliche Studie über monistische Philosophie.*“

¹ Fleischmann: *Descendenztheorie*.

² Stimmen aus Maria Laach 1901. I.

³ Stimmen aus Maria Laach 1900. V.

⁴ Haeckel: „Ueber unsere Kenntnisse über Abstammung des Menschen.“

O tej knjigi pravi Bebel, vodja socialne demokracije na Nemškem, da upa, da bode kmalu splošno blago delavstva. Kakšen je učenjak Haeckel v tej knjigi, naj pokaže sledeči slučaj. Haeckel piše v knjigi tudi mnogo o papežih, (ki imajo z naravoslovjem zelo veliko opraviti) kajti ta predmet poleg naravoslovja jako rad obdeluje. On imenuje papeže brezvestne goljufe, mnoge ničvredne hudodelce itd. Čez cerkev in katolicizem zabavlja kolikor more, tako da ga v tej stvari težko kdo prekosi. On navaja tudi avtorja, iz katerega je pobral vse cerkvene grehe, katere je naprtil cerkvi v svoji knjigi. Ta vir je neka knjiga z imenom: Zbrana dela Jehova, spisal Saladin. Protestantski cerkveni zgodovinar profesor Sooss, ki je spisal neko knjigo proti Haeckelovi Welträthsels z imenom Anti Haeckel, pravi, da je izkal Haeckelov vir povsodi, a ni se mu posrečilo ga najti. Šele po dolgem trudu dobil je dotični vir v neki obskurni podzemeljski založbi. Take vire uporablja učenjak Haeckel proti katoliški cerkvi.¹

Za učenjaka seveda taka dela nimajo nobenega pomena, ker on razločuje med dejstvi in teorijami. Drugače pa je za laika. Ta ne ve vsega, kar je dognalo naravoslovje tekom zadnjih let. On je morebiti vesten jurist, izvrsten filolog, dober, izobražen delavec, itd. vendar kar se tiče naravoslovja, verovati bode moral tukaj končno besedam strokovnjaka, ker nima sam potrebnega znanja in izobrazbe. Zato lahko zamenja hipoteze z dokazanimi dejstvi ali obratno, zlasti ako dotični pisatelj ne loči strogo hipotez od dejstev, kar se v poljudnih razpravah navadno dobi. Kajti tukaj se pa še pripeti dostikrat, da so pisatelji takih knjig ljudje, ki sami o stvari nimajo pojma. Zmeda je seveda potem še večja. Haeckel zahteva, da se mora njegova teorija vpeljati tudi v šole, da se bodo že otroci v nežni mladosti učili, da izhajajo iz opice, ali pravzaprav iz protoplazme. Seveda je ta zahteva brezsmiselna in nima ne nog ne glave. Stvari, kakor so Darwinova in Haeckelova teorija in sploh vse razlage descendenčne teorije, spadajo strogo v učenjaške kroge in tam naj tudi ostanejo, kajti sedaj še niso dokazane, tako da ne moremo računati z njimi kot z resničnimi dejstvi. Biologi in drugi naravoslovci si lahko z njihovo pomočjo razlagajo razne prikazni v naravi, kakor si s pomočjo etra razlagamo svetlobo. Da bi pa ta teorija mogla postati svetovno naziranje je nemogoče, ker zato nima sposobnosti.

¹ Sooss pravi o Haeckelovem viru sledeče: Einem verwahrlosten Hund das Ungeziefer abzusuchen, wäre leichter, als die wissenschaftlichen Thorheiten zu sammeln, die dies Buch (Saladins) enthält. (Anti-Haeckel.)

Prepad.

Spisal Ivan Emil.

Port in nezadovoljen je zapustil stari Strojavec, organist župne cerkve v Suši, soboto popoldne župnišče. Trdo je zaprl za seboj vežna vrata, kar preje ni bil nikdar storil, ter se napotil proti domu, oddaljenemu od cerkve komaj pol streljaja. Globoke poteze, katere je načrtala na njegov zarjaveli, gladko obriti obraz teža trpljenja in skrbi, so bile globlje in ostrejšje kot navadno, in žalost mu je ukrivila koščeno postavo. Ko ga je doma hči, čakajoč ga radovedno pred hišo, prašala, kako je opravil, ni dobila odgovora. Strojavec je tiho stopil v vežo in po strmih, od dima okajenih stopnicah korakal v „kot,“ svojo podstrešno sobico.

Hitro, kolikor je le mogel pri svojih obilih letih, je zmetal s sebe praznično obleko, nataknil delavno, ter ven in ven godrnjal.

Ko pa je stopila v sobo vnukinja Tončka in ga nekako boječe-zvedavo tudi vprašala: „Povejte no vendar, kaj so rekli? Ostane li pri starem ali kaj?“ je osorno, kar sicer ni bila njegova navada, odgovoril: „Pusti me pri miru,“ ter se obrnil od nje.

Stopil je k staremu, od črvov razjedenemu harmoniju, katerega je tedaj, ko je bil še mlad, naredil sam — in nato je bil zelo ponosen — ter sedel predenj. Nastavil je prste na očrnele lesene tipke, pritisnil meh, in za nekoliko trenutkov so se utrgali iz preperelih tipk tihi zadušeni akordi ter skozi okno pohiteli ven pod vedro pomladansko nebo.

Glava se mu je nehote sklonila globoko proti prsim, a njegovo temno oko je zrlo preko dišečega rožmarina in rdečih pelagonij, katere mu je postavila na okno Tončka, v daljo, v brezkončni azurni horicont, kot bi tam iskalo utehe nenavadnej skelečej boli.

Njegovi prsti so instinktivno pritiskali tipke, po ozkej, belej sobici pa so doneli temni, žalobni napevi „črne maše,“ edine, katero je znal in katero je igral dvema rodovoma svoje župnije. Kadar je sedel pred orgljami, a doli v cerkvi stala krsta, okoli nje pa ihteci sorodniki umrlega, tedaj je igral nenavadno mehanično — žalostnih napevov ni ljubil — a danes so se nenavadno prilegali njegovej potrti duši. Čutil je potrebo, da nekomu potoži svojo bol, da da duška čutilom potrtega srca. Položil jih je v stari harmonij, saj je bil njegov najboljši prijatelj. Od mladih dni ga je spremljal v nesrečah in veselju, in kadar mu je stari Strojavec zaupal svojo tugo, vselej mu je harmonij govoril govorico njegove duše. Na harmonij je bil navezan z vsemi spomini dolgega življenja, harmonij, star in slab kot njegovo velo telo, je bil bistveni del njegove duše.

A strpel ni dolgo pri igranju. Vstal je, stopil k oknu, potegnil z rokama čez čelo in lici, potem pa tiho odšel na vrt za hišo.

Vrt je tudi ljubil, posebno odkar je bil zetu izročil malo posestvo, trud dolgih let. Takrat še le je prav spoznal, kako je prijetno v senci starih, z mahom obraščenih hrušk in jablan, in kako lepo se vidi po celem dolinici. Od tedaj je vedno posečal pod velikansko hruško stoječo klopico, presedel cele večere na njej, poslušajoč čebljanje malih unučkov ali pogovarjajoč se s sosedi.

Globoko vzdihnivši je sedel na klop. Težko glavo je naslonil na komolce ter nemo zrl predse, potem pa gledal zopet onkraj doline.

Okrog njega je klilo živahno pomladno življenje. Visoko gori so v toplih žarkih in blestečej svetlobi plavale jate ptic, ki so zopet prišle v svoja letna prebivališča. Po prisojnih rebrih in vaških vrtovih so cvela drevesa, lahko gibajoč brstje v objemu toplega vetra. S pašnika pod gozdom je donelo zvonjenje kravjih zvoncev in mukanje goveda, katero so prignali pastirji danes iz zatohlih hlevov pod milo nebo. Tudi njim je prešlo veselje v naravi v kri in vriskali ter pokali so z biči, da je odmevalo po celem dolini. Stari Strojavec je nemo motril nebrzdano, razposajeno gibanje pomlajene narave; včasih je sedeval cele ure radujoč se ob pogledu na krasno okolico, a danes njegovo srce ni imelo smisla za naravne krasote. Želel si je miru, da uduši težko bol, zakoprnel po nekom, da bi žaloval z njim, a videl je povsodi veselje, razkošno rajanje. Njegova srčna rana je zevala vedno širje ter mu grenila stare dni.

„Ah, ah, tožil je sivi organist sam pri sebi,“ mladi rod dobiva vedno večjo veljavo in moč, a nas stare odrivajo v stran, če se ne umaknemo sami. Kar iti hočejo preko nas. Sivih las in nagubanega čela ne spoštuje nikdo več. Vse pravice nam hočejo vzeti. Celih štirideset let sem igral v cerkvi sv. Jurija in vedno so bili vsi z menoj zadovoljni. A sedaj pride mlekozob fantalin, bogve odkod, pa pravijo, da bo on mesto mene orgljal. Ah starega gospoda ni več; samo on me je še umel...

Na pašniku so pastirji sedeč okrog ognja peli na ves glas veselo narodno pesem, da so doneli živahni in krepki glasovi, odmev od smrti vstajajoče zemlje, Strojecu na uho ter ga vzbudili iz globokega zamišljenja.

„Ti paglavci, da bi jih, menda nalašč tako vpijejo.“ Starec se je razsrdil ter jezno oko uprl v stran, odkoder je donela pesem.

„Saj sem bil včasih tudi mlad, a taki tedaj nismo bilo kot so ti otroci, povsod so človeku na poti, nikjer nima miru pred njimi.“

In zopet se je zamislil, a za dolgo ne, kajti sedaj je privršala mimo tolpa kričečih vrabcev, kmalu na to pa je od nekod prilajal Kastor ter

se starcu veselo tuleč spel na kolena. A danes je slabo naletel, kajti Strojavec ga je nemilo sunil z noge, da je tuleč zbežal strani.

„Presneta mrha, da me vedno draži,“ je godrnjal Strojavec. „A, k Martancu pojdem, dedec ve semintja kaj povedati, dolgčas in hudo mi je, kot otroku, če ni pri materi. Kaj, da nam včasih tako pride?“

Strojavec je vstal, pretegnil roki ter počasi odšel proti sosedu. A že pri meji, ki je ločila vrtova sosedov, mu je prišel naproti Martanec.

„A, glej ga, kakor da si uganil mojo misel,“ je dejal Strojavec. „Namenil sem se bil k tebi, tako mi je danes dolgčas in tako sem čuden, da sem hotel kar k tebi. Domači so danes tako sitni; kar miru nimam.“

„Pa pojdiva, da se kaj pogovoriva. Tam na tvojej klopi je prijetnejše, pri nas je preveč sence. Eh stare kosti se ne segrejejo brzo, kaj?“ je govoril Martanec veselo se smejaje.

Starca sta molče korakala počasi nazaj proti klopi.

„No, kaj veš novega?“ je prašal veselo Martanec, ko sta sedla, imaš li prepir v hiši, ka-li, da govoriš o sitnežih.“

„Prepira ravno ne, a nadlegujejo me neprestano, kaj sem opravil v župnišču, ali ostanem še ali zmaga oni mladič?“

„Ah, res, odriniti te hočejo; povsod isto! Ko nehaš gospodariti, potem se pa skrij v svoj kot in molči.“ Martanec se je tudi razvnel in nedvomno bi bil nadaljeval svojo tožbo, kako da mladi svet zaničuje stare, dasiravno so zanj dali vse telesne in duševne moči, da ga ni pretrgal organist:

„Ne le odriniti me hočejo, ampak so me tudi.“

„Aaa... se je vtrgalo iz prsi Martancu.“

„Da, da: Gospodu ne zamerim, že ve, kaj in kako je prav, a, da se vsiljuje oni pritepenec,... kakor bi ga bil kdo prosil. Župniku ne morem reči žale besede. Tako zahteva novi čas in novi predpisi,“ je dejal gospod, „in vi ste tudi že stari, gotovo že težko opravljate službo. Še meni je včasih slabo v zatohlem in vročem zraku, če stojim na prižnici, a vi ga gotovo še težje prenašate. In mladi ljudje morajo tudi imeti kruha.“ Res malo težko včasih prenašam zatohli vzduh, a — če bi ne bilo onega vsiljivca, bi pa še vendar lahko igral. Če sem zdržal štirideset let, zakaj ne bi še ta, kar mi jih je vsojeno.

„Pravijo, da se je izučil v mestu,“ je menil tiho Martanec.

„Kaj tisto. V koliko cerkvah po mestih sem že poslušal orgljanje, a povsod tako žalostno, kot pri „črnej maši.“ Tudi v Ljubljani v stolnici sem bil, veš takrat, ko sem vezal birmo Jožkovčemu Jančku; celo mašo sem zvesto poslušal orgljanje, — pravili so mi v mestu, da tam najbolje igrajo —, poslušal, da še škofa nisem dobro ogledal, pa ni bilo prav nič

boljše kot drugod. Če bi imele naše orglje toliko izpremenov in toliko piščalk, bi tudi jaz igral tako bučno pri sv. Juriju, pa ne bi bilo treba biti v mestu. Če bi one orglje stale v naši cerkvi, in bi odprl vse spremine in bi pritisnil tri štiri pedale skupaj, zaigral bi tako koračnico, da bi se gospod prav gotovo zmotili pri „credo.“ Kaj star! Prsti so še vedno gibčni, vidiš!“ in Strojavec je pregibal koščene debeločlenkaste prste, kar so dale počasne, od težkega dela izčrpane mišice.

„Čisto resnico govoriš,“ je dejal prostodušno, odkritosrčno Martanec. Saj ni treba, da bi igral same valčke in polke, če jih včasih tudi radi slišimo, a da bi vedno poslušal tako žalostne pesni, kot na veliki petek, tega ne. Veruj, da kadar sem bil v mestu pri maši, nisem mogel moliti. Včasih smo peli vsi, a sedaj zdihujejo na koru tri, štiri dekleta, pa pobiraj za njimi, če moreš. Jaz jih ne umem, kaj hočejo. Novotarija na vseh straneh, svojih lastnih otrok ne bi poznal, da so bili nekaj let v tujini.“

„Da, da. Mi ne umemo mladih, a mladi ne nas,“ je vzdihnil stari organist ter začutil v duši globok propad, ki ga loči od novega časa. Uvidel je, da se je pretrgala nit, ki je vezala njegove misli z mladim svetom. Ustrašil se je te misli, kajti njegove lastne besede so mu šepetale, da bo od sedaj naprej osamljem, da ga bo ta zavest vedno pekla, četudi ima v Martancu zvestega prijatelja, ki umeva vsak utrip njegovega srca. Iz njegovih vpalih grudi je ušel žalosten vzdih, naslonil se je na deblo in gledal temno predse.

„Kaj bi žaloval,“ tolažil je Martanec, videč, kako globoko ga je zadela nenavadna izprememba: „Dolgo ne bodeva več prenašala trpljenja, šla bodeva, a za nami pridejo drugi in tako naprej. Tako hoče Previdnost božja, v njeno voljo se moramo vdati.“ Tudi Martanec je umolknil, tudi v njegovej duši so prevladala žalna čustva.

Strojavec ga ni slišal, mislil je nazaj, na svoje mlade dni, a potem pregledoval sliko za sliko iz svojega življenja, med vsemi je vladala harmonija, iz vsake je odseval isti duh. Bila jih je dolga vrsta, med svetlimi, jasnimi tuintam temna in mračna, a celote ni kvarila — a z današnjim dnem je vrsta pretrgana, pred oči mu je stopila slika, katere ni umeval, tehnika, barve, kolorit vse tuje. Zgrozil se je pri misli, da mu bode odslej življenje tuje, da se ne bo več mogel več veseliti starih dni in mirno čakati bele žene.

„Ti, vstaniva in pojdiva rajše v mojo sobo, v kleti imam še par bokalov pristnega; bolje je, da ne premišljujema; čemu naj si greniva še te dneve, kar morava nositi težo življenja, polnega muk in žalosti. Morebiti nama kapljica prepodi te misli in razvedri srce.“

Martanec ni ugovarjal pozivu sosedovemu in tiho sta odšla v organistovo sobico.

„Glej, kako sem pozabljen,“ je dejal Strojavec, odprl vrata ter zaklical v vežo: „Tončka“ prinesi iz kleti polič vina, in čaše ne pozabi.“

Komaj je sedel k mizi, je že prihitela Tončka, vitko dekletce šestnajstih let, najstarejša unukinja Strojavečeva ter postavila na mizo vino in čašo. Organist je natočil in molče porinil kupico k Martancu. Ko jo je pošasi tleskajoč z jezikom izpraznil, jo je Strojavec napolnil iznova ter v dušku izpil.

„Dobro vino imaš, je pohvalil Martanec, meni se je nekaj skazilo, dobilo je rezek okus, no pa je že za silo...“

In zopet sta molčala...

A slednjič je bilo Martancu le preveč pusto, vino mu je prepodilo vse resne in žalostne misli — bil je vesele narave. „Eh starina, drži se no kot pust na pepelnično sredo, zaigraj kaj na harmonij“ je hitel ter rokal Strojaveca za rokav.

„Da, da, čisto sem pozabil na harmonij,“ je hlastno dejal sivi organist ter hitro vstal raz stola. Pozabil je najboljšega prijatelja, neskončno se je razveselil, da ima še nekoga, s katerim se lahko pogovarja, v katerem dobi v vsakem duševnem položaju zvestega tovariša.

Spoštljivo je sedel pred očrnelo sviralo in zaigral veselo koračnico. Ni ga motilo, da tuintam kateri glas poje napačno ali se oglasi prepozno in povzroča male disonance, njemu je bilo dovolj, da je bil celotni napev vesel, poskočen. V svojem navdušenju ni opazil, da se omara ziblje, kadar igra forte — spremenov ni imel njegov harmonij in zato je moral moč glasov spreminjati z različno močnim pritiskanjem mehu in tipk — prav nič se ni vznemirjal, če je meh včasih le preveč zaškripal ali pa celo pozabil, poslati sapo v zaprašene jezičke.

„Kaj takega človek rad sliši,“ je menil Martanec, „star in mlad.“ „Star sem, pa rad priznam, da mi je semintje kar malo peto privzdignilo.“ Smehljaje je zopet nagnil kupo.

„Kaj boš pravil, saj komaj hodiš grča stara. Prav pa imaš, je li starec rojen samo za žalost, je li mladi svet vzel v zakup vse pošteno veselje in zabavo.“

„Človeka, ki se pusto drži in nikdar ne pije kaplje vina — saj brez vina ni pravega veselja, kakor tudi kaša, če ni zabeljena ni za nič — še Bog ne mara,“ je pritrdjeval zgovorni Martanec.

Tem dokazom Martanca, ki je bil vsled svoje bistrumnosti izvoljen zaporedoma trikrat občinskim svetovalcem, ni mogel Strojavec ugovarjati. Veselo je poklical Tončko ter velel prinesiti še eno merico.

Čakaj je dejal, ko je prinesla vino, zapoj ono „Smo bratci vince pili, k' je Jezus mimo šel.“ Naj vidim, če še znaš. Ko si bila stara štiri leta, sem te naučil, da si vedno pela to pesem. Stopi sem, tukaj, zraven mene.“

Tončka je izprva zardela, ter se obotavljala. Kadar je bila v vrtu a — tedaj je pela, da so slišali v vas, sedaj naj pa poje tu pred dvema — in še moškima.

„No, no, kaj se sramuješ, le zapoj,“ je prigovarjal Martanec. „Jaz bom tudi pomagal.“

Deklica se je srčno zasmejala, potem pa z resnim obrazom dejala: „Če bode te še vi peli, potem pa začnem.“

Strojevec je pritisnil mehove in tipke, zaigral kratko predigro, potem pa pesem, spremljajoč deklico. Iz mladega grla je privrela pesem, izliv mlade nepokvarjene duše, doneč v daljavo. Martanec je spočetka mrmral nekaj, potem pa umolknil, videč da njegov glas ni v nikakem razmerju s Tončkinim grlom in da kvari pesem.

„Dobro, dobro,“ je hitel Martanec, ko je dekle končalo, „še eno, še eno.“

„Pa zapoj! katera bi bila lepša... a, to le:

O Marija s planinske gore,
da m' ne moreš pomagat'.

Strojevec je zaigral, deklica zapela, a deklična pesem se ni vjemala skoro nič z akordi harmonija.

Po koncu prve vrste je prenehal organist, ter začuden vprašal: „Kako pa vendar poješ? Kaj si pozabila?“

„Ne, pozabila nisem, a organistova iz Zalega loga mi je rekla, da pesem poje tako, ker so jo njen oče naučili. Jaz sem dejala, da je tako grše, a ona mi odgovori, da je tako prav, ker to je rekel njen oče, ki se je v mestu izučil za organista.“

Strojevcu je pri teh besedah šinila v obraz vsa kri. Stara rana se je odprla, bol, katero je jedva utopil v vinu, ga je zapekla tem hujše. Misel, da se mora umakniti mlademu organistu, ki bo po njegovem mnenju pesni samo kvaril, da mladi svet, celo njegova unukinja nima smisla za življenje njegove duše in koprnjenje njegovega srca, da je trhlo drevo na brezkončnej planjavi, to je navdalo njegovo dušo z neskončnim gnevom. Po celem telesu nervozno drgetajoč in srdito gledajoč okoli sebe je stopil korak od harmonija ter s težavo spravil iz sebe: „Vidiš tako delajo! Sami ne znajo ničesar, a nas odrivajo. Ne, ti ne gre, ne bomo sami, v cerkvi sv. Jurija bode igral samo Strojavec. Drugi nihče.“

Strojevec je vinjen vpil na vse grlo, Tončka se je umaknila k vratom. Sosed ga je hotel miriti, a po starem organistu je vse divjalo in ni si dal ničesar dopovedati.

„Tako bo kot sem rekel“ je vpil naprej in vdaril na vso moč z koščenimi pestmi na harmonij, misleč, da ima pred seboj staro, debelo, javorjevo mizo.

Stare preperele deske so zahreščale pod silnim udarcem, iznad harmonija se je dvignil oblak prahu, po tleh pa se vsulo polno trsak in cel kup tipk.

„Za Boga, Tone, kaj pa delaš?“ je hitel prestrašen Martanec ter prijel besnečega starca za roko. „Harmonij razdiraš, — porušen je; slišiš, nič več ne bodeš mogel nanj igrati.“

„Harmonij zbil, nič več nanj igral“ je ponovil mehanično Strojevec, zbudivši se iz besnosti. Ko je pa ugledal svoj čin, je pobledel kot stena ter omahnil proti steni.

Uničil je zadnje veselje...

Oh, sam ostanem, sam... iz temnega očesa se mu je utrnila solza... kazen za moje grehe, nihče več me ne razume, na celem svetu sam...

Evin sin.

Po rožnih planjavah
v žarečem jutru
orel hiti
na plen,

in v sinjih daljavah
po nebu plava
beli ovoj
meglen.

Ponosno stoletja
že z grešne zemlje
gora kipi
v nebo,

sred jasnega petja,
po cvetnem polju
potok šumi
glasno.

In v cvetni planjavi
postavil bedni
Evin je sin
svoj stan,

in zre po daljavi
na rožne brege
in na nebo
solzan.

Kazimir.

Harmonija med delom in kapitalom.

Predaval na III. sestanku krščansko mislečega dijaštva stud. agr. Fr. Pengov.

z samotne družine naseljene v starodavnem pragozdu, ki je imela skrbeti sama za vse svoje potrebščine, se je razvila sedanja družba. V tej se združujejo ljudje k skupnemu delu in delijo vspah med seboj. Zveza jih jači, družabnost obuja skrite dobre kali. Ločena dremljeta baker in cink, združitev obudi v njih električno življenje.

Jezik, pismo, časopisje, ceste, vodotoki, železnice, kakor tudi nepregledne mase blaga na trgu so sredstva v povzdigo človeštva in plod združenega dela. Izoliran pri delu in gospodarstvu bi bil človek uboga, usmiljenja vredna para, skupno gospodarstvo ga vede do bogastva, do čudežne moči.

Združitev v svetovno gospodarstvo je omogočila veleproizvajanje in organizacijo dela v orjaškem slogu. Cela družba postane v socialnem gospodarstvu kolektivni delavec. Dela, ki jih je moral izolirani človek v starem družinskem gospodarstvu izvršiti sam, razpadejo v svoje elemente. Vsako posamezno delo pripade posebni vrsti ljudij. Organizatorične glave delajo in tuhtajo načrte, enostransko delo pa je stvar onih, ki so ustvarjeni za bolj specialne stroke in so dosegli v njih posebno ročnost.

Delo je razdrobljeno v tako preproste elemente, da so jim kos čisto nenadarni otroci, da mrtvi stroji. Vsi pa, ki izvršujejo isto elementarno delo, so združeni v eno celoto, en delajoč organ. Tako združena je vsaka sila učinkovitejša in varčnejša v svoji porabi. Delitev dela obstoja torej v tem, da so razna delovanja med seboj ločena in enakovrstne sile združene.

Trgovina je vpeljala delitev dela med deželo in deželo. Po različnem podnebjju, legi, talnih razmerah in različni duševni sposobnosti ljudstva, se smejo pečati razne pokrajine s proizvajanjem, ki se jim najbolj prilega; trgovina spaja vse dežele v eno celoto in preskrbuje vsako z vsem potrebnim. Vsi prihranijo na delu, vsi pridobe na bogastvu. V tropičnih deželah kaže bolj narava, v zmernih pasovih bolj človeška pridnost svoja čuda. Globoka planjava prideluje žito in čede, solčna brda vino in visoka gora daje železo.

Trgovski duh, ki se razodeva najbolj v denarju, je prodril pozneje v obrt in je ustvaril moderno svetovno industrijo. V izoliranem gospodarstvu je bilo obrtno delo zamotano, trebalo je celega človeškega življenja, da je postal kedo v svoji obrti virtuoz.

Iznajdljive glave so izmislele avtomate, orjaške enostranske delavce; eden nam prenaša z viharo hitrostjo velikanska bremena čez suho in morje, drug vrta gorovje, drobi snovi, tretji prede, tke, vije železno žico, še drugi piše v daljne kraje in posreduje neposredno občevanje ljudi na daljavo, na stotine milj.

Tako se opeva slava človeškega napredka na vseh oglih. In kaj šele, ako pride pogovor na denar!

Moderni ekonomski ga imenujejo gospodarsko krvco in kralja blaga; drugi primerjajo denar in ga stavijo v isto vrsto vrednosti kakor govor; kar je govor za duha, to je denar za bogastvo. Govor dela duha, denar bogastvo družno. V govoru nas oveva vseobčni duh, v denarju splošno bogastvo. Po jeziku prehaja dušna beseda iz srca v srce, po denarju ekonomska vrednost iz roke v roko.

Vsako ljudstvo, vsaki narod, vsaki posameznik, vsaki čas ima svojo posebno misijo, ki ji vtisne svoj pečat na čelo.

Značaj našega časa pa je izražen v denarju, in kdor umeva denar, ta je našel ključ, da razume sedanost.

Toda dovolj teh slavospevov. Mi vsi, velespoštovana družba, smo nasproti njim ostali, kakor vidim, precej hladni. V naših srcih odmeva drug jek, ki ne zveni po napredku in slavopetji, ampak se zdi, da je odmev se stolpa velike ječarne, kjer stoka nebroj neodrešenega človeštva.

Denar — kapitalizem sploh — je tiran našega časa, to je glavni refren sedanje narodne pesmi, ki mrmrajoč dostavlja „in vendar bi moral biti denar pokorni, udani sluga.“

Odkod ta premoč kapitala nad delom človeškim in kako združiti finančni kapitalizem z realnim kapitalizmom v lepo harmonijo, to je po mnenju odličnih ekonomov glavna naloga moderne nacionalne ekonomije.

V svojem današnjem predavanju o „harmoniji med producentom in konsumentom, med delom in kapitalom“ mi dovolite podati jedro nauka prerano mi zamrlega učitelja, dr. V. Neuratha. To ime bo pač le manjšini znano.

Da sem si pa izbral ta način predavanja je vzrok marsikaka zanimiva in izvirna misel tega narodnega gospodarja najnovejšega časa, vrhu tega pa tudi čut hvaležnosti do profesorja, ki je tako srčno hrepenel, odrešiti človeštvo strašne more sedanjega gospodarskega nereda.

Že Aristotel je poskusil znanstveno označiti denarni kapitalizem. Pred seboj imamo, pravi veliki modrec, dva gospodarska načina: prvi je naraven t. j. pameten, drugi protinaraven t. j. izumetničen, brezumen. Prvi ima za namen to, kar je v istini namen gospodarstva, zadoščati človeškim potrebam ali skrb za blagostanje. Drugi pa je izprevrgel samo sredstvo, denar v namen in si prizadeva iz denarja izčarati vedno več in več denarja.

To protinaravno gospodarstvo je imenoval grk hrematistiko, mi pa mu rekamo kapitalizem v finančnem smislu. Hrematistika ali kapitalizem se bliža svojemu cilju po dvojnem potu. Po ovinku, kadar blago po ceni kupi in ga drago — za več denarja — proda. Naravnost pa, kadar se denar da s posojilom zato, da bi se dobilo nazaj več denarja. To drugo metodo kapitalizma obsoja Aristotel in žnjim po pravici ves misleči svet. Zahteva se namreč od denarja nekaj, kar je njegovi naravi popolnoma tuje, da naj ima namreč mlade, ker v grškem pomenja *τόκος* i mladiče ali zalego i obresti. In srednjeveški Aristoteliki so rekali: Numisma inventum est, ut sit medium commutationis, non terminus. Pecunia emi non potest.

Moderni narodni gospodarji, meni dr. Neurath, protislovij sedanjega kapitalizma ali denarnega gospodstva ali sploh niti opazili niso, ali pa so imeli te napake samo za posledice pretirane špekulacije in odrtije. Socialistična teorija ima sicer svoj izvor v pravcatem antikapitalizmu — ki se obrača proti pogubni nesmisli našega dosedanjega trgovskega in denarnega gospodarstva — toda socialna demokracija je zapisala ta pogubna protislovja na rovaš temu, kar ona imenuje kapitalizem, namreč realnemu kapitalizmu, vsled katerega so stvarni viri in sredstva za proizvodnjo, s kojimi se proizvaja za svetovni trg, v rokah manjšine zasebnikov.

V sledeči paraboli nam kaže rdeči brat Bellamy razmere v sedanji družbi:

Bila je svoje dni dežela, v katerej so pridobivali ljudje vsa sredstva za življenje potrebna v obliki vode. Toda minoriteta zvijačnih, močnejših in srečnejših ljudij se je polastila vse zemlje in žnjo vred vseh vodnih vrecev. Ti lastniki, imenovali so jih „kapitaliste“ — so sicer dajali ljudstvu vode, toda le pod pogojem, da dela zanje. Dali so napraviti velik reservoir, v koji so ukazali znašati vodo vseh znanih in drugih vrecev, ki so se imeli še-le pozneje odpreti in iz tega reservoirja, ki so ga zvali „svetovni trg“ so šele dobivali vsi, ljudstvo in kapitalisti, potrebno vodo za porabo. Bogatini so sklenili z ljudstvom to le pogodbo:

Za vsako vedro vode, ki je prinese delavec v reservoir, se mu izplača 1 vinar kot zaslužek. Za vsako vedro pa, ki je prejme ljudstvo iz te zaloge, mora plačati po dva vinarja. Oni vinar, ki pri vsakem vedru ostane kapitalistom, ima tvoriti njih dobiček. Ljudstvo je reklo dobro in odšlo molče in pogumno na delo.

Toda v kratkem se prikaže ravno tako čudovita, kakor grozna pošast. Voda v kotlini se je dvigala in dvigala in je tekla slednjič čez robove, kapitalisti pa so s strahom izprevideli iz svojih trgovskih knjig, da je njihovih vinarjev dobička vedno manj, mesto več. Zato so urno ukazali delo ustaviti, obenem pa dali povsodi nabiti lepake s pozivom, naj ljudstvo le pridno kupuje vode, da se dobiček zopet prikaže in jim morejo dati znova dela. Toda ljudstvo ni imelo dela, zato pa tudi ne denarja in ker ni prejemale beličev, je moglo vedno manj kupovati. In ker ni bilo nobene kupčije ni dobička, zato kapitalisti tudi niso hoteli ali mogli dati ljudstvu dela.

Zavoljo velike množine vode je moralo ljudstvo stradati in umirati gladu in po celi deželi je vzbuknil obupni krik: Kriza je nastopila. Pravo jedro te prispodobe je pač sledeče:

Ko se v katerikoli pridobitni in obrtni stroki ali tudi v več ali vseh proizvajalnih strokah pomnoži raznovrstno blago do neke gotove meje — in sicer dostikrat davno popreje, preden je zadoščeno najnujnejšim potrebam delavskih slojev — tedaj torej nastane slaba kupčija in blago ne gre izpod rok. Zato naša produkcija doslej ni niti od daleč še dosegla one mere, ki bi jo bila lahko dosegla z ozirom na našo produktivno in konsumtivno moč t. j. z ozirom na to, koliko bi mogli proizvesti in porabiti; tako, da neka stagnacija, nekaka skrita kriza obstoja pravzaprav brez prenehanja. Toda ne dovolj tega. Če je že naše dejanjsko proizvajanje močno omejeno, ostaja konsum zopet daleč, daleč za njim, vsled česar nastajajo vedno in periodično akutne krize ali gospodarski polomi. Vsled onega protislovja v našem gospodarskem življenju leži nad našo produkcijo in konsumpcijo neko prokletstvo, vsled katerega sta uboštvo in beda ovekovečena.

Iz tega pa izvajajo socialni demokratje napačne posledice trdeč, da je vsemu zlu kriva zasebna lastnina. In ona gospodarska nesmisel in pogibelj se ne da drugače odstraniti, kakor s tem, da se preneha kopičiti zasebni kapital, da poneha čisti dohodek ali rentabilitetni princip. ali — kakor zahtevajo konsekvntno radikalci — da preneha vsa zasebna last.

Ta teorija varčevanja in kapitaliziranja posedujočih stanov, kot vzrok delavske bede, je po prof. Neurath-u popolnoma napačna. Da bi bogatini gromadili kapital v obliki zlatih in srebrnih zakladov in s tem omejevali promet, to pač ne menijo socialisti in to bi se danes tudi ne vjemalo. Ampak pod besedo kapital umevajo socialisti vsa ona sredstva, ki služijo neposredno vzdrževanju delavskega ljudstva, potem snovi, ki se imajo predelati in slednjič delavnice, aparate, stroje, orodje.

V kolikor torej ne pride v poštev konsum bogatinov, obstoja kopičenje kapitala edino le v tem, da pomnožujejo in izboljšujejo one reči, ki vzdržujejo in ohranjajo delavsko ljudsko silo. In to nam je abstrahirati od konsuma, ker ne sedi konsum, ampak tako varčevanje in kopičenje kapitala na zatožni klopi, kot vzrok delavske bede. No, ako se sredstva za konsum delavskega ljudstva vsako leto pomnožijo, to pač samo na sebi ne more imeti družega namena, kakor delavcu s tem izboljšati njegovo tvorno silo. Kajti sicer ta sredstva nimajo nobene vrednosti in niso kapital. Pa tudi pomnožitev in izpopolnitev strojev in orodja ne more imeti nobenega družega smisla, ako pustimo konsum kapitalistov na strani. Kajti proizvodna sredstva — delavnice, stroji etc. — zadobijo šele po konsumu, ki dvigne ljudsko silo, smisel, pomen in vrednost. Če tudi se kapitalisti tega ne zavedajo in je pri njih edini nagib ledena lakomnost, vendar kopičenje kapitala samo na sebi ni nič družega, nego dviganje ljudskega konsuma in potem krepljenje delavske in tvorne sile v ljudstvu.

Odkodi pa prihaja, da se v našem modernem gospodarskem življenju izprevrača pohlep po brezkončni pomnožitvi kapitala v pogubno nesmisel, s tem še ni razloženo. In to uganko poskusimo rešiti.

Kakor nam Bellamyjeva parabola popolnoma pravilno pripoveduje, spoznajo kapitalisti naenkrat vsi prestrašeni, da preti kljub temu, da je blaga vedno več ali celo ravno zavolja tega, da njihovo v vinarijih izraženo bogastvo pada in preti do cela izginiti. Kaj hoče ta paradoksní pojav?

Moderno tržno gospodarstvo proizvaja individualno in v velikem. Izolirani podjetniki proizvajajo za skupni trg; izolirani pri proizvodnji, skupni pri prodaji. Kako naj bo tu kaka harmonija med ponudbo in popraševanjem? Posamezni podjetnik, ki natančno ve, koliko ima v skladiščih razne robe: žita, premoga, drobnega blaga, še čisto nič ne ve, kakšen bo kupčijski uspeh od tega. On je odvisen od difference, ki jo doseže s cenim nakupom in drago prodajo; vsled tega pogostoma pridejo njegovi interesi v najrezkejšo nasprotje z interesi splošne blaginje.

V vedni nevarnosti pred bankrotom, si mora trgovec prizadevati, kupne cene postaviti kolikor moči nizko, prodajne kolikor moči visokoko. Vadi se mora v tej umetnosti, in ko se ji je privadil, postane lahko v njem strast, da ne goji svoje umetnosti le iz strahu, kaj izgubiti, ampak iz pohlepa več in več pridobiti in to z vsemi zvijačami in kovarstvi in s cinično brezobzirnostjo, naj se potem zgodi z ostalim svetom kar se hoče.

„Njegova roka je proti vsem, in roka vseh je zoper njega obrnjena“, to velja tudi o trgovcu in posojevavcu. Odtod izvira tudi obsodba kupčije in denarja, ki so jo izrekli nad njima proroki starega zakona, kakor tudi toliko bogoslovcev, moralistov in filozofov. Tudi Göthe je na mnogih mestih voljan istovetiti trgovino s piraterijo. Ali popolnoma po pravici? Poglejmo!

Trgovec mora paziti na menjalni denarni izkupiček, ki ga dobi za vso svojo kupčijsko robo. To je njegov ekonomski kompas, to njegov manometer in kazalec.

On suponira, da v denarnem znesku, v finančnem uspehu vsega blaga vsaj z nekoliko natančnostjo odseva veličina njegovega kupčijskega uspeha. V denarnih izdatkih pa, ki jih ima, vidi ravno tako vsaj približni odsvit žrtev, ki jih zahteva produkcija. Čim več denarne vrednosti v celoti doseže in čim manj denarnih stroškov je imel pri tem, tem bolje, se mu zdi, je operial. Poceni kupovati, poceni proizvajati, to je — klubu vsem obsodbam Aristotela in srednjevških filozofov — najvišji princip našega sedanjega trgovskega in denarnega gospodarstva.

Toda ta kompas, ta manometer in to vrednostno ogledalo je jako potrto in pokvarjeno. Le premnogokrat se damo zapeljati goljufivi večči, ki nas vabi v pogubno močvirje. Neprenehane latentne in periodično bruhajoče akutne krize bi imele odpreti oči narodnemu gospodarju. Toda kako malokrat se je porajalo na to govorico in logiko dejstev in umevali se nista nikoli.

Kadar se življenjska voda v Bellamyjevi primeri pomnoži čez neko mero, tedaj pokaže oni vrednostni kompas ali denarno ogledalo kot posledico te pomnožitve, da preneha vsaki dobiček in naraščanje kapitala, da bogastvo tedaj celo pojema po tem kazalu.

Trgovskemu svetu je to predobro znano v resničnem življenju, kjer ne samo resnično velik dovoz blaga, ampak celo fiktivna ponudba dostikrat cene blaga tako silno zniža, da je od veliko večje množine blaga manj izkupila, nego bi se dobilo za veliko manj blaga pri višjih cenah.

Večja količina blaga ima v tem slučaju samo za to, ker je večja, v celoti manjšo denarno vrednost.

Ali ni to nesmisel, ki nima primere!

Gregor King, ki je v 17. stoletju proučeval gibanje žitnih cen, je prišel do tegale rezultata: Ako je žetev za $\frac{1}{3}$ boljša od navadne, je njena denarna vrednost za polovico manjša od denarne vrednosti za navadno žetev. Če pa izpade žetev za $\frac{1}{3}$ slabše od navadne, poskoči njena denarna vrednost na dvakratni denarni izkupiček za navadno žetev. Ako bi napravili združeni kmetovavci med seboj kartel, potem bi smeli, da se obvarujejo izgube in dosežejo največji dobiček, le toliko žita izpustiti na svetovni trg, kolikor znaša $\frac{1}{3}$ navadne žetve; drugo pa bi morali sežgati ali vreči v morje, kakor se je to godilo v XVI. stol. z velikanskimi nasadi dišav vzhodno indijske družbe, in kakor to delajo še dandanes borzianski igravci, ki prepuščajo milione centov žita in tisoče hl porabnih tekočin raje pogubi, da je le nasičena njih dobičkaželjnost.

To je tudi — naj dotičniki to spoznajo ali ne — glavni smoter kartelnih zvez. Te skušajo proizvajanje omejiti na ono stopinjo, ki jim zagotovi zdrava podjetja in jim prinese največ dobička.

Kadar se torej kako tržno blago pomnoži do neke gotove mere, nimajo podjetniki za svoje večje dodavanje nobenega plačila, ampak jih doleti celo kazen.

In na to se ravno v dosedanjih teorijah premalo pazi ali celo ne umeva, kakor toži dr. Neurath.

Bogatini bi pač radi dali življensko vodo delavcem in jim pustili, da donašajo nove, ako bi za to večje dodavanje ne bili, če že ne poplačani, pa saj ne kaznovani.

Ta kazen pa postane lahko mnogim, kakor bomo takoj videli, usodepolna, pogubna, grozna.

Podjetja in gospodarstva delujejo in operirajo danes mnogo tudi s takimi sredstvi, blagom in denarjem, ki so jim bila zaupana potom kredita, t. j. tako, da so se dotičniki zavezali, plačevati zato naprej določene, deloma tudi v kratkih rokih zapale, ali celo na besedo odpovedljive kapitalije in obresti. Take fiksne denarne obveznosti izvirajo lahko tudi iz drugih obveznostij, n. pr. iz obveznostij do sodedičev, iz davčnih dolžnostij napram državi in občini. V fazi gospodarskega razvoja narastejo take denarne obveznosti, ki so nastale iz nakupa zemljišč, tvornic, akcij, posebno mogočne iz tegale vzroka: V ceni proizvodnih sredstev zemljišč, delnic i. t. d. se veliki uspehi, ki jih pa še le slutijo in pričakujejo že naprej vzamejo v račun, ali kakor pravimo: špekulativno

eskomptirajo. Pri tem so seveda v prvi vrsti na delu razni špekulantje, ki nadeje na prihodnje bogastvo vpihavajo z vsemi reklamnimi umetnijami samo zato, da bi mogli zemljišča in proizvodna sredstva, ki so jih v naglici pokupili, obesiti upapolnim podjetnikom za kar najvišjo ceno na vrat. Tako posnamejo mnogokrat vso smetano iz podjetja in še mnogo več. Na ta način obremenjvat podjetja s plačilnimi obveznostmi se mi zdi popolnoma tako, kakor če bi poslali generala v vojsko in mu dali v ta namen prateža, moštva, denarja in streljiva... ki še sploh ne eksistira in kanonov, ki še niso vlti, ali pa ki jih bo, kakor se domneva vzel sovažniku. Ako si general s tako vojsko ne upa v boj — kar sam takoj določno pove — precej ga razvpijejo, da ni za nič, če je pa predrzen mož in se loti težavnega posla, mora za vse to, česar ni prejel v resnici, ampak samo po računu eskomptiranega uspeha, kar najstrožje garantirati s svojim premoženjem, svojim družabnim stališčem in častjo.

Dobiček torej, celo tak, ki se ga šele pričakuje, se vračunjuje podjetjem kot izdatek ali žetev za proizvodjanje. Tako čudovit je naš dose-danji kompas.

Vsled te obremenitve z naprej določenimi obveznostmi, so podjetniki — pod kaznijo bankrota — postavno zavezani, brigati se izključno za finančni uspeh produkcije, brez vsakega ozira na to, je li se ne žrtvuje denarnemu uspehu na ljubo bogastvo dobrin ali blagostanje delavskega ljudstva. Ako sedaj — ko so podjetja tako obremenjena — večje dodavanje blaga ali življenske vode povzroči mnogo nižje cene in se zmanjša število vinarjev in denarna vrednost podjetij, tedaj so podjetniki za svojo dobro voljo kaznovani z bankrotom, z izgubo vsega premoženja, z izgubo svoje družabne časti in dostojanstva, da s popolnim porazom.

Iz tega izprevidimo, izvaja prof. Neurath, da je imela pradačna ekonomska modrost popolnoma prav, ako je princip „delanja“ denarja, cenega kupovanja in dragega prodajanja, kakor tudi posojanje denarja s pogojem, da se dobi nazaj več denarja, kar najodločneje obsojala. Vendar v samem hlepenju po denarju še ne tiči vsa gospodarska pogibelj, če tudi to hlepenje z moralnega stališča popolnoma zavračamo. Vse gospodarsko zlo izvira odtod, ker se je denar popolnoma osvobodil in odtegnil svojemu razmerju do razvoja ali naraščanja in padanja do-brinskega bogastva in ljudskega blagostanja.

Ako bi mi na eni strani ceno in vrednost blaga saj v toliko pravilno zadeli, da bi večja množina blaga ne imela samo za to, ker je večja, manjše skupne denarne vrednosti, potem bi podjetniki ne bili več kaznovani za to, ako bi si prizadevali potrebam ljudstva popolno ustreči.

In ako bi na drugi strani podjetja in gospodarstva ne bila — ali saj ne v veliki meri — obremenjena z naprej določenimi plačili kapitalij in obrestij, ampak redoma s kvotalnimi in odstotnimi obveznostmi — kakor se to godi pri delniških družbah, ki plačujejo svojim udom tudi le odstotke iz čistega dobička podjetja — ako bi družbo tako uravnali, pravim, potem bi ne bilo naše denarno gospodarstvo več vir ekonomske in npravne pogibelji, temveč mogočna podpora ljudske blaginje.

Denarno gospodarstvo bi bilo potem približno resničen odsev realne ekonomije, ki obstoji v splošnem blagostanju, in gibanje cen bi bilo popolnoma rabljiv kompas za gospodarsko življenje in ne več mamljiva večča, ki zvaja v pogubo.

Oboje, potrebna preosnova tvorbe cen, kakov tudi dovajanje kredita v obliki sodeležništva, pa se da izpeljati le s pomočjo celega sistema, celega omrežja združenih zvez.

„Že zopet tiste vražje zadruge!“ bi utegnil vzklikniti tu kak vnet pristaš fiziokratizma. *Laissez nous faire!* in vse bo dobro.

Toda počasi za svobodo vneta mlada kri! Zakaj pa delamo po svojih travnikih drenaže za osuševanje in jarke za namakanje travnikov? Mar bi prepustili oblakom in solncu, da skrbita za pravilno vlago in sušo. Čemu izbiramo, gojimo, udomačujemo, aklimatiziramo, redimo in čuvamo živali in rastline, mesto da bi jih prepustili naravi, da z bojem za obstanek izvojuje najboljšo selekcijo rastlin in živalij?

Pred odhodom v grob je izrekel sivolasi, narodno gospodarski starosta: Trditi, da je bolje pri stvaritvi kakega skupnega dela postopati v temi, brez sporazumljenja in enotnega načrta, kakor pa se držati skupnega družabnega premisleka in reda, se mi zdi vraža in skušanje Boga.

„Boga skušati“ se pravi v boju delementov prepustiti samemu slučaju, da napravi primerni red in izvoli pravo in najbolje, če moremo sami in s premislekom to ukreniti.

Prav imajo zastopniki proste trgovine, ako si želijo na polju socialne delitve dela in na polju menjavanja neko stanje prostega občevanja, pri katerem bi mogla vsaka stranka menjajočih, vsaka dežela, vsak sloj, vsak posameznik doseči zase z najmanjšimi žrtvami, kar največ dobička. Toda zmotna je domneva, da se ta harmonija interesov šele potem in ravno tedaj uresniči, ako nastopa vsak posameznik popolnoma izoliran, atomiziran in je prost vsake zveze in vsakega skupnega posvetovanja. V resnici bi nastopila šele po takem skupnem postopanju po jasnem načrtu svoboda občevanja, svoboda tekmovanja in harmonija vseh interesov.

Vsaka, ali saj vsaka važnejša proizvodjalna stroka, posebno one, ki jim grozi tako zvana nadprodukcija, bi se morala spojiti v zvezo, kakor to delajo karteli, trusti, sindikati veleindustrijcev z javnim knjigovodstvom in računovodstvom. Zveze in celi sistem zadrug bi oskrbovala kredit na ta način, kakor če bi tvorile zadruge akcijske družbe, ki emitirajo samo delnice in druge obligacije na dolge roke.

Vsak zavod, vsako gospodarstvo, vsako posamezno podjetje pa bi zopet po svoji vrednosti predstavljalo gotovo število delnic.

Zveza in zadružni sistem bi imel oskrbovati nakup in prodajo za posamezna podjetja, in trgovine bi bile takorekoč udje in založne podružnice zadružnih zvez.

Tudi konumentje bi se morali združiti v zveze. Ceno najvažnejših dober, živil in oblačil, pa bi morali zastopniki producentov in konsumentov z medsebojnim pogajanjem za celo leto določiti. Pri tem bi konsumentom ne bilo treba med seboj čisto nič več obravnati in „glihati“, kakor tudi zavarovanci kake velike svetovne zavarovalnice čisto nič med seboj ne „glihajo“, koliko bo plačevati premije, ker si to določujejo, zlasti pri medsebojnih zavarovalnicah sami na občnem zboru enkrat za celo leto.

Da bomo znali ceniti izpremembo v prometu, povrnitev iz nesmisla k pameti, ki bi vsled tega nastopila, pogledjmo, kako bi se — v razliki z dandanes — tvorile cene blaga in cene dela.

Producentje bi se obrnili sleherno leto na razne gruče konsumentov s sledečim vprašanjem: „Kakor vidimo iz naših knjig, ste dobivali od nas na leto doslej po 390 količin tega in tega blaga in nam za to plačevali po 300 denarjev. Mi vam pa moremo zanaprej dajati po 400 količin onega blaga. Ako nam daste za onih 100 več količin 70 ali 60 ali 20 denarjev več, torej za 400 količin n. pr. 370, 360 ali 320 denarjev, potem se zviša naša celoskupna dividenda takoj za toliko in toliko in prihodna produkcija se dvigne za toliko in toliko. Vaši prihodki se bodo torej takoj po številu vaših delnic zvišali najmanj za znesek vašega večjega konsuma in vaši poznejši dohodki ali vaše dividende bodo znatno narasle.

Ni dvomiti, da bi se konsumentje potem nič več enostranski in krčevito ne držali načela cenega kupovanja. Producentje pa bi ne bili več, kakor danes, za večji dodavek kaznovani, ampak nagrajeni. Med nakupom in med prihodki bi nastalo tesno sorazmerje, ki bi bilo slehernemu očitno. Tvorba cen bi morala biti potem mnogo pametnejša, četudi bi si pri teh obravnavah prizadevala vsaka stranka doseči zase kar največ ugodnostij. Ravno tako bi zveze producentov jasno spoznale iz svojih knjig, da umetno privijanje cen le njim samim škoduje. Ena in

ista cena bi se pokazala potem najbolj koristno interesom i producentov i konsumentov.

Kakor med producentom in konsumentom, ravno tako, le še v nekoliko višji meri so navezani medsebojni interesi dela in kapitala v svetovnem in narodnem gospodarstvu. Pomnoževati kapital ali splošni konsum in s tem razvijati blagostanje in krepkost delavskega ljudstva, to je prav za prav eno in isto. V sistemu sodeložniških in cenotvornih zadrug bi se ta identiteta interesov tudi prav jasno v številkah pokazala.

Tu šele bi spoznali kapitalisti, da je bedastoča, ki sama sebe bije v obraz, ako vsega, kar ne služi njihovemu lastnemu uživanju ne izroče v vžitek ljudstvu, temu vrelcu gospodarskega napredka, temu najdrago-cenejšemu kapitalu, kateremu nasproti so vsa druga materialna sredstva le majhnega, neznatnega pomena. Kakor bi kupec ali konsument spoznal, da dela proti svoji lastni koristi, ako skuša znižati ceno blaga, ravno tako bi bilo jasno delodajavcu, da je le njegova lastna škoda, ako ceno dela in zaslužek delavstva tudi le za troho zniža pod ono mero, ki odgovarja stanju produkcije.

Marsikomu se bode zdela ta reformatorična ideja morda preveč enostransko realistična. Kajti ni sezidana tolko na zapoved Božjo in ljubezen do bližnjega, kakor na lastni interes, na lakomnost in kapitalistično pohlepnost ljudij — kakor vse v današnjem raztreskanem gospodarskem življenju. Tu pa kaže dr. Neurath, da bi se s tu načrtano organizacijo uresničile mnogoštevilne, v narodno gospodarsko življenje položene harmonije. Na ta način bi se očistilo naše gospodarsko ozračje, ki skriva sedaj v sebi mnogo strupov, in cela množica npravnih kalij bi našla vrlo ugodna tla za svoj razvoj, tako da bi pod varstvom surove, preproste odeje vzkliklo seme npravnega življenja do krasnega, idealnegā razcveta.

Našega duha obdaja na gospodarskem polju nekaj finančni „Majin pajčolan“. Mi ne pojmujeemo gospodarskega življenja tako, kakor je slikovito in bogato razvito, ampak skoro vedno tako, kakor se v enolični barvi in vse popačeno reflektira v konkavnem ogledalu financ. Ne da bi vedeli, imamo nataknjene goljufive naočnike pred duševnimi očmi, kadar motrimo gospodarske zadeve. Tudi nacionalni ekonomisti so se navadili operirati s pojmi finančnega sveta, mesto z naravnimi pojmi, in smatrajo finančno „fatomorgano“ za pravo sliko gospodarskega života ter zamenjavajo goljufno prikazen z bistvom. Da pomore to zaveso potegniti izpred dušnega očesa, da bo moglo prosto gledati in motriti čisto resnico na gospodarskem polju, to je bil namen tega razmotri-vanja.

Nekaj iz etike.

Napisal J. J.

Platonov dialog „Gorgias“ je v marsičem jako zanimiv. Veliki grški mislec nam tu slika tri vrste ljudij po zastopnikih Gorgiju, Polu in Kalikleju. Sofist Gorgija načelno še priznava pravo in pravost, toda manjka mu doslednosti, ker gleda le na vnanjost, ne ume pa notranje veljave pravosti. Drugi mož, ki nastopa v pogovoru s Sokratom, Polos po imenu, je slabotnej brez trdnih načel; omahuje semtertje, občuduje vnanji blišč ne glede na pravost, vendar pa kaže nekak strah, da bi zavrgel in zanikal vzvišenost in plemenitost prava; nehote mora priznati, da ni lepo delati krivico. Na tretjem mestu nam kaže Platon Kalikleja, človeka, ki je načelno zavrgel pravost; priznava le eno dobro, namreč slast. Ta mož živi v zavesti, da je „razsvetljen“ in visoko vzvišen nad starimi „predsodki“.

Izvrstno nam je Platon naslikal te tri zastopnike javnega mnenja; zdi se mi, da ta slika v mnogih ozirih velja tudi za današnji čas. Koliko jih je, kateri gledajo le na vnanjost ne meneč se za načelno prepričanje; koliko je ljudij, ki nedosledno omahujejo! Premnogi so z vero obenem zavrgli tudi pravost, toda boje se to svoje nenravno prepričanje javno izpovedati. Mnogi pa tudi brez sramu načelno zanikavajo veljavo pravosti ter zagovarjajo takozvano neodvisno moralo.

Jako modro Sokrat privede Kalikleja po raznih vprašanjih do tega, da odkrito izrazi temeljni stavek svojega npravnega naziranja.¹ Po njegovih mislih je krepost in blaženost v tem, da se človek popolnoma uda svojemu poželenju in da mu je možno, svojim slastem popolnoma ustreči. Posmehuje se oni preprostosti, ki zahteva, da človek vlada samega sebe ter kroti in omejuje svoje poželenje. Z nekim zadovoljstvom Sokrat posluša to izjavo, ne radi tega, kakor bi se tudi on strinjal s takim npravnim, ali bolje rečeno: nenpravnim prepričanjem, pač pa zato, ker ima pred seboj človeka, ki odkrito govori. Potem Sokrat v lepi alegoriji kaže, kako nespametno je, kar trdi Kaliklej; slednjič ga pa z umskimi razlogi privede ad absurdum, tako da si mož ne ve drugače pomagati, kakor da izjavi, da se je hotel s Sokratom le pošaliti in je radi tega identificiral dobro s slastjo (*ἀγαθόν* = *ἡδύ*). Tako je pač na svetu; če kdo že nikakor ne more tajiti, da ima prav oni, ki mu je kaj dokazal, pa pravi, da ni resno mislil, kar je trdil.

¹ Gorg. 492 C: *τὴν φῆναι καὶ ἀκολασία καὶ ἐλευθερία, ἐὰν ἐπικουρίαν ἔχῃ, τοῦτ' ἐστὶν ἀρετὴ τε καὶ εὐδαιμονία.*

Stari skeptiki in sofisti so učili, da med dobrim in slabim ni razločka, ki bi bil utemeljen v naravi, temveč da ta razloček in z njim ves nravni red sloni le na človeških določbah in navadah. Po takih naukih seveda nravnost ni v zvezi z metafiziko, niti z vero. „Nravnost je privatna stvar,“ s temi besedami bi lahko označili nauk starih sofistov. „Nravno dobro in pravo ima svoj temelj na mnenju, določbi, sporazumljenju, samovolji gospodujočih; veljavo ima le, dokler hočejo oni, ki imajo moč in oblast; ko pa ti kaj drugega določijo, je kaj drugega dobro in pravo.“¹ Ničesar torej ni — po mnenju takih ljudi — kar bi imelo stalno, splošno, objektivno veljavo. Narava nas sili, tako nekako modruje gori imenovani Kaliklej, da sebičnosti in poželenju ne stavimo nikakih mej, da si ničesar ne odrečemo, da v svojem življenju kolikor mogoče veliko slasti vžijemo. Takim in enakim naukom nasproti je smatral veliki učenec Sokratov za svojo poglavitno nalogo, da pokaže in utemelji resnico, da mora človeško življenje prikladno biti stalnim, občeveljavnim zakonom. S čudovito bistrostjo svojega uma je preiskaval, kaj je dobro in lepo, kaj je krepost, kaj je namen človeškega življenja. Kakor Platon, tako je tudi Aristotel odkritosrčno iskal resnice; da, tako temeljito je ta veliki mož preiskaval najvišje metafizične resnice, da so postali in ostanejo mnogi njegovi stavki neprecenljive vrednosti tudi v krščanskem modroslovju.

Po resnici sta hrepenela velika misleca Platon in Aristotel; povspela sta se jako visoko, todo popolne resnice nista mogla najti. Šele krščanstvo, razsvetljeno z nadnaravno lučjo božjega razodetja, je jasno in večnoveljavno utemeljilo nauk o nravnosti, nauk o namenu človeškega življenja. Nauk katoliške cerkve je popoln odgovor na razna vprašanja, s katerimi so se bavili resnicoljubni možje že v starem veku. Naravna luč razuma je svetila že poganom in tisti, ki so odkritosrčno in vneto hrepeneli po resnici, so prišli veliko višje, kot novodobni pogani, ki zagovarjajo neodvisno moralo.

Ako hočemo videti, potrebujemo luči in to brezpogojno. Kako daleč pa zabrede človek, ki zavrže luč in hodi v temi, temu so žive priče gorostasne blodnje premnogih novejših takozvanih „filozofov“, naj se že imenujejo panteisti ali pozitivisti ali materialisti, ali kako drugače.

Blaženi Klemen Marija Hofbauer je večkrat, kadar je govor nanesel na brezverce, s pomilovanjem vzkliknil: „O quanta increduli credere debent, ne credant!“ Pač res: koliko morajo brezverci verjeti, da jim ne

¹ Gl. Theait. 172 A.

bi bilo treba verovati, kar uči katoliška cerkev! In vendar nam že zdrava pamet pravi, da je in mora biti vera v osebnega Boga, kateri je Stvarnik, najviši Gospod in zadnji namen vseh ustvarjenih in posebno razumnih bitij, podlaga, nepremični temelj npravnosti. Brez te vere človeško življenje izgubi svojo veljavo, svoj pomen. Če te vere ni, je prazno in nespametno ono neizrekljivo hrepenenje človeškega srca po popolni, večni sreči. Brez te npravne podlage je nemogoče najti občeveljaven, objektivni kriterij npravnosti; izgubi se pojem dolžnosti in vesti. Npravni zakoni brez te podlage nimajo druge sankcije, kot državno oblast in javno mnenje! Da, če pade ta podlaga npravnosti, pade tudi naravno pravo in z njim temelj človeške družbe.

Dočim brezverna „razsvetljenost“ izpodbija vero in z njo obenem npravnost, uči katoliška cerkev nezmotljivi, večno resnični nauk o Bogu kot najvišji Resnici, Dobroti in Lepoti, o neumrljivosti človeške duše, o namenu našega življenja, in vzpodbuja vse ljudi, naj temu namenu primerno uravnajo svoje življenje. Premnogi ta glas zanemarjajo; vsi pa, kateri poslušno po njem ravnaajo, prejmejo dušni mir in srčno blaženost, o kateri brezverec nima pojma in ga nikdar ne more imeti. Kdor dosledno po veri živi, sam na sebi skuša, v kako tesni zvezi so vera, npravnost in sreča. Popolne sreče, popolne blaženosti seveda ni v tem življenju; vedno namreč ostane resnično, kar je zapisal sveti Avguštin: „Fecisti nos ad Te; et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in Te.“¹

Grešil!

Grešil sem, o neskončni Bog,
grešil — grešil — grešil!
jaz bedno delo tvojih rok
sem nepokoren bil.

Kot vrelci iz gorâ kipe
po skalnatih pečeh,
z bobnečim jekom se vale,
odmevajo v doléh:

tako naj vre solza potók
Iz mojega srca,
tako naj se razlega jok
do sinjega neba.

Usmili bolnega srca
se Bog neskončno svet.
ozri na mene iz neba
se ljubeznivo spet!

Kazimir.

¹ Confess. I, 1 n. 1.

Iveri.

Prepričanje in suknja sta dve različni stvari; a vendar mnogi z obema enako ravnaajo. Spomladi površnik, poleti nič, v jeseni havelok, po zimi pa kožuh. Ravno tako menjavajo tudi prepričanje — po temperaturi...

Tudi versko prepričanje mečejo proč kakor zanošeno suknjo. In vendar noben značajan človek ne sme zavreči kakega prepričanja, dokler nima v rokah dokazov, da je bilo njegovo prepričanje zmota...

Če bi se moderni filozofi in znanstveniki sploh ravnali po stavku: Le črevlje sodi naj kopitar! bi prav gotovo ne bilo v pojmih tolike zmede, katera je prvi vir vsega zla na svetu...

Veliko jih smeši princip avktoritete zato, ker bi na lestvi avktoritet sami radi prilezli za par klinov navzgor...

Kako bom naprej prišel — v tem obstoji za premnoge zmisel življenja...

Če bi katoliški duhovnik dandanes hotel vsem ljudem ustreči, bi moral imeti najmanj sto različno vezanih eksemplarov — samega sebe...

Družba, katero preveva zdrav humor, je že mnoge obvarovala velikih padcev...

Splošno priljubljeni ljudje morejo biti le mehki ljudje brez stalnih načel...

A. S.

Ogenj na pustinji.

Na pustinji noč in dan
od skrivnostne roke vžgan
ogenj plapola v zrak sinji —
ogenj na pustinji.

Kraj je tih in pust in nem,
človek živ ne pride sem,
v luči zbirajo njegovi
nočni se duhovi.

Potnik ga iz dalje vzre,
ogne se in mimo gre,
čelo s strahom si prekriža
ko se ognju bliža.

Kadar mrak ogrne svet,
v selu vnukom pravi ded
v bajkah, pravljicah, povestih,
o močeh zločestih,

ki se v pusti shajajo,
v plesih nočnih rajajo.
„Vsak Bôgù se priporóči
kdor tje zajde v noči!“

Vnukom se oči blišče,
plašno vtriplje jim srce
in boječe zro v daljavo
k ognju na planjavo

ki do milega neba
v tihi noči plapolaj,
miren svet okrog razliva,
ko narava sniva.

Kazimir.

Glasnik.

Promocija. Dne 22. marca t. l. je bil promoviran doktorjem medicine „Daničar“ g. Dragotin Perničič. Gimnazijo je obiskaval v Trstu in Inomostu ter bil izza mladih let med tujci. A tudi tujina mu ni vzela narodne zavesti. Dasi je bil po duhu naš cel čas svojih študij, stopil je v krog „Daničarjev“ šele lansko leto in bil od tega časa vsem ljubezniv tovariš. — Njegove promocije se je udeležila „Danica“ po zastopnikih s trakovi. Izišlemu tovarišu želimo obilo sreče v svojem poklicu. —a—

Zavod sv. Jeronima in hrvatsko dijaštvo. Zadeva, ki razburja v zadnjem času duhovniške kakor laiške kroge hrvatske, je našla svoj odmev tudi v dijaštvu. Govorilo se je o tej zadevi med vseučiliščniki v Zagrebu in na Dunaju. V Zagrebu so sklicali v aprilu pravaški dijaki sestanek, na katerem se je imelo govoriti o odposlanju brzojavnega poklona nadškofu dr. Stadlerju radi energičnega postopanja v tem vprašanju, dalje o prestopu k uniji in o slovanskem bogoslužju. Sestanek ni bil mnogobrojno obiskan, posebno ne od strani pravaških dijakov. Udeležilo se ga je približno istotoliko naprednih dijakov (to je menda najmlajša struja v hrvatskem dijaštvu).

Razprava o slovanskem bogoslužju je bila kaj živahna, a natanje vendar ni bila sprejeta nobena predlaganih resolucij.

Na Dunaju je prišlo to vprašanje v razgovor pri seji hrvatskega akademičnega društva „Zvonimira“. Nezadovoljstvo z zadnjim odlokom rimske kurije je bilo obče. Debata je pa tudi pokazala, kako različna so načelna prepričanja članov v „Zvonimiru“. — Predlagane so bile tudi tu različne resolucije. Ena o prestopu v unijo, druga, v katerej naj se zahteva uvedba glagolskega bogoslužja in slednjič menda tudi ena za prestop v pravoslavje. Ta zadnja struja je bila neki dokaj močna. Tudi tu je bil končni izid zborovanja ta, da se ni sprejela nobena omenjenih resolucij.

Govoril je pri tej priliki tudi hrvatski državni poslanec Biankini, ki je obenem duhovnik. V dopisu, priobčenem v listu „Hrvatska Misao“ se trdi, da je govoril z „rijetkim slobodoumljem“ in da se je izjavil, da je „spreman učiniti sve, za što se narod izjavi“. Čuli smo tudi, da je izjavil v svojem nadaljnjem govoru, da je on v prvi vrsti Hrvat, a naposled katoliški duhovnik. — Odkrito rečemo, da se nam zdi ta izjava kaj čudna, posebno če jo je čuti iz ust katoliškega duhovnika. Pravi katolik ne more in ne sme nikdar zatajiti svoje narodnosti in narodnjak, ki je prepričan katolik nikdar svoje vere in naj zahteva to od njega kdorsihodi.

Nov red za medicinske rigorozne. Dne 23. marca je bilo v naučnem ministrstvu posvetovanje glede preureditve rigorozov za medicince Posamezne medicinske fakulte so stavile sicer že prej predloge, ki pa so bili dokaj različni. Pri posvetovanju so bili zastopniki šestih medicinskih fakult, namreč praške češke in nemške, dunajske, lvovske, inmoške in graške. Po novem, na tem zborovanju sestavljenem redu bodo mogli delati medicinci iz treh izmed šestih predmetov skušnje že koncem četrtega tečaja. Med temi predmeti so: splošna biologija, fizika in histologija. Ostali trije predmeti pa ostanejo za začetek petega tečaja. Prvi del svojih studij končajo sedaj medicinci lahko po štirih tečajih, medtem ko je bilo to do sedaj mogoče šele po petih. Tudi glede ostalih rigorozov so bile sprejete nekatere olajšave. Kandidatu, ki je sedaj pri rigorozu padel iz kakega predmeta, ne bo treba več ponavljati celi rigoroz, marveč samo oni predmet, iz katerega je bil reprobiran. Pač pa se sedaj lahko določi, da mora dotičnik nekatera predavanja še enkrat obiskovati. Naučni minister je obljubil, da bode pričel tudi z revizijo drugega in tretjega rigorozu.

—a—

Kolegij sv. Jeronima. Vsled memoranda, katerega je izročil sarajevski nadškof dr. Stadler rimski stolici glede kolegija sv. Hijeronima je razjarjena ogrska vlada in naučni minister Wlassics je že obljubil dičnemu škofu ukor. Ni ga Hrvata, ki bi dvomil le za trenotek, da se bode to tudi prav kmalu zgodilo. Vsakdo pa čuti kot zadoščenje, da je zopet eenkrat pred vsem svetom sarajevski nadškof postavil v pravo luč vitežto, bratsko ljubezen in politično zvestobo Madžarov do Hrvatov.

Umevno je, da ob tej priliki ni mogla ostati mirno hrvaško akademično dijaštvo. V Gradcu se je zbralo polnoštevilno hrvaško dijaštvo na vseučilišču, da izroče simpatije dičnemu domoljubu nadškofu dr. Stadlerju. Pred začetkom zborovanja je prišel v dvorano rektor magnificus dr. baron Canstein, opominjal dijake, da naj se ne prenaglijo in kazal na težavni položaj, v katerega lahko pridejo dijaki sami. rektor in vseučilišče, ako bi se oddala brzojavka z onim besedilom, kakor je določeno. Posebno pa odsvetuje odposlati brzojavko na kardinala Rampollo, v kateri izrekajo dijaki svoje ogorčenje in katero je imenoval rektor naravnost nedopustno. Kot „očetovski“ rektor svetuje jim naj opuste ta korak, ki ni po akademičnih postavah dovoljen. Prosil je zbrane naj mu dajo častno besedo, da se ne bodo taknili politične strani. Dijaki so mu obljubili. S pripombo, da jih noče nadzorovati kot policaj, se je rektor odstranil. Po daljšem posvetovanju je šla deputacija hrvaških dijakov k rektorju. Izjavila je, da dijaki dano častno besedo visoko čislajo in je ne marajo prelomiti. Ker se pa pri tej zadevi ne da obravnavati akademična stran, ne da bi se taknili tudi politične, nočejo imeti zborovanja na vseučilišču. Rektor se je zahvalil za sporočilo. Hrvaški dijaki niso samo njega, ampak tudi Karol Francovo vseučilišče obvarovali težkoč, ki bi jih posebno provzročila Ogrska. Konečno je rektor pripomnil, da je gotovo prepričan nadškof Stadler o hvaležnosti in simpatijah hrvaškega dijaštva.

J. D.

K programu.

Lednik „Zore“ je zopet pri koncu. Pred osmimi leti je narekovala krščansko mislečim slovenskim akademikom živa potreba izdajati list, ki naj bi povdarjal ob tedanjem polovičarskem naziranju dijaštva precizno stališče katoliškega slovenskega akademika. Majhno je bilo tedaj število onih dijakov, ki so imeli pogum prvi javno nastopiti in povdariti napram liberalnemu naziranju dijaštva katoliško načelo. Danes se je število pomnožilo že v kaj lepo četo. Da se je ideal katoliškega slovenskega akademika jel širiti, pripomoglo je nemalo orožje duha, ki je imelo svojo shrambo tudi v našem listu. Dejstvo, da se je radi tega število pomnožilo, mora nam dajati pogum, da vstrajamo. Naši nasprotniki so izdali devizo, da nas bodo ignorirali. Ne moremo trditi, da so držali popolnoma svojo besedo, ker jih je plašil naš naraščaj.

Borili smo se do sedaj, a naša naloga nikakor še ni rešena. Dasi nasprotniki, saj nekaj med njimi, nekoliko menjujejo svojo barvo, pusti nas to dejstvo vendarle hladne. Dokler ne podpišejo našega programa v celoti, borili se bomo dalje, nikdar s frazami, vedno z umstvenimi razlogi. V načelih ne poznamo kompromisov; ako bi jih sklepali, zatajili bi svoje lastno prepričanje. V našem programu ni ničesar, česar bi ne mogel podpisati sleherni slovenski dijak, ki smatra idejo krščanstva za prvo dobro, za idejo napredka.

Mnogo se je nam že predbacivalo ob raznih prilikah. Dvomili so neprijatelji o našem narodnem prepričanju, o našem demokratizmu i. t. d. Ali morda po pravici?

Naše zasebno prepričanje je krščansko in krščanstvo je ono, ki nam zapoveduje ljubezen do bližnjega. Kdo nam je pač bližji nego lastni rod, v katerega sredi smo zrasli in ki nam je podal prvo izobrazbo. Krščanstvo zahteva od nas narodnosti in oni, ki hoče veljati za katolika in ni naroden, ravna nemoralno. Nam je radi tega kot katolikom geslo iz naroda za narod samoobsebi umevno.

Kdor res ljubi svoj narod, mu je gotovo pri sreču njega duševni in telesni blagor. Le v delu za ta blagor se vdejstvuje ljubezen. Kar kdo

smatra v zasebnem življenju za svoje dobro in je tudi v resnici dobro, to mora skušati priporiti tudi svojemu rodu. Mi smatramo za naše dobro katoliško prepričanje, radi tega je naša dolžnost, da skrbimo, da se katoliška zavest ohrani in utrdi v slovenskem narodu in ker je naš delokrog sedaj v krogu dijaštva, v slovenskem dijaštvu. Nesmiselno bi ravnal oni, ki bi hotel to dobro pač skušati ohraniti sebi, ki je za se veren, pa ne bi hotel svojih krščanskih načel pokazati v javnosti in jih zagovarjati. Kaj malo inteligenčen je, ki v takem ravnanju ne vidi nedoslednosti. Umevno je radi tega, da s polovičarji nočemo sklepati nikakih kompromisov, ker so kompromisi v načelih nesmisel.

Krščanstvo nam zapoveduje ljubezen do bližnjega brez razlike, za to mora biti tedaj, ko nastopimo v javnosti, naše delovanje namenjeno tudi v prid najnižjih slojev. V glavnih točkah našega programa je radi tega demokratično načelo, katerega so povdarjali že snovatelji prvega slovenskega katoliškega akademičnega društva in katerega povdarjamo istotako mi. Če so radi tega tudi naši nasprotniki čutili potrebo zaznamovati v svojem programu to točko, niso tega storili prvi. Če bi jih pa vprašali zakaj tudi oni sedaj povdarjajo demokratično načelo, bi nam gotovo ne mogli dati povoljnega odgovora, ker jim manjka onega vira, iz katerega mi črpamo svoj demokratizem. Ta vir je nam vera, katere pa oni nočejo zapisati na svoj prapor, marveč jo smatrajo za stvar posameznika.

Nedolgo je tega, ko je bilo čitati v nekem slovenskem dnevniku, da so imeli tako zvani narodno radikalni slovenski akademiki sestanek, na katerem so se proglasili naprednim demokratom. Ker je že splošno v rabi fraza „nazadnjak“, zato so morda menili, da je potrebno zaznamovati z atributom besedo demokrat, da jih ne bi kdo morda vistovrstil z „nazadnjaškimi“ demokrati. Zakaj naj so napredni demokratje, nam je neumljivo; vsekako ne radi tega, ker so uvideli osem let za katoliškimi akademiki to vrzel v svojem programu.

Povedali smo s tem prav kratko glavne točke našega programa. Na tem potu hočemo delati dalje. Ako se bomo res poglobili v nauke katoliške vere, bomo gotovo dobri narodnjaki in demokratje. Katolicizem zahteva od nas pozitivnega dela in v tem se bo zrcalilo naše pravo narodnjaštvo. Seveda je treba imeti pogum, kdor hoče biti pravi katolik; značajan človek pa mora imeti itak pogum.

Slovenski liberalni dnevnik je komentiral seveda tudi naš počitniški sestanek. Kritike predavanj ni prinesel, pač pa pravi splošno, da nas postavlja v kaj slabo luč dejstvo, da je bila snov predavanj po večini verske vsebine. Seveda prezirajo naše načelo, vsled katerega si

hočemo pridobiti v prvi vrsti filozofičnih dokazov za naše krščansko prepričanje.

Kdor nas hoče razumeti, razume nas lahko. V Zori se naj zrcali tudi v prihodnje, dal Bog vedno boljše mišljenje slovenskega katoliškega dijaštva.

—k—

Nova vera.

(Priobčil Valur.)

Potem ko je materializem slavil zmago za zmago in ko se je že zdelo, da neha v kratkem vsako stremljenje za ideali, ki se ne dajo ne videti, ne prijati in otipati, ko je izginjevala vera v Boga bolj in bolj iz src naslade željnega ljuda, — se je pojavila nova vera, ne, ne ena sama, kar cela množica novih ver, ki so vse le pojav reakcije na materializem. Iz ene skrajnosti so materialisti skočili v drugo, začeli so povdarjati, da materija ni nič in da je vse le duh. Seveda ne poznajo teh duhov, ki vladajo svet, ne poznajo tudi zakonov in pravil in cilja njihovega vladarstva. Zato materialisti kličejo duhove (kolik preobrat!), da jim donajajo novih veroizpovedeb. Preroki vstajajo tu, preroki vstajajo tam, prihodnjost napovedujejo ti, resnico napovedujejo oni, vsi se pa zagrinjajo v nejasno, strašečo, nestalno meglo, iz katere človek ne more razbrati resnice. Ker se človeški duh ne more zadovoljiti z materialistiškim naziranjem, nastopajo ljudje, ki verujejo v materijo in Boga, ki je svet vstvaril iz nič ter v duhove, ki so pa nezavisni od Boga. Sestavili so si toraj nekako vero, ki stoji na sredi med krščanstvom in materializmom. Če jih vprašamo, zakaj ravno to verujejo, odgovore, da zato, ker jim tako zapovedujejo duhovi, ki se jim prikazujejo. Vse svoje prepričanje stavijo na neposredno občevanje z duhovi, spodbijmo jim vero v prikazivanje duhov in zlomili jim bomo podstavo njihovega verskega naziranja. Ali se res prikazujejo duhovi, ali ni vse le zmeta in prevara? Poglejmo njihovo vdejstvo: če se to ne da razlagati z naravnimi silami, potem dokazuje bivanje enega ali mnogo duhov, če pa odgovarjajo prikazni, v katerih se baje vdejstevujejo duhovi, fizičnim in psihičnim zakonom, potem so brezpomembne in nimajo dokazivne moči ali so pa celo le sleparije, pesek v oči praznovrnim ljudem.

Za presojo teh prikazni je torej potrebno natančno poznavanje fizičnih in psihičnih zakonov; prve pozna vsakdo, manj znani so oni

druge vrste, zlasti tisti, na katerih slone hipnotične prikazni. Predno sodimo o špiritizmu — o novi veri, katero prinašajo baje duhovi — se moramo seznaniti s hipnotizmom.

Hipnotizem.

Oče hipnotizma je bil Fran Anton Mesmer, rojen v majhni vasi ob Renu, kjer je že kot mlad dečak mnogo samotaril in premišljal. Na dunajskem vseučilišču je dosegel naslov doktorja medicine, katero je potem z veliko vestnostjo izvrševal. Toda nezadovoljen s tedanjim načinom zdravljenja, skušal je odkriti nova zdravila, začel je zdraviti z elektriko in magnetizmom. Zlasti pri zadnjem je opazoval odločen vpliv na tek bolezni, katera je ponehaval, če je bolnika gladil z močnim magnetom. Nekega dne je pa pogladil svojega bolnika mesto z magnetom kar s prosto roko in učinek je bil isti, da še celo večji, kakor ob prejšnjem zdravljenju. Po večkratnih poskusih je Mesmer prišel do zaključka, da ima človek neko silo v sebi, katera vpliva na tresenje živcev bližnjega. Ta sila, ki naj bi bila podobna magnetični sili, prehaja z magnetizerja na bolnika, kateremu uravnava njegovo magnetično stanje takó, da se čuti ozdravljenega. Magnetizer izžariva eterju podoben plin, takozvani od ali fluid, kateri baje včinkuje. Mesmer je toraj smatral življenski magnetizem za fizičen pojav.

Že Mesmerju se je včasih zgodilo, da mu je bolnik zaspal, ko ga je magnetizoval. V takem stanju je opazoval na njih nekatere fiziološke izpremembe, toda svojih opazovanj ni nikdar objavil, deloma ker se je bal zasmehovanja tedanjih stanovskih tovarišev, deloma, ker ga je mikala skrivnost tako, da je ni nikomur zaupal. V Parizu, kamor se je bil preselil, je zbral majhno število učencev, katerim je razlagal skrivnostne prikazni in svoje le te zadevajoče podmene. Učenci so se razpršili v svet, kjer je vsak po svoje izrabljal nova odkritja.

V Svisson-i je grof Puységur vabil bolnike k sebi, jih magnetizoval in na ta način zdravil. Svojo delavnico je imel kar sredi vasi pod velikim brestom, katerega je baje magnetizoval. Tu mu je skoro vsak bolnik zaspal, v spanju pa so vstajali, posnemali njegove kretnje, natančno opazovali druge bolnike, napovedovali njihove bolezni in zdravila zoper nje ter se sploh vedli, kakor se vedejo mesečavi ljudje. Kadar se je tak bolnik zbudil ni ničesar več vedel o svojem delovanju in govorjenju tekom magnetičnega spanca. Puységur je opisal te prikazni najprej prijateljem in zatem l. 1784. tudi v posebni knjigi, katere je pa le nekaj izvodov izšlo. Puységur je spoznal mesečavost, vendar je še ni nazval s pravim imenom.

Dve leti za njim, toraj l. 1786. je njegov rojak Pétetin, sloveč zdravnik v Lyon-u, nehote odkril slično prikazen. Zdravil je namreč mrtvično dekle z vsemi mogočimi, razburljivimi sredstvi, pa mrtvičnost (Starrkrampf) ni hotela popustiti. V svojih brigah se je naslonil z roko na čelo kakor mrtvo ležečega dekleta tako, da mu je puhnil dva do trikrat v obraz. Naenkrat se dekletu odpro oči, vedno bistrejše in bistrejše gleda, dvigne tudi rokó in v dveh minutah je bila na nogah. Kadar jo je zopet poprijela mrtvičnost, jo je vselej Pétetin na isti način spravil po koncu. Napadi so postajali vedno redkejši in nazadnje so popolnoma izostali. Pétetin je odkril, ne da bi za to vedel, najglobočji magnetični spanec, ki je istovêten z mrtvičnostjo; kakor bomo namreč še videli, mesečavost, prva stopnja magnetičnega spanca, lahko preide v mrtvičnost.

Puységur je vspaval bolnike, ne poznavajoč vzrokov tega vspanjanja, Pétetin je vzbujal ravno tako ne znajoč za bistvo pojava. Prvi je menil, da včinkuje živalski magnetizem, ki izhaja iz njegove osebe v obliki fluida na bolnikovo telo, zadnji je mislil, da s svojim puhom vravnava tok in napon elektrike v človeškem telesu.

Drugačno podmeno za te pojave je nastavil portugiški menih Faria, ki je l. 1814. prišel iz Indije v Pariz, kjer je delal različne poskuse. V Indiji je nabral občujoč s tamošnjimi zamaknjenci (fakirji) mnogo izkušenj, katere je potem v Parizu spopolnil. Prišel je do spoznanja, da človek vpliva z besedo na dušo drugega in da še-le ta potom možgan potem provzroča različne fiziološki pojave, katere so imeli do takrat za posledice magnetizma. Prirejal je javne seje, k katerim so prihajali ljudje najrazličnejših slojev. Kdor je hotel se je vsedel na stol, menih je stopil predenj, ga dlje časa mirno gledal ter mu nato zaklical trikrat: spi! kdor je bil dovzeten, je zaspal. Faria mu je prepovedal govoriti ali premikati se, vspanec je moral nehote ubogati ali ga je oslepel, dasi je imel odprte oči, ali mu je prigovarjal takó, da je čustvoval vse drugače kakor normalni ljudje: vspanec je n. pr. česenj hvalil radi prijetnega duha, krompir je jedel za jabolka i. t. d. Brž ko mu je menih zapovedal, se je zopet zdramil. Dočim so prejšnji magnetizerji vspavali s kretnjami, je Faria znašel nov način, vspaval je s prigovarjanjem.

Odkritja Puységur-jeva, Pétetin-jeva in Fari-e so se tekom let pozabila in na novo osvežila. Zdravniki profesorji na vseučiliških stolicah so deloma oprezno čakali, kaj pride, deloma so se smejali 'budalostim'. Večino so imeli zadnji. Znanostne akademije se niso pečale z magnetičnimi pojavi, ker so njeni člani smatrali te novotarije le za dobičkanosne sleparije. Ker pa le niso hoteli potihiniti glasovi, ki so

pričali resničnost magnetičnih prikaznij, je nazadnje l. 1826. akademija znanosti v Parizu volila poseben odsek, ki naj stvar preišče. Za pet let je ta poročal o dejstvih, razlage še ni bilo čuti. Še-le l. 1842. je mlad zdravnik, imenoma Braid, z velikim zanimanjem in z izredno opreznostjo delal poskuse, ki so ga prepričali, da ne vpliva magnetizer naravnost na medij, ampak, da leži pravi vzrok magnetičnega spanja v osebi, ki se vspava; tej namreč vsled precejšnjega navora otrpe posamezni čuti tako, da postanejo nesprejemljivi za nadaljne vtiske, slično, kakor so nesprejemljivi ob navadnem spancu. Popolnoma je zanikaval vsak fluid, kateri naj bi prenašal magnetične lastnosti z magnetizerja na magnetizovanega. Svoja opazovanja in misli je napisal v posebni knjigi, v kateri je opisane prikazni nazval hipnotizem. Od takrat je to ime v rabi.

Kadar rabimo besedo hipnotizem moramo ločiti dvojje, bistvo in pojav:

Hipnotizem imenujemo navadnemu spancu podobno bolešno stanje, z isto besedo pa razumemo tudi prikazni, katere nastajajo v hipnotičnem spancu.

O bistvu hipnotičnega spanja zastopajo učenjaki različne podmene (n. pr. vseučiliški profesorji Charcot v Parizu, Krafft-Ebing in Meynert na Dunaju, Wundt), vsi se pa skladajo v tem, da je fiziološko zelo podobno navadnemu spanju. Ravno tako kakor bistva tudi vzrokov hipnotičnega spanja še ne poznamo, pač pa poznamo povod, kar nam zadostuje, da sklepamo na njegovo narav. Ako namreč z naravnimi sredstvi vzbujamo hipnotični spanec in je mogoče hipnotične prikazni naravno razlagati, je tudi hipnotizem v celoti naraven pojav; čemu bi pač v njem iskali mistike, če nam tega treba ni, kakor ne bomo n. pr. pri prostem padcu iskali nobene nadnaravnosti.

Sredstva za vzbujanje hipnotizma so dvojna, telesna (somatična) in duševna (psihična).

Somatična sredstva so zelo nmogovrstna:

Najkrajši način hipnotizovati je oni s polahnim božanjem ali sploh s kretnjami, kakoršne sta že Mesmer in Puysegur uporabljala. Oseba, katera se naj hipnotizuje, se vsede na stol in mirno sedi. Oči mora imeti naravnost v hipnotizerja vrpte, ki jo prime za roke. Po preteku 5 minut jih spusti in svoje dvigne do njegove glave, kjer jih tako zabrne, da so dlani zabrnjene na ven; potem jih položi na vspavančeve rame in od tod lepo počasi in polagoma večkrat pogladi celo roko notri do prstov. Zatim mu položi svoje roke zopet na glavo in jih počasi spušča v kratki oddaljenosti od obličja čez obraz do trebuha in če je mogoče tudi po

nogah. To večkrat ponavlja. Ako je vspavanec dovzetan za hipnotično spanje zaspi v 10 do 20 minutah.

Že navedeni Braid je hipnotizoval na drug način. Vspavanec je moral gledati na eno in isto točko svetlega telesa, katero je držal v desni roki. Ko je za nekaj minut začel zapirati trepalnice, je Braid z razprtimi prsti leve roke zamahnil proti njemu in mu nazadnje tudi zatisnil oči, dočim je vspavanec še vedno, vsaj v duhu gledal svetlo točko.

Nekatere osebe se dadó hipnotizovati že s tem, da se jih hipnotizer le dotakne na določenih mestih telesa, n. pr. na plečih ali trebuhu. Da, tudi taki se dobe, ki takoj zaspé, če le zagledajo hipnotizerja; to velja posebno o onih, katere je hipnotizer že večkrat vspaval.

Psihična sredstva so bolj enostavna; vsa slone na prigovoru (sugestiji) predstav za spanje, katere si človek, ki se da hipnotizovati, pusti prigovoriti od hipnotizerja ali si jih pa sam vstvari. Tem potem je hipnotizoval zgoraj omenjeni menih Faria. Hipnotizer večkrat zapové vspavancu, da naj zaspi, kar se tem preje zgodi, čim dovzetnejši je ta. Dandanes hipnotizujejo navadno po zadnjem načinu; vendar mnogokrat obenem uporabljajo tudi somatična sredstva, da vspavanec tem hitrejšé zaspi.

Koga je mogoče hipnotizovati? Skoraj vsakega, izvzeti so le blazni in otroci. Najbolj dovzetni so oni, ki so mirnega, premišljenega značaja, poleg teh posebno tudi histerične ženske. Težko je hipnotizovati sangvinike in nervozne, toraj ljudi, ki so zelo razdražljivi in ne morejo, ravno tako kakor blazni, za dlje časa zbrati svojih misli. Razmišljenost, popolna neobčutljivost, bolečine, lakota ovirajo vspavanje. Težavno je hipnotizovati osebo, koje živci vsprejemljejo za časa vspavanja premočne, trajne vtiske, tako n. pr. ob močni razsvetljavi, v hudem mrazu, ob velikem ropotu. Za hipnotično spanje je potrebno isto razpoloženje, kakor za navadni spanec, kateri nas obide le, če so okoliščine ugodne in primerne. Kolikor manj predstav se vzbuja v zaspanem človeku, tem prej bo zaspal, kakor nam to svedoči vsakdanje življenje. Po noči, ko v temi ne vidimo različnih nas vznemirjajočih predmetov, ki bi nam podajali drug za drugim novih predstav, ko je vse mirno in ne slišimo nobenega šuma ali kvečjemu enakomerno tik-takanje ure, katero nam še v polsnu nejasno blodi po glavi, takrat je čas spati.

Navedli smo povod in znake hipnotičnega spanca. Iz teh podatkov homo lahko v nekoliko sklepali na njegovo bistvo.

Kadar človek čuje, vsprejemlje zunanje vtiske, jih dojmuje, spreminja v predstave, jih urejuje, veže — on sodi — in sklepa ter v dej-

stvuje pri vsakteri misli svojo voljo. V spanju pa se njegovo razmišljanje giblje v ozkih mejah, on le obuja predstave in jih veže brez kritike, njegova volja je oslABLJENA. Ker se radi te velike prostosti vežejo najrazličnejše predstave, kraljuje v speči človeški duši velika domišljija, ki včasih napravlja predstave tako žive, da jih človek smatra za resnične zunanje vtiske. Takrat sanjamo. Če si človek ohrani tudi v sanjah precej volje, potem se pripeti, da ne veže samo predstav v duši, ampak da jim tudi telesno sledi, da toraj svojevoljno spravi telo v gibanje. Mnogokrat ostane le pri poskusu n. p.: sanjač si predstavlja, da beži pred roparjem, v spanju zakriči in se vsled tega krika zbudi; nekateri ljudje se pa spè zgovarjajo, vstajajo, hodijo okrog, zlezejo na okno, dá, celo na streho ter v enomer sanjajo ne da bi se zbudili. Mi pravimo, da so mesečavi (somnabuli). Mesečavi zamenjava predstave z resničnimi vtiski, se toraj moti, ker njegova duša ne kritikuje predstav. Le obnovljene predstave namreč zamenjava s predstavami, katere vzbujajo neposredno vtiski.

Mislimo si sedaj človeka, na katerega vpliva cela okolica in zlasti posamezna oseba takó, da zaspi. S tem zgubi kritiko svojih predstav, njega volja je oslABLJENA in se vklanja drugi volji, katera nad njo gospoduje. Hipnotizer ima vspavanca v svoji oblasti; najprej napravi sobo, v kateri dela, prikladno namenu, potem pa s prigovarjanjem v vspavancu vzbudi predstavo spanja, katera postaja vedno živejša in živejša takó, da vspavaneč svojo predstavo smatra za resničen občutek, kar zopet vpliva na njegov organizem vspavajoče. Čim manj bo njegova pamet delovala, čim manj se bo volja upirala tujemu vplivu, tem prej bo zaspal. Zato mora hipnotizer govoriti prepričevalno in odločno, da se vspavancu ne porode dvomi o vrstnosti prigovorjenih predstav. Tako nekako si moramo torej razlagati bistvo hipnotičnega spanca.

Vzroki navadnega spanja so fiziološki. Bržkone bodo take nravi tudi oni hipnotičnega spanja. Na vsak način so pa natorni; če bi bili namreč nadnaravni, bi bile tudi prikazni nadnaravne, ne bile bi vezane na fizične in psihične zakone. Ali se torej te prikazni dadó razlagati kot navstale po teh zakonih?

Splošno delimo hipnotične pojave v dve vrsti: prve nastopajo tekom hipnotičnega spanja, druge nastajajo še le potem, ko se vspavaneč vzbudi, včasih celo čez več dni ali tednov, kakor se ravno glasi hipnotizerjev ukaz. Prve imenujemo intrahipnotične, druge posthipnotične; bistveno se ne razločujejo, zato se ne bomo ozirali na to razdelitev.

Hipnotične prikazni so nadalje:

1. fiziološke.

Telesna toplota se zviša ali zniža. Tudi prebavljanje in v zvezi s tem delovanje črevesja se spreminja. Dr. Murell, profesor na kliniki v Westminsteru, je napravil sledeči poskus: V njegovi navzočnosti je dal neki ameriški hipnotizer vspavancu piti precejšno množino takozvanega antimonovega vina, katero provzroča bruhanje. Hipnotizer je prej dejal vspavancu, da pije šampanjca. Ta je z velikim vžitkom popil namišljeno dobro vino, ne da bi se v njegovem čuvstvanju kaj spremenilo. Veselo je pel, brenkal in mnogo govoril, kakor človek, ki je najboljše razpoložen. Pol ure so ga opazovali ne da bi opazili posledic zavžitega brusila. Nato ga vzbudé; v tem trenutku pa vspavanec obledi in začne mu slabo prihajati. Očividno je njegov želodec deloval drugače v hipnotičnem spanju in drugače ob čuječnosti.

Vspavanec se mnogokrat zelo poti, joka se in toči solze, na določenih telesnih delih se mu pokažejo rane in izteka kri.

Ako hipnotizer vspavancu prigovori, da duha čebuljo se začne solziti. Več slučajev je znanih, da so prilepili vspavancu na kožo pisemsko znamko ali kos prav navadnega papirja. Vspavancu so se po več ur trajajočem hipnotičnem spanju na onih mestih pokazale gnojne rane. Koža je bila torej v hipnotičnem spancu mnogo bolj občutljiva, kakor pa navadno. Že s samim prigovorom v hipnozi so provzročili baje spuščaje.

Vsi ti fiziološki pojavi so pa ravno taki, kakor oni, katere navadno opažamo pri človeku; nič nadnaravnega niso in je torej provzročujoči jih hipnotični spanec tudi naraven. Kakor namreč provzroča naravnim potem n. pr. čebulja solze in so le-te le učinek ščegetajočih čebulinih hlapov na očesne sluznice, morajo biti solze v hipnotičnem spanju le posledica naravnih vplivov. Saj vemo, da se tudi spečemu človeku včasih zalesketa solza na trepalnicah. Naravni vplivi zamorejo seveda biti duševni; kakor nam je znano iz dušeslovja telo vpliva na dušo in narobe.

Zanimive so hipnotične prikazni na polju fiziološkega gibanja, katero se da poljubno pospešiti ali zadržati. Organsko gibanje se da ločiti v svojevoljno in neprostovoljno. Zadnje obsega vse vazomotorično gibanje: utripanje srca in žil, delovanje črevesja in pluč, prožnost zenice i t. d. Že zgoraj sem navedel slučaj, iz katerega se razvidi, da se da vplivati na delovanje črevesja. Najnedolžnejši lek, recimo slavnoznana aqua destillata, provzroča bruhanje, če se vspavancu prigovori, da pije bruhanje provzročujočo tekočino. Mesto odvajalnih sredstev napišejo mnogokrat zdravniki nedolžne „mica panis“ (krušne drobtine) kroglice, ki služijo ravno tako, kakor najmočnejši drastik. Seveda ni to nič

čudnega, saj vemo, da imamo velik vpliv na neprostovoljno gibanje organov; če vidimo n. pr. ostudno krastačo, se nam začne vzdigovati, kar je le posledica nepovolje vzbujajoče dušne predstave. Da človek zarudi, če ima predstave, katere mu ženejo kri v lica, je znano; isto se zgodi v hipnotičnem spancu, če se vspavancu prigovore slične predstave.

Najširše polje imajo hipnotične prikazni v svojevoljnem gibanju. To se da včasih celo popolnoma ustaviti. Provročiti je možno afazijo, t. j. nezmožnost govorjenja, agrafijo, nezmožnost pisanja, ataksijo, nezmožnost varne hoje, amimijo, zgubo obraznega izraza, katalepsijo, popolno otrpnenje udov, letargijo, ki napravi telo za vsak vtis nedovzetno in ki izbriše iz duše vse predstave. Nasprotno se vspavancu prigovori vsakovrstno prostovoljno gibanje, ki se zlasti vdejskuje v natančnem posnemanju hipnotizerjevih kretnj. Kar napravi hipnotizer, isto ponavlja za njim vspavanec; če hodi, se vstavlja, pleza po lestvah, leze po strehi — povsodi ga spremlja in suženjsko posnema. Prav znan je poskus, da se dovzeten vspavanec spravi iz postelje, v kateri mirno spi, če se pred njegovimi očmi miglja z lučko in se mu potem s prstom namigne, da naj vstane in hodi za vodnikom. Mnogokrat se ga na ta način privede v zelo smešne položaje, ne da bi vedel kaj da se ž njim godi.

Izmed vseh teh pojavov ste najvažnejši: hipnotična katalepsija in letargija. Katalepsijo smatramo za drugo stopinjo hipnotičnega spanca. Vse prejšnje pojave prištevamo prvi stopinji, lahko mu hipnotičnemu spanju. V katalepsiji ima vspavanec oči odprte, zenico razširjeno, obličje nepremično, neobčutljivo je za bolečine, udje se mu dajo vravnati v vsak poljuben položaj. V stanu vam je statično po več ur nepremično z raztegnjenimi rokami. Vsaka kretnja, katera se napravi z njegovimi voskastimi udi pa vzbudi v njem predstavo; sklenite mu n. pr. roke k molitvi, pa se mu bo tudi obličje zjasnilo in zadobilo pobožen izraz, katerega moramo smatrati le za posledico dušne predstave o molitvi. Katalepsijo si razlagamo tako, da je hipnotizer izbrisal iz vspavancove duše vse predstave razun ene, ki ga popolnoma preveva. Navadno imamo namreč poleg ene najbolj določne predstave še več drugih, ki so pa nejasne in ki vključujejo nejasnosti vendar le motijo glavno predstavo. Ako odtegnemo vse razun glavne, ostane samo ta in zavzema vse naše mišljenje, ki se na zunaj javlja v telesnih kretnjah in v izrazu obraza. Ta glavna predstava se razširi takorekoč kot vzmet, ki je bil poprej zvit in stisnjen, kadar se odstrani zavora. Tudi zelo prestrašeni ljudje imajo samo eno predstavo, ki jim jemlje voljo, da so popolnoma onemogli.

Za tretjo stopinjo najglobočjega hipnotičnega spanca smatramo letargijo, ki se javlja v popolnem nesvestju. Vspavanec se ne loči od mrliča, njegovi udje vise ob njem, oči so mu na pol priprte, od njega ni dobiti besede. Nobene predstave nima, „tabula rasa“ je njegova duša, ki spi najtrši spanec in se torej ne more na zunaj uveljaviti. Letargija mnogokrat popade tudi bolnika, ne da bi bil hipnotizovan; saj vemo, kolikokrat so že žive pokopavali, ki so nenadoma vstali in vzbujali strah in grozo. Letargija navadnega bolnika se ne loči prav nič od one v hipnotičnem spanju.

Katalepsijsa se ravno tako pojavlja kot bolezen, ni zato nič nadnaravnega.

V hipnotičnem spancu so nadalje vsi čuti dovetnejši za zunanje vtiske ali pa otope. Vspavanec često ničesar ne vidi ter zato ne zna brati; včasih pa bere besede, ki so tiskane le z desetino milimetra visokimi črkami, v skoraj popolnoma temnem prostoru. Vendar nikdar ne more brati z zaprtimi očmi, katere ima tudi takrat nekoliko odprte, kadar se nam zde zaprte. Ravno tako je sluh včasih poostren, včasih pa poslabšan. Neka vspavanka je zavohala duhtečo vrtnico iz dalje 15 m, druga zopet je vrnila vsakemu njegovo rokavico, katere lastnika je spoznala po duhu. Omeniti moram še veliko neobčutljivost nasproti mehaničnim vtiskom. Vspavanca lahko zbadamo s šivanko, zderemo mu zob, odrežemo kos kože in meso ne da bi kaj čutil.

Iluzije, ki se pojavljajo v hipnotičnem spanju, so mnogovrstne in zadevajo vse čute: vid, sluh, vonj, okus, tip. Prof. Forel n. pr. pravi, da zamore iz istega kozarca dati piti vspavancu v kratkih presledkih vodo kot grenki kinin, solnico, sladico, kavo, vino. Vspavanec je čebuljo ali krompir za hruško ali jabolko, ne da bi spoznal svojo zmoto. Vendar take abnormalnosti čutov nastopajo tudi ob čuječnosti, slepec posebno dobro sliši in tiplje, iz teme boljše vidimo, kakor v svetlobi, v veliki razburjenosti ne občutimo kmalu prizadetih bolečin. Da se naši čuti mnogokrat motijo, je znano, spomnim n. pr. samo vida.

Hipnotični pojavi, ki so v zvezi z našim čuvstvovanjem, so podobni po vsebini in obliki tem čuvstvenim spremembam, so zato po svojem bistvu naravne prikazni.

Hipnotični pojavi druge vrste so

b) psihologični.

Tu moramo najprej omenjati halucinacije, ki so pozitivne in negativne. Mogoče je namreč, da človek smatra predstavo za resničnem vtis ali pa narobe resničen vtis smatra le za predstavo. Halucinacije se v hipnotič-

nem spanju pojavijo, ako hipnotizer vspavancu prigovori določno predstavo, katero ta ima za vtis, kar je prav lahko mogoče, če pomislimo, kako veliko oblast ima hipnotizer nad njim. Halucinacije se navadno javljajo še-le po hipnotičnem spancu, zlasti takrat, kadar hipnotizer to zahteva. Naj navedem dva poskusa:

Župnik Merie na Francoskem zapove hipnotizovani ženski: ko se bodeš vzbudila, boš videla na stolu ob mizi pavliho z dvema rogovoma in visokim klobukom. Ženska se res začne bučno smejati ko se vzbudi. „Zakaj pa se smejate?“ „Ali ga ne vidite — tam v kotu ob mizi?“ Same smešnosti ne more povedati kaj. Nazadnje vendar opiše pavliho, ki je po njenem mnenju sedel za mizo. (Pozitivna halucinacija.)

Binet, zdravnik na kliniki v Parizu, pripoveduje sledečo zanimivo dogodbico: „Kot hipnotizer prigovorim vspavanki, da ne bo več videla enega izmed navzočih gospodov z imenom F. Ko se vzbudi, stopi gospod F. pred njo, toda ona ga ne opazi, ampak mirno sedi na stolu in se naenkrat spomni, da ga ne vidi več; popraša po njem in mi ji odgovorimo, da je šel po opravkih. Nato ji ukažemo, da naj se vrne v svojo sobo. F. se postavi pred vrata, skozi katera je imela bolnica iziti. Ko se jim približa, iztegne roko, da bi prišla za kljuko pri tem pa seveda zadene ob F. Skuša se izogniti, toda ni šlo; po nekaterih brezvspešnih poskusih odstraniti nevidno oviro, se prestraši ter prihiti nazaj na sredo sobe. Nato vzamemo klobuk, ki je ležal na mizi, ga pokažemo bolnici tako, da ga je videla in otipala in ga posadimo na F.-ovo glavo. Bolnici se je zdelo kakor da visi klobuk v zraku in njeno začudenje je doseglo vrhunec, ko jo je F. s klobukom pozdravljaj; ker se ji je zdelo, da je klobuk na niti obešen, je vzela stol stopila nanj in hotela prerezati nit.“

Halucinacije nastopajo tudi pri normalnih ljudeh. Mohamed je imel halucinacije, n. pr. ono, da je videl luno lezti skozi rokav. Slavni državnik Tomaž Moor je vedno videl poleg sebe globok prepad. Najbolj znana je ona negativna halucinacija, ob kateri je Ribničan držal pipo v ustih, pa vendar stikal zanjo po vseh kotih. Halucinacije v hipnozi niso nič protinaravnega. Samo vprašamo se še, zakaj tolikokrat nastopajo ravno v hipnotičnem spancu. Omenjal sem že, da v hipnotičnem spanju ena predstava izpodrine vse druge in sicer zlasti tista, katero hipnotizer vspavancu prigovori. Ker je tako močna, da zavzame vse vspavančevo mišljenje in čutenje, zato je ne more preskušati in jo radi velike živosti smatra za resničen občutek. Čuli bomo še zakaj in kako se halucinacije javljajo na zapoved še-le ob vspavančevi čuječnosti.

Spomin se v hipnozi poostri ali pa oslabi, včasih postane tudi nezanesljiv in provzroča takozvane spominske halucinacije. Vspavanec se

namreč spominja reči, katerih nikdar doživel ni. Večkrat začne govoriti jezik, katerega se je morebiti pred 50 leti naučil, sedaj pa že popolnoma pozabil. Priprosta služkinja mahoma začne v hipnozi narekovati cele verze iz Homerja, katere je nekdanj slišala pri starem profesorju. Navadno vspavanci v hipnozi vse pozabijo, kar so prej vedeli in narobe potem, ko se vzbude, nič ne vedo, kaj se je ž njimi v hipnotičnem spanju godilo, pač pa se v prihodnji hipnozi zopet vsega spominjajo. Iz že navedenih podatkov si lahko razlagamo te spominske pojave, če se spomnimo onih vse obvladujočih predstav v hipnozi.

V hipnozi vstane vspavanec pri zavesti, spoznava vse reči okolu sebe, sodi in sklepa ter ve, da se nahaja v hipnotičnem spancu, včasih celo zahteva, naj ga vzbude. Njegov razum torej deluje neprenehoma, vendar se v sklepanju večkrat moti.

Prof. Forel pravi, da vspavancu lahko prigovorimo vsako poljubno misel; zlasti ga lahko prepričamo, da hoče to ali ono, česar prej ni hotel, da hoče n. pr. pristopiti določenemu društvu, da več ne mara za vino i. dr. Prepriča se ga celo, da je žival: čuti se psa, zato laja, ali žabo, zato reglja, i. t. d. Prof. Krafft pripovednje o sledečem poskusu z dovetno bolnico: „Najprej jo vspavamo, nato ji prigovori hipnotizer, da ni dekle, ampak mož, da služi v vojaki in da se mora vežbati. Res se zravna kot vojak, drži dežnik kakor puško, stoji na straži, strelja na dozdevnega sovražnika, pije vodo za močno vino, kadi zobno krtačico za svačico i. t. d. Kakor poprej, provzroča tudi v tem slučaju velika živahnost predstav različne zmote duha. Otroka, ki še nima razvite lastne volje, lahko prepričamo, da je psiček, ki laja: ravno tako vspavancu prigovorimo, da je pes, ker ne more nadzirati svojih predstav ter zato ne svoje domišljije in svojega umovanja. Preslaba lastna volja mu je usodna.

Volja se da v hipnozi tudi okrepiti. Skušali so že ta pojav izrabljati v zdravljenje alkoholikov, katerim, kakor znano, primanjkuje volje, da bi se odvadili žgane pijače. Vspavanemu alkoholiku prigovori hipnotizer, da ne mara več za pijačo, s pripomnjo, da se bo tega držal tudi potem ko se vzbudi. Toda do sedaj se poskus ni obnesel, ker se pijanec sicer nekaj časa pijače vzdrži, kmalu pa zopet začne piti.

Bolj pogosto kot okrepljenje volje je njeno oslavljenje. Čim spretnejši je hipnotizer, tem večjo moč ima nad vspavancem, ki se mu popolnoma pokorava. Poučljiv in zanimiv je sledeči slučaj: Zdravnik Gilles de la Tourette na kliniki v Parizu vspava histerično zelo dovetno žensko. „Ko se bode te vzbudili, bode te navzočega gospoda G. zastrepili.“ „Tiho, tiho, slišijo naju.“ „Saj ni nikogar v bližini.“ Ta izjava je zadoščevala, da ni videla nikogar okoli stoječih. „Zakaj me pa vendar silite

gospoda G. zastrupiti? Saj mi ni nič žalega storil.“ „Jaz hočem, da ga zastrupite.“ „Ne, ne, nočem, nisem hudodelka.“ Po daljšem nagovarjanju se nazadnje le uda. „Strupa nimam,“ pripomni, „ali naj ga zabodem ali vstrelim?“ „Strel bi napravil preveč hrušča. Tu je kozarec.“ V kozarec sem nalil piva in navidezno primešal strupa. „Glejte, da bodete dali G.—u piti iz tega kozarca, ko se vzbudite. Naj se zgodi karkoli, ne bodete se spominjali, da sem Vas jaz zapeljal k zastrupljenju, tudi ne, če Vas hipnotizujejo z namenom Vas izpraševati.“ „Dobro, gospod.“ Nato jo vzbudim. V laboratoriju je bilo sedem gospodov, ki so bili vsi znani z bolnico. Ta vstane, govori mirno s tem in onim ter se približa z najnedolžnejšim obrazom G. — u: „tu je zelo vroče. Ali niste žejni? Jaz umiram žeje. Gospod L. ali nimate steklenice piva? Ali bi mogli postreči?“ „Ne trudite se gospodična odgovori G., „nisem prav nič žejen.“ „Nikar mi ne odrecite; tu je ravno še poln kozarec. Vzemite ga iz moje roke.“ Ponudi mu pivo z namišljenim strupom. „Hvala, gospodična, resnično nisem žejen.“ „Ali se morebiti bojite, da je slabo? Glejte jaz ga bom sama pila.“ Res nastavi kozarec k ustnam, toda ne popije niti kapljice. G. nato vzame kozarec in ga v velikih požirkih izprazni; v nekoliko trenutkih se sesede kakor mrtev. Takrat pa vspavanka obledi. „To je zdalo“ reče tiho in prestrašeno. Uvedli smo takoj navidezno sodnijsko preiskavo. Preiskovalni sodnik pa ni mogel iz nje ničesar spraviti, niti pripoznanja, da je še kdo vedel za nameravano hudodelstvo, niti izpovedi v osebi, ki jo je zapeljala.

Kar se tiče okrepitvenja ali oslavljenja volje moramo reči, da je ta prikazen prav navadna v vsakdanjem življenju. Predstave so namreč dvojne, ene, ki nam vzbujajo prijetne, druge, ki povzročajo neprijetne občutke. Kadar zaželimo prvih ali kadar se želimo znebiti drugih, volja postane tem močnejša, čim živahnejša je predstava. Narobe volja oslabi, če nam spoznano zlo vzbuja prijetne občutke. Tako se godi v navadnem človeškem stanju, tako pač po pravilu: enake posledice, isti vzroki, tudi v hipnotičnem spanju.

Še eno stvar si moramo pojasniti, kako je namreč mogoče vspavancu tekom hipnoze ukazati dejanja, katera še le ob čuječnosti izvrši. Razlaga je zelo enostavna. Ko se čuječemu vspavancu približa čas ali pa kraj, ki ga spomni naročenega dejanja, se nevede sam hipnotizuje. Prvotno hipnotično stanje ni še popolnoma izginilo in se v ugodnem trenutku z vso močjo povrne. Zato je mogoče vspavanca napeljati tudi k hudodelstvu.

Ogledali smo si poglobitve pojave hipnotičnega spanja. Hipnotično spanje samo in tudi v tem javljajoče se prikazni se pa dajo, kakor smo

videli, razlagati z delovanjem domišljije in prigovorjenih predstav; zato imajo vse znake naravnih prikaznij. Hipnotični spanec ni nič nadnaravnega.

Naj se ozremo še na dopustnost hipnotizovanja.

Nekateri zdravniki zdravijo s pomočjo prigovarjanja v hipnozi ter dosežejo res nekaj vspehov. Toda hipnotični spanec ima poleg te dobre strani nebroj slabih posledic za organizem: provzroča splošno utrujenost, nervoznost, krče, božjastnost, dá celo norčavost v vseh oblikah. Važnejši in tehtnejši so pa moralični pomisleki proti hipnozi. Schütz pravi v svoji razpravi „der Hypnotismus“: Vspavančeva odvisnost od hipnotizerjeve volje je neizmerno škodljiva, ker vzame vspavancu prosto voljo in ga napravi za orodje drugega, kar je nemoralno in nevredno človeške časti, moralni padec pod žival. In prof. Wundt se zavaruje proti hipnozi doslovno: „Nihče ni, kakor menim, v toliko sam svoj gospod, da bi bil upravičen bližnjega, če tudi le za kratek čas, napraviti si za svojega gospodarja, ne da bi se mu mogel v popolni posesti proste volje vsak trenotek upreti. Dandanašnje pravno naziranje ne trpi suženjstva, tudi takrat ne, kadar se hoče kdo sam napraviti sužnja. Vspavančeva odvisnost od hipnotizerja traja sicer le nekaj časa; toda suženjstvo je le in sicer v najhujši obliki. Nemoralno je, če se človek napravi le za stroj drugega, ne samo takrat, kadar ga zlorablajo, ampak vedno, ne glede na namen.“

Opozarjam samo na zadnji poskus, katerega sem navedel; v takem slučaju bi bil sodnik onemogel nasproti pravemu hudodelcu. Stebri pravičnosti bi se stresali, če bi bilo hipnotizovanje splošno znano in dovoljeno. Zato so pri nas javne hipnotične predstave po državnem zakonu strogo prepovedane.

„Naš up.“

Spisal Ivan Emil.

Rajko Žerjav, pravnik v petnajstem tečaju, a brez državnih izpitov, se je nekega jutra zbudil zelo pozno. — Leno je pretegnil svoje gosposke ude, potegnil z roko nekolikokrat čez čelo, zaspano zazdehal, nato pa prekrižavši roki na prsih z motnimi očmi bulil v strop.

Sam s seboj je bil nezadovoljen. Nervozno se je vsklonil po konci, zagrabil kozarec vode ter ga v hipu izpraznil. Potem je pogledal skozi okno, a zunaj je ležala nad Dunajem gosto sivorumena megla.

Zapalil je svalčico, potegnil parkrat, pa jo hlastno vrgel na tla.

„Vraga, je jezno mrmral, tako me pa še ni zdelalo. Ti vražji večeri; človek se nadušuje za domovino, poje, govori, pije, a zjutraj imaš mačka.“

V prsih mu je votlo zahreščalo in skoro ga je napadel kašelj.

„Prehladil sem se“, je menil in zazdelo se mu je, da ga nenavadno mrazi.

Pozvonil je in naročil gospodinji čaj z rumenjakom, potem pa zopet legel v posteljo ter se skrbno zavil v odejo.

Zatisnil je oči in jel premišljati dogodke prošlega večera. Vedno stara pesem! Govori, petje, dovtipi dvomljive vrednosti, pijača, a zjutraj prehlad, vroče čelo, to je vedno isti dnevni red zabavnih večerov. In sedaj je skoro prepričan, da so te zabave jako puste in enolične. Prihodnjič ga gotovo ne bode zraven. Nikake izpremembe, ki bi dajale njegovim razvajenim počutkom tečne in krepke hrane.

In prišel je do prepričanja, da tako življenje ni vredno življenja. Kaj pomaga obilni denar, katerega dobiva od doma, ko ga ne more zadovoljiti. V spomin se mu vrinejo Prešernovi stihi: „Srce je prazno, sreče ni.“ Ej, da, srce prazno, strašno prazno.

V tistem hipu mu je pred oči priplavala nežna podoba iz „mladih“ let, nežna in sveža kot roža. In ironičen smeh mu je vzigral okrog suhih ustnic, ko se je spomnil prve ljubezni; idealno jo je zval takrat, danes se mu zdi brezmiselna, neumna. Mlad človek je res nor in ne zna sklepati na bodočnost.

Bodočnost . . . Po celem telesu je zadrgetal pri tej misli. O svoji bodočnosti še ni premišljeval, preteklost je vtapljal v morje pozabljenosti, vse svoje moči in zmožnosti je položil na altar lahkomiselne mladosti in nebrzdane prostosti.

Kaj bode nekoč, ko se umiri in vhladi nemirna kri v izsesanem telesu, o tem še ni doslej razmišljal.

In vstrašil se je, gledajoč z neizkušenim očesom v nerazglobljivo, temno prihodnjost. Kaj bode, ko umre oče in smrt ugrabi skrbno mater? . . .

V tistem hipu je sklenil, da mora biti odslej drugače, čutil se je sposobnega za uprav heroičen čin, da povede sebe na druga tla, da začne novo življenje.

„Ej samo da hočem, volje mi je manjkalo“, je menil ponosno in energično vstal iz postelje.

Hiro se je opravił, popil čaj, ter se napotil na sprehod . . .

Jesenski hlad mu je storil kaj dobro. Hitro je stopal po šumnih ulicah s povešeno glavo . . .

Sklenil je, da mora danes storiti nekaj odločilnega, da bo današnji dan važen v njegovem življenju.

Jus seveda pusti. Advokatov je preveč, a iz vladnih jasli on ne bode jedel. Da bi postal izobražen hlapec, klanjajoč tilnik najmanjšemu migljeju v službi okorelega filistra, tako globoko se ne poniža, to naj delajo plitvi kruhoborci. On se takoj vpiše v trgovsko akademijo in prevzame po očetu tovarno. S tem bode največ koristil domovini. Koliko bode lahko storil v povzdigo industrije, katere Slovenci tako krvavo potrebujejo, lastne industrije. In izvažal bode v ptuje dežele, ter s tem pridobil domovini dobro ime. Tako stori.

V duhu si je naslikal krasno prihodnjost. On je šef velike tvornice, imajoč zveze z inozemstvom, največ seveda z Rusijo. Taka zveza bode vplivala tudi na narodno življenje, vez med največjim in najmanjšim slovanskim narodom bode vedno krepkejša, ker jo bodo krepile naravne potrebe obeh narodov.

V te misli utopljen je prišel do vseučilišča, kjer se je navadno vsako predpoludne sprehajal v avli do kosila in jako se je vzradostil, ko je zagledal svojega najboljšega prijatelja Razkotarja.

Zaupno mu je razodel svoj načrt ter nestrpno čakal, kaj poreče njegov tovariš, ki je tedaj slovel za najvnetejšega narodnega radikalca in izbornega politika.

„Ni napačen načrt“ dejal je važno Razkotar, na gospodarskem polju se moramo osamosvojiti, in na tem polju se da največ storiti za narod. Delati moramo neprestano, krepko, ne meneč se za vpitje fanatiziranih bornirancev.

Žerjavu je pohvala tovariševa nemalo godila in začela sta navdušeno razglablјati sredstva, da doseže svoj namen.

„Rusko moraš znati, to je prvi pogoj, brate, je trdil Razkotar. Če kupčuješ z ljudmi, moraš govoriti v njihovem jeziku, da jih privabiš.“

Žerjav je pritrdil in skoro je bil nevoljen, da ni že preje prišel na to misel.

„Ej, brate, je dejal smehljaje, šlo bode težko, s knjigami nisem sklenil najožjega prijateljstva.“

„Ne boj se, kdo te sili učiti se živega jezika iz mrtve knjige. Živemu jeziku se moraš privaditi iz živega vira. Praktično ne znaš misliti.“

Žerjavu je legel na čelo oblak prikrite nevolje radi prijateljeve obsodbe in skoro jezno je vprašal: „Razloži vendar, kaj meniš?“

„Saj sem ti že rekel da nisi praktičen. „Utile cum dulci“, brate. Razkotar se je zadovoljno smejal. Koliko je na Dunaju Rusinj, na vseučil-

lišču; pomisli, prosim te, na vseučilišču. Objavi v časopisu, da se želiš seznaniti z mlado Rusinjo. Uspeh je zagotovljen, ženske so povsod enake. Naučiš se ruščine in imaš zabavo.“

Žerjavu se je razvedrilo lice in zadovoljno se je smejal.

„Piramidalno, pritrjeval je vneto tovarišu, takoj storim; ako imaš čas, spremi me.“

In šla sta v uredništvo velikega dunajskega dnevnika, ki je takoj zvečer prinesel sledeče naznanilo:

Mlad, izobražen Slovenec, v najboljšem gmotnem stanju, se želi seznaniti z mlado, lepo, izobraženo Rusinjo. Resne ponudbe s fotografijo na upravništvo lista pod 509.

Nestrpno je pričakoval Žerjav prihodnje dni, kak uspeh bode imel njegov oglas. Izprva se mu je zdelo, da je šel njegov tovariš v svojem navdušenju za Rusko le predaleč in sramoval se je pri misli, da postane žrtev njegove anonse lahko tudi neizkušeno, pošteno dekle. Premišljal je, ugibal, a ko je nekega dne prejel pismo in v njem sliko, kažočo mlado dekle črnih las, nekoliko upadlega obraza in globokih, skoro izmučenih oči, je veselo zaploskal z rokami in menil, da bo občevanje s to žensko interesanten dogodek njegovega življenja in v duhu hvalil izborni idejo Razkotarjevo.

Pisal je najnovejšej neznanej znanki, da je zadovoljen z njo in jo prosil, naj ga počaka prihodnji dan ob štirih popoldne v ljudskem vrtu.

Dasi je bil veteran v občevanju z ženskim spolom, ga je vendar prešinjal neki notranji nemir, ko je elegantno oblečen hodil po drevoredih in nasadih ljudskega vrta. Od Golovca sem je vel mrzel veter, podeč po jasnem nebu bele oblačke. Solnce je vpiralo svoje žarke na bučno prestolnico, a iz golih vej ni pričaralo več svežega zelenja; po zmrzli zemlji so skakali kosi, tekmujoč z razposajenimi vrabci za vsako drobtinico.

Žerjav je nestrpno stopical po drevoredu, stoječem ob „ringu“, pogledaval na uro, in ker je le še ni bilo, menil, da je bilo pismo le neumna šala. Najmanj desetkrat je ogledal Grillparzerjev spomenik, presodil vse reliefe in sklenil, da čaka še četrto ure, potem pa gre.

Pri obširnem vodnjaku sredi vrta je zagledal žensko, vitko, srednje postave, okusno a ne bogato opravljeno, v črni obleki.

Pogledal je natančno in spoznal prijateljico, ki jo je predstavljala fotografija.

V tistem trenutku se mu je zazdelo, kakor bi mu kdo hotel siloma stisniti srce, v grlu ga je nekaj dušilo . . . Čutil je, da to ni zanj dostojna igra. Počasi je meril korake proti basinu, a v srcu mu je zaplalo nekaj kot sram, sram pred svojo bojaznijo napram ženski in stopil je k njej.

Osuplo je vprla vanj svoje oči, vzradostil se je, ko je videl, da je izvirnik dokaj zanimivejši in lepši kot fotografija. In te oči, vraga, takih očesec je videl malo. Iz njih je odseval čudovit žar; osuplost, naivnost, radovednost, notranja izmučenost, hrepenenje po življenju, vse to se je družilo v nerazglobljivo harmonijo, ki je dajala vitkej postavi izraz ne navadne zanimivosti.

Predstavil se je interesantnej neznanki in povedal, da je on tisti, ki je priobčil dotično notico.

Odgovorila mu je v okornej nemščini proseč ga, naj ne misli slabo o njej, da je popolnoma zapuščena, ker nima več starišev, da študira zdravilstvo, preživljajoč se z majhnim podedovanim premoženjem, in izrazila svoje veselje, da more občevati s človekom zlasti bratom po jeziku in krvi, ki jo hoče razumeti. Izprva jej beseda ni tekla gladko, a proti koncu je govorila odločno in iskreno, in na blede lice jej je stopila lahka rudečica. Veter je razplel iz črnih las debel koder, ki je nagajivo vzigraval po gladkem belem čelu in božal zardelo lice.

„Krasna! mislil je Žerjav, prava eksotična ruska cvetka.“

In odslej je Žerjav začel drugačno življenje. Vpisal se je na trgovsko akademijo, študiral, dasiravno z velikim naporom in samopremagovanjem, ob določenih urah pa vestno čakal lepe Nataše.

Zadovoljen je bil sam s seboj, občevanje z deklico je postajalo vedno intimnejše. Izprva nekoliko tiha, nezaupljiva, je kmalu postala živahna in vesela. Žerjavu je bilo tako mehko pri srcu, ko jo je vodil po ulicah, ko sta obiskavala gledališča, koncerte i. t. d. Divil se je, slušajoč njeno rusko govorico, tekočo iz teh rubinastih ustec, v katerih je najtrša beseda postala mehka kot žamet; poskušal je tudi sam včasih govoriti, in vselej ga je očarala, ko se je zvonko smejala njegovim napakam, potem pa prav materinski učila, kako mora izgovarjati besede, kako pritikati končnice, naglašati.

Rajko Žerjav je bil s seboj nenavadno zadovoljen. Oče mu je pisal dolgo pismo, veseleč se, da je dobri sin izpolnil tiho željo, in listek, pisan od matere je kazal vselej sledove solza veselja in ljubezni do Rajka. Oče mu je prostovoljno povišal mesečno denarno pošiljatev, vselej milo svareč in učeč, a izmed vrsta je sin lahko čital, da bi oče zanj žrtoval vse, pozabil vse, kar je bilo. In imel je — Natašo. Nestrpno je vselej čakal ure, ko se snide z njo in zamujal včasih zaradi tega predavanja.

„Ah, te ure nadomestim že pozneje. Ne bilo bi lepo, da jo zane-marjam.“ S tem se je samemu sebi opravičeval in vselej tudi opravičil. „Fin, a nekoliko razvajen kebrček.“ Pri tej misli se je vedno smehljaj

Nataša je postala središče njegovega duševnega življenja. Naklonjenost napram njej se je jela razvijati v tiho, strastno ljubezen. Njegovo mrtvo srce, v katero je že tolikrat zadela puščica Amorja, da je mislil, da je nesposobno ljubiti, njegovo srce je zopet oživel in pognalo cvet, ki najbrže kmalu — usahne, saj mu nedostaja hrane. Vznikel je čez noč noseč v sebi kal smrti.

Nataša je bilo solnce, a on solnčna roža, ki se je vedno obračala za virom svojega življenja. Živel je zopet trenutku, srkajoč hlastno iz sladke, omamljive čaše. Jasni čar hipa, na katerem je visel z vsemi močmi omladelega srca, mu je slepil oči in zapiral pogled v — bodočnost.

Zima se je umikala pred pomladjo. Gozdovi dunajske okolice so zeleneli, med mladim, nežnim zelenjem pa so odmevale simfonije krilatih pevcev. Nad obširno prestolnico se je razprostrlo nebo, čisto in vedro kot oko nedolžne deklice.

Z naravo je oživila tudi Nataša. Bledo lice je zardelo, iz oči sijala brezskrbna mladost, sveže, krepko življenje. Pozabila je širnih ruskih planjav, bornih koč ruskih kmetov, saj je vse to nadomeščal Rajko. Kar je imela prostega časa, vsega je posvetila njemu, in on jej je vračal to ljubav, rabeč v to prosti in neprosti čas. Ko je hodila po lesovih, oklepajoč se njegove desnice, plalo je njeno srce, kot bi hotelo počiti, in neprestano je žvrgolela in se smejala kot nedorasel otrok. Vse je gledala v jasni luči, na obzorju svoje sreče ni opazala oblaka...

Maj se je nagibal proti koncu. In nekega dne je Žerjav strahom opazil, da se približuje konec leta in da bo treba stopiti pred komisijo, kjer naj dovrši izpit. In šlo bode težko, preveč se je zanemarljivo, preveč zamudil. A mogoče je še čas. Računal je, štel dneve, ki ga ločijo od izpita in uvidel je, da z največjim naporom še popravi svojo zamudo. Zanašal se je tudi na svojo nadarjenost in odločno sklenil, da nikakor ne odloži izpita na jesen; nekoliko je seveda odvisno od sreče, a kaj ni v rokah usode.

Sedel je k knjigam in prvič opustil obisk pri Nataši, v naglici je pozabil tudi poslati opravičilo. In učil se je, učil, da je bil vsak večer utrujen in izmučen, da je komaj hodil... Poleg tega so ga trle skrbi, stresti se jih ni mogel. Brezvestno se mu je zdelo, ako bi goljufal svojega očeta in dobro mater. Potem je zopet mislil na izpit, in vselej ga je spreletela mrzla zona pred tem damoklejevim mečem. Med temi strahovi pa je ostajala mična podoba Nataše, kot vzplava luna izza temnih gričev.

Čutil je potrebo po okrepčilu in zavil je v gostilno, pil in zopet dobil moči. A zašel je zopet v staro navado in redno je vstajal vsako

jutro s težko glavo, presedeval cele ure pri knjigah, kadil ... Nataša se mu je usiljevala v spomin.

Nataša se je čudila nenadnej izpremembi Rajka. Ni si je mogla raztolmačiti. Pisala mu je, a odgovora ni dobila. Bala se je, da ne bi se mu zgodilo kaj hudega. Da bi jo mogel zapustiti, tega prvi hip ni mogla in si skoro ni upala misliti, bila je preveč zaupljiva. Pisala je drugič, a Rajko se je srdil, da nima miru, in zdelo se mu je, da mu je Nataša preveč, da je uplivala nanj silnejše, kot je spočetka hotel. Prepričan je bil, da je zopet zašel in dasi je užival srečne ure, najbrže izgubil leto.

Prosil je Natašo, naj mu oprosti, ako ne more več tako pogosto občevati žnjo, ker se mora pripravljati na izpit, da je premalo mislil na bodočnost in na koncu poslal tisoč poljubov.

Nataša se je brezmejno razveselila pisma, a ko je prečitala malostevilne vrste pisane hlastno in vzrla stavek: „premalo sem mislil na bodočnost“, se je naslonila na mizo in krčevito zaplakala ...

Izmed vrsta je čitala svojo nesrečo. Iskala je razvedrila in tolažbe v knjigah, toda pred očmi je vstajala vedno slutnja ...

Na oknu so v pekočih žarkih junijskega solnca venele šmarnice in spominčice ... Žerjav je sedel in ždel pri knjigah, dočim so misli uhajale drugam, brez reda in cilja. Zrl je skozi okno, učil se, kadil, pil, a tvarine le še ni predelal, v štirinajstih dneh pa pride na vrsto. Postajal je vedno bolj nervozen, razmišljen, pri najmanjšem povodu je vskipel. Zvečer je odhajal v gostilno, da se okrepča, in da v vinu vtopi skrbi. Zjutraj pa je s težko glavo sedel k knjigam.

Dobil je zopet pismo od Nataše; iz vsake črke je dihalo strastno ljubezen združena z črnim obupom. Ničesar mu ni predbacivala, le prosila ga je, naj ji piše in je ne pusti v grozni negotovosti.

Žerjav se je nenavadno razburil. Izprevidel je, da ga dekle ljubi z vso močjo svoje duše, in da si je naložil sladko, a težko breme, ki ga vedno ovira, katerega se mora iznebiti; težka žrtev, a zgoditi se mora. Svest si je bil, da je njegovo delovanje nepošteno, če ne podlo. Njegov položaj je bil zamotan kot gordijski vozel; družega izhoda ni, kakor da ga preseče. Zgodi se ... Napisal jej je dolgo pismo, razložil svoje stanje, prosil oprostjenja, ker se je brez premisleka vrgel v naročje sentimentalnej ljubezni avstrijskega petošolca, svetoval očetovsko naj ga pozabi in na koncu pristavil, da svojo nepremišljenost že popravi, kolikor bode največ mogel ...

In hitel je zopet v gostilno, da v pijači vtopi glasove, katere mu je klicala vest: „Narod, domovina, slovanstvo, industrija ... Nataša, Nataša“ ...

Ko je Nataša prečitala pismo, izraz nizke duše, je obledela, zbolelo jo je srce . . . Mehanično se je spustila na stol, nemo zrla pred se, potem pa obupno zaplakala drgetajoč po celem telesu . . . Plakala ni samo zase, plakala za dva, za dva obupavala za dva klela onega, ki je strl njeno srečo . . .

Dva dni pozneje je stal Žlrvav pred komisijo in . . . pogorel.

Razkotar pa se je srdil nad usodo, ker je tako neusmiljeno potrla njegovega tovariša ter žalostno vsklikal: „Slovenec nima sreče. Prokleta usoda stre takoj v kali vsak pokret slovanstva, zabrani vsak vzlet slovenske mladine, upa domovine . . .“

Sub tuum praesidium . . .

Silhueta. Napisal J. Grafenauer.

Bil je mladenič poln blestečih upov, poln hrepenenja po nekem višjem, neznanem. — Sezidal si je v svoji duši krasno palačo za svoje vzore in pripravil je v tem krasnem hramu altar, da bi vanj postavil vzor, popolen vzor. — —

In začel je iskati, iskati povsod: v tihi sanjavi samoti in v šumnem valovanju ljudi, po jasnih sočnatih livadah prijaznih dolin in po sivem, golem pečevju visokih gora, po tihih, ljubkik vasicah in po hrupnih, samogoltnih mestih. — — —

In večkrat se mu je zazdelo, da je našel to, po čemur je tako hrepenel, kar je tako neutrudljivo iskal; pohitel je — — a prikazen se je razblinila kakor lahna meglica pod toplimi poljubi solčnih žarkov in splavala je — v nič. — —

Toda iskal je dalje; neko nepremagljivo hrepenenje ga je sililo iskati in iskati brez prenehanja. —

Iskal je strastno. — —

Nekoč pa je zagledal zvezdo, svetlo kakor večernico, jasno kakor srebrni lunin svit, čisto kakor lilijin cvet.

Očaran je jo gledal, gledal — — in hrepenenje se je izpremenilo v izrazito voljo: hotel je, da bi ta zvezda bila njegova, hotel je jo utrgati z neba in jo prinesiti v hram svojih vzorov, postaviti jo na altar v svojem svetišču, raz kateri bi mu svetila vedno — — vedno.

In hitel je radostno in s srcem polnim ljubezni proti oni zvezdi, ki je žarela tako tiho, tako mirno, tako vabljivo na nebesnem svodu.

In videl je samo ono zvezdo, slep je bil za vse drugo, hitel je proti njej. — — —

A glej! Zvezda, ki se je videla, kakor bi bila prikovana na temno-modro, bajno lepo ponočno nebo, je vzdrtela, vztrepetala in se zazibala — — nižala se je — — padala — — in z ostrim zvokom je telebila blizu njega na zemeljsko površje, ki se je tam vzgibalo in zajecalo, kot bi vtaknil žareče železo v mrzlo studenčnico. — — —

Nekaj veš se je vzdignilo kvišku — — vztrepetalo in ugasnilo. —

V njihovem plašnem svitu šele je zapazil, da je stal ob robu močvirja, iz katerega so se slišali zadušeni, obupni klici pogrezajočih se; bili so taki kot on, vznesene, vzorne duše, ki so pa ravno tako kot on šli za tako zvezdo — in zašli v pogubo. — — —

Žabe v bičju so zaregljale in sova v bližnji podrtini je zaskovikala smrtno pesem — mladi ljubezni. — —

Zvezda — veše — žabe — vse je splavalo z močvirjem v eno samo črno, gnjusno celoto, iz katere se je dvigal duh gnilobe in trnobe. — — —

Temna, črna noč je postala naokrog. — —

Neizmerna boleost se je polotila mladega srca, obup spojen z gnjusom in gnjevom je zavladal v duši mladeničevi; tema, neprodirna tema je bila okrog njega — — najtemneje pa je bilo v njegovih prsih. — — —

Toda glej! Počasi je splavala izza hribov druga zvezda, jasnejša kot vse, kar jih je doslej videl, in razgnala je črne temine:

Zasvetila se je pred njim — Zgodnja Danica in mu pokazala pot iz nevarnosti. — — —

In ni več pogledal nazaj, ni več slišal žabjega regljanja in skovikanja sove — — hitel je, hitel — — in se zavedel kleče pred altarjem Prečiste. — — —

In Njena podoba se sedaj sveti raz altar njegove duše in samo vzor, ki ne bo vztrepetal in potemnel pred Njenim obrazom, samo tak vzor bo imel dostop v njegovo svetišče, pred katerim bo stala, kakor kerub pred paradižem, na straži

Božja previdnost.

Spomini.

1.

Spet uhajajo spomini
mi v deželo daljno,
v duhu gledam v domovini
tvoje lice žalno.

Vse kar stiska srce moje
rad bi ti naznanil,
toda, da bi borne tvoje
duše nič ne ranił.

2.

Rad bi pisal pismo belo
tebi v domovino;
vzelo pismo bi veselo
tvojo bolečino.

Kar mi pod pero se vsili,
vse raztrgam vedno,
ker se prebridkó mi smili
tvoje srce bedno.

3.

Veter v šipah se oglašá;
zdi se: iz daljave
mi prihaja in prinaša
ljubljene pozdrave.

O le nosi vetrič vedno
solze mi v daljave,
a nazaj prinašaj vedno
ljubljene pozdrave!

4.

Vigred se je povrnila,
oživel spet svet je;
se narava je zbudila,
klije novo cvetje.

Za potokom spet cvetica
modrobleda klije;
jaz jo gledam in na lica
solza se mi vlije.

5.

Tam na sveti Kumski gori
mene mati je vzgojila;
srce z vzvišenimi vzori
mi v mladosti je polnila.

Ko od nje sem šel, mi mati
je jokaje govorila:
„Ne pozabi, česar v zlati
te mladosti sem učila.“

6.

Lepa laška je ravnina,
krasno je podnebje laško;
toda ljubša domovina
mi je in življenje vaško.

Ljubše so mi bele skale
in posvečeni vrhovi,
in gorice Kumske zale
in pobeljeni domovi.

7.

Vtrgal z oljčnega drevesa
z roko sem tresočo
danes zjutraj tri peresa,
solzo vžil nanj vročo.

Kadar bodeš prejemala
listič ta zeleni,
ti boš znala, ti boš znala,
kaj ta znak pomeni.

8.

Tebe nosim v srcu mojem
koderkoli popotujem;
tebi vedno pesni pojem,
sveti Kum, na kraju tujem.

O da bi še enkrat iti
mogel na to goro sveto
kakor nekđaj — in moliti
iz srca molitev vneto.

Kazimir.

Glasnik.

IV. sestanek slovenskega krščansko mislečega dijaštva. Ob izredno veliki vdeležbi se je vršil dne 26. in 27. avgusta t. l. v Ljubljani sestanek slovenskega krščanskega dijaštva. Iz vseh slovenskih pokrajin so prihiteli dijaki skupaj, da pokažejo javno svoje krščansko svetovno naziranje, da se spoznavajo med seboj bolj in bolj, da se navdušujejo k skupnemu, složnemu delu za slovensko ljudstvo in za utrjenje krščanskih verskih idej v vseh slojih naroda, da se tesneje in tesneje združijo v krepko in vedno mogočnejšo organizacijo obsegajočo vse slovensko ozemlje. Odlična posvetna in duhovska inteligenca, ki je počastila ta shod s svojo navzočnostjo, nam je priča, da uživamo njihovo zaupanje, ki je bomo skušali opravičiti, kolikor bo v naših močeh, lepe vrste krščansko-socialnega delavstva pa, ki so prišle h komerzu, so nam dokaz, da nismo samo majhna, osamljena peščica, ampak, da stoji za nami ogromna večina našega slovenskega, hvala Bogu, po večini še vernega in nepokvarjenega ljudstva.

V torek, 26. avgusta zvečer so se vdeleženci zbrali k pozdravnemu večeru „pri Zvezdi“, ki ga je otvoril predsednik „Zarje“ cand. iur. Josip Dermastia. Pozdravil je vse navzoče in na kratko razvil program slovenskega katoliškega dijaštva, ki je narodno, krščansko in demokratsko. V imenu primorskega dijaštva je pozdravil sestanek g. bogoslovec Ant. Čop iz Trsta, v imenu koroških dijakov, ki so bili zastopani v precejšnjem številu, stud. phil. J. Grafenauer. G. dr. E. Lampe je razvijal nato misel, da raste naša četa, ker se borimo pod zastavo vzvišenih verskih idealov, ki jih naši nasprotniki nimajo, in da imamo ravno v teh idealih poroštvo za popolno zmago naše svete stvari.

V sredo se je pričel po sveti maši, katero je daroval v uršulinski cerkvi ob mnogoštevilni vdeležbi častni član „Danice“ preč. g. kanonik Andrej Kalan, ob 9. uri v „Katoliškem domu“ sestanek, ki ga je otvoril predsednik pripravljalnega odbora g. cand. med. Ivan Hubad. Predsednikom zborovanja je bil izvoljen cand. iur. Lovro Pogačnik, podpredsednikom pa ljubljanski bogoslovec g. Fr. Grivec in abiturient Fr. Kotnik s Koroškega.

Predavanja so bila sledeča: Predpoldne:

O razmerju med religijo in moralo Predaval g. bogoslovec Fr. Zajc. (Ljubljana).

O homeopatiji. Predaval med. Ivan Hubad. (Dunaj, „Danica“.)

Civilni zakon. Predaval iur. Matija Lavrenčič. (Dunaj, „Danica“.)

Popoldne:

Cerkvena uprava inkvizicije v svitu resnice in pravice. Predaval bogoslovec Ivan Kogelnik (Celovec.)

Vulkanizem. Predaval fil. Fr. Kolenc. (Gradec „Zarja“.)

Predavanj so se vdeležili primeroma najbolj dijaki, katerih je bilo približno 100. Opoldne se je poklonilo predsedstvo prevzvišenemu knezoškofu ljubljanskemu g. Antonu Bonaventuri Jegliču, ki je sprejel deputacijo z največim veseljem; posebno ga je razveselilo, da so na shodu v tako častnem številu zastopani tudi dijaki iz slovenskega Korotana.

Zvečer ob osmi uri je otvoril na vrtu gostilne „pri Zvezdi“ komerz g. cand. iur. Lovro Pogačnik in pozdravi navzoče, posebno častna člana „Danice“ preč. g. Andreja Kalana in drž. poslanca Fr. Povšeta, drž. poslanca Šusteršiča in deputacije „Krščanske ženske zveze“, „Meščanskega kluba“ in „Slomškove zveze“.

Filozof Ivan Grafenauer pozdravi nato v imenu krščanskega dijaštva navzoče abituriente; vzore, ki so je prinesli še čiste in jasne iz gimnazije, vzore krščanstva in narodno navdušenje naj si ohranijo tudi v vseh bojih življenja do konca dni. Brez krepkega temelja, ki ga podaja katoliška vera so vsi vzori zidani v oblake in kdor to izgubi, vrže od sebe prej ali slej tudi druge ideale drug za drugim in izgubi tudi smisel za nesebično delovanje za narod.

Predsednik „Danice“ iur. Lavrenčič izroča vdeležencem pozdrave v imenu slov. kat. akad. društva „Danice“. Katoliška je „Danica“ in čist je njen prapor, kakor je čista vera, na katero prisegamo in v kateri smo našli zadovoljnost in mir. Čeprav tudi Daničarji niso brez napak, eno se lahko trdi, da Daničar nima hudobne volje.

Nato govori predsednik „Zarje“ g. iur. Josip Dermastia in zatrjuje zbrano občinstvo, da je njihovo prepričanje tudi naše, in da hočemo v tej slogi kakor doslej, delati tudi zanaprej po geslu „na delo krščansko“.

G. fil. L. Arh napije nato ustanoviteljem in starejšinam „Danice“ in „Zarje“. Naše vrste se vedno bolj in bolj množe in vedno krepkejša postaja naša organizacija vkljub neumnemu preziranju od strani naših nasprotnikov. Pa tudi katoliške inteligence bo vedno več, vedno silnejše bo stopala na dan, in potem se vidimo pri Filipih!

G. fil. K. Capuder nazdravlja slovenskemu krščanskemu delavstvu, ki se je zavedlo, da je v slogi moč, v delu pa rešitev, in se je združila v tako lepo, impozantno organizacijo kot je „krščansko socialna zveza“, po kateri se naj razširi prava izobrazba po celem slovenskem ozemlju.

Potem govori v jako krasnem, poetiško navdahnjenem govoru predsednik „kršč. soc. zveze“ č. g. dr. Jan. Ev. Krek, ki ga je občinstvo viharno pozdravljalo: Hodil sem po Jelovici in poslušal sem šumenje v jelkinih vrhovih in žuborenje bistrih vrelcev; nekaj večnega, nekaj neminljivega šumi po teh naših gozdovih, v šumenju jelk se čuje himna ki povečuje Večnega, pesem svobode, ljubezni do domače zemlje in do ljudstva, kateremu je dana v oskrb ta zemlja. In tedaj sem si rekel, da kdor ne ljubi naših gozdov, naše zemlje, našega ljudstva, naše mladine, da ta ni nič vreden, da je ta, kdor ne razume divne harmonije tega šumenja jelk, zrel za grob in najsi je v cvetu mladosti. Ta pesem tvori večno himno, himno mladosti; večna bo ta pesem mladih src, naj pokriva glave tudi življenja sneg, vedno se bo čula v jelkah naših gozdov in v žuborenju naših vrelcev. Kot pevci te večne harmonije pojdemo okoli. Če pa najdemo ušesa, ki so nezmožna razumeti to pesem naše domače narave, kakor brezumna žival, pojdemo mimo njih in oznanujmo jo naprej v zavesti, da je ta pesem večna, kakor je večni On, ki jo je zložil.

Imenom delavstva govori g. Jožef Gostinčar: Delavstvo iskreno pozdravlja prihodnjo krščansko inteligenco. Pomoči ne iščemo pri tisti inteligenci, ki nam meče polena pod noge, ki pozna samo svoj žep, ki nima višjih idealov. Proč s tako inteligenco. Izobraženstvo, za katerim gremo mi, mora biti iz drugačnega stebila, mora biti iz domačega korena. Vi pa bodite prepričani, da stoji za Vami, ko stopite na delo, vse slovensko delavstvo, vse slovensko ljudstvo.

Potem se oglasi k besedi drž. poslanec dr. J. Šusteršič. Ko vstane voditelj katoliške narodne stranke, zagrome glasni „živio“-klici in ob gromovitem ploskanju in ovacijah dolgo časa ne more govoriti: S posebnim veseljem gledamo kako se množe vrste onega dijaštva, ki se vnema za ideale, ki si je ohranilo pravi duh slovenskega ljudstva. In naravno je, da se množi vaša četa. Ali naj mari mladina išče ideala v onih krogih, s katerimi se bojujemo? „Narodnost“, svobodo-miselnost“ so časih klicali naprednjaki: namestu narodnosti je stopila okrogla postava barona Schwegla — za slovensko mladino to ni ideal — in svobodomiselnost, prostost? Tudi ta je šla. Uradnike, ki niso bili njihovega mišljenja so disciplinirali, in v prostosti mišljenja bi vedeli marsikaj povedati člani in članice „Slomškove zveze“. Kaj je liberalcem še ostalo? Kaj jim je ostalo, vidimo v glasilu napredne inteligence, iz katerega veje res pristni duh te inteligence. Govornik pozdravlja nato krščansko misleče dijaštvo, ki raste vkljubu vsem umetno gojenim predsodkom, kot avantgardo katoliško narodne misli.

Svoj višek je dosegel večer, ko je vstal češki visokošolec g. František Vondrášek in pozdravil slovenski katoliško dijaštvo v imenu krščansko mislečega dijaštva. Govornik je povdarjal, da tudi med Čehi narašča katoliško gibanje med dijaki. V slovenskem jeziku kliče, naj svetite „Zarja“ in „Danica“ slovenskemu dijaštvu, ki ga naj vodite do zmage.

Govornika so dvignili na ramena in nosili okolu, občinstvo pa je navdušeno klicalo: „Živel Čehi!“ „Živelo češko kat. dijaštvo!“ Godba je zasvirala „kje dom je moj,“ občinstvo je vstalo in pelo češko himno.

G. iur. J. Dermastia napije ženstvu, abiturient Kerhne pa izjavi imenom navzočih abiturientov, da jih je združila luč vere in da hočejo hoditi po poti kreposti, čeprav je trnjeva. Na tej poti naj jih vodite „Danica“ in „Zarja“ do idealne višine.

Gdč. Fatur nazdravi imenom „Somškove zveze“ želeč, da bi narod slovenski dobil še mnogo takega dijaštva, ki je zbrano pod zastavo krščanstva.

Nato se je pričel neoficielni del komerza, ki ga je prav spretno vodil dr. Avgust Levičnik.

V četrtek 28. avgusta se je priredil izlet skoz Vintgar na Bled, ki je uspel ob lepem vremenu na splošno zadovoljnost.

Shodu je došlo tudi mnogo pozdravov, izmed katerih naj se omeni pred vsemi brzojavka duševnega očeta krščanskega gibanja med slovenskimi visokošolci prevzv. krškega škofa dr. Antona Mahniča in pismo prevzv. g. vladike Antona Bonaventure Jegliča, ki se glasi:

P. t. gosp. predsedniku shodu krščansko mislečih slovenskih akademikov!

Vse na shodu zbrane akademike srčno pozdravljam! Hvala Bogu, da se je pridružilo toliko abiturientov! Stopili ste pod svetlo zastavo v boj za temeljne resnice človečanstva in veseljstva. Kdor jih izpodkopava, ruši tudi temelje družabnega reda in narodne sreče. V svetem boju se bo značaj očistil in vtrdil. Le naprej! Pomagal bo Gospod naš in Bog, varovala bojevnike prečista Devica in Mati Maria. — Blagoslov z nebes za vztrajnost želi vsem
Anton Bonaventura l. r. škof.

O prvem shodu slovenskih nepolitičnih društev v Ljubljani.

V Ljubljani se je vršil 7. in 8. septembra shod stov. kat. nepolitičnih društev, katerega se je udeležilo tudi slovensko katoliško dijaštvo po svojih zastopnikih. Krščansko socialna delavska zveza je namreč skicala shod z namenom ustanoviti zvezo in dobro organizacijo med posameznimi političnimi društvi. Dočim imajo politična in gospodarska društva dobro razvito organizacijo, se to o raznih izobraževalnih društvi ni moglo trditi. Treba je, da se tudi dijaštvo seznaní s tem shodom, ki obeta obroditi najlepših sadov za narodno izobrazbo.

Zvezinemu povabilu se je odzvalo 77 društev s 500 delegati iz vseh, tudi najbolj oddaljenih krajev slovenske domovine. Prišli so Korošci, Primorci, v posebno častnem številu Štajerci. Tudi hrvatski narod je poslal vrlih zastopnikov, ki so s svojim prihodom pokazali živo zanimanje za naše delovanje.

Prvo zborovanje je otvoril v nedeljo točno ob 9. uri zjutraj predsednik Zvezinega agitacijskega odbora, g. Luka Smolnikar. V svojem govoru pozdravlja pred vsem brate Hrvate, ki so v tako obilnem številu prihiteli med Slovence ne za zabavo, ampak na resno delo. Današnji shod priča, nadaljuje govornik, da mi nočemo poneumljati ljudstva, marveč da nas je resna volja truditi se za njegovo blaginjo, čast in prosveto. Mi hočemo nesti med narod omiko, v tem namenu smo danes tukaj zbrani.

Za predsednika je izvolil shod z velikim navdušenjem g. dr. Kreka. Nato je poročal g. Moškerc o notranjem poslovanju zveze in stavil resolucije, ki naj bi položile temelj zvezni organizaciji. Po kratki debati so bile sprejete v sledeči obliki:

Slovenska krščansko socialna zveza skrbi za povzdigo katoliško demokratične zavesti med Slovenci takole:

I. v Ljubljani zbira in organizuje katoliško demokracijo.

II. Povsod po Slovenskem snuje v svojem smislu društva, jih veže med seboj in vodi, ter nadzoruje njihovo delovanje.

I.

V Ljubljani naj „Zveza“ z ljudsko knjižnico znanstveno poučnimi predavanji, socialnimi tečaji, govorniškimi sestanki, shodi, strokovnim poukom, vodstvom strokovnih društev, ali pa vsaj strokovnih oddelkov s poukom v raznih jezikih in drugih važnih predmetih skrbi za organizacijo ljubljanskega katoliško demokratiško mislečega prebivalstva, zlasti mladine in žensk.

II.

Shod slov. katol. nepolitičnih društev poziva vsa krščanska slov. nepolitična društva, naj pristopijo v slovensko krščansko socialno zvezo. V njihovo korist naj deluje zveza takó-le:

a) pri snovanju in vodstvu nepolitičnih društev naj posreduje snovalcem in društvenim odborom z uзорnimi pravili, nasveti in navodili; v ta namen imej vse potrebne tiskovine v zalogi; posredovanje bodi brezplačno;

b) vodi in ureja naj po zveznih društvi predavanja in shode, zlasti s tem, da naznanja društvom stvarine, o katerih so predavanja in shodi ravno takrat potrebni in da preskrbi po možnosti poročevalce in govornike;

c) za zabavo naj skrbi, da se po društvi goje gledališke predstave, petje, godba in skupni izleti; ustanavlja naj tudi za organizacijo mladeničev, kjer je mogoče telovadne in biciklistične krožke;

č) izdajaj primerne spise in knjige; zlasti skrbi za dobre igre, pa tudi za poljudne povesti;

d) določi naj zvezin znak, po katerem se morejo spoznati člani njenih društev;

e) o vsaki javni prireditvi naj društva obvesté zvezni odbor; kolikor je mogoče naj se zveža po svojih pooblaščenih udeleži teh prireditev;

f) vsako leto sklicuj zvezne posvetovalne shode, kolikor je mogoče po raznih krajih naše domovine;

g) pri zveznih shodih se volijo vsako leto zvezni sveti za Štajersko, Koroško in Primorsko, vsak s tremi člani;

h) po pooblaščenih, ki jih določa zvezi odbor v dogovoru z dotičnimi zveznimi sveti, nadzoruj zveza delovanje zveznih društev, zlasti kako se upravljajo in kako izpolnjujejo svoj vzgojni smoter; po posebnem obrazcu, ki ga izdelaj odbor v sporazumu s svojimi sveti, poročajo o tem odboru; vrh tega naj zvezna društva vsaj do konca meseca sušca poročajo zvezi o svojem poslovanju po obrazcih, ki se jim o pravem času dološljejo; na podlagi teh obojnih poročil izdelaj tajnik poročilo za letno (poslovanje) posvetovanje.

i) zveza naj skrbi za podporo slovenskih katoliških društev na jezikovni meji.

Te resolucije navajamo doslovno, da dijaštvo spozna na kakih načelih in kako je urejena cela organizacija.

Posebno zanimivo in vsega uvaževanja vredno je bilo poročilo g. dr. Evgena Lampeta, ki je govoril o izseljevanju, medsebojni pomoči društev in o pravnem varstvu.

Na njegov predlog se je sprejela resolucija, ki povdarja potrebo, da se ustanovi ljudska pisarna, ki jo je že drugi slov. kat. shod priporočil v svojih sklepih, kjer naj iščejo društveni člani pouk in svet v finančnih, pravnih, prometnih in strokovnih zadevah.

G. Luka Smolnikar poroča na tó, kako naj se društva snujejo in vodijo in predlaga k koncu svojega govora resolucijo, katere vsebina je ob kratkem ta-le:

Shod slovenskih nepolitičnih društev pozdravlja z velikim veseljem že obstoječa katol.izobraževalna društva, in želi, naj se zlasti po kmetih osnuje vedno več takih društev. Glede vodstva društev je treba paziti pred vsem, da je enotno in vzorno. Najprej je treba gledati na umsko in нравno vzgojo članov in potem še le na zabavo. Skrbeti je treba, da je denarna stran društev na trdnih nogah; društva naj se sama vzdržujejo in skrbе za strog red v poslovanju, v bralnici in knjižnici Častna naloga udov je delati na to, da dobiva društvo vedno več udov in privrženecv.

Pri popoldanskem zborovanju je priporočal. g. Gostinčar društvom. naj skrbno bude med svojimi udi zavednost, ki je prvi pogoj vsake organizacije. To se da doseči najbolje s pogostimi društvenimi sestanki. z govori in poukom, ki naj ga preskrbi vodstvo društva svojim udom. Posebno važnost naj polagajo društva na vzgojo dobrih govornikov in zmožnih voditeljev. Obravnavajo naj se v društvih zlasti aktualna kulturna ali socialna vprašanja in poučuje naj se po možnosti zgodovina in naravoslovje.

Podobne misli razvija v svojem govoru g. dr. Janežič, ki priporoča, naj si društva oskrbe potrebnih prostorov. Odločno je proti temu, da bi imela društva svoje sedeže v gostilnah, ko se vendar načeloma bojujejo proti pijančevanju. Konci svojega govora stavi primerne resolucije. Dr. Lampe priporoča natančno knjigovodstvo, ki je rešilo že marsikatero društvo in pozivlja društva na brezobziren boj proti žganjepitju, ki je žal med narodom tako razširjeno. Pri tej priliki opozori dr. Krek zborovalce na I. slov. protialkoholični shod, ki se ima vršiti v Ljubljani 17. septembra in pozivlja živahno agitacijo.

S tem se je shod za ta dan zaključil. Zvečer se je vršila na vrtu gostilne „Pri zvezdi“ jako dobro obiskana veselica, katere se je udeležil tudi g. dr. Šušteršič.

Pri zborovanju v pondeljek je stala na prvem redu hrvaško-slovenska zajednica, o kateri poroča v odsotnosti g. Hinka Sirovalke g. župnik Zagorac iz Hrvaške Resolucija povdarja predvsem potrebo složnega delovanja med hrvaškim in slovenskim delavstvom ter priporoča hrvaškim in slovenskim zaupnikom, naj se pobrinijo, da se provede krščansko socialna strokovno delavska in gospodarska zajednica v hrvatskih in slovenskih deželah. Hrvatsko in slovensko krščansko soc. delavstvo je v socialnem pogledu sicer solidarno z delavstvom vseh zemelj, vendar smatra za svojo dolžnost ostati čvrsto na stališču kulturne slovenske misli. Središče hrvatsko-slovenske zajednice bodi Zagreb, ki naj postane ognjišče kršč. soc. gospodarskega pokreta za ves Balkan. Da se hrvatsko in slovensko delavstvo bolj in bolj zbližuje, naj se prirejajo zajednički in občni shodi po vseh mestih hrvaške in slovenske domovine. Glasilo zajednice je „Glas naroda“.

Resolucija, ki jo na to stavi g. Ratajec, pozivlja vsa slov. delavska nepolitiška društva, naj vstopijo v ravnokar ustanovljeno dunajsko državno zvezo nepolitiških društev avstrijskih kršč. delavcev.

O časnikarstvu, kot o zadnji točki dnevnega reda poroča g. Iv. Štefe. V svojem govoru pozivlja zborovalce na brezobziren boj proti slabemu

časopisju, a priporoča kar najtopleje katoliško pisane liste in knjige v razširjanje. H koncu izrazi željo, naj bi se kršč. časnikarji sešli kmalu na skupno posvetovanje z ozirom na novi kolportážni zakon. Resolucije, ki jih stavi govornik v tem smislu se sprejmejo soglasno z dostavkom Gostničarjevim, naj Zveza skrbi da čim najprej slovenskim delavcem osnuje samostojen strokoven delavski časopis. Ker je bil s tem dnevni red končan, so se začele volitve zvezinih pomožnih odborov.

Tako se je vršil ta za Slovence vелеvažni shod, katerega so zapustili zastopniki z vseh strani slovenske domovine z resno voljo in ponovljenim sklepom, delovati med narodom v smislu resolucij, ki so bile sprejete na tem shodu. In kdo se more pač bolj zavzemati za to delovanje kot ravno slovenska z narodom čuteča mladež, koje geslo je in mora biti „Iz naroda za narod!“ Le tisti narod, ki je duševno prebujen in gospodarsko trden, se more uspešno ustavljati potujčevanju. Da se je za prosveto priprostega ljudstva slovenskega še mnogo mnogo premalo storilo, kljub temu, da je po slovenski domovini ustanovljenih že mnogo izobraževalnih društev, to dejstvo je I. shod slov. nepolit. društev priznal, a ob enem položil temelj novemu, gotovo plodonosnejšemu delovanju, kar pa bo še le bodočnost pokazala.

Mi katoliški slovenski akademiki smo si zapisali na prapor, da smo Slovenci in demokratje; zato naj vsak slov. kat. akademik tudi deluje v tem smislu. To geslo naj mu bo vodilo pri njegovem delovanju.

Glavna torišča za tako delovanje so pač društva, kjer je vedno določen, izbran krog poslušalcev. Zato povdarja prvi shod slov. nepolit. društev, naj se ustanavljajo društva vsepovsod, kjer je količjak pogojev za njih obstanek. Koliko stori lahko akademik v tem oziru. Kadar se kje ustanavlja kako društvo, naj ne drži križema rok, če je ondi doma, ampak naj posveti vse svoje moči mlademu podjetju. Pomaga naj premagati težave in zapreke, ki se vselej javljajo, kadar se snuje kaka važna reč. Ljudi, s katerimi občuje, naj poučuje, kake koristi imajo od društva, in naj skuša odstraniti najrazličnejše predsodke, ki so glede društev razširjeni med narodom. Z vspešno agitacijo se gotovo posreči premagati vse težave. Večkrat naj v društvu predava, in s tem menimo je storil največ.

Ker ima danes že skoro vsaka župnija svojo Marijino družbo, bi bilo svetovati, da se v teh družbah uvedejo občekoristna svetna predavanja, zlasti še v krajih, kjer še ni nikakega izobraževalnega društva, kar bi družbam gotovo koristilo.

S predavanji se budi med poslušalci nehotе ljubezen do branja. Res je, da naš narod primeroma mnogo čita, vendar še vedno premalo. Mohorjeva družba še vedno ni tako razširjena, kakor zasluži po svojem velikem pomenu in vrednosti. Isto velja o „Slovenski matici“. Akademik naj agitira za ti dve društvi, kolikor je v njegovi moči, zlasti za družbo sv. Mohora, dokler nima slednja slovenska hiša svojega izvoda.

Za plodonosno delovanje pa je neobhodno potreba, da si akademik pridobi med ljudstvom ugleda in spoštovanja. Zato naj nastopa vedno previdno in dostojno svoje akademične časti.

Tako bo tudi slovenski akademik prinesel že svoj obolus k izobrazbi naroda, kateremu bo veljalo v prvi vrsti tudi vse njegovo poznejše delovanje. M.

Promocija. Na dunajskem vseučilišču je bil promoviran v juliju doktorjem medicine gosp. Avgust Levičnik. Bil je to še član, ki je bil v Danici že ob prvih letih njenega poroda ter je bil svoj čas že tudi nje predsednik. Z vstrajnostjo, ki jo je kazal med nami, naj bi tudi v življenju storil mnogo dobrega. Bog daj srečo!

Slovenski dijaki in menzure. Stolno mesto zelene Štirске je posebno znano po velikem nacionalizmu in po menzurah. Oboje goje in varujejo kakor punčico svojega očesa nemški burši. Toda motil bi se, kdor bi mislil, da so to stvari, ki so lasne samo nemškim vseučilišnikom. Tudi med slovenskim dijaštvom so nekateri, ki si iščejo zabave ne v nacionalizmu, pač pa v menzurah. To so oni, ki prav radi rohne proti srednjeveški temoti, a se sami z besedami in dejanjem krepko drže srednjeveške zmote. Po njihovem mnenju stoji in pade čast z dvobojem. Zgubljeno čast zadobiš zopet samo v dvoboju. Tako misli del slovenskega dijaštva v Gradcu, ki je ravno koncem zadnjega polletja prav pridno iskalo zgubljeno čast v dvoboju.

Po prekrokaní noči so se sprli na vse zgodaj s svojimi nemškimi kolegi, ki so bili baje Karnijolci. Posledica tega prepira so bile klofute in posledica klofut zgubljena čast. Zgubljeno čast zamoreš zadobiti po nazoru nemškega burša na „pavkbodnu“, to so tla, na katerih rešuješ z britko sabljo v rokah vsled zadobljenih klofut zgubljeno čast. Slovenski dijaki, ki so hoteli dobiti vitežko svojo čast nazaj, romali so dan na dan, na „pavkboden“ nemških dijakov, a odromali z razbitimi glavami in rokami. To se vse potrpi, da je le čast vitežko rešena.

Tako je bila priložnost videti v zadnjem letnem tečaju nekatere vitežke slovenske dijake pohajati na vseučilišče z zavezanimi glavami.

Kakor se čuje, se je vadilo v sabljanju za slične vitežke nastope še več mladih ljudi; in to vse v okrilju akad.-teh. društva „Triglava“.

Spominjamo se dobro besedij, katere je govoril na občedijaškem shodu l. 1898 predsednik shoda fil. Reissner. Po mnenju tega gospoda, se bode slovensko dijaštvo dvobojevalo toliko časa, dokler ne bode svet sam zavrgel dvoboja. To se pravi; dokler bode še kak tepec na svetu, ki se drži kakih neumnosti, bode tudi slovenska akademična mladež smatrala to neumnost za pravo.

Tako je mislil o tebi, slovensko dijaštvo, takratni predsednik „Slovenije“ Reissner, ki je moral kot predsednik dobro poznati dijaške razmere.

Kakor se čuje pričeli so resnejši gibanje proti dvoboju, ki ne nasprotuje samo naši sveti veri, ampak tudi zdravemu človeškemu razumu. Slovensko dijaštvo ima višjo nalogo nego je dvoboj. Gibanje, ki se je pričelo, ni imelo do sedaj še nobenih pozitivnih uspehov. Slovensko dijaštvo hoče ostati pri neumnosti.

F. K.